

קובץ
הארת סוגיות
פרק איזהו נשך

מראי מקומות וציונים

נכתב ע"י ע. ילין רח' פנחס קהתי 1/17 ירושלים טל- 02-6516498
א. שפיגלר רח' ר' יהודה הנשיא 4/15 מודיעין עילית טל
08-9742690

פרק איזהו נשך

שכירות בית.....עח
סוגיא דטרשא.....פ
ראשי פרקים בשמעתא דצד אחד
בריבית [סה ב'].....פז
סוגיא דמשכנתא.....צא
סוגיא דעיסקא.....קז
שכירות מעות וכלים.....קכו
צאן ברזל.....קלג
היתר עיסקא.....קלז
הלואתקמג
ריבית בערב.....קמד
הלואת ישראל ועכו"ם.....קנב

בתר מעיקרא.....ב
ריבית בקרקע ובדבר שאין גופו
ממון.....ז
חובת ריבית והשבתו.....יב
שמעתתא דפסיקה.....כה
שמעתתא דפסיקה עב ב'.....לז
שמעתתא דפסיקה עד א'.....מב
הערמת ריבית.....מה
פסיקה בהוזלה.....מז
שמעתתא דפסיקה.....נא
קבלת אחריות בפסיקה.....נה
סאה בסאה.....סא
הלוהו ודר בחצרו.....עב
דף סה א'עה

בתר מעיקרא

ס ב', מתני' איזהו נשך כו', **גמ'** מדשביק לריבית כו', **עי'** רש"י דפי' מקור דינא דריבית דאורייתא דרך הלואה ולא דרך מקח, מקרא דמשלי **[ועי']** מהר"ם ומהר"ם שייף ופני"ל, **ובשטמ"ק** בשם הר"ף יליף מקרא דאת כספך לא תתן וגו', **וע"ע** חכמ"א קל"א סעי' ג' דהביא קרא דאם כסף תלוה וגו' לא תשימון עליו נשך, **אמנם** בריטב"א החדשים מבואר דאין חלוק הלואה ממקח וטעמא דדרך מקח דרבנן, כיון דלא אסרה תורה אלא כל דבר שיש בו נשך ברור משעת נתינה, והיינו טעמא דאף דרך הלואה אין אסור אלא בריבית קצוצה כמבואר לקמן סב ב'. **ובדברי** הריטב"א צ"ב דהא משכח"ל אופני מקח דהוי ריבית קצוצה וברורה וכההיא דטרשא לקמן סה א', ופסיקה בהזולה סג ב', ויש ליישב בכמה אופנים ויבואר בסוגיות דלהלן, **ובשו"ת** המבי"ט ח"א סי' קט"ז נתבאר דדרך מקח הוי דרבנן, כיון דלא אסרה תורה אלא ריבית הניכרת לעין כל, **[ועיי"ש** מה שהעלה לפי"ז לדינא, ומשי"כ להשיג ע"ד המהר"ל שם]. **וע"ע** משמעות המאירי במתני' דריבית דרך מקח, היכא דהתנה דהתוספת עבור המתנת המעות, אסור מדאורייתא, וכבר דנו בזה הפוסקים ותלוי בהנ"ל.

הטעם דמשערי' בדנקא

גמ' היכי דמי אי דאוזפי, **עי'** רש"י תוס' ושאר דפי' דדנקא הוא מטבע, אולם חלוקים דרש"י פי' דאיירי בהלואת ק' פרוטות, ובתוס' פי' דאיירי בק' מעות, וא"נ בק' איסורים, **והטעם** דמשערי' ערך המטבעות בשיעור הדנקא, נתבאר בראשונים ע"פ המבואר בריש פרק הזהב דבמטבעות יש מהם דחשיבי פירי ויש דחשיבי טבעא, ולעולם משערי' המטבעות דחשיבי פירי בטבעא, כיון דהטבעא קיץ והיוקרא וזולא נעשה בפירות, **[ועיי"ש** דנחלקו תנאי ואמוראי בגדרי המטבעות מהו טבעאומהו פירי], והלכך לפרש"י דאיירי בפרוטות, **עי'** רמב"ן דמשערי' בדנקא, משום שהפרוטות [דהוו נחושת] פירי הן. **ולפי' ב'** דהתוס', **עי'** ריצב"ש הובא בשטמ"ק דאיסורים אינו מטבע של כסף לבד אלא כסף סיגין וחשיב פירי. **ולפי'** קמא דהתוס' צ"ל דאף דשניהם מטבע של כסף, מ"מ הדנקא חשיב טבעא משום שהוא חריף יותר, **ובמחנ"א** ריבית כ"ג פי' דהוא מטבע יותר גדול.

וע"ע פתח הבית ס' כ"ו ענף א' דכתב דאע"ג דתולין היוקרא וזולא בפירי מ"מ היכא דידועים דסיבת השינוי הוא בטבעא תולין דהטבעא הוא דנשתנה, ושמעתין איירי דידועים דסיבת השינוי הוא בק' מטבעות. **אמנם** בעיקר דבריו, **עי'** חזו"א ע"ד סק"ה דפליג דאף אי הסיבה במטבע כגון שהושפע שפע של כסף מ"מ אינו מוסיף לו שזהו כוחו של מטבע, ולעולם היוקרא וזולא מתיחס אל הפירי. **שיטת** הראב"ד [הובא בשטמ"ק ובראשונים] דדנקא הוא שתות הכור של פירות, ומשערי' הפרוטות בפירות, ותולין דהיוקרא וזולא במטבע ולא בפירות, עיי"ש טעמו ומה שהובא בריטב"א לפרש טעם נוסף, **ובראשונים** הקשו דלעולם המטבע חשיב טבעא לעומת הפירות

בתר מעיקרא

כמבואר בריש פרק הזהב כנ"ל, ויתכן דכ"ד הראב"ד לענין ריבית לחוד דלא חשיב נשך אלא בנתרבה דמיו לפי ערך שימושן, ובפתח הבית שם פי' לפ"ד.

חובת תשלומין בהלואה

גמ' ותיסברא דאיכא נשך כו', יש להקדים דנחלקו הראשונים והפוסקים בגדר תשלומי הלואה מדינא דחומ"מ, אי חייב לפרוע לפי ערך שווי המעות שלוה, ולא אכפת לן ביוקרא וזולא וכדין תשלומי גזילה [כדקיי"ל כל הגזלנים משלמין כשעת הגזילה], או דחויבו לשלם לפי מדה בין הוקר ובין הוזל, ותלוי בביאור כמה סוגיות בש"ס, א- עי' שמעתתא דמטבע שנפסל ב"ק צז א' איתמר המלוה כו', וברש"י ותוס' שם, ור"מ פ"ד ממלוה ולוה ה"ב ומ"מ שם, ובשיטת התוס' שם מבואר דחלוק גזילה מהלואה, דאע"ג דבגזילה חויבו לפי שעת הגזילה, מ"מ סתם הלואה חויבו לפי מדה וכדכתבו להוכיח מדינא דהלואה סאה בסאה לקמן עה א', דמבואר דבהוזלו נותן חיטים, וכ"כ הריב"ש סי' שצ"ו, וכן הכריע המחנ"א ריבית סי' כ"ה, ובית אפרים יו"ד מ"ג ובטעם חילוקא דגזילה מהלואה, עי' קובץ שמועות ב"מ אות כ"א, חזו"א יו"ד סי' ע"ב סק"א-ב, ואבי עזרי פ"י ממלוה ולוה, ובמש"כ לחלק בין סתם הלואה להתנה, עי' מחנ"א ריבית כ"ו, ואמרי בינה דיני הלואה סי' פ"ה, ובמש"כ בסו"ד לחלק בין מטבע שנפסל לתרומה טמאה, עי' אבני"ז יו"ד קע"ז, וחזו"א ע"ד סק"ב, אמנם בשו"ת מהרשד"ם חומ"מ סי' ע"ה [הובא במחנ"א שם] דקדק מדברי התוס' ב"מ מד ב' ד"ה "מקח" דחויבו לפי דמים, [דכן הוא אומדן דעת בני אדם] ועי' מחנ"א שם, וחזו"ד קס"ה סק"א, ובית אפרים חומ"מ סי' ד', ואבני"מ קי"ד סק"א, וחזו"א ע"ד סק"ח, בישוב סתירת התוס', ובחזו"א סי' ע"ב סק"ג, וסי' ע"ד סק"א נקט דמדינא חייב לשלם לפי דמים וכשאר חיובי התורה, אלא דהסכמת בני אדם להלות לפי תשלומי מדה. ואף בדעת המחנ"א יתכן כד' החזו"א, ובזה אי"ש מש"כ בסי' כ"ב דסאה בסאה שהוקרה אי נטל המלוה הסאה בע"כ של לוח עובר אף משום גזל ולכא"ו מבואר דחויבו לפי דמים וסתר דבריו למש"כ בסי' כ"ה, וכן צ"ע במש"כ סי' כ"ז להסתפק בסב"ס והוזלה אי שרי הלוח לפרוע לפי דמים, אולם אי הגדר דסתם הלואה חויבו לפי דמים אלא דדעת בני אדם להתחייב לפי מדה כמש"כ החזו"א אי"ש. [אמנם בחזו"א מבואר דהתחייבות למדה חלה ע"י קנין חליפין דפירות שוה בשוה, אולם במחנ"א יל"ד דלא בעי קנין לזה אלא גוף ההלואה מחייבת מדה היכא דאיכא אומדנא דכונתם למדה]. עוד יתכן דכ"ד המחנ"א דחויבו לפי מדה דוקא בזולא, אבל ביוקרא מודה דמצי לשלם לפי דמים, וכן משמעות המחנ"א בריש הל' נזקין, ולפי"ז אי"ש דסאה בסאה והוקרו יל"ד משום גזל.

ע"ע שם צז ב' בעא מיניה המלוה והוסיפו עליו כו', והא קא זיילין פירי כו', ונחלקו הראשונים שם אי מדינא דחומ"מ חייב לשלם לפי ערך המטבע דהשתא אלא דמנכה לו משום ריבית, ולפי"ז

בתר מעיקרא

בפחתו המטבע משלם כדהשתא, או דכונת הגמ' להקשות דמדינא דחוי"מ אין חייב לשלם אלא כפי ערך של שעת הלואה, והי"ה בפחתו משלם כשעת הלואה, עי' רש"י רא"ש ורי"ף, ובשו"ת מהרשד"ם שם כתב לחדש דלשיטת הרי"ף דמדינא משלם כשעת הלואה, הי"ה ביוקרא וזולא דנעשה ע"י גזרת מלך, ובזה כתב להוכיח כשיטתו הנ"ל דבסתם הלואה חיובו לפי דמים.

ב- עי' לקמן עה א' שמעתתא דסאה בסאה, ובתוס' בב"ק ובשו"ת הריב"ש שם כתבו להוכיח מהא דבהזלו אינו משלם דמים, דחיובו לפי מדה, והא דבהוקרו אינו נותן חיטים, מבואר משום דמחזי כרביית, וע"ע פלוגתת המהרי"ט ומחנ"א סי' כ"ז אי ברוצה לשלם לפי דמים בהזלו שרי או לאו, וע"ע בית אפרים יו"ד מ"ג מה שהוסיף לפרש בזה, ולדעת המהרשד"ם דס"ל דחיובו לפי דמים, צ"ל דמ"מ בהתנה בהדיא דהוי הלואת סאה בסאה מודה דחיובו לפי מדה. ובחי' הגרנ"ט קס"ד כתב דחלוק מעות מפירות דאף דמעות חיובו לפי דמים, היינו משום דעומדים להוצאה, אבל פירות חיובו לפי מדה, וכן מפורש בשו"ת גינת ורדים כלל ד' סי' א'. ע"ע ב"מ מד ב' בעובדא דברתיה דר' חייא, ולכא' מבואר דחיובו לפי מדה וצ"ב.

ולכל האמור יש לבאר שמעתין להסוברים דחיובו לפי דמים, אמאי בלוה ק' בקכ' אי אזלי בתר מעיקרא איכא ריבית הא חיובו לשלם קכ' מדינא, וכן הקשה המחנ"א שם לשיטת הרשד"ם. **ולהסוברים** דחיוב התשלומים לפי מדה, צ"ב אמאי לוח ק' בקכ' ליכא ריבית אי אזלי בתר סוף, וכן צ"ב בלוה ק' בק' אמאי איכא ריבית אי אזלי בתר סוף, וכן הקשה כע"ז הקוב"ש ב"ק אות ק"ל בדינא דסאה בסאה והובא לעיל, ויבואר להלן.

ספיקא דהגמ'

עי' אבי עזרי פ"י ממלוה ולוה דכתב לבאר הספק [בשיטת ההג"א הובא להלן] אי מדינא דחוי"מ חייב לשלם לפי מדה והיינו בתר מעיקרא, או דחייב לפי דמים והיינו כבסוף, **ובזה** מיושב כל הקושיות הנ"ל להסוברים דחיובו לפי מדה, **אמנם** משמעות רש"י ד"ה "אי בתר מעיקרא", ריטב"א החדשים, ור"ן דאין הספק בדין חיובי התשלומים אלא בהלכות ריבית אימתי זמן חלות איסורא דרביית. **ואע"ג** דמבואר לקמן סב א' דנחלקו תנאי אי קעבר על לאו דלא תשימון עליו נשך אם לא גבה הריבית לבסוף, צ"ל דכיון דגבה הנשך שהיה בשעת ההלואה חשיב נמי גוביינא דריבית, ולכא' לפי"ז הי"ה דעובר על לאו דלא תקח, **אמנם** בכרתי המדע ק"ס סקכ"א כתב דלעולם לא עבר על לאו דלא תקח אלא על לאו דלא תשימון.

בתר מעיקרא

ובגדר הך גיסא דחיובי הרבית נקבעים לפי שעת ההלואה מצינו פלוגתא אחרונים, **דבשער** דעה קנ"ט סק"א כתב דה"ה היכא שהלוה לחבירו בריבית וקודם הפרעון המיר הלוה, אסור ליטול ממנו הריבית, **ומבואר** דע"י הקציצה דנים דהתחיל הפרעון בשעת ההלואה, **אמנם** בחי' רמ"ש סא ב' הקשה דלא דמי לסוגיין דאין הנדון אלא לגבי זמן חלות איסורא דהרבית, **ובאחרונים** הקשו עוד מדברי הרא"ש סי' נ"ז לענין נכרי שנתגייר בין ההלואה לפרעון, **ועי'** בשיעורי הגרא"ו סי' ב'.

ובעיקר האי פירושא יש לעי' כמה עיונים, **א-** להסוברים דחיובו לפי מדה, **עי'** בית אפרים חו"מ סי' ד' דהקשה אמאי בלוה ק' בקכ' ל"ח ריבית אי אזלי' בתר סוף, וצ"ל דלכו"ע איסורי ריבית נקבעים לפי דמים דלא מקרי נשך אלא בנתרבה ערך ממונו, **וכ"כ** בשיעורי הגרא"ו סי' ב'. **אמנם** יעוין ברמב"ן עה"ת דברים כ"ג דאף לענין ריבית אזלי' בתר מדה וצ"ע.

ב- עוד יל"ע אמאי בלוה ק' בק' חשיב ריבית הא זהו חיובו מדינא, **וביותר** צ"ב דכבר נחלקו האחרונים בגדר חוב הרבית דאסרתה תורה, אי הוי תשלום עבור שכירות המעות וכמש"כ בשו"ת אמרי בינה סי' ב', **וכ"מ** בשו"ת הרשב"א ח"ז קי"ג, או דהוי תשלום כעין דמי מקח כמש"כ הגר"ח הובא בברכ"ש קידושין סי' ד', ובגרנ"ט קידושין סי' ו' פי' דהוי קנין התחייבות עבור עצם ההלואה, דא"כ בשמעתין דזהו חיובו מדינא לא שייך לדון התוספת משום שכירות המעות או דמי המקח, ויש ליישב.

ג- עוד הקשה בשיעורי הגרא"ו שם דכיון דמעשה ההלואה מחייב להחזיר ק', א"כ הקציצה שקצץ היתה בהיתר גמור, ואמאי חשיב ריבית קצוצה מדאורייתא.

ד- לשיטת הרשד"ם דחיובו לפי דמים, **עי'** מחנ"א ריבית סי' כ"ה דהקשה אמאי בלוה ק' בקכ' הוי ריבית אי אזלי' בתר מעיקרא, הא זהו חיובו, **[ובעיקר** קו' המחנ"א צ"ע דתיקשי אף לדידיה אמאי לוח ק' ק' איכא ריבית אי אזלי' בתר סוף וכדלעיל, ויש לחלק]. **ובאו"ש** פ"ד ממלוה ולוה הי"ב פי' דכיון דקצץ מתחילה לשלם כ' בתורת תוספת, הלכך הוי כאילו התנה דלעולם ישלם לו מעותיו מן המטבע הישנה שהוא הקרן והכ' הוי תוספת ריבית, **ויש** שפי' דס"ל כדעת הכרתי לעיל דלא קעבר בשמעתין אלא אלאו דלא תשימון.

ה- צ"ע אמאי בלוה ק' בק' שייך איסורא דריבית הא ליכא קציצה ברורה דמאן יימר דיהא יוקרא וזולא **[ונכבר** נחלקו בזה הראשונים בסוגיא דמשכנתא בלא נכיתא אי כה"ג חשיב ר"ק ואכ"מ], **ובריטב"א** מבואר בתו"ד דכל דינא דריבית קצוצה נתחדש למסקנא דאזלי' בתר מעיקרא.

מסקנת הסוגיא

עי' רמב"ן ריטב"א ר"ן ונימוק"י דכתבו להוכיח דקיי"ל דבתר מעיקרא אזלי' מהא דמבואר להלן עה א' דסאה בסאה דרבנן, **ובבי'** הגר"א בשמעתין ובשו"ע ק"ס סעי' כ"א הוסיף להוכיח

בתר מעיקרא

כשיטות הראשונים, מדלעיל מד ב' ואף ר' חייא סבר כו', וכן מהא דאיתא מה א' דאסור ללוות דינר בדינר משום אבק ריבית לחוד, ובמש"כ הראשונים לפרש טעמא דסב"ס דרבנן משום בתר מעיקרא, עי' מחנ"א סי' כ"ב דהקשה מברייטא דלקמן עג א המוליך פירות כו' דהוי נמי ריבית דרבנן אע"ג דאיכא קציצת ריבית אף מעיקרא **אולם** במרדכי ובהגהות אשר"י סי' א' כתבו דבעיא דסוגיין לא איפשטא, וצ"ב ראיות הראשונים הנ"ל, ובחי' הגרנ"ט קס"ד פ"י דחלוק הלואת פירות ממעות עיי"ש. ומבואר דטעמא דסב"ס דרבנן הוא משום דסאה לוח וסאה פורע, וכן מבואר בשו"ת הרא"ש כלל ק"ח סעי' ט"ו. עוד יש לדקדק אמאי לא הזכירו נמי דין לוח ק' בק' דהוא בעיא דלא איפשטא, ובביאור הגר"א סי' ק"ס שם מבואר דאף בכה"ג ס"ל דהוי ספיקא, וע"ע הגהות ארץ צבי [נד' לאחר הרא"ש], ועי' אבי עזרי פ"י ממלוה ולוח מש"כ ליישב.

ע"ע רא"ש סי' ט"ז י"ז דלמסקנא תרביית בלא נשך לא הוי ריבית דאורייתא, ונפק"מ לוח נחנה ולא חסר עיי"ש, וע"ע מהרמ"ש וחי' הרעק"א בשמעתין.

ריבית בקרקע ובדבר שאין גופ"מ

ס ב', ת"ר את כספך כו', **עי'** רד"ה "ת"ל", ולהלן סא א' ד"ה "ת"ל", **ועי'** מהרש"א, מהר"ם, מהרמ"ש, ופנ"י בסתירת דבריו, ובצורת הילפותות למסקנא, ועיי"ש עוד בביאור שיטת תוס'.
סא א', מנין לרבות כל דבר כו', **עי'** רמב"ן עה"ת דברים כ"ג בביאור הס"ד דלא אסרה תורה אלא כסף ואוכל, **וע"ע** מל"מ פ"ד ממלו"ל ה"א.

ריבית בקרקע

סא' א', תוד"ה "אם", **שיטת** תוס' והרא"ש דילפי' מכלל ופרט וכלל דאין ריבית בקרקע, וה"מ קרקע בקרקע אבל הלואה מעות על הקרקע אסור, כמבואר בבתי ע"ח [ובחי' הר"ן ובשו"ת הריב"ש קמ"ז הוסיפו להוכיח ממתני' לקמן סה ב' מכר לו שדה כו', וכן מדינא דמשכן לו בית שם], **ועי'** גידולי תרומה ש"א סי' א' סעי' א' דנסתפק אי כונתם דמיעוטא דקרא קאי אהלואה, ולפי"ז ה"ה הלואה בקרקע וריבית במעות מותר, או דלא ממעטי' אלא קרקע בקרקע, ולעולם הלואה בקרקע וריבית במעות אסור, **וכן** כתב המל"מ פ"ד ממלו"ל וזהו.

ובבית מאיר קס"א סעי' א', הקשה דהא עיקר קרא איירי בתשלום הריבית, ואמאי דנים על גוף ההלואה, **ועי'** שער דעה קס"א סעי' א' דפי' כונתם דבע"כ מיעוטא אתא להלואת קרקע דהלואת מעות וריבית קרקע לא גרע מריבית דברים דס"ל דאסור מדאורייתא.
עוד הקשה הבית מאיר שם, **ובחי'** הרעק"א מ"ש ממיעוטא דפחות משה פרוטה דקאי אפרעון דריבית כמש"כ להוכיח שם, **וברש"ש** כתובות מו א' ד"ה "בא"ד התם" הוסיף להקשות דהא עיקר ראיתם דהתוס' מספיקא דהגמ' כתובות שם שכרן בקרקע מהו, והתם איירי לענין פרעון קרקע.

עוד הובא להקשות משמיה דהגר"ח [בספר זיכרון אש תמיד] במשה"ק תוד"ה "אלא" דאצטריך לאו בגזילה לגזול עבדים דלא אתיא מלאו דריבית, והא כל מיעוטא דריבית בעבדים הוא מגוף ההלואה אבל הפרעון אסור, ואיסור גזילה דמי לפרעון הריבית, [אולם כפשוטו כונת התוס' להקשות דליכא למילף מאונאה].

ויתכן דלעולם המיעוט קאי אתשלום הריבית, אלא דאין שייך לדון פרעון קרקע אלא בהלואת קרקע דחובתו מדינא לפרוע קרקע כעין שהלואה, [וכמש"כ החו"ד קס"א א' ואף חיוב הריבית צריך לפרוע ממה שהלואה, ועפ"ד הגר"ח (המוב' בברכ"ש קידושין סי' ד') דחוב הריבית נעשה חלק מהלואה] אבל בלואה מעות אף אי פורע קרקע נידון הקרקע כשוא כסף והוי כפרוע מעות, **ובזה** א"ש ההיא דכתובות דכיון דליכא התם הלואה המחייבת הלכך אזלי' בתר הפרעון לחוד, **וכן** מיושב הא דבפחות משו"פ אין המיעוט אלא על הפרעון.

ע"ע ספר משה"מ על הרמב"ם ח"ד סי' תס"ג דכתב לפרש דעיקר איסורא דריבית הוא תוספת תשלום עבור ההשתמשות, ומיעוטא דקרא קאי נמי אהשתמשות בקרקע ובפחות משו"פ דשרי לשלם עבורם, **ובזה** כתב ליישב דאף בהלואה שוה פרוטה כיון שקצץ לשלם פחות משו"פ חשיב ההשתמשות בערך פחות משו"פ ולכך שרי, **וע"ע** חילופי מכתבים בזה בספר זיכרון להגר"י הוטנר סי' נ-נא.

שיטת הר"ן, **עי'** ר"ן כתובות שם דפי' ההיא דבתי ע"ח דזוזי דזביני חשיב כהלואה ופירי דאכיל הוא שכר מעותיו, משא"כ נתן קרקע וריבית מלוה, **ובאבנ"ז** קס"ב פי' כונתו דאף מלוה מעות וריבית קרקע שרי ובתי ע"ח שאני דחשיב פרעון מעות כיון שאין הבית קנוי לו הוי כדין משכנתא באתרא דמסלקי, **וכ"כ** הרש"ש כתובות שם **אמנם** כבר נחלקו בזה הקצוה"ח והנתיבות סי' נ"ה ומשובב שם אי בע"ח חשיב מכירה גמורה או לאו, והובא להלן בשמעתא דמשכנתא, **ובעיקר** הקו' מבתי ע"ח, **ע"ע** רע"א וחלקת יואב יו"ד ח"א סי' כ"ג.

ובמל"מ פ"ד ממלו"ל ה"א פי' כונת הר"ן ע"ד התוס' וכמש"כ להדיא בחי' הר"ן בשמעתין, **וכ"מ** בב"י ריש קס"א. **ויל"ד** לדי' האבנ"ז דהלואת מעות וריבית קרקע נמי שרי מה דין הלואת מעות וקצץ לפרוע ריבית במעות ולבסוף פרע בקרקע, ואי תלוי בספיקא דבתר מעיקרא.

עוד כתב הר"ן כתובות שם דמדרבנן אסור גם בקרקע דלא גרע מריבית דברים, **ובאבנ"ז** שם כתב דהר"ן לשיטתו דריבית קרקע שייך אף בפרעון דאי הנידון דווקא בהלואה אינו דומה לריבית דברים דהתם היה הלואת מעות, **ועיי"ש** עוד דמדברי הר"ן בשמעתין דהוכיח דינא דריבית קרקע ממתני' דמכר את השדה מבואר דאף מדרבנן שרי, **וע"ע** שער דעה, **וחלקת** יואב יו"ד ח"א סי' כ"ג.

שיטת הרשב"א, **עי'** ב"י ומל"מ פ"ד ממלוה ולוה דהרשב"א פליג ע"ד התוס' וס"ל דאיכא ריבית בקרקע, וכן הביא הריטב"א בשם רבותיו ובשטמ"ק בשם הרמ"ה **[ועי' שטמ"ק שם]** וריטב"א מש"פ לפי"ז כונת הגמ' בכתובות, **ובב"ח** כתב דבהלואת קרקע ממש מודה הרשב"א, ולא פליג אלא בהלואה י' גפנים ב"א, **ועי'** משל"מ שם הטעם לחלק בזה.

אופני ריבית בקרקע

עי' תוס' כתובות מו א' דפי' אופני ריבית בקרקע בלוה שדה שאם שטפה נהר יפרע לו שדה וחצי, **ובחזו"ד** קס"א סק"א הקשה אמאי לא פי' כפשוטו בלא שטפה אלא התנה שיפרע לו שדה וחצי, **ועוד** הקשה דבכה"ג אין כאן אגר נטר דהא אפי' אם ישטפנה נהר תיכף מחויב לשלם לו השדה וחצי, וכן ל"ח אג"נ דהוי דרך קנס, **לכך** פי' כונתם דהתנה דלעולם מתחייב להחזיר שדה

ריבית בקרקע ובדבר שאין גופ"מ

וחצי אף אי לא ישטפנה נהר עבור האג"נ, אלא דבלא קבלת אחריות לא חשיב הלואה אלא שאלה, ועיי' דקיבל ע"ע אחריות דאם ישטפנה נהר יפרע כשעת ההלואה חשיב הלואה וכדין שכירות ספינה המבואר בסי' קע"ו. **אמנם** עיי'ש דבקבלת יוקרא וזולא לעולם הוי כהלואה מעות כיון שעשאן דמים, ונתבארו דבריו להלן בשמעתא דצאן ברזל.

עוד פי' תוס' שם, **וכ"ה** ברא"ש בשמעתין דמשכח"ל בלוה עשר גפנים טעונות בי"א, **[ובתוס' שם הוסיפו טעונות פגין או בוסר, ועי' משל"מ שם דס"ל דפירות גמורים כיון שעומדים להקצץ דינם כמטלטלין, אמנם ברא"ש בשמעתין לא הזכיר בוסר]**.

ובשטמ"ק בשמעתין הביא בשם הרדב"ז דמשכח"ל באמר לו הלוי חמש אמות ואתן לך שש, ומבואר דבכה"ג חשיב נמי הלואה אף בלא קבלת אחריות, **[ועי' חו"ד שם מש"פ ביסוד פלוגתת תוס' ושטמ"ק ויבואר להלן]**.

ועיי"ש עוד בשטמ"ק דאם אמר הא לך ה' אמות ע"מ שתתן לי שש בזה הוי חליפין ולא הלואה, ובכונת חילוקן, **עי' חו"ד שם וגליון הרעק"א קס"א**.

ע"ע ב"ח קס"א דמשכח"ל בהלואה לו שדה לשנה והחזיר לו ב' שנים. **עוד** יעוין בשעה"מ פ"ג מאישות סוף הל' ג' [הובא בגליון הגרע"א שם] ובהגהות מעשה חושב שם לענין תלוש ולבסוף חיברו אי חשיב ריבית בקרקע.

ריבית בעבדים

עי' רא"ש דעבדים ליכא למעוטי דלא שייך ריבית אלא בהלואה כו' אבל בשאלה לא שייך ריבית אלא שכירות מקרי, **אמנם** בריטב"א כתובות שם מבואר דילפי' אף עבדים, **ובב"י** הקשה ע"ד הרא"ש אמאי לא משכח"ל בלוה עבד אחד ע"מ שיפרע ב', **ועי' ב"ח דכה"ג חשיב הלואה מעות דהוי כאילו זקף דמי העבד במלוה, וע"ע חת"ס מש"פ אמאי בי' גפנים אין דנים כאילו זקפם במלוה, ולשיטת הר"ן לעיל דהלואה מעות וריבית קרקע נמי מתמעט מקרא, א"כ משכח"ל מיעוטא אף בעבדים ושטרות בהלואה מעות ופורה בעבדים, וכן צ"ב לשיטת תוס' להך גיסא דלא נתמעט אלא קרקע בקרקע, א"כ משכח"ל מיעוטא בהלואה קרקע וריבית בעבדים**.

ע"ע ט"ז קס"א סק"א בביאור דברי הרא"ש, **ובחו"ד** שם הקשה מ"ש עבדים דבכל ענין ל"ח הלואה אפי' אמר לשון הלוי, ממטלטלין דחשיב הלואה וכדין סאה בסאתים, **וכתב** ליסד דל"ח הלואה אלא בנתחייב לפרוע מאותו מין שהלוהו, אבל בנתחייב מין אחר חשיב דרך מקח וממכר, והלכך בהלואה עבדים וקרקע אף אי נתחייב לפרוע קרקע כיון שאין שומתן ידוע הוי כב' מינין, **ומשמעות** דבריו שאין כונתו לחלק אלא לענין ריבית דבכה"ג בב' מינים אין הריבית ניכרת, אבל בדיני חו"מ יתכן דלעולם תלוי בלשונות אי אמר לשון הלואה או מקח, **ולפי"ז** מבואר דעיקר התירא דריבית דרך מקח

הארת סוגיות- מ"מ וציונים ריבית בקרקע ובדבר שאין גופ"מ

משום שאין הריבית ניכרת לעין, וכמש"כ בשו"ת המבי"ט ח"א סי' קט"ז והובא לעיל ריש פרקין, **אמנם** בהגהות מקור מים חיים הקשה ע"ד, **ופי'** דכל דבר שדרך להוציאו שייך לשון הלואה, משא"כ בעבדים דאין הדרך להוציאן, אף אי אומר שלא יחזור בעין הוי דרך מכירה. **ע"ע** חו"ד שם דמדברי השטמ"ק בשמעתין [הובא לעיל] ותוס' כתובות מו מבואר דאף בקרקע דאין שומתו ידוע שייך תורת הלואה, **וע"ע** לעיל מו ב' איתביה כו' ותוס' שם ד"ה "נעשה", ונימוק"י, ושו"ע קפ"ג סעי' ו', ושו"ך, ובית מאיר דמבואר דנחלקו בנידון זה, **ובעיקר** פלוגתת תוס' והשטמ"ק אי הלשון קובע, מצינו לדון כע"ז באמר לשון מתנה ע"מ להחזיר אי נידון כהלואה או כמתנה, **עי'** רמ"א ק"ס סעי' ה' ופ"ת שם, ושער דעה סק"ב.

ריבית בשטרות

עי' רא"ש שם דשטרות ליכא למעוטי דל"ח דרך הלואה, **אמנם** בר"ן כתובות כתב דאף שטרות ממעטי, **ובעיקר** דברי הרא"ש **עי'** ב"י משה"ק, **ובב"ח** וט"ז משכ"ל, **וע"ע** חו"ד סוסק"א ומסקנת דבריו, דהלואת שטרות בלא קבלת אחריות חשיב דרך מקח מכמה טעמים, וכל דברי הב"י והט"ז בנתחייב לפרוע מעות מזומנים תמורת השטר, וצ"ל דאע"ג דמדיני חו"מ חשיב מקח, מ"מ כיון דהריבית ניכרת אסור וכדלעיל. **ובפוסקים** האריכו עוד לדון בשטרי כסף בזה"ז, **עי'** חת"ס יו"ד קל"ד, עונג יו"ט ק"ב, ושו"ת בית שלמה חו"מ סי' ע'.

ריבית בפחות משוה פרוטה

שיטת התוס', **עי'** תוס' בשמעתין ובכתובות דממעטי אף פחות משוה פרוטה משום דאין גופן ממון, ובכתובות הוסיפו להוכיח מהא דמקשי' להלן למה לי לאו בגזל וריבית עיי"ש [נעי' מהר"ם], **ונחלקו** האחרונים אי מיעוטא דפחות משו"פ הוא דומיא דקרקע וכי היכי דבקרקע לא נתמעט אלא הלואת קרקע, ה"ה דלא נתמעט אלא הלואה פחות משו"פ, אבל הלואת שו"פ ופרעון פחות משו"פ אסור, או לאו, **עי'** חי' רעק"א, וגידולי תרומה שער מ"ו ח"א סי' א', **ובמל"מ** פ"ו מלוה ולוה ה"א הוסיף לחלק דאע"ג דבקרקע קאי המיעוטא על גוף ההלואה, מ"מ בפחות משו"פ לא אצטריך קרא להלואת פחות משו"פ כיון דלא חשיב ממון ול"ל תורת הלואה, ובע"כ דדרשי' הקרא להיכא דהפרעון פחות משו"פ. **ע"ע** משל"מ שם דצידד דכ"ד התוס' דווקא לענין דליכא איסורא דשיעור שלם, אבל מ"מ אסור מדין ח"ש וכדלהלן, **אמנם** באבנ"ז קס"א הכריח מדברי התוס' בכתובות דהא דאין איסור משום שיעור שלם הוא פשוט מסברא, ומיעוטא דכלל ופרט אתא להתיר ח"ש, **וכן** משמע בב"י

הארת סוגיות - מ"מ וציונים ריבית בקרקע ובדבר שאין גופ"מ

הגר"א במשכ"ל שיטת הרמ"ה להלן, וכן צידד בפליתי המדע קס"א סעי' א', אולם הקשה דא"כ מאי אקשי' בשמעתין להלן למה לי לאו בגזל לילף מריבית, הא בעי' קרא בגזל לאיסור ח"ש עיי"ש. ולד' האבני"ז דהתוס' בכתובות לא איירי אלא על עיקר החיוב והמיעוט אתא לח"ש, יש ליישב קו' הרעק"א לעיל מ"ש קרקע מפחות משה פרוטה, דאע"ג דהתוס' איירי על הפרעון מ"מ מיעוטא דכלל ופרט קאי על גוף ההלואה דליכא איסור דח"ש.

שיטת הרמ"ה המובא בטור קס"א דריבית פחות משו"פ אסור אלא דאין יוצא בדיינים, **ובמל"מ** שם פ"י דס"ל דרשת כלל ופרט אף לענין פחות משו"פ, אלא דלא נתמעט רק לענין דלא חשיב שיעור שלם אבל מ"מ אסור מדין ח"ש, וכמש"כ הר"מ פ"א מגניבה ה"ב לענין גזל פחות משו"פ, **ובב"י** הגר"א כתב דל"ל דרשת כלל ופרט, אלא דמ"מ אין אסור אלא משום ח"ש וכדין גזילה, **וע"ע** ב"ח ופרישה. **ובעיקר** איסורא דח"ש, עי' בפלתי המדע קס"א סעי' א' דהקשה דהא טעמא דח"ש אסור משום דחזי לאצטרופי, והאי טעמא ל"ש בריבית עיי"ש.

ע"ע פלוגתת הש"ך סק"ג ולבוש בטעם דינו דהרמ"ה דאין מוציאים בדיינים, **ועי'** חו"ד סק"ב בכונת הש"ך.

שיטת הר"מ, עי' ר"מ פ"ו ממלו"ל ה"א, **ובמל"מ** שם נקט דס"ל דפחות משו"פ אסור מהתורה ויוצא בדיינים, ול"ל לגזל עיי"ש, **וע"ע** בגידות שער מ"ו סי' א' ובמהרי"ץ חיות סא א' מה שהוסיפו לבאר בטעם חילוקא דריבית מגזילה.

לפחותת גזל מריבית

סא א', גמ' אמר רבא כו', מסקי' בגמ' דלא ילפי' גזל מריבית לחודיה משום דחידוש הוא אלא מריבית ואונאה, ועי' משמעות רש"י ד"ה "דאפיי" דאע"ג דאיסורא דמלוה משום שמחסר את חבירו, מ"מ כיון דאיסורו דלוה לאו משום דמחסר, חידוש הוא ולא ילפי', **אולם** בריטב"א פי' דכיון דאין איסורו של הלוה משום חיסרון, בע"כ דאף איסורו של המלוה לאו מחמת שהוא מחסרו אלא גזה"כ הוא, **וצ"ב** לפי"ז היכי ילפי' גזל מריבית ואונאה, הא איסורא דריבית לאו משום גזילה, ויש ליישב בכמה פנים. **[ועיקר** שיטת הריטב"א דאיסורא דריבית לאו משום גזילה, מבואר עוד בריטב"א קידושין ו' ב' לענין המקדש בריבית, **וע"ע** ברמב"ן ובר"ן לקמן סב א' בשיטת רש"י בדיון לאו הניתק לעשה, ויבואר כ"ז להלן].

ובעיקר איסורא דלוה, **ע"ע** שטמ"ק לעיל סוף ס' ב' בשם שיטה ישנה דהוי כעין איסורא דלפני עור שמכשיל המלוה בריבית, **וכן** האריך בהעמק שאלה שאילתא מ"ג אות א' לדקדק מלשונות השאילתות והרמב"ן, **וכ"מ** בנימוק"י מב' ב' [בדפי הרי"ף] לענין הלואת מומר, **ובתוס'** לקמן ע' א' ד"ה "מעות" [בתי' הב'] וריטב"א החדשים שם לענין הלואת יתומים קטנים, **ובהגהת** אורח מישור על הד"מ הארוך סי' קנ"ט הקשה דלפי"ז מאי פרכי' מה לריבית שכן חידוש, ויש ליישב.

לפחותת ריבית מגזל

עי' תוהרא"ש דליכא ס"ד למילף ריבית מתרווייהו כיון דמדעתיה יהיב אלא אגב אחריני נקט, **אמנם** בריטב"א פי' דכונת הגמ' להקשות דלא לכתוב לאו גבי מלוה, אבל גבי לוח פשיטא דבעי' קרא כיון דיהיב מדעתיה, **וכ"כ** החת"ס.

ועדיין צ"ב דכבר יסדו האחרונים דלולי איסור ריבית היה חייב הלוה הריבית מן הדין וכמו שהאריכו הברכ"ש והגרנ"ט קידושין והובא לעיל, וא"כ מאי ס"ד למילף ריבית מגזילה, **וצ"ל** דכיון דאיסורא דלוה כתיב בקרא, ס"ד דפקע חיובו והו"ל גזילה ביד המלוה.

ובהא דמסקי' שאני ריבית דמדעתיה ולא דמי לגזל, האריכו האחרונים אי מ"מ לאחר איסורא דריבית פקע חיובו של הלוה והדר דינו כגזילה גמורה, או לאו, **עי'** מחנ"א סי' ב', מהרי"ט ח"ב סי' מ' ד"ה "ונראה בעיני" אבנ"מ כ"ח סקכ"ב, מהרי"ט ח"ב סי' מ', חזו"א יו"ד סי' ע', **וע"ע** בי' הגר"א סי' קס"א סק"י וחזו"מ סי' ש"ע סק"ז, ותלוי בביאור קו' הגמ' קידושין ו' ב' "הא ריבית מעלייתא" ובראשונים שם, ובפלוגתת הראשונים בדיון מחילת ריבית ויבואר להלן.

עוד נחלקו האחרונים הנ"ל, אי לאחר דיהיב הלוה הריבית למלוה זכה בו לגמרי וחובת השבתו בתורת מצוה בעלמא, או דעדיין חשיב גזילה בידו וחייב להשיב בתורת גזילה, ותלוי בביאור

חובת ריבית והשבתו

פלוגתת רבא ורמב"ח ב"ק קיב א', ובביאור סוגית הש"ס תמורה ו ב', ובדין מחילת ריבית וכדלהלן.

מחילת ריבית

גמ' ואי כתב כו', **נחלקו** הראשונים אי קמ"ל דהגמ' דאע"ג דקמחיל לא מהני מחילה כלל בין קודם הנתינה, ובין לאחר נתינה, וכן יתכן דחלוק מחילה קודם הנתינה מלאחר הנתינה, או דקמ"ל דליכא מחילה גמורה, ולעולם באופנים דאיכא מחילה גמורה מהני, [וכן יתכן דחלוק מחילה קודם הנתינה מלאחר הנתינה].

שיטת הגאונים הובא בראשונים ובר"מ פ"ד ממלוה ולוה ה"ג דקמ"ל דריבית אע"ג דקמחיל אין המחילה מועלת, ולפיכך בין מחל לפני הנתינה ובין לאחר הנתינה אין מועיל כלום, וטעם הדבר נתבאר בראשונים בתרתי, **עי'** לשון הר"מ שם שכל ריבית שבעולם מחילה הוא אבל התורה לא מחלה ואסרה מחילה זו, ומשמע דאע"ג דאיסורא דריבית חשיב איסור ממון, מ"מ גזה"כ דלא מהני מחילה כי היכי דאסרה התורה עצם הפרעון, **אמנם** בריטב"א החדשים פי' דתביעת ריבית לא הוי כשאר תביעות דעלמא אלא חייבה התורה להחזיר "איסור שבלע", ולכך לא מהני מחילה, **ועי'** אבנ"ז סי' קמ"ו דנפק"מ בין הטעמים היכא דהלוח אינו רוצה בחזרת הריבית, דלטעם הריטב"א כיון דעיקר המצוה משום חיובו דלוה, אי אמר לא בעי ליכא לעשה כלל, **משא"כ** לטעמא דהרמב"ם דהתורה לא מחלה, ה"ה באינו רוצה בהשבה, התורה צויתה להשיב, ועי"ש מש"כ ליישב לפי"ז הגמ' דהגזלנין ומלוי בריבית, **ועי'** ח"י ר' שלמה ב"מ סי' ז' דכתב נפק"מ היכא דהמחילה לאו משום האגר נטר, **ועי"ש** עוד מש"כ לפלפל בדברי הגמ' לקמן סו ב' לענין מחילה בטעות בהלואה. **ובעיקר** פי' דהריטב"א, **עי'** משמעות לשונו שם דלא פי' אלא הטעם דלא מהני מחילה לפטור המלוה מחובת השבה, **ויתכן** דקודם הנתינה לכו"ע חשיב איסור ממון וכגזילה והא דלא מהני מחילה משום דהוי כעין מחילה בטעות וכמש"פ הריטב"א לעיל בד' הרמב"ם.

ובעיקר שיטת הגאונים הקשו הראשונים מכמה סוגיות, **עי'** ר"מ דהקשה מדינא דהגזלנין ומלוי ריבית אם החזירו אין מקבלים מהם, **[ועי' בי' הגר"א ק"ס סק"ז מש"פ בכונתו]**, **אמנם** בראב"ד דחה ראיתו ובהגמ"י הוסיף לחלק בשם הסמ"ג דהתם הפקיעו חכמים את ממון הלוח משום תקנת השבים, **וצ"ב** לפמ"ש הריטב"א לפרש טעם הגאונים דאיסורא דריבית הוי איסור לשמים א"כ מה שייך בזה הפקעת ממון.

עי' אור זרוע דהקשה מהא דאיתא לקמן עה א' דת"ח מלוים זה לזה בריבית, **ועי"ש** מש"כ לחלק, **ועי'** במחנ"א סי' י', ובאבנ"ז, ובברכ"ש ב"מ סי' מ"ח.

חובת ריבית והשבתו

ע"ע מל"מ דהקשה לפירוש הגאונים דקמ"ל דלא מהני מחילה, הא בגזל ודאי דמהני מחילה, וכן הקשה בפלפולתא חריפתא.

שיטת הר"מ, ע"י ר"מ פ"ד ממלוה ולוה הי"ג, ונחלקו הראשונים בכונתו, ע"י השגת הראב"ד דמבואר דנקט דהר"מ פליג בכל גונא, ואף קודם הנתינה מהני מחילה, אמנם במ"מ ובריטב"א החדשים כתבו דלא נחלק הרמב"ם אלא לאחר נתינה אבל קודם לא מהני מחילה וכשיטת הרא"ש לקמן, ובריטב"א הוסיף לבאר טעם החילוק דקודם הנתינה איכא גזה"כ דהוי כעין מחילה בטעות.

וביסוד פלוגתת הגאונים והר"מ, ע"י ברכ"ש ב"מ סי' מ"ח דנחלקו בגדר איסורא דריבית אי הוי משום גזל, וה"ה דחובת ההישבון הוא מדין השבת גזילה, או דלעולם מחילתו חשיב מחילה גמורה אלא דהתורה אסרה נתינה זו כשאר איסורים וה"ה דחובת ההישבון הוא מצוה בעלמא. **ועיי"ש** דה"מ לרבא ב"ק קיב א', אבל לרמב"ם כו"ע ס"ל דהוא משום גזל.

ובעיקר מש"פ דהר"מ ס"ל דמהני מחילה כיון דחשיב איסור ממון, כן מפורש באו"ז ריש פרקין, [וכן כתב להוכיח המגלת אסתר בסה"מ להרמב"ן מצוה י"ז מהא דהשמיט הרמב"ם מ"ע דהשבת ריבית, דבע"כ ס"ל דהוא מדיני ממון וכלול במ"ע דהשבת גזילה]. **אולם** להמדוקדק לעיל בלשון הר"מ דאף הגאונים ס"ל דחשיב איסור ממון אלא דלא מהני מחילה דהתורה לא מחלה, צ"ל דהר"מ ס"ל דלא אסרה התורה אלא פרעון הבא מחמת קציצת הלוה, אבל ע"י מחילה חשיב כפרעון אחר. **עוד** מבואר בר"מ דלא מהני המחילה אלא היכא דהמלוה רוצה להחזיר, **ובמחנ"א** ריבית פ"י פ"י דדוקא בכה"ג חשיב פרעון הריבית בתורת מתנה גמורה עיי"ש, **ועי'** באבנ"ז משה"ק ע"ז, ובברכ"ש שם.

שיטת הרא"ש, ע"י רא"ש דכתב לחלק בין קודם הנתינה דלא מהני מחילה ובין לאחר הנתינה דמהני, **ובדרכי** דוד הקשה דלפ"ז אמאי פליג הרא"ש ע"ד הגאונים בפ"י הקמ"ל דהגמ', הא אף אי קמ"ל דלא מהני מחילה י"ל דה"מ קודם הנתינה. **ובעיקר** חילוקא דהרא"ש, **יל"ד** אי כונתו דקודם הנתינה חשיב מחילה בטעות וכמש"כ הריטב"א בדי' הר"מ, או דאע"ג דהוי מחילה גמורה וכדרך הסוחרים ועובדי אדמה, מ"מ גזה"כ דלא מהני מחילה, **ועי'** חי' ר' שלמה סי' ז'. **ולהך** גיסא דכונתו דקודם הנתינה חשיב מחילה בטעות יש ליישב קו' הדרכ"ד דס"ל להרא"ש דאי הקמ"ל דאף דאיכא מחילה גמורה לא מהני ה"ה דל"מ לאחר הנתינה,

חובת ריבית והשבתו

ע"ע מחנ"א שם דמדברי הרא"ש מבואר דמהני מחילה אף באופן דאין המלוה רוצה להחזיר ודלא כהר"מ, ועיי"ש מש"פ דאזלי לשיטתם, **וע"ע** בברכ"ש שם מש"פ ביסוד פלוגתת הר"מ והרא"ש.

עוד נחלקו הראשונים אי מחילה לאחר הנתינה מהני אף לתקן את הלאו שעבר בשעת הלקיחה או לאו, **עי'** מאירי, ספר התרומות שער מ"ו ח"ב סי' ד', פרישה ק"ס סק"ח, אבנ"ז קל"ב, **[וע"ע בי' הגר"א ק"ס סק"ז]**.

סא ב', אר"א ריבית קצוצה יוצאה בדיינים כו', **נחלקו** הראשונים והאחרונים בביאור דינא דיוצאה בדיינין אי יסודו משום דהמלוה לא זכה בממון והוי גזילה בידו, או דאע"ג דזכה מ"מ מצות התורה להחזירה, **ואף** בזה יל"ד אי הוי כמצוות שבן אדם למקום ול"ל חיוב ממון, או דחשיב חוב ממון, **ונפק"מ** בכ"ז, אי איכא שיעבוד נכסים, ואי מהני מחילה, וכן אי מהני תפיסת המלוה בע"כ, ודין המקדש בריבית המבואר קידושין ו ב', וגדר פטור היתומים המבואר בשמעתין ובב"ק קי"ב, ובאיכא ספיקא דדינא אי חשיב כספיקא דממונא או דאיסורא, **ונתבאר** כ"ז בארוכה במחנ"א ריבית סי' ב', ומל"מ פ"ד ממלוה ולוה ה"ג, שעה"מ פ"ח מאישות ה"א, ונתה"מ ר"ח סק"א, אבנ"מ כ"ח כ"ב, מהרי"ט ח"ב סי' מ', שערי"י ש"ה פ"ב ופ"ג, וחזו"א יו"ד ע' סק"א, ובחי' הגרש"ר ב"מ, **ועיקר** הספק תלוי בגדר חובו של הלוח קודם הפרעון, ובגדר זכיית המלוה בריבית לאחר הפרעון וכדלהלן.

גדר חוב הלוח

נחלקו האחרונים בגדר חובו של הלוח קודם הפרעון, אי פקע לאחר איסור התורה דריבית או לאו, ויסודו בדברי הגמ' קידושין ו ב' דאקשיי "הא ריבית מעלייתא הוא", **ונחלקו** האחרונים אי קו' הגמ' דלא חל הקידושין כיון דפקע חוב הריבית, או דהקוי אלישנא דברייתא לחוד אולם אי קדשה בריבית מהני הקידושין, **דבמחנ"א** סי' ב' ואבנ"מ כ"ח כ"ב דקדקו מד' הריטב"א שם דחלו הקידושין, **וכן** דקדק העצמות יוסף בד' רש"י, **וכ"כ** המאירי, **וכ"מ** בהגהות הרעק"א אבה"ע סי' כ"ח ע"ד הבי"ש סקכ"ט, **אמנם** בב"ש שם צידד דקודם הפרעון אינה מקודשת, **וכן** מסיק החזו"א סי' ע' דודאי אין הריבית חשיב חוב דרחמנא אפקריה עיי"ש, **וכדבריו** כן מבואר במהרי"ט יו"ד ח"ב סי' מ' ד"ה "ונראה בעיניי", ובאבנ"ז אבה"ע סי' ת"ד, ובאהא"ז פ"ו ממלו"ל ה"ב ד"ה "איברא", אולם חלוקים בטעמיהם עיי"ש.

חובת ריבית והשבתו

ע"ע שער דעה קס"ח סעי' ה' נפק"מ בנידון זה בנתן המשכון עבור הריבית דאי פקע חובו לא קנה נמי המשכון, דמנה אין כאן משכון אין כאן, ובקובץ שמועות ב"מ כ"ד הוסיף נפק"מ בהמיר המלוה בין ההלוואה לפרעון.

ולשיטת האחרונים דפקע חוב הריבית, הא דדנו בסוגיין בגדר חובת השבת הריבית אי זכה המלוה, ול"א דכיון דפקע חוב הלואה לא זכה המלוה כלל, דמ"מ כיון דיהיב הלואה הפרעון מדעתיה, שפיר יל"ד דזכה המלוה, אמנם יל"ע לפי"ז אי תפס המלוה בע"כ, וכן ביתומים דבאו לגבות מהלואה חובת אביהן מה דינם ויבואר להלן, **עוד** יש לבאר להאמור דין שטר העומד לגבות להלן סב א' ויבואר במקומו.

ביאור פלוגתת ריו"ח ור"א

עי' תמורה ו' א' דשו"ט אי פלוגתת ריו"ח ור"א בדין אי עביד מהני או ל"מ, ומסקי' דאף למ"ד אי עביד מהני יוצאה בדיינין מקרא דוחי אחיד, ונחלקו האחרונים אי למ"ד אעל"מ עדיין קיימי' דמה"ט יוצאה בדיינין, או דלכו"ע טעם ההשבה מקרא דוחי אחיד עמד, וגלי לן קרא דבריבית אע"מ, ואף להך גיסא עדיין יל"ד אי זוכה המלוה בממון, או דחובת ההשבה מעכבתו מלזכות, **עי'** רש"י תמורה שם, וח"י רעק"א בשמעתין, ומחנ"א סי' ב', חו"ד קס"א סוסק"ה, שעה"מ סי' ט', ומקנה בקו"א סי' כ"ח סקכ"ב, ויש שכתבו דל"ק בתמורה שם משמע דלמסקנא כו"ע ילפי' מקרא דוחי וכפרש"י שם, ולל"ב עדיין קיימי' דלרבא אינו זוכה משום אעל"מ.

ובעיקר המבואר דיתכן דינא דאעל"מ בריבית, **יל"ד** אי קאי אף אלאו דלא תשימון דלא חל הקציצה, או דלא קאי אלא אלאו דלא תקח דלא זכה בו המלוה, ונבחי' הגרי"ז תמורה שם הקשה להך גיסא דקאי אף אלאו דלא תשימון ולא חל הקציצה, היכי משכח"ל איסורא דלא תקח, הא לא הוי ריבית קצוצה, **ובשער** ש"ה פ"ג כתב להכריח מה"ט דודאי חל הקציצה, וה"ה דזכה המלוה בממון, ול"א אעל"מ אלא לענין דחייב המלוה בהשבה. [ונבחי' הגרי"ט, ושער"ח קידושין האריכו לפרש באופ"א]. **ולהסברים** דליכא בריבית חוב כלל וכדלעיל, הא דחשיב ריבית קצוצה, צ"ל דכיון שהקציצה מועלת מצד דיני הממונות לא אכפת לן במה שאיסור ריבית מפקיע את החוב, **ולפמ"כ** הריטב"א סה ב' ד"ה "משכון" והובא במחנ"א ריבית סי' י"ח, דכל שאומר ועושה בענין הריבית ה"ז ר"ק אע"ג דאינו חייב מדינא, אי"ש טפי.

צורת הילפותא לריו"ח ולר"א

עי' ח"י רעק"א דהא דבעי' קראי לריו"ח ולר"א, ולא סגי במאי דל"ל לכל חד דרשא דחבריה, דלריו"ח בעי' הילפותא למ"ד אי עביד לא מהני, ולר"א בעי' למ"ד אע"מ, **וכ"כ** השטמ"ק תמורה שם אות א', [ולפי"ז מבואר דמאן דדריש קרא דלהשבון ניתן, בע"כ ס"ל דברבית גלי לן

חובת ריבית והשבתו

קרא דאי עביד מהני], **אולם** בפנ"י פי' דמסברא חיצונה חייב בהשבה מדין גזילה, וקרא דלהשבון אתא לאפוקי דל"ח גזילה [ולפי"ז יתכן דעדיין יל"ד דחייב למאן דס"ל אעל"מ, ודלא כרעק"א, **אולם** קצ"ע משמעתא דתמורה דמבואר דבלאו דינא דאעל"מ ובלאו קרא דוחי פשיטא דאין יוצאה בדיינין, ויש ליישב], **וכ"כ** כע"ז בהפלאה כתובות קה ב' ד"ה "שם בגמ' הר"י", **ובחי'** הפלאה על השו"ע חו"מ סי' ט' סעי' א', והוסיף דאף ר"א ס"ל דרשה דמורא ניתן למעוטי דאינו חייב מדין גזילה, אלא דמ"מ חייב בהשבה מקרא דוחי, [ובזה א"ש דלא אקשי' בגמ' אר"א מאי עביד מקראי דריו"ח, כי היכי דאקשי' לריו"ח מאי עביד מקראי דר"א].

ע"ע תוד"ה "רבא" משה"ק ותירוצם, **אולם** בתוהרא"ש וריטב"א החדשים תי' להיפך דרבא ס"ל יוצאה בדיינים וכמבואר לקמן סה א', והכא פי' אליבא דריו"ח. **ובעיקר** קו' תוס' מבואר דס"ל דמאן דיליף קרא דלהשבון אינו חייב בכל ענין [ואף למ"ד אעל"מ, דאל"כ י"ל דאע"ג דרבא דריש קרא דלהשבון מ"מ אין זוכה המלוה מדינא דאעל"מ], וקצ"ע דא"כ אמאי לא אקשי' בתמורה שם מרבא דשמעתין, **אולם** להך גיסא דקרא אתא למעוטי דאינו חייב בתורת גזילה, שפיר יש ליישב דעדיין מודה רבא דחייב מדין וחי ואו משום דאעל"מ, **וכ"כ** כע"ז ליישב בחי' הפלאה שם, **ובשו"ת** משנת רבי אהרן עמ' פ"ד.

ריבית קצוצה לריו"ח

נחלקו הראשונים אי חייב לצי"ש בריבית קצוצה לריו"ח, או לאו, **עי'** תוד"ה "תנאי" ותוס' ב"ק צד ב', רמב"ן, רשב"א, נימוק"י, וריטב"א בסוגיין, **וע"ע** בי' הגר"א קס"א סק"ז, **ובתנ"ד** הרמב"ן מבואר דדן לשיטת הראשונים דחייב לצי"ש אי חשוב לאו הניתק לעשה, או דלא הוי אלא מדת חסידות.

שיעבוד נכסים

נחלקו הראשונים אי למ"ד ר"ק יוצאה בדיינין נחתי' לנכסי, **עי'** רשב"א ר"ן נימוק"י ריטב"א שו"ת הריב"ש תס"ה, **וכ"פ** השו"ע קס"א סעי' ה' דאין יורדין לנכסיו כיון דליכא שיעבוד נכסים וכמבואר בב"ק קי"ב דהיתומים פטורים בכל ענין, **ובמל"מ** פ"ד ממלוה ולוה ה"ג פי' ב' אופנים בביאור ראית הראשונים, ואי כונתם דאף דין זה דליכא שיעבוד נכסים נלמד מגזה"כ דוחי אחיך עמך, או דהוא מסברא, [ועי"ש דנפק"מ לרמב"ח דל"ל האי גזה"כ]. **אמנם** שיטת החינוך מצוה שמ"ד דב"ד יורדין לנכסיו כמו גזילות וחבלות, **וכן** דקדק המחנ"א בדברי התוס' שאנך המובא בשטמ"ק, **ובמל"מ** פי' ד' דס"ל דאיכא שיעבוד נכסים, וטעמא דהבנים פטורים

חובת ריבית והשבתו

משום גזה"כ, **אולם** במחנ"א סי' א', ובקצוה"ח ק"צ סק"ג פי' דס"ל דאע"ג דליכא שיעבוד נכסים, מ"מ יורדין לנכסיו מדין עד שאתה כופהו בגופו כפהו בממונו, וכמבואר בראשונים בכמה דוכתי לענין פריעת ב"ח למ"ד שיעבודא לאו דאורייתא, ולענין מצות צדקה, וצ"ב לשון החינוך שהשווה לגזילות וחבלות.

ע"ע קצוה"ח ל"ט סק"א דהקשה לשיטות הראשונים דאין יורדין לנכסיו, מ"ש מפריעת בע"ח מצוה למ"ד של"ד דיורדין לנכסיו, וביותר תמוה מ"ש מצדקה שיורדין לנכסיו כמ"ש הר"מ פ"ז ממתני' ה"י, **ובשער"י** ש"ה פ"ב, כתב ליישב דשאני פריעת בע"ח דאיכא זכות למלוה בגוף הממון, משא"כ ריבית דלא הוי אלא מצוה לשמים וכמש"כ הריטב"א קידושין ו' ב' ולקמן סה א', ובריטב"א החדשים בשמעתין גבי מחילת ריבית, **ועיי"ש** בתו"ד דלפ"ז ה"ה דל"מ מחילה, **אמנם** בחזו"א חו"מ סי' י' סק"כ מבואר דאע"ג דאין יורדין לנכסיו, מ"מ כפיה זו חשיבי זכות ממון לשכנגדו, דעיקר מצות התורה דוחי הוא לטובת הלוח, ומה"ט חשיב בע"ד למחול, [וכן צ"ל לשיטת השו"ע קס"א דפסק דאין יורדין לנכסיו, מ"מ פסק בסי' ק"ס סעי' ה' דמהני מחילה לאחר הפרעון].

ע"ע חו"ד קס"א סק"ו ואבנ"ז קס"ז מש"כ ליישב מ"ש מצדקה, **וע"ע** נחל יצחק סי' ל"ט פרק ב', וחי' הגר"ש ב"מ.

ע"ע ש"ך סק"ח ובי' הגר"א סק"י דאם תפס המלוה הריבית בע"כ של לוח ה"ל גזל ויורדין לנכסיו ככו"ע, **ובשער"י** הקשה דכיון דאין יורדין לנכסיו ובע"כ דזכה המלוה בריבית ול"ל אלא מצוה לשמים, א"כ אמאי בתפס בע"כ משתנה דינו, **[וע"ע** הגהת בית לחם יהודה משה"ק ע"ד], **ולשיטות** האחרונים לעיל דפקע חיובו של הלוח א"ש, דע"כ ל"פ אי יורדין לנכסיו אלא ביהיב מדעתיה, אבל בלקח בע"כ חשיב גזילה גמורה, **וכ"כ** ליישב באבנ"ז אבה"ע סי' ת"ד, **וע"ע** להלן בדין חובת היתומים בתפס בע"כ.

פלוגתת רמב"ח ורמב"ם [ב"ק קי"ב]

עי' ב"ק קי"ב דנחלקו רמב"ח ורמב"ם בטעם חיוב השבת הריבית, **ובשו"ת** משנת רבי אהרן שם נסתפק אי טעמא דרמב"ח משום דס"ל דחשיב הרבית כגזילה וחייב מדינא דוהשיב, **וכ"מ** להדיא ברש"י שם צד ב' ד"ה "אין חייבין", או דלעולם ל"ח גזילה אלא דחייב משום דאעל"מ, **[ועיי"ש** נפק"מ היכא דהריבית אינו בעין, **וכן** יל"ד נפק"מ אי חשיב לאו הניתק לעשה וכמש"כ הרעק"א סב א' עיי"ש], **ובאבנ"ז** קל"ח צידד דאף לרמב"ח זוכה המלוה בממון ואין חיובו אלא בתורת הלואה, ואי לאו דרשות יורש כרשות לוקח, היו היתומים חייבים דה"ל מלוה הכתובה בתורה עיי"ש.

חובת ריבית והשבתו

ע"ע תוד"ה "אע"פ" משה"ק, ולכא"י כונת קו' דאע"ג דפקע חובו של הלוח מ"מ לא חשיב כגזילה, אמנם עדיין חייב המלוה להשיב בתורת הלואה כיון דאע"מ וכמבואר בתמורה דבלאו קרא דוחי אמרי' אע"מ בריבית, **ועי'** חי' הגרנ"ט קידושין.

חובת היתומים לרבא [ב"ק שם]

עי' רשב"א בשמעתין דמבואר דס"ל לרבא דהאב זכה בממון אלא דמצוה בעלמא הוא דרמיא עליה ולכך היתומים פטורים אף אי הוי בעין, **וכ"כ** הריטב"א החדשים בשמעתא דמחילת ריבית לעיל, **אמנם** במחנ"א ס"י ב' דקדק מד' תוס' שאנץ המובא בשטמ"ק דאין המלוה זוכה בממון ואיכא עליה שיעבוד נכסים אלא דגזוה"כ דאין היתומים צריכים להחזיר, **ובאחרונים** הקשו איך יתכן דירשו הבנים ממון דלא זכה בהן אביהן, **עי'** אבנ"ז קל"ח, **וע"ע** נתיב"מ ר"ח סק"א, **ויש** שפי' דאע"ג דלא זכה בהם אביהם, מ"מ כיון דהיה מונח בידו מדעתיה דלוח א"כ מצו היתומים לזכות עכשיו לאחר מיתת אביהם דהא לית בהן חובת השבה המעכבת [אמנם בהא נסתפק התוס' שאנץ דדילמא אין זוכין אלא בבעין אבל השיעבוד לא פקע.

ע"ע או"ש פ"ד ממלו"ל ה"ה דכתב דלהסוברים דאיכא ריבית בקרקע יתכן דהבנים נמי חייבים בהשבת קרקע כיון דלא זכה בו אביהן וקיימא ברשות הלוח, ולא נתמעטו היתומים אלא ממטלטלין כיון דזכה בהם אביהן להתחייב באונסין גלי לן קרא דהיתומים זכו לגמרי.

ע"ע משמעות הרשב"א שם דלא נתמעטו היתומים אלא כשגבה אביהם מדעתיה דלוח, אבל בגבה בע"כ אף היתומים חייבים מדין גזל, ולפי"ז מבואר דפקע חוב הלוח קודם הפרעון ולכך לא זכה המלוה אלא ביהיב מדעתיה, ובמהרי"ט ח"ב ס"י מ' ד"ה "ונראה בעיני" מבואר דאף אי לא פקע חוב הלוח מ"מ פקע זכות תביעתו דהמלוה ולכך בגבה בע"כ דלוח חשיב גזל.

עוד נחלקו הראשונים אי כי היכי דאין היתומים חייבים בהשבה, ה"ה דאינם מוזהרים בלאו דלא תקח ושרו לגבות הריבית לאחר מיתת אביהן, או לאו, **עי'** רמ"ה הובא בשטמ"ק ב"ק שם דפי' עיקר מיעוטא דהיתומים מרישא דקרא דאל תקח מאתו, **ולכך** ה"ה דמותרים ליקח הריבית לכתחילה לאחר מיתת אביהם, **אמנם** הרשב"א פליג דילפי' מסיפא דקרא דוחי אחיך עמך ומשמע דלא נתמעטו אלא מחובת ההשבה, אבל לעולם יתכן דאסורים בלקיחת הריבית, **וכ"כ** השער"י שער ה' פ"ד לדקדק משו"ת הר"ן ס"י כ"ט אולם בשו"ת הרעק"א ס"י פ"י כונת הר"ן באופ"א, **וכ"כ** האבנ"מ ס"י כ"ח סקכ"ב, **ויסוד** פלוגת הרמ"ה והרשב"א לכא"י אי פקע חיובו של הלוח, או דחיבו קיים ואיסורא הוא דרביע עליה, **וכ"פ** החזו"א יו"ד ס"י ע', **אמנם** בשער"י שם הקשה [דאף אי לא פקע

חובת ריבית והשבתו

החוב, הא לא אסרה תורה אלא ריבית הבא מלוה למלוה, ובלקיחת היתומים לא חשיב דבא למלוה, ועיי"ש מש"כ ליסד בזה.

ע"ע משמעות הרמ"ה שם דאע"ג דהיתומים מותרים לגבות ריבית דאביהן ה"מ מדעתיה דהלואה אבל לא בע"כ, **ומבואר** דפקע חוב הלואה וכנ"ל, **ולפמ"ש** כ המהרי"ט הובא לעיל דאף אי לא פקע החוב מ"מ ל"ל להאב זכות תביעה ע"ז, א"ש דאף היתומים אין יורשים אלא זכות הממון ולא זכות התביעה, והלכך לא מצו לגבות אלא מדעתו דלוא. **ויל"ד** להסוברים להלן סב אי דלאו דלא תשימון מתלא תלי עד שעת הגבייה, אי ע"י גביית היתומים קעבר האב למפרע או לאו, **ועי'** אבני"ז קס"ו יג-יד.

ע"ע נידון המחנ"א ס"י ג', ושו"ת רעק"א ס"י פ' בפרע הלואה הריבית למלוה בלא הקרן ומת המלוה, אי צריך לפרוע הקרן ליתומים או דמצוי הלואה להחזיק הקרן לעצמו תמורת הריבית שהמלוה חייב לו, ותלוי בגדר חובת השבה דהמלוה, נוכח בדין סלוקי בלא זוזי המבואר להלן עז א' **וע"ע** פ"ת סק"ו.

ע"ע להלן סב א' ושו"ע קס"א סעי' ו' דבהניח להם אביהם דבר מסוים חייבים להחזיר מפני כבוד אביהם, **ובטעם** הדבר, **עי'** ב"י ס"י ר"מ, וט"ז שם סק"ז ומחנ"א ס"י ח', **וע"ע** פ"ת קס"א סק"ז.

חובת השבת החפץ עצמו

עי' לקמן סה א' אמר אביי כו', **ובריטב"א** החדשים שם בשם הרמב"ן דהא דאמר"י חמשה מפקי', לאו הנהו ממש אלא דמי חמשה דהא ממון של ריבית ממון גמור הוא וקני ליה מאי דשקיל מיניה, **אמנם** במל"מ פ"ח הט"ו כתב דבעלמא חייב להשיב החפץ עצמו, והתם שאני דקצץ עמו בדמים, ונתן לו החפץ עבור דמי הריבית דחשיב כמקח, **וכ"כ** המחנ"א ס"י ב', וב"ש אבה"ע סקכ"ו, **ובעיקר** דבריהם דשייך קציצה על חפץ העירו מדברי הקצוה"ח ר"ג סק"ד דכסף אינו מחייב חפץ אלא דמים וא"כ איך חל התחייבות החפץ תמורת ההלואה, **ובד'** המל"מ, **עי'** אבני"ז קע"ב, ושעה"מ פ"ה מאישות הט"ו וחוו"ד קס"א סק"י, ושער"י ש"ה פ"ג דהקשו דסתר דבריו ממש"כ פ"ד ה"ג דהמלוה קונה הריבית, ובחזו"א יו"ד ס"י ע' פי דאף למל"מ קונה החפץ בכל ענין, אלא דמ"מ חייב בהשבת החפץ עצמו כיון דאית ליה הנאה מגוף החפץ יותר מדמיו, ובהשבת הדמים ל"ח דפרע כל הנאת הריבית, **וכ"כ** כע"ז בשו"ת בנין ציון ס"י ס"ו, ועיי"ש נפק"מ לענין לצאת ידי חובה באתרוג ריבית, **וע"ע** במצוין להלן סה א'.

חובת ריבית והשבתו

ע"ע חו"ד קס"א סק"י דבנתן לו החפץ בריבית והוזל [ובא לפרוע דמיו] משלם כשעת הגזילה, ובחזו"א שם כתב לחלק דתלוי אי נתחב החפץ עבור הריבית או דנתחייב דמים ונתן לו החפץ עבור הדמים, [וע"ע לשון הריטב"א סה שם דנותן לפי דמיהם של עכשיו בין שהוזלו ובין שהוקרו ויל"ד בכונתו ואכ"מ].

אבק ריבית

עי' רא"ש רשב"א רמב"ן ר"ן ונימוק"י אי באבק ריבית חייב לצי"ש, ונחלקו הראשונים שם אי תלוי בדין ר"ק לריו"ח, ובמל"מ הקשה מד' הנימוק"י לח א' מדפי הרי"ף ד"ה "אמר" בשם הר"ן דסתר דבריו.

עוד נחלקו הראשונים אי מהני תפיסת הלוח, עי' ראב"ד המובא ברא"ש וראשונים לקמן סז א', וחינוך מצוה שמ"ג, ומל"מ, ושו"ע קס"א סעי' ג', וקה"י סי' מ"ה, וע"ע פ"ת סק"ג. ובדעת הראב"ד דמהני תפיסת הלוח צ"ב דלפי"ז פשיטא דה"ה בריבית קצוצה מהני תפיסת הלוח, ובע"כ דחיבו דהמלוה חשיב חוב ממון גמור, ואילו גבי מחילה ס"ל להראב"ד פ"ד ממלו"ל דלא מהני מחילה, ויש ליישב.

ע"ע רעק"א לעיל סא א' ע"ד תוד"ה "איי", דאע"ג דא"ר אינה יוצאה בדינין, היינו היכא דעצמותו אינו ריבית גמור כגון דרך מקח, אבל היכא דהריבית מעליא כגון ריבית קרקע, כיון דאסור מדרבנן כעין דאורייתא תקון ויוצאה בדינים עיי"ש.

ע"ע שו"ת הרשב"א ח"ה קס"ה, ושו"ת הריב"ש ש"ה, וכ"פ השו"ע קס"א סעי' ד' דבתפס המלוה האבק ריבית בע"כ דלוח, יוצאה בדינין, ובב"י הגר"א שם מבואר הטעם, דלא זכה המלוה בריבית אלא ביהיב הלוח מדעתיה וכדין ר"ק, וע"ע מהרי"ט ח"ב סי' מ' הובא לעיל מש"פ בתרתי, [ועיי"ש עוד לענין ספק אבק ריבית], אמנם בשער"י ש"ה סוף פ"ג פי' דין השו"ע לענין אבק ריבית לחוד דהחמירו בה רבנן ועבדו הפקר ב"ד הפקר עיי"ש. והעירו מדברי הר"י מגא"ש ב"ב ככב ב' דפי' דינא דבכור נוטל פ"ש במלוה אבל לא בריבית לענין ריבית דרבנן, ומבואר דקיל טפי גביית היתומים באבק ריבית מר"ק, ובעיקר דבריו הוסיפו להסתפק אי הטעם דלא פי' בר"ק משום דס"ל דמדאורייתא ליכא חוב, או דס"ל דמדאורייתא אם גבו היתומים מוציאין מידן, וא"כ ליכא נפקותא בענין בכורה.

עוד נפק"מ בגדר חוב השבה

-נחלקו הפוסקים אי חובת ההשבה חלה דווקא ע"י תביעת הלוח או אף בלא תביעה, עי' ט"ז קס"א סק"ג וחור"מ סי' ט', וסמ"ע, קצוה"ח, נתייה"מ, שעה"מ, וחי' הפלאה שם. [עוד מבואר

חובת ריבית והשבתו

דנחלקו בטעם הסוברים דבעי תביעה, אי משום דאין מצווין להחיתו אלא בתבע הממון, או דבלאו תביעה חשיב כמחילה עיי"ש].

-עי' שו"ת הרשב"א הובא בב"י קע"ז, וכ"פ השו"ע שם סעי' י"א דבכופר המלוה על נטילת הריבית חייב שבועת היסט, **וכ"מ** בריטב"א ה' ב' בשמעתתא דחשיד אממונא, **ובקצוה"ח** פ"ז סק"ל, והרעק"א בכו"ח ח"ב סי' ו' הקשו אמאי חייב שבועה כיון דלא הוי חיוב ממון, **ועי' חזו"א** ב"ק סי' י' סק"כ. [וביותר צ"ב בדעת הריטב"א ממשי"כ בקידושין ובכמה דוכתי דלא הוי אלא מצוה לשמים].

-עי' פלוגתת הדגמ"ר קס"א סעי' ו' וחזו"ד סק"א, אי איכא חובת השבה ליורשי הלוה, **וע"ע** פלתי המדע קס"א סעי' ו'.

-עי' ש"ך קע"ז סקס"ח דדן אי ספק ריבית חשיב ספיקא דאיסורא או ממונא, **וע"ע** שער"י ש"ה פכ"ה, **[ובאבנ"ז קס"ה** הקשה דסתר הש"ך דבריו ממשי"כ קס"א סק"ד].

-עי' מחנ"א סי' ד' ומל"מ פ"א ה"ז, אי מהני תפיסת הלוה, **וע"ע** כו"ח שם מש"כ לייסד בזה, **וע"ע** ש"ך קס"א סק"ד ומל"מ פ"א ה"ז.

-עי' ט"ז חו"מ י' ט', וחי הפלאה, וקצוה"ח שם אי איכא דין שיעבודא דר"נ על חוב הריבית.

לאו הניתק לעשה

סב א', תנאי היא דתניא כו', נחלקו הראשונים למסקנת הגמ' אי לאוי דריבית חשיב ניתק לעשה או לאו. **שיטת** רש"י [כדפי' תוס'] דכו"ע ס"ל כר"י"ח דליכא דין השבה ול"ח לאו דלא תקח ניתק לעשה, וה"ה לאו דלא תשימון ל"ח ניתק לעשה ע"י קריעת השטר, ולפי"ז מבואר דלר"א דאיכא חובת השבה, חשיב לאו הניתק לעשה, ומשמע דה"ה דקריעת השטר מתקן לאו דלא תשימון, [דאל"כ הו"מ רש"י לפרש דכו"ע סברי כר"א].

שיטת רש"י [לפי' הרמב"ן וריטב"א החדשים ור"ן], דכו"ע ס"ל כר"א ומ"מ השבת הריבית אינה מתקנת לאו דלא תיקח, דלא הוי אלא מצוה לשמים, **ועי' ברשב"א** משה"ק ע"ד. **ובעיקר** דברי הרמב"ן דחובת ההשבה הוי מצוה לשמים, צ"ב ממשי"פ לקמן במלחמות סד א' בשמעתתא דחצר דלא קיימא לאגרא והובא במחנ"א סי' ב' דלאו דריבית הוא מטעם גזילת ממון חבירו, ויש ליישב.

שיטת תוס' דכו"ע ס"ל כר"א והשבת הריבית מתקן לאו דלא תקח, ולכו"ע אין קריעת השטר מתקן לאו דלא תשימון, **ועי' תוהרא"ש** ורבינו פרץ וריטב"א החדשים דנחלקו אי מ"מ השבת הריבית מתקן הלאו דלא תשימון, **וע"ע** מהרש"א, **וברעק"א** הקשה היכי שייך לומר דלאחר שגבה לוקה משום לאו דלא תשימון, הא אין לוקה ומשלם, ואע"ג דחיוב המלקות משום לא תשימון, וחיוב הממון משום לאו

חובת ריבית והשבתו

דלא תקח, מ"מ כיון דלולי הקציצה לא היה עובר על לאו דלא תקח הו"ל כעין עקירה צורך הנחה, וכן הקשה כע"ז הפנ"י בסו"ד התוס' עיי"ש.

ע"ע מהרש"א לעיל סא א' ע"ד תוד"ה "לעבור", ובמהרמ"ש משה"ק ע"ד.

שיטת הראב"ד הובא בשטמ"ק, דלכו"ע אין השבת הריבית מתקן לאו דלא תקח, ופלוגתא ר"נ ות"ק אי לאו דלא תשימון ניתק לעשה ע"י קריעת השטר [וקרא דוחי דרשי לקריעת השטר], או לאו.

שיטת הר"מ, **ע"י** ר"מ פ"ד ממלו"ל ה"ג, ובנו"כ שם, ובגידו"ת שער מ"ו ח"ב סעי' א', ופנ"י בשמעתין, וע"ע אבה"ז מה שדקדק בלשונו.

ע"ע משמעות רש"י ד"ה "פוטרין" דע"י לאו דניתק לעשה אינו עובר אף על הלאו, **ובפנ"י** הקשה מכמה דוכתי דאינו מנתק אלא המלקות עיי"ש.

עוד מבואר דלס"ד לאו דהערב נמי ניתק לעשה [לר"נ וראב"י], **ובתוס'** וראשונים הקשו דהא מבואר לקמן עה ב' דהערב אינו עובר אלא משום לא תשימון והיכי נתקן ע"י השבת הריבית, **וע"י** תירוצם, **וע"י** רע"א ואו"ש פ"ה ה"ה מש"פ בכונתם, **ובריטב"א** החדשים פ"י דאיירי בערב קבלן דעובר נמי משום לא תקח, **אולם** בשו"ת הרמב"ן המיוחסות ס"י רכ"ג פ"י בסו"ד, דלס"ד לכו"ע בע"י שומא הבא לידי גוביינא, והלכך ע"י השבת הריבית ניתקן נמי לאו דלא תשימון **וצ"ב** דא"כ אמאי למסקנא מוקמי קודם שגבה, הא איכא לאוקמי לאחר שגבה כדס"ד, אלא דפליגי לענין לאו דלא תשימון אי בע"י שומא הבא לידי גיבוי או לאו [ד"ס].

ע"ע משמעות הר"מ פ"ד ממלו"ל ה"ג דדוקא המלוה והלוה אינם לוקים אבל הערב לוקה, **וע"י** לח"מ וגידו"ת שער מ"ו ח"ב סעי' א'.

שומא הבא לידי גיבוי

מסקי' דפלוגתא ר"נ וראב"י ות"ק בדין אי בע"י שומא הבא לידי גיבוי או לאו, **וע"י** שטמ"ק בשם הר"ף דלפ"ז הא דלר"נ וראב"י אינו עובר, לאו משום דניתק לעשה אלא מפני שיש בו תקנה לקרועי שטרא, ולפ"ז ה"ה דליכא איסורא כלל, וכ"כ הפנ"י במסקנת הסוגיא.

ויל"ד אי הגדר דאיסורא דשומא הוי מעין התחלת הגבייה ואינו נגמר עד שעת הגבייה, או דילמא לא הוי אלא תנאי, ונפק"מ לפלוגתא השער דעה קנ"ט ושו"ת אמרי בינה ס"י ב' בנעשה הלוה מומר קודם הגבייה אי חשיב ע"י הגבייה שומא הבא לידי גיבוי, **וע"ע** לשונות רש"י ותוס' בזה.

עוד דנו האחרונים אי טעמא דת"ק דשומא מילתא הוא דוקא בשטר, אבל במלוה ע"פ מודה דאינו עובר אלא לבתר גוביינא, או לאו, **וע"י** תוס' ר"י"ד ב"ב צא א' דמבואר דבמלוה ע"פ מודו.

חובת ריבית והשבתו

שטר העומד לגבות

גמ' אי קסבר כו' והא עבדו איסורייהו, עי' רש"י מש"פ, ועי' שטמ"ק בכונת דבריו, ויל"ד אי ר"ל דע"י דחשיב כגבוי קעבר נמי אלאו דלא תקח וקריעת השטר מתקנתו, או דלא קעבר אלא אלאו דלא תשימון וס"ל לרש"י דלאו דלא תשימון נמי ניתק לעשה ע"י קריעת השטר, ויתכן נפק"מ למ"ד אינה יוצאה בדינין אי שרי לגבות הריבית לכתחילה כיון דכבר עבר הלאו דלא תקח, וכן צידד הרעק"א בתו"ד והאבנ"ז הובא להלן.

ע"ע רעק"א ואבנ"ז יו"ד קפ"ו סק"י דהקשה מאי שייך לומר גבי ריבית שטר העומד לגבות הא איכא איסורא לגבות עיי"ש, ובמל"מ פ"ד ממלו"ל סוד"ה "מש"כ רבינו" פי' דהיינו גופא ספיקא דהגמ' אי שייך גבי ריבית לדון החוב כגבוי או לאו. עוד כתב האבנ"ז סי' קל"ח סק"ח להוכיח משמעתין דאין פוקע חוב הלוח ע"י איסורא דריבית דאלי"כ לא שייך לומר שטר העומד לגבות כגבוי דמי.

מלקות בלוח

עי' ראשונים דדקדקו ממשמעות הברייא דהלוח לכו"ע לוקה כיון דלא שייך ביה השבה, ולמסקנא דפטורא דר"נ וראב"י משום דלא אתי לידי גיבוי, הא דגבי לוח ל"א נמי האי טעמא, עי' שטמ"ק ד"ה "הכא נמי" משום דאין בידו לעכב ולקרוע השטר, וברמב"ן מבואר דהלוח לעולם אינו עובר אלאו דלא תשימון, וכבר דנו בזה המל"מ פ"ד הי"ב ד"ה "כתב הרשב"א", ושער דעה קנ"ט סק"א, וגליון הרעק"א על הרמב"ם [מהד' פרנקל] פ"ד הי"ב. אמנם בריטב"א החדשים מבואר דלמסקנא ה"ה דהלוח אינו לוקה אלאו דלא תשימון כיון שמחוסר פרעון, וכ"ה שיטת הר"מ והחינוך מצוה ס"ח, ומאירי, אלא דבר"מ מבואר הטעם משום דניתן להשבון, ועי' בלח"מ, וגידו"ת הובא לעיל, ואבהא"ז ושו"ת משנת רב אהרן ח"א סי' כ"א.

מלקות בעדים

גמ' הכא נמי מסתברא כו', עי' רמב"ן וריטב"א החדשים דטעמא דר"נ וראב"י דהעדים עוברים אלאו דלא תשימון משום דכבר נגמרה שימה שלהם, ומבואר ברמב"ן דלפ"ז ה"ה דלוקין, אמנם בשטמ"ק ד"ה "הכא נמי" מבואר דאיסורא דהעדים נמי מיתלי תלי בגביית המלוה, ולפ"ז ה"ה דאין לוקין, וכן כתב החינוך מצוה ס"ח, והוסיף לבאר דכיון דאין המלוה לוקה אינו בדין דהני דאתו מחמתו יתחייבו מלקות.

שמעתתא דפסיקה

סב ב', מבואר במתני' ר"פ ובפוסקים דמדאורייתא שרי לפסוק על הפירות משום דהוי דרך מקח, ורבנן גזרו לאסור הפסיקה כיון דעדיין לא זכה בחיטים זכייה גמורה [כמבואר בראשונים בשמעתין], והוי כעין הלואה, **והא** דמדאורייתא חשיב דרך מקח אע"ג דעדיין לא זכה זכייה גמורה, צ"ל כיון דמ"מ נותן הדמים בתורת מקח ולא בתורת המתנת מעות, **ועדיין** יש להסתפק בגזרת רבנן אי עיקר הטעם דמחזי כהלואה כיון דלא זכה כלל בפירות, או דאף אי זכה מ"מ כיון דאינם ברשותו גזרו רבנן, ותלוי בשיטות הראשונים להלן אי זוכה בפסיקה ובמש"כ הפוסקים לבאר בזה, ובקו' הרעק"א לקמן עב ב'.

כללי פסיקה מדרבנן

מבואר במתני' עב ב' דהתירו חז"ל פסיקה על הפירות בב' אופנים, חדא ביש לו דע"ז חשיב כאילו מעכשיו קנוי לו כמבואר ברש"י שם, וסג א', **ונחלקו** הראשונים והאחרונים אי הטעם דחשיב כאילו קנוי לו כיון דזכה לענין מי שפרע, או דאף אי לא זכה כלל, מ"מ עשוי את שאינו זוכה כזוכה, **עי'** רש"י סג א' ד"ה "יש לו", ור"מ וראב"ד פ"ז ממכירה ה"ד, **וע"ע** תוי"ט במתני', וחוו"ד קס"ג סק"ג. **ועוד** התירו ביצא השער, ומכמה טעמים כמבואר סג ב', חדא דאמר' מה לי הן ומה לי דמיהם, ועוד דמצי המלוה לטעון מאי אהנית לי, **ונחלקו** הראשונים אי בעי לבי הטעמים או דסגי בכל חד לחודא, **עי'** ראשונים להלן עב ב', והאריך בזה השער דעה קע"ה, **וכן** נחלקו הראשונים והפוסקים אי בעי ביצה"ש דיזכה לענין מי שפרע או לאו, **עי'** תוס' סב ב', רמב"ם וראב"ד פכ"ב ממכירה ה"ג, וחוו"ד קס"ג סק"ב, ושער דעה קס"ג סעי' ב', ויבאר כ"ז במקומו.

פסיקה בדיני חו"מ

יש להקדים גברי הפסיקה בחו"מ, **א-** היכא דהפירות ברשותו אי זוכה לגמרי [מדאורייתא ע"י מעות ומדרבנן בשאר קנינים], **ב-** היכא דהפירות אינם ברשותו לענין מה מהני הקנין, והיכי חל בדשלב"ל. **ג-** בקונה במלוה [וכשמעתין דבא לחוב בדמיהן] אי מהני או לאו.

נידון א'- עי' תוס' סג א' ד"ה "בשמשך", ותוס' ישנים שם, ותוס' להלן סד ב' ד"ה "האי", וחי' הרמב"ן ורשב"א בשמעתין בשיטת רב האי גאון ומאירי סד א' בשם י"מ [וגידו"ת שמ"ו ח"ד סי' כ"ז בד' רש"י במתני' עב ב'] דמבואר דנחלקו אי כשהחיתים ברשותו זוכה בהם לגמרי, או דאין דעתו לקנות לגמרי ולא מהני הקנין אלא להיתר פסיקה ויבואר להלן.

נידון ב'- עי' תוס' סב ב' ד"ה "אע"פ", ור"מ פכ"ב ה"ג, ושו"ע ר"ט סעי' ו' דמבואר דאף בפירות שאינם ברשותו זוכה לענין מי שפרע, ומצינו בפוסקים כמה דרכים היכי מהני הקנין

שמעתתא דפסיקה

אע"ג דהוי דשלבי"ל, ע"י כס"מ שם, וסמ"ע, ושו"ך, קצוה"ח, ונתייה"מ, ופ"ת סי' ר"ט שם, **דנחלקו** בטעם חלות הקנין אי משום דכיון דיצא השער חשיב כברשותו ולא הוי דשלבי"ל, או דאף בלא יצא השער לעולם איכא מי שפרע אף בדבר שלבי"ל, וע"י בשו"ת הרעק"א תשו' קל"ד דנפק"מ בין הטעמים בקנה בקנין גמור אי קונה לגמרי, וכל דברי הר"מ ושו"ע בקנה במעות דקיי"ל מעות אינם קונות, או דבכל ענין אינו קונה אלא לעבור במי שפרע, ובאחרונים האריכו דממה שדנו הפוסקים היכי חל הפסיקה בדשלבי"ל ולא פי' דחל בתורת התחייבות גרידא וכשיטת הרשב"א להלן, מבואר דס"ל דגדר התחייבות הפסיקה הוי בתורת ובגדרי מקח וכדהאריך במשנת רבי אהרן פ"ב משכנים להוכיח מדי הראב"ד פכ"ד ממכירה הי"ג דבכל מקח מלבד מכירת החפץ איכא התחייבות המוכר להעמיד המקח, **אולם** קצ"ע דהר"מ פכ"ד ממכירה שם פליג על דעת הראב"ד, וע"י בפרי יצחק ח"ב סי' מ"ו משכ"ב.

אמנם בשו"ת הרשב"א ח"ג סי' ס"ה הובא במשובב סי' ס' סק"י מבואר דפסיקה על הפירות אינו בתורת מקח אלא בגדר התחייבות שמחייב עצמו להביא את הפירות שהתנה עם הלוקח ולכך שרי אף בדבר שלבי"ל כדין התחייבות דמהני בדבר שלבי"ל, וכן כתב בשו"ת בית שלמה סי' פ"ח, וע"ע פרישה חו"מ סי' ר"ח, ונתייה"מ שם סק"י ומחנ"א ה"ל דשלבי"ל סי' ג'. **יעוי'** עוד ברשב"א מח א', ושו"ת הר"י מיגא"ש המובא בשטמ"ק מז ב', ובמאירי עב ב' במתני' ד"ה "זה שבארנו" דמבואר דנחלקו בגדרים הנ"ל [והובא כ"ז בקצוה"ח שם, וצ"ע מדברי הרשב"א בשו"ת הנ"ל].

ע"ע חו"ד קע"ב סוסק"ב דנקט דבקנין לאחר ל' ליכא התירא דיצה"ש כיון דליק למש"פ [וא"ש להך גיסא דהתירא דיצה"ש משום דחשיב כברשותו], אמנם כתב לחדש דהיכא דמכר דבר מסוים ולא קיבל ע"ע שיעבוד הגוף להביא מן השוק, חשיב טפי דרך מקח ולא גזרו רבנן, **וכ"כ** בסי' קס"ט סקל"ח, ובעוד כמה דוכתי ויבואר דבריו להלן.

נידון ג- ע"י תוס' מז ב', רמב"ן ורשב"א שם, ור"מ פ"ה מכירה ה"ד, וראב"ד שם, ובפ"ז ה"ג, ושו"ע סי' ר"ד סעי' י', וסי' קצ"ט סעי' ב' ובי' הגר"א שם, דמבואר דבהנאת מחילת מלוה לכו"ע קונה, ובמלוה עצמה נחלקו אי כי היכי דהמקדש במלוה אינה מקודשת ה"ה דמלוה אינו קונה או לאו, ואף להסוברים דמהני נחלקו הפוסקים אי מהני בכל ענין או דווקא בחוב הבא מחמת מכר, וכן יתכן דאע"ג דלא קנה, מ"מ קונה לענין מש"פ, אמנם לפי"ז צריך לבאר שמעתין דפסיקה בחוב ויבואר להלן.

פסיקה בחוב ביצא השער

גמ' כיצד לקח הימנו כו', **נחלקו** הראשונים בטעם הדין דליכא התירא דיצא השער, ובביאור רישא וסיפא דמתני'.

שמעתתא דפסיקה

שיטת רש"י ד"ה "מתני" ולקמן סג א' ד"ה "ומאי לקח" דאירי דהחיתין באיסרו בא לידו ולקחם דרך מקח, ונידון הסוגיא לענין היין דבא לקנותם בחוב החיתין דלא מהני ע"ז היתרא דיצא השער משום דאין לו במה לקנות, וכדפרש"י סג א' ד"ה "יש לו" דעיקר היתרא דיצא השער דע"ז דיהיב זוזי יכול לקנותו במעות, **ועי'** תוס' מש"פ לשיטתו אמאי נקט רישא דפסק לו חיטים, **וברעק"א** פי' באופ"א דבלא פסיקת החיטים פשיטא דשרי פסיקת היין מדאורייתא כיון דליכא קציצה בשעת מתן מעות עיי"ש. **ומבואר** דנקט דזוכה בחיתין זכייה גמורה, וצ"ב מד' התוס' לקמן סג א' ד"ה "בשמשך".

ונחלקו הפוסקים היכא דיש למוכר מעות אי מהני בכה"ג היתרא דיצא השער אף בחוב כיון דיש בידו במה לקנות או לא, **עי'** רא"ש סי' ס"א בשם הראב"ד והגהות אשר"י, ב"י ריש סי' קס"ג, וט"ז שם סק"ד, ושי"ך סק"א, ואבנ"ז סי' קע"ח, **ועי'** חו"ד קס"ג סק"ג, ופנ"י מש"פ ביסוד פלוגתתם, **עוד** יתכן דנחלקו בגדר היתרא דיצא השער אי משום דע"ז דיכול לקנות דנים כיש לו ולפי"ז ה"ה ביש לו מעות נמי או דע"ז דיהיב הלוח זוזי דמצי לקנות בהם מתחזי כמקח והלכך לא סגי במה שיש למלוה מעות אחרים.

ובעיקר שיטת רש"י דפסיקת החיטים היה בדרך מקח, **יל"ד** אי איירי אף באופן דזכה בחיתין בקנין גמור [וכגון דהיו ברשותו], ומ"מ לא מהני פסיקת היין כיון דלא נתן לו מעות, או דילמא כל דבריו דווקא בלא זכה בחיטים דפסיקת היין חשיב עבור דמים הראשונים שנתן לו, אבל היכא דזכה בחיטים [ולא זקפן במלוה] ופוסק היין עבור החיטים מהני וכשיטת הראשונים להלן, **ועי'** רש"י במתני ד"ה "וכן", **ומשמעות** הר"ן והרמב"ן בשיטת רש"י, ומחנ"א סי' כ"ח. **ולזה** גיסא דאירי בלא זכה בחיטים ופסיקת היין עבור דמים הראשונים, צ"ע היכי מצי לפסוק יין בדמי ל' עבור האיסר דשוה כ"ה, **וכן** הקשה כע"ז הפנ"י בשיטת הנימוק"י הובא להלן, ותלוי בשי' הראשונים בדין פסיקה בהזלה בחוב. **ע"ע** אבנ"ז יו"ד סי' קע"ח דהקשה לפרש"י מאי מפרקי' לקמן סג ב' התם הלואה כו', הא אין תלוי כלל בהלואה וזביני אלא אם יש לו במה לקנות או לאו ויבואר במקומו.

שיטת תוס', **עי'** תוד"ה "לקח", דמתני' איירי דפסיקת החיטים נמי היה בעד חובו, ואסור דקתני קאי אכולהו, **וצריך** לבאר אי פליגי לדינא על רש"י וס"ל דאי פסיקת החיטים באיסרו בא לידו שרי לפסוק אף על היין וכשיטת רב האי גאון המובא בראשונים [והובא לקמן], או דלא פליגי אלא בפירושא דמתני', ותלוי בפ' דבריהם לקמן ד"ה "אע"פ" וד"ה "הרי". **עוד** הקשו תוס' בסו"ד וא"ת כו', **ועי'** פנ"י דהקשה דנפק"מ לעבר ופסק היין עבור החוב דביש לו חלה הפסיקה כנגד כ"ה דינר, **ובחי'** הרעק"א הוסיף דזכה ביין בערך ל' דינר אלא דצריך

שמעתתא דפסיקה

להחזיר ה' דינרים משום איסורא דריבית, ובשער דעה קס"ג סק"ד כתב ליישב לפמשי"כ השו"ע סוף סי' קע"ה דפסיקה באיסור לא מהני אלא בקנה לגמרי אבל לא לענין מש"פ, דלפ"ז בשמעתין דקנה לענין מש"פ לחוד אי פסק באיסור לא חלה פסיקתו כלל.

תוד"ה אע"פ, ע"י פנ"י בבי' דבריהם, ובעיקר שיטתם דהיתרא דיצה"ש דוקא משום דזוכה לענין מי שפרע, נחלקו בזה הראשונים, דיעוין ר"מ פכ"ב ממכירה ה"ד, וע"י במ"מ וכס"מ דנחלקו אי מקורו דהר"מ מריבית וס"ל כתוס' דהיתר הפסיקה הוא דווקא בזוכה במש"פ, או דבריבית מהני אף בלא מש"פ, אולם בריטב"א החדשים לקמן סג א' ד"ה "אמר רב" מבואר דהיתרא דיצה"ש סגי אף בלא קנין מש"פ.

ע"ע פלוגתת הסמ"ע והש"ך סי' ר"ט הובא לעיל בטעמא דחל הקנין לענין מש"פ בדבר שאינו ברשותו, אי משום דיצא השער, או משום דמש"פ חל אף בדשלב"ל, ולד' הש"ך דאף בלא יצה"ש חל מש"פ, הא דבעי' בריבית לטעמא דיצא השער, צ"ל דבלא זה אע"ג דזכה לענין מש"פ מ"מ אין רואים הפירות כיש לו, אמנם לד' הסמ"ע יל"ד אי אף בריבית סגי בקנין מש"פ לחוד ולא בעי' יצה"ש אלא לענין חלות הקנין, או דבעי' נמי טעמא דיצה"ש לדון הפירות כיש לו. [והעירו דהא לר"ל דמעו' אינם קונות ואף למש"פ, בע"כ דגדר יצה"ש דעי"ז חשיב כיש לו, וכן מוכרח לר"מ דאדם מקנה דשלב"ל].

עוד יל"ד אי לשיטת התוס' ה"ה דביש לו לא שרי אלא אי זכה לענין מש"פ, או דכ"ד דווקא לענין יצה"ש, ולכאוי' תלוי בהנ"ל, [וע"י הגהות אמרי ברוך על החו"ד קס"ג סק"א], וכן תלוי בביאור ברייתא דר"א אי איירי במלוה או בהנאת מחילת מלוה, וכמש"כ האחרונים בדברי תוד"ה "הרי" הובא להלן.

עוד יש לדקדק בלשון התוס' "אע"ג דלא משך כו', ומשמע דבמשך א"ש, וצ"ב לפמשי"כ תוס' להלן סג א' ד"ה "בשמשך" דאף ע"י המשיכה לא קנה לגמרי, א"כ אף במשך עדיין חשיב דבר שלב"ל ולא קנה אלא לענין מש"פ, ויש ליישב.

ע"ע חו"ד קס"ג סק"ב דהאריך בביאור הכרחם דתוס' דהיתרא דיצה"ש משום דזכה למש"פ, ומבואר בתו"ד דשמעתתא דבא בחובו ס"ל דהטעם דל"מ פסיקה בחוב משום דלא קנה למש"פ כיון דמלוה אינו קונה, [ואף למ"ד מלוה קונה, מ"מ כיון דאין בידו במה לקנות חשיב אינו ברשותו [ואף לד' הסמ"ע], ולפ"ז ביש לו מעות אחרים אי קונה בהנאת מחילת מלוה מהני, ויש שהקשו דא"כ אמאי קי"ל סי' קע"ה סעי' א' דצריך לפסוק כשיעור מעותיו, הא אף בפוסק שלא כנגד מעותיו יהני כיון דקנה למש"פ.

שמעתתא דפסיקה

עוד מבואר בד' החו"ד דביש לו סגי אף בלא קנה למש"פ, דהא ר"א איירי בפוסק במלוה דלא קנה למש"פ דמה"ט אין לו אסור, ומ"מ ביש לו שרי, **ועיקר** דברי החו"ד מבוארים נמי ברעק"א על דברי תוד"ה "הרי".

תוד"ה "הרי", **עי'** פנ"י ורעק"א משה"ק, ולכך פ"י דכונת התוס' להקשות דיקנה בהנאת מחילת מלוה וכמש"כ תוס' לעיל מו ב' ד"ה "יש", **אולם** חלוקים בביאור דברי התוס', דהפנ"י פ"י קו' אברייטא דר"א אמאי באין לו אסור, **אמנם** ברעק"א פ"י קו' אברייטא דקתני יש לו אסור. ובמש"כ דקו' התוס' על הנאת מחילת מלוה, צ"ב לפמש"כ הרעק"א בסו"ד דהנאת מחילה שוה פחות מהחוב עצמו, אי"כ נמצא דאינו פוסק לו כנגד כל מעותיו ועדיין הוי ריבית.

ובעיקר פירושא דהפנ"י, כן מבואר דנקט לדינא המהרש"א, **ועי'** קרני ראם משה"ק, **ובקצוה"ח** ר"ט שם וחי' הרעק"א הוסיפו להקשות היכי חל הקנין הא הוי דשלב"ל, **וכתבו** ליישב דס"ל כשיטת הסמ"ע דקנין גמור מהני אף בדשלב"ל, **ויל"ד** לפי"ז אי כונת התוס' להקשות דאע"ג דלא שייך היתרא דיצה"ש מ"מ בקונה קנין גמור לא אסרו רבנן פסיקה, [ואע"פ דעדיין לא זכה בחיטין מסוימות דהא אינם ברשות], או דכונתם דבכה"ג מהני היתרא דיצא השער, דאע"ג דאין לו במה לקנות מ"מ כיון דיכול ללוות באשראי הקילו בזה כמש"כ הראשונים לקמן עב ב', **וע"ע חי' הרעק"א שם** מש"כ ליישב דבריהם אף לשיטת הש"ך. **עוד** יעוין בכו"ח מש"כ ליישב קו' המהרש"א.

ובביאור כונת תירוצם דהתוס', **עי'** רעק"א דפ"י דאינו רוצה לפסוק בחיטים עבור הנאת מחילת מלוה אלא עבור המלוה, **אמנם** בברייטא דר"א דביש לו קנה כתב הרעק"א להלן סג א' דצ"ל דאיירי בהנאת מחילת מלוה דהא מלוה אינו קונה לשיטת התוס', ומבואר דנקט דאף ביש לו לא סגי בלא קנין למש"פ ודלא כהחו"ד לעיל, **ובפנ"י** פ"י דאע"ג דאיירי בהנאת מחילת מלוה, מ"מ התנה דאינו מוחל אלא כשיגיע החיטים לידו, **וצ"ע** היכי חל הפסיקה לענין מש"פ הא עדיין לא נתן כלום. **וע"ע חי' בית מאיר** מש"פ באופ"א.

ע"ע פרישה חו"מ סי' ר"ח ד"ה "ונתקיים" דמבואר דבפסק ביש לו ומחוסר ג' מלאכות אע"פ דנתקיים המקח אסור משום ריבית, ובע"כ דפ"י דברי התוס' דלא כמהרש"א ופנ"י.

שיטת רב האי גאון, עי' בראשונים שהביאו דעת רב האי גאון בספר המקח דמתני' איירי בפסק לו החיטים בעד חובו וחזר ופסק היין, דבהא לא מהני היתרא דיצא השער, אבל היכא דפסיקת החיטים באיסרו בא לידו מהני פסיקת היין אף ביצא השער לחוד, **וברמב"ן** וכע"ז ברשב"א מבואר הטעם דהיכא דפסיקת החיטים בא דרך מקח כיון דזכה בחיטים מדאורייתא הו"ל כמחליף פירות בפירות וחשיב דרך מקח, משא"כ בבא בחובו, **ובנימוק"י** ובר"ן הוסיפו דהיכא

שמעתתא דפסיקה

דבאסרו בא לידו חשיב דפוסק היין על האיסר, **ובפנ"י** כתב דאין כונתם דהוא טעם ההיתר דהא אין יכול לפסוק על איסר שוה כ"ה, יין בדמי ל' עי"ש, **ונחלקו** האחרונים בביאור שיטתו, **עי' פנ"י** דפי' דבבא באיסרו כיון דהוי כמחליף פירות בפירות, אע"ג דל"ש היתרא דיצא השער מ"מ לא גזרו בזה גזירת פסיקה כלל, משא"כ בבא בחובו, **אולם** בשערי דעה קס"ג סק"ה הקשה ע"ד, ולכך פי' דבבא באיסרו שייך היתרא דיצה"ש ופי' שם בתרתי, משא"כ בבא בחובו לא הקילו אלא ביש לו במה לקנות ע"י מעות דיהיב הלוח.

עוד יתכן לפמשי"כ הרשב"א [הובא להלן] דצריך שיזכה בחיטין זכיה גמורה מדאורייתא, דלפי"ז י"ל דבבא בחובו ל"ח פירות בפירות כיון דמלוה אינו קונה ולא זכה בחיטין, ולפי"ז בהנאת מחילת מלוה יהני אף בבא בחובו. **עוד** יש לברר בשיטת רה"ג אי בבא באיסרו בעי' דהחיטין קיימים בשעת פסיקתן, **וכן** אי בעי' דיהיו קיימים בשעת הפסיקה על היין, **עי' משמעות הרשב"א** והרמב"ן דה"מ אם היה החיטין קיימין בשעת פסיקתן, **וברשב"א** מבואר עוד דעיקר ההתר משום דזכה בהם מדאורייתא זכיה גמורה, **ומשמע** דס"ל דלא כשי' תוס' להלן סג א' ד"ה "בשמשך" וסד ב' ד"ה "הא"י" דלא זכה בחיטין אלא לענין היתר פסיקה, **אמנם** בר"ן ובנימוק"י אין מבואר דבעי' יש לו חיטין, **וכן** הרמ"א סי' קע"ה סעי' ו' פסק בסתמא.

ולענין אי בעי' דהחיטין יהיו קיימים בשעת פסיקת היין, **עי' פנ"י** דנקט דלא בעי' דיהיו קיימים, [ומבואר שם בד"ה "מיתבי" דבהיו קיימים בשעת פסיקתן ובשעת הפסיקה על היין מהני אף בבא בחובו], **אולם** בשער דעה קס"ג סק"ה הביא שו"ת הרדב"ז ח"א סי' תקכ"ה דבעי' דיהיו החיטים קיימים אף בשעת פסיקה על היין. **וכונת** הרדב"ז לכאוי דעי' דהחיטין קיימים חשיב טפי דרך מקח, אמנם אין לומר דס"ל דבעי' קיימין דעי"ז חשיב יש בידו במה לקנות, דממשי"פ הרמב"ן והרשב"א לקמן סג ב' דינא דמ"ל הן ומ"ל דמיהן דאירי במחליף פירות בפירות וקמ"ל דעי' פירות חשיב כיש לו מבואר דעד עכשיו לא ס"ד להאי סברא.

עוד מבואר בראשונים שם דדינא דבא בחובו משכח"ל בב' אופנים, חדא באופן דפסיקת החיטים היה בהלואתו, ועוד היכא דזקף החיטים במלוה, [ומבואר בראשונים חילוקי לשונות אי נחלקו בזה רבא ורבה], **ועי' בב"י** קס"ג וברמ"א קע"ה סעי' ו' דה"ה אם שם החיטין בדמים שאמר כך וכך הם דמי החיטים תן לי בהם יין אסור דהוי כמלוה, **וע"ע פנ"י**, שער דעה שם, חו"ד קע"ה סק"ב, ומחנ"א ריבית סי' כ"ח.

שיטת הראב"ד, **עי' רשב"א** בשם הראב"ד דלא אסרי' בבא בהלואתו אלא היכא דאין החיטין קיימים בשעת פסיקת היין אבל אי היו קיימים מהני, **ויל"ד** אי כונתו דווקא באופן דזכה בחיטין מדינא וכגון דהיו ברשותו בשעת פסיקתן, או דבכל ענין חשיב כמחליף פירות בפירות.

שמעתתא דפסיקה

ע"ע לקמן עב ב' אמר רב ששת אין לוי' פירות כו', ובראשונים הביאו שי' ה"ג דאיירי בהלואת סב"ס, אולם הקשו לפי"ז אמאי מסקי' דלוי' ומי"ש משמעתין, ועיי"ש מש"כ לחלק, ובכונת חילוקם, עי' ט"ז קס"ג סק"ד דמשמע דיסוד החילוק בין פסיקת סב"ס לפסיקה ע"י מעות, אולם בשו"ת הרעק"א תשו' נ"ב משמע דעיקר החילוק בין בא בחובו לסב"ס, ולעולם בפסיקה שלא בחובו סגי בטעמא דמצוי ללוות באשראי, וכ"כ השער דעה קס"ב סק"ג.

פסיקה בחוב ביש לו

נחלקו הברייתות ואב"י ורבא אי מהני היתרא דיש לו בבא לחוב בדמיהן, ועי' שטמ"ק בשם הריצב"ש דהקשה לשי' רש"י דלא מהני היתרא דיצה"ש משום שאין בידו במה לקנות, מאי שייך האי חסרונא ביש לו, ותי' בתרתי.

ובשיטת רבא דמהני יש לו, מבואר ברש"י סג א' ד"ה "יש לו" הטעם דכיון דזכי ביה מהשתא, הואיל וקאי עליה במי שפרע כמאן דנתייקר ברשותו, ובפנ"י וברעק"א כו"ח כתבו דמשמע דבמוזיל גביה להדיא בשעת פסיקה אסור דהוי ריבית גמורה, ולא דמי לפסיקה בהוזלה דמבואר להלן סג ב' גבי קיראה דשרי מכמה טעמים עיי"ש, אולם בנימוק"י וברשב"א מבואר דאף בבא בחובו עיקר הטעם דשרי ביש לו משום דאזולי הוא דמוזיל גביה, ונחלקו האחרונים אי ס"ל דשרי אף הוזלה לכתחילה או דווקא הוזלה שאינה ניכרת, עי' פנ"י, והגהות יד אברהם על השו"ע קס"ג סעי' א', שו"ת הרעק"א נ"ב, שער דעה קס"ג סק"ג, וחזו"א ע"ו ב'.

עוד נחלקו הראשונים אי היתרא דיש לו בבא בחובו הוא דווקא ביצה"ש, אבל בלא יצה"ש אסור דדלמא אינו שוה בערך חובו ומוזיל גביה, או דילמא שרי בכל ענין, עי' רמב"ן ונימוק"י וספר התרומות שער מ"ו ח"ה סעי' ח' וגידו"ת שם, ובי' הגר"א קס"ג סק"ג, ותלוי בנידון הראשונים הנ"ל אי מהני הוזלה בבא בחובו בלא יצה"ש.

עוד נחלקו האחרונים במה שפי' רש"י דזוכה לענין מש"פ, אי ס"ל דהיתרא דפסיקה דווקא באית ליה צד זכייה, ולפי"ז ביצה"ש לא מהני אלא בזוכה לענין מש"פ, או דילמא כל דבריו דוקא בבא בחובו, אבל ביהיב זוזי מהני אף בלא מש"פ, עי' פנ"י ע"ד תוד"ה לעיל "אע"פ", ומחנ"א ה"ל דשלב"ל סי' ג', ותיו"ט במתני', ופרי יצחק ח"ב סי' מ"ו, וע"ע משמעות רש"י עב ב' ד"ה פוסק דלא בעי' למש"פ, אמנם הפרי יצחק שם הכריח ממש"כ רש"י סג ב' ד"ה "מה" דבעי' למש"פ, דאלי"כ לא שיד לומר מ"ל הן מ"ל דמיהן דיתכן דדוקא ביש פירות דזכה לענין מש"פ מהני פסיקה משא"כ באין לו, ובעיקר הסברא לחלק בין בא בחובו ליהיב זוזי, עי' פנ"י ומחנ"א דפי' דביהיב זוזי איכא לסברת מאי אהנית לי כמבואר לקמן סג ב', ולכך סגי אף בלא זכה במש"פ, משא"כ בא בחובו,

שמעתתא דפסיקה

ויש שפי' עוד דשאני בא בחובו דהוי דרך הלואה לכך ל"מ אלא אי זכה בפירות דע"ז דנים כמאן דאייקך ברשותו, משא"כ ביהיב זוזי כיון דהוי דרך מקח שרי אף בלא זכה.

עוד נחלקו האחרונים, אי הטעם דבבא בחובו קונה למש"פ משום דס"ל לרש"י דמלוה קני, או דאייירי בהנאת מחילת מלוה, **עי'** בי' הגר"א, תיו"ט בריש פרקין, ותורעק"א שם [והובא בחי' בשמעתין, ובכו"ח].

ע"ע פלוגתת הר"מ והראב"ד פ"ז ממכירה ה"ד ובנו"כ שם, אי בעי' ביש לו דיזכה לענין מש"פ, **וע"ע** במצוין לעיל בשיטת התוס'.

ע"ע רמב"ן דדקדק בד' הר"מ פ"י ממלו"ל ה"ו דלא מהני יש לו אלא שיש לו כנגד כל מה שפסק, ול"ד לסב"ס דסגי ביש לו טיפה אחת, **וע"ע** נימוק"י וחוו"ד קס"ג סק"א ובקונטרס הריבית לסמ"ע בדרך ארוכה אות י"ט בטעם החילוק.

ונידון זה תלוי נמי בפלוגתת הראשונים [הובא לעיל ובמתני' עב ב'] אי ביש לו זוכה בפירות לגמרי, **וע"ע** עוד סתימת השו"ע קס"ג סעי' א' ובי' הגר"א שם סק"ה, ושו"ע קע"ג סעי' ו' ורמ"א ונו"כ שם, [ומצוין להלן בסוגיא דסב"ס].

פלוגתת רב ור' ינאי

סג א', דאתמר רב אמר כו', **נחלקו** הראשונים אי ר' ינאי איירי אף במחליף מעות בפירות, או דווקא פירות בפירות, **עי'** רש"י תוס' ושאר, **וע"ע** ריטב"א החדשים בדעת רש"י, **וע"ע** או"ז ב"ק קג א' דכתב ליישב שיטת הרשב"ם משמעתתא דבב"ק שם, דהתם איירי בדרך זביני דבכה"ג שרי לקבל אף זוזי עי"ש. **ובשו"ע** קע"ה סעי' ו' הביא ב' השיטות, **אמנם** בב"ח סי' קע"ז ד"ה "כתב הרא"ש" כי להוכיח דבשו"ע בסי' קע"ז סעי' י"ח פסק כר"ת, **ועי'** ש"ך שם סקל"ה מש"כ לחלק ואכ"מ.

ועיקר טעמא דר' ינאי מבואר בתוס' סג ב' ד"ה "ופוסקין" וברא"ש סי' ז' דגם כשנותן לו החיטין נותן לו דמיהן שהרי מהחיטין יכול ליקח דמים, ובפוסקים הביאו ד' הלבוש דלפ"ז ה"ה דבעי' יצה"ש של החיטין בזמן הפרעון [דע"ז יכול ליקח בהם דמים].

עוד דנו הפוסקים אי לר' ינאי שרי אף בפסק בתחילה ליתן הדמים בעד החיטים, או לאו, **עי'** משמעות רש"י ד"ה "ואין", ופרישה קע"ה סק"יט.

ע"ע ב"ק קג א' רב כהנא כו', ורש"י שם ד"ה "אמנה" דפי' דלא היה להם פשתן כשקבלו דמים, **ובפנ"י** בשמעתין האריך דהוא לאו דוקא וה"ה דפליג רב בהיה להם פשתן, **וע"ע** או"ז שם דבע"כ פירוש רש"י לאו דווקא, דבלא היה להם פשתן אף ר' ינאי מודה דאסור ליטול דמיהן וכדמוכח בשמעתין [וצ"ב בכונתו].

אמנה בדמים בשמשך וביחד לו ק"ז

עי' תוס' דבשמשך לא זכה אלא לענין היתר פסיקה, ועי' מהר"ם מש"פ, וע"ע חת"ס משה"ק על דברי התוס', אולם עי' רמב"ן דהקשה דאי בשמשך אפי' אין לו נמי, ומשמע דס"ל דע"י המשיכה זכה בהם לגמרי.

ע"ע ריטב"א דחלוק משך מיחד ק"ז, דבמשך מהני אפי' אם משך בשעת פרעון, משא"כ ק"ז לא שרי אלא אי הוי יחוד בשעת פסיקה מקמי דמייקר.

עוד יעוין בשער דעה קע"ה סק"ב ומקמ"ח קע"ה סעי' ו' דנחלקו לשי' הרשב"ם דלכו"ע אסור ליתן מעות בפירות אי מהני יחד קרן זוית.

מ"ל הן ומ"ל דמיהן

אמר רבא השתא דאמר רבי ינאי כו' נחלקו הראשונים בביאור דינא דרבא, שיטת רש"י תוס' ורא"ש דרבא אשמעי' דינא דיצה"ש, ועי"ש מש"פ אמאי לא שמעי' ממתני' עב ב', וברמב"ן הוסיף לפרש בכונת רש"י דס"ד דדינא דיצה"ש לאו משום דחשיב כיש לו אלא משום דבאכלבאי וארבי לא חיישינן שמא נתייקר, ורבא קמ"ל דהיתרא דיצה"ש משום דחשיב כיש לו. ובשי' הרא"ש צ"ע ממשי"כ לקמן עב ב' גבי סב"ס דאף באין בידו מעות שרי מטעם דמצי ללוות באשראי וא"כ אמאי בעי' בפסיקה לסברת מ"ל דמיהן, והקשה כע"ז בשער דעה קס"ג סק"ה ד"ה "ועוד", וע"ע שם קס"ג סק"ד, וקע"ה סוסק"א, ותלוי בבי' האחרונים במשי"כ הרא"ש לחלק בין סב"ס לבא בחובו והובא לעיל.

שיטת הרמב"ן והרשב"א דחידושא דרבא דכי היכי דמהני פסיקה ביצה"ש היכא דיהיב הלוח זוזי, ה"ה דמהני ביהיב הלוח פירות דכשנותן פירות כמי שנותן דמים, ומבואר דאף בפסיקת פירות בפירות יסוד היתרו משום שיש בידו במה לקנות, וצ"ע ממשי"כ הרמב"ן לקמן עב ב' לפרש דינא דלוח על שער שבשוק דאירי בפירות בפירות ושרי אע"פ שאין בידו במה לקנות כיון דיכול ללוות באשראי, וכן צ"ב ממשי"כ לפרש לעיל כשיטת רב האי גאון דבבא באיסרו מהני, ומשמע דשרי אע"פ שאין בידו במה לקנות, ויש ליישב.

ובעיקר דבריהם דע"י הפירות חשיב י"ל במה לקנות, עי' שער דעה קס"ה סק"ב דהוכיח מדעת בעה"ת שער מ"ו ח"ה דלא כהרמב"ן והרשב"א. ע"ע רטב"א דהוסיף לפרש דינא דרבא בכמה אופנים.

גמ' איתיביה רב פפא כו' בהא דאקשי' אדרבא מבריינתא דר"א, ולא ס"ד לחלק בין בא בחובו לבא באיסרו, מבואר דלרבא ליכא סברא לחלק בזה, ונאמרו בזה כמה ביאורים, עי' חו"ד קס"ג סק"ב דפי' לפי"ד דעיקר חילוקא דהגמ' לעיל דשאני מלוה דלא קנה למש"פ, אולם לדי' רבא בע"כ היתרא דיצה"ש אף בלא קנה כלל דהא איירי אף בשוק של עיירות כמש"כ תוס'

שמעתתא דפסיקה

דבהא ליכא מש"פ, הלכך ס"ד דה"ה אף בא בחובו, **אמנם** לשיטת רש"י דחילוקא דהגמ' לעיל לאו בדין מש"פ כדנתבאר לעיל, בע"כ צ"ל דסוגיא דלעיל סברא דגדר יצה"ש לאו משום דחשיב כיש לו אלא דע"ז דיהיב הלוח זוזי ויש בידו במה לקנות מתחזי טפי כמקח ולכך ה"מ בבא באיסרו, אולם בד' רבא נתחדש דגדר יצה"ש משום דחשיב כיש לו, לכך אקשי' דאמאי ביש לו מעות אחרים דיש לו במה לקנות לא מהני אף בחובו. ויש להמתיק שיטת רש"י בשמעתין דבא בחובו, עפ"ד הריטב"א החדשים עב ב', דהטעם דבעי' יצה"ש משום דצריכים למידע כמה פירות ראויים ליקח במעותיו באותו שעה, דלפ"ז יתכן דהא דבעי' יש בידו במה לקנות משום דע"ז חשיב כפסק בשווי ולא משום דדנים כיש לו.

ובד' הרמב"ן והראשונים דחידושא דרבא דפירות בפירות חשיב כיש לו מעות, [ומשמע דעיקר סברת היתרא דיצה"ש דחשיב כיש לו הוי פשיטא אף בלא מימרא דרבא], ע"י ריטב"א דפי' דקו' הגמ' דר"א איירי אף ביש לו חיטין בשעת פסיקת היין ולכך מקשי' דאמאי לא מהני כיון דע"י החיטין חשיב כיש לו מעות. **ועדיין** צ"ע אמאי עד השתא לא אקשי' לפמשי"פ הראשונים לעיל כשיטת רה"ג דבאיסרו בא לידו חשיב כמחליף פירות בפירות ולא גזרו, דא"כ ה"ה בבא בחובו אמאי לא מהני היכא דהחיטים קיימים בשעת פסיקת היין, ויש לחלק.

ע"ע להלן עב ב' אמר ר"נ כו' יזיף מלקוט כו', **ועי'** תוס' שם, **וברשב"א** פי' דלא מהני יצה"ש אלא במצי למיזבן ומצי נמי למיזף, **וכן** נקט השער דעה קע"ה סוסק"א בד' התוס', **אמנם** בריטב"א פי' דבעלמא סגי בטעמא דמצי למיזבן לחוד ושאני שער של לקוטות שהוא שער גרוע, **ובשער** דעה שם הקשה לד' הרשב"א ותוס' היכי יליף רבא בשמעתין מר' ינאי הא מר"י לא שמעי' אלא דמצי לקנות הפירות כמש"פ תוס', אבל מנלן דמצי יזיף.

ע"ע רא"ש להלן עב ב' מש"כ לחלק בין סב"ס לבא בחובו ובשו"ת הרעק"א נ"ב פי' דבריו דשאני פסיקה בבא באיסרו, מפסיקה בבא בחובו, ולפ"ז מבואר דאף בפסיקה איתא לטעמא דמצי יזיף או לקנות באשראי, וצ"ב משמעתין דמבואר דלא סגי בהכי אלא בעי' דיהיה לו במה לקנות.

מאי אהנית לי

רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו כו', ע"י ריטב"א עב ב' דהקשה משמיה דהראב"ד מהא דמבואר לקמן עב ב' דטעם התירא דיצה"ש משום דמצי יזיף ולא משום מאי אהנית לי, ותי' דבעי' לבי' הטעמים חדא לענין המוכר וחדא לענין הלוקח, **וע"ע** ב"י סי' קע"ה וט"ז וש"ך שם סק"א דנקטו דבעי' לבי' הטעמים אולם פי' באופ"א דלא כהריטב"א, **[ועי'** מקמ"ח דהשוה הטעמים וצ"ע], **אמנם** בריטב"א שם בסו"ד כתב ליישב דעיקר הטעם משום מאי אהנית לי, ולא בעי'

שמעתתא דפסיקה

לסברת אי בעי יזיף אלא לגבי לקוטות דהוא שער גרוע, וצ"ב דעדיין קשה מרבה בשמעתין דפי' משום מ"ל הן ומ"ל דמיהן ויש ליישב.

ולדברי הריטב"א הא דאמר' במתני' עב ב' אע"פ שאין לזה יש לזה, צ"ל דקאי על הלוקח, **וכן** כתב המהר"ם בשמעתין, וכן פי' הנמוק"י שם אולם ליכא הכרח דס"ל כהריטב"א דיתכן דבעי' לבי' הטעמים כמש"כ הראב"ד.

ע"ע רא"ש בשמעתין ובסי' ס"א [הובא להלן] דמבואר דרבה וריו"ח פליגי אי הטעם משום מ"ל הן ומ"ל דמיהן או משום מאי אהנית לי.

ע"ע שער דעה קע"ה סק"א וחוו"ד קס"ג סק"ב ורעק"א תשו' נ"ב דנקטו דסגי בכל טעם לחודא, והא דהוזכרו שני הטעמים, **כתב** השע"ד דנפק"מ לענין לפסוק ביותר משיעור מעותין, [ועי' אבנ"ז סי' רי"ד בעיקר דבריו], **וברעק"א** כתב דנפק"מ לענין קבע לו זמן, **ובחוו"ד** פי' דנפק"מ אי שרי לפסוק כשער קטן, **וכ"כ** המהרמ"ש, **ובזה** כתבו ליישב אמאי קבעו רבה ורב יוסף דבריהם בשמעתין ולא על מתני' עב ב', **ובעיקר** ד' צ"ע מדברי הרא"ש סי' ס' דפי' דינא דריו"ח שאין פוסקין על שער של עירות דס"ל טעמא דיצה"ש משום מאי אהנית לי וה"ט לא שייך בשוק של עירות עיי"ש, ומאידך ברא"ש בשמעתין פי' חידושא דרבה דמהני אף בשוק של עירות, ולכא"ו משום דלרבה עיקר הטעם דחשבי' כיש לו. **עוד** יעוין ברשב"א לקמן עב ב' ד"ה "בעה"ב" דמבואר דפי' דינא דמאי אהנית לי דקאי על המוכר וצ"ב.

מאי אהנית לי בסב"ס

סג ב', גמ' אלא מעתה כו', **עי'** רשב"א לקמן עב ב' דכונת הגמ' להקשות אמאי ל"מ בלא יצה"ש, אבל ביצה"ש לעולם מהני וכדאמר' שם לזין על שער שבשוק, [אמנם] לשיטת הראב"ד להלן דלא שרי' סב"ס ביצה"ש אלא ביש לו מעות, יל"פ קו' הגמ' אף ביצה"ש ואין לו מעות], **וצ"ב** לשיטות הראשונים לעיל דלא סגי בטעמא דמאי אהנית לחוד ובעי' נמי לטעמא דמצי למיזבן, א"כ לא שייך ה"ט בלא יצה"ש, **וכן** הקשה כעיי"ז בשו"ת הרעק"א תשו' נ"ב, **וע"ע** שער דעה קע"ה סק"א ד"ה "ולכא"ו".

ובהא דמפרקי' התם הלואה כו', **עי'** חזי' הגר"ח ב"מ [הנדמ"ח] משכ"ב, **וע"ע** ראב"ד המובא בראש סי' ס"א דמבואר דהטעם דמהני יצה"ש בסב"ס כיון דאיכא נמי לטעמא דחיטי דקדחי באכלבאי, **ובשו"ת** הרעק"א נ"ב פי' דאין כונת הראב"ד דבכל פסיקה בעי' לבי' הטעמים אלא דווקא בסב"ס עיי"ש, ועיקר שיטתו יבואר עוד להלן בשמעתא דפסיקה עב.

דמי ספסירא

גמ' אי"ל אדא בר אבא לרבא והא בעי למיתב זוזי לספסירא, עי' רש"י דפי' הקושיא אטעמא דמאי אהנית לי, ומבואר דתוספת הזוזי ל"ח ריבית, וכל קו' הגמ' דל"ש סברת מאי אהנית לי דסוף סוף מהנהו, אמנם בשטמ"ק פי' קו' הגמ' על עיקר דינא דמתני' אמאי שרי פסיקה ביצה"ש, ומבואר דתוספת הזוזי חשיב ריבית ואע"ג דאינו מגוף הפרעון [וכן מדוקדק דעל היתרא דיש לו לא קשה, וי"ל].

ע"ע ריטב"א דמבואר דפי' דחשיב ריבית משום תוספת הזוזי, ומה"ט כתב להוכיח דאדבר עליך לשלטון נמי חשיב ריבית, ואע"פ שאין הלוח מתחסר, ובעיקר דבריו עי' מחנ"א סי' ט' משכ"ב. עוד יעוין ברא"ש סי' ט' דמשמעתין למדנו שאין לו ללוקח להשתכר כלום בקניה זו, וא"כ ה"ה דמנכה לו החסרונות שהיתה התבואה חסירה, וכ"פ הרמ"א סעי' ה', ובשטמ"ק פליג וכתב לחלק בין ספסירא לחסרונות.

ובעיקר דברי הרא"ש והרמ"א לכאוי' מבואר דפסקו לסברת מאי אהנית לי, וצ"ב דסתרו דבריהם ממה שפסקו שם דפוסקין על שער של עיירות דהוא שייך לסברת מ"ל הן ומ"ל דמיהן כמש"כ הרא"ש סי' ס', וכן צ"ע למש"כ הרעק"א והחור"ד והשע"ד דאף רבה ור"י אי"ל טעמא דמ"ל הן ולא הוצרכו לטעמא דמאי אהנית לי אלא באופנים שונים כמבואר לעיל, א"כ אמאי סתמו הרא"ש והרמ"א דבכל ענין צריך לנכות החסרונות, ולהך גיסא דקו' הגמ' על עיקר דינא דמתני' ולא אטעמא דמאי אהנית לי וכמש"פ השטמ"ק יש ליישב דבריהם, עוד צ"ע היכי שרי הלואת סב"ס באין לו ובקצץ כמבואר לקמן עה א'. הא פורע יותר מחמת החסרונות, וע"ע במצוין להלן עב ב' בדינא דריו"ח.

עוד יעוין בפנ"י דאע"ג דהמוכר מקבל אחריות וא"כ אהני ליה ללוקח, מ"מ כיון דגבי יוקר הפירות לא אהני ליה שרי, וצ"ב מדברי הריטב"א הנ"ל, [ד"ס סי' קע"ה].

מתני' עב ב'

אין פוסקין על הפירות- עי' רעק"א דהקשה בעיקר דינא דפסיקה אמאי אסור הא כיון דמקבל עליו זולא והוי קרוב לשכר ולהפסד שרי כמבואר לעיל סד א', **ועי'** בזה בחו"ד קע"ג סק"א, ובחי' רמ"ש סד א' ויבואר במקומו.

אע"פ שאין לזה יש לזה- עי' רש"י דקאי אמוכר, אולם בנימוק"י פי' דקאי אלוקה, **וכ"כ** המהר"ם לעיל סג ב' בדעת רבה ור"י, **וע"ע** במצוין לעיל ביסוד התירא דיצה"ש ובשיטות הראשונים.

פוסק עמו על הגדיש- עי' רש"י ס ב' ד"ה "וכן השער" דפי' באיזה שער שירצה, **אולם** ברא"ש פי' דאינו יכול לפסוק בפחות משער הלקוטות, **וכ"כ** תוס' לעיל סג ב' ד"ה "מהו", והביאן הטור סי' ע"ה ויבואר בשמעתא דהוזה.

שם- עי' גידו"ת שער מ"ו ח"ד סי' נ"ז דדקדק לשון רש"י דפוסק לתת מאותו גדיש דווקא, [ולפי"ז באבדו אין חייב להעמיד פירות אחרים], **וכ"כ** המאירי סד א' בשם י"א, **אולם** בתוס' לעיל סד ב' ד"ה "הא"י" כתבו דאין חייב ליתן לו אותו חיטין דווקא, אלא יכול לאכלם וליתן לו אחרים ולא מהני יש לו אלא לענין היתר פסיקה בלבד, **וכן** מבואר בתוספתא המובא ברמב"ן סד א', והובא כ"ז בחזו"א סי' ע"ו סק"ג, וקצת צ"ע בדעת הנימוק"י דהביא לעיל סד דברי התוספתא ובמתני' פי' כרש"י [ד"ס].

וע"ע תוס' לעיל סג א' ד"ה "בשמשך" ותוס' ישנים שם, **וברשב"א** לעיל סב ב' בשיטת רב האי גאון ובמצוין שם, **וע"ע** במצוין לעיל נידון הפוסקים אי סגי ביש לו מעט כדמהני לענין הלואת סב"ס המבואר להלן עה א', ולכא"ו תלוי בנידון הנ"ל [נתב"ש].

שער של עיירות

גמ' אמר ר' אסי אמר ריו"ח כו', **עי'** לעיל סג ב' רש"י ותוס' וראשונים שם, דנחלקו בדעת רבא דאמר' מ"ל הן ומ"ל דמיהן אי פליג אריו"ח או לאו, **וע"ע** טושו"ע קע"ה סעי' א' ובי' הגר"א שם, **ובעיקר** טעמא דריו"ח, **עי' רא"ש** סי' ס' דפי' דכיון דבשער של עיירות משתנה השער ליכא לטעמא דמאי אהנית לי, **אמנם** ברא"ש לעיל סי' ז' פי' דינא דרבא דמ"ל הן ומ"ל דמיהן דקמ"ל דפוסקים אף על שער של עיירות כיון דיכול לקחת חיטין מהדמים שקיבל, **וכ"כ** תוס' שם, **ועי' גידו"ת** שער מ"ו ח"ד סי' נ"ט דהקשה בסתירת דברי הרא"ש, **וברש"י ורמב"ן** לעיל סג ב' מבואר דאף לטעמא דמ"ל הן ומ"ל דמיהן פוסקים על שער שבשוק ואין פוסקים על שוק של עיירות. **ובעיקר** דעת הרא"ש יליד אי ס"ל דיסוד פלוגתת רבא וריו"ח בטעם היתרא דיצה"ש, או דריו"ח פליג אף לטעמא דמ"ל הן ומ"ל דמיהן, וכן רבא פליג אף לטעמא דמאי אהנית לי. **ויש** שכתבו להוכיח מד' הרמ"א דפסק בסעי'

שמעתתא דפסיקה עב ב'

א' דסגי בשער של עיירות, ומאידך פסק נמי טעמא דמאי אהנית כמבואר בסעי' ה' דלא השיג על דינא דניכוי החסרונות, דבע"כ רבא פליג אף לטעמא דמאי אהנית לי, וע"ע במצוין לעיל סג ב' משי"כ ליישב.

גדרי השער

עי' רמב"ן סג ב' דמבואר דיסוד חילוקי השערים משום דבעי' שער שעל ידו יכול הלוח לקנות בדמים שפסק, ולכך ה"מ בשער הנמשך דלא חיישינן שמא יתיקר, **ועי'** שער דעה קע"ג סוסק"ח דהוסיף דמ"מ דבר שלעולם אין לו שער ומצוי תמיד בשוק פוסקים עליו אע"ג דלא יצה"ש, [ולכא' משום דכיון דמצוי תלי' דימצא אף בדמים שפסק], **אמנם** בשו"ע הגר"ז דין כ"ה משמע דאף במצוי לא סגי בלא יצה"ש.

ע"ע ריטב"א החדשים אי גדר יצה"ש דווקא בקבעו בני העיר שלא למכור אלא כפי השער ההוא אבל אי הרשות ביד כל אדם למכור כמו שירצה אע"פ שכולם מוכרים בשער אחד לא מהני, או לאו.

עוד מצינו בפוסקים כמה נידונים בדין יצה"ש, **א- בקבע** הלוח שלא יתן לו קודם זמן פלוני, אי דינו כסב"ס דקיי"ל קס"ב סעי' ג' דלא מהני [מכמה טעמים], או דפסיקה שאני, **עי'** סה"ת שער מ"ו ח"ד אות נ"ו, שו"ת הרעק"א תשו' נ"ב, [ריטב"א החדשים עג ב', וחזו"א ע"ו ב' ואכ"מ]. **ב- נחלקו** הפוסקים אי היתרא דיצה"ש דווקא בנתן הלוקח כל מעותיו וכמשמעות השו"ע קע"ה סעי' א', או דסגי אף במקצת מעותיו, **עי'** שער דעה שם, ואבנ"ז סי' רי"ד, **וע"ע** כמה פרטים בספר משפט שלום למהרש"ם סי' ר"ט סעי' ו' ד"ה "ולפי"ז". **ג- בדבר** שיש לו שער קבוע אולם משתנה כל יום [כגון מטבע חוץ], אי חשיב כיצה"ש, ולא דמי לשער גרוע דהתם אינו קבוע כלל, או לאו, **ועי'** חו"ד קס"ב סק"ג [שבה"ל ח"ג סי' ק"ט]. **ד- עי'** שו"ת מהרש"ם ח"ה סי' נ"א סק"א דלא מהני היתרא דיצה"ש היכא דפוסק עמו דווקא על פירות של המוכר ואין חפץ בפירות של אחרים, דליכא לטעמא דיכול לקנות בשוק. **ה- עוד** דנו הפוסקים בדבר שיצה"ש אלא דאין שייך לקנותם מיד מפני ריבוי הקונים אי מהני. **ו- עי'** חו"ד קס"ג סק"א דכיון דיסוד היתרא דפסיקה משום דחשיב כזכה בפירות הלכך בעי' דידעו הלוח והמלוה דיש ללוח הפירות, ולא דמי לסב"ס עיי"ש, ובפוסקים דנו דלפי"ז ה"ה היתרא דיצה"ש לא מהני בלא ידיעת המלוה והלוח.

חדשות וישנות

גמ' היו חדשות מארבעה וישנות משלש כו', **נחלקו** הראשונים בגירסת הגמ' אי האיסור לפסוק דווקא על חדשות מדי וכדפי' רש"י הטעם, **[ועי'** מה שהוסיף בזה הריטב"א, **ובשו"ת** הריב"ש

שמעתתא דפסיקה עב ב'

הוכיח מכאן איסור פסיקה בהזלה אף ביצה"ש], או דאסור לפסוק בין על חדשות ובין על הישנות דחשיב כלא יצה"ש כלל, ונפק"מ לפסוק על חדשות בד' ולקבלם עכשיו, וכן לפסוק על הישנות בג', ע"י רש"י רא"ש, ריטב"א, רמב"ם פ"ט ממלו"ל ה"ד, ומ"מ שם, טוש"ע קע"ה סעי' ב', ונו"כ שם.

בעה"ב ולקוטות

גמ' היו לקוטות מארבע ולכל אדם משלש כו', ע"י רש"י וראשונים הנ"ל דהאיסור לפסוק עם בעה"ב הוא בד', אבל בשלוש שרי, וע"י ט"ז קע"ה סק"ג, וגידו"ת שער מ"ו ח"ד אות ס' מש"כ לפרש טעם החילוק בין חדשות דלא שרי לפסוק כלל לשיטות הראשונים לעיל, [ובריטב"א הביא דיעה דאין פוסק אף בשלש ותמה ע"ד, וע"ע לשון רש"י ד"ה אין פוסקין וצ"ב]. עוד מבוא' בגמ' דאין פוסקין עם בעה"ב כשער הלכות ומתרי טעמי, ונחלקו הראשונים והפוסקים בהתנה ליקח מתבואת הלכות, אי מהני לטעם הב' או לאו, ע"י רשב"א, ב"י, דרישה סק"א, וט"ז סק"ד. [ובב"י צידד עוד דיתכן דאף לטעם הראשון שרי עיי"ש]. ובעיקר טעמא דאי בעי יזיף, ע"י תוס' רשב"א וריטב"א משה"ק ותיירוצם, ובביאור כונת התוס', ע"י שער דעה דפי' ע"ד הרשב"א, אמנם בתוהרא"ש מפורש כדברי הריטב"א. ובתורא"ש משמע דריו"ח ל"ל טעמא דאי בעי יזיף, וצ"ב ממשי"כ הרא"ש להלן לפרש דינא דסב"ס משום דמצי יזיף ומשמע דלכו"ע ס"ל כן ויש לחלק. וע"ע במצוין לעיל בכונת הרשב"א.

ליון על שער שבשוק

אמר רב ששת אין ליון פירות על שער שבשוק, ע"י רש"י בפ"י קמא, ובט"ז קס"ג סק"ה ושע"ד סק"ו פ"י דבריו דכיון דחלות הפסיקה חל לאחר זמן הו"ל כבא בחובו, וע"ע פנ"י בטעמא דמסקי' דליון, ויעוין עוד שו"ע הגר"ז ושער דעה שם אי התירא דיש לו מהני בכה"ג או לאו. ובריטב"א החדשים וגליון הרעק"א סי' קס"ג, וחוו"ד שם סק"ד, ושער דעה הקשו אמאי לא שרי' משום ריבית דרך קנס דקיי"ל קע"ז סי' י"ד דשרי מדאורייתא, ובפרוע פירות שרי לכתחילה עיי"ש.

עוד כ' ה"ט"ז שם דבפוסק עמו פירות ומתנה שאם ירצה יוכל לחזור ולפרוע מעות שרי [כדין פסיקה ביצה"ש], ובשע"ד הק' דלא שרי' יצה"ש אלא בקנה למש"פ, ובכה"ג כיון דיכול לחזור לי' מש"פ עיי"ש.

עוד פ"י רש"י שם בשם ה"ג דאיירי בהלואת סאה בסאה, ונחלקו הראשונים בטעם ההיתר, ע"י תוס' דאיירי ביש לו מעות וכן הביאו דיש גורסים דשרי אף בלא יצה"ש, ובמהרמ"ש פ"י כונתם

דביש לו מעות סגי בטעמא דחיטי קדחי ולכך שרי אף בלא יצה"ש ועד כאן לא אמרי' לעיל סב ב' דליתא להאי טעמא בהלואה אלא באין לו מעות, אמנם בריטב"א החדשים הקשה כקו' התוס', ומבואר בדבריו דאע"ג דבפסיקה בעי' יצה"ש, שאני התם דצריכים למידע כמה פירות ראויים ליקח במעותיו באותו שעה, ולפי"ז יתכן דכונת תוס' לסברת הריטב"א, וס"ל לתוס' לקושטא דמילתא דעיקר טעמא דיצה"ש בפסיקה הוא רק משום דבעי' לדעת דאינו מוזיל לו. וקצ"ע מדברי התוס' לעיל סב ב' דבעי' ביצה"ש לקנין משי"פ, ויש ליישב. עוד יתכן דכונת התוס' דבסב"ס כיון דסגי ביש לו מקצת אי"כ אף בלא יצה"ש יכול לקנות חיטה אחת וסגי בכך. [ובמש"כ תוס' דסגי ביש לו אף מקצת, עי' מהרש"א, ועי' מהמהר"ש משה"ק ע"ד].

ע"ע שיטת ר' יהודאי גאון המובא בסה"ת שער מ"ו ח"ה סעי' א' דשרי סב"ס אף בלא יצה"ש וכשיטת תוס', וצ"ל דאיירי ביש לו מעות דבל"ל פשיטא דאסור וכדאקשי' לעיל סב ב' אי הכי סב"ס נמי.

שיטת הרא"ש רמב"ן ורשב"א דשרי ביצה"ש אף באין לו מעות כיון דיכול ללוות באשראי, ועיי"ש משי"כ לחלק אמאי בבא בחובו לא מהני יצה"ש, ובביאור דבריהם, עי' שו"ת הרעק"א תשו' נ"ב, ודרישה קס"ג סק"א, ושער דעה קס"ב סק"ג, אי כונתם לחלק בין פסיקה להלואות סב"ס או בין פסיקה בחוב לפסיקה דעלמא ונתבאר כ"ז לעיל, [והטעם דלא שרי בלא יצה"ש מבואר ברמב"ד המובא בשטמ"ק עד א' משום שבני אדם מקפידים זה לזה בהלואתם, וע"ע תוס' עד ב' ד"ה "וכפר" דבמצוי הרבה שרי אף בלא יצה"ש].

שיטת הראב"ד המובא בראשונים דבעי' יש לו מעות ויצה"ש ולא דמי לבא בחובו עיי"ש, ועי' שו"ת הרעק"א תשו' נ"ב דהקשה ע"ד מקו' הגמ' לעיל סג ב' אי הכי סב"ס נמי כו' וע"ע חי הגר"ח ב"מ [הנדמ"ח] משי"כ ליישב.

עוד יעויין בב"י קס"ב בשם סה"ת שער מ"ו ח"ה סעי' ה' דבעי' יש לו מעות דוקא ולא סגי ביש ללוה סחורה. ובשער דעה קע"ה סק"ג כתב דלפי"ז ה"ה דלא מהני פסיקה בנתן הלוקח פירות ודלא כשיטת הרמב"ן ושאר לעיל סג ב', ויש שכתבו לחלק דשאני פסיקה דכיון דיהיב הפירות בתורת דמים בהא לכו"ע מהני.

ע"ע שיטת בעל העיטור המבא בסה"ת שער מ"ו ח"ה סעי' א' דהאריך בקו' להוכיח דליכא היתרא דיצה"ש בסב"ס, ושמעתין איירי כדפרש"י בפי' קמא, ועי' גידו"ת שם.

ע"ע גליון יד אברהם ס"י קס"ב סעי' ג' דכי היכי דבפסיקה צריך לנכות החסרונות ה"ה בסב"ס, דאף בסב"ס בעי' לטעמא דמאי אהנית ולא סגי ביצה"ש לחוד, ולכא"ו תלוי בשיטות הראשונים הנ"ל. וצ"ע מדברי הריטב"א ע"ז סב ב' ד"ה "אמרו" דמבואר דשרי ללוות פירות שביעית ע"מ לפרוע פירות שמינית ביצה"ש, ואע"ג דפירות שביעית זולים יותר וכן אסורים לאחר הביעור [מכתב הגרד"ל הנד' בספר כללא דריביתא].

שמעתתא דפסיקה עב ב'

ובעיקר טעם התירא דיצה"ש בסב"ס מצינו חילוקי לשונות בראשונים אי משום דחשיב עי"ז כיש לו, וכטעם היתרא דיצה"ש בפסיקה, או דכיון דסב"ס מדינא ל"ח ריבית כלל דסאה לוח וסאה ופרוע, הלכך ביצה"ש דמצוי ולא מחזי כריבית כלל לא גזרו, **עי'** רש"י עב ב', ושו"ת הרא"ש ק"ח אות ט"ו, ומאירי סב א', ויבואר כ"ז להלן בשמעתתא דסב"ס.

עוד מצינו בפוסקים כמה נידונים בדין יצה"ש בסב"ס, **א- עי'** שער דעה קס"ב סק"ד דהאריך דלא מהני שער של עיירות לכו"ע ודלא כמשמעות הרמ"א שם.

ב- עי' ב"י קס"ב דהביא פלוגתת הר"מ פ"י ממלו"ל ה"ב, ושו"ת הרא"ש כלל ק"ח אות ט"ו אי בעי' דידעו המלוה והלוה דיצה"ש, או לאו, **וע"ע** שו"ע קס"ב סעי' ג' ונו"כ שם אי מהני בדיעבד, **ויעוין** עוד בגליון הרעק"א שם משה"ק בסתירת השו"ע.

ג- עוד נחלקו הר"מ שם ה"א, ושו"ת הרא"ש אי מהני פסיקה בקבעו זמן הפרעון, ובפוסקים האריכו בזה בהרבה פרטים ויבואר להלן בשמעתא דסב"ס.

מחוסר ג' מלאכות

גמ' אמר רב מחוסר שתיים כו', עי' פסקי הרי"ד דכל פלוגתא שמואל דבידי שמים אפי' אחת אינו פוסק ה"מ במחוסר נמי בידי אדם שאינו יכול לתקנו וכדחכריח משמעתא דגינאה סד א', ובחוו"ד קע"ג סק"ב כתב לחלק מההיא דגינאה באופ"א.

ע"ע חוו"ד קע"ה סק"א דכל חסרונא דמחוסר מלאכה הוא דווקא באינו קונה דבר מסוים אלא מתחייב ליתן אפי' פירות מהשוק, אבל בקונה דבר ידוע אע"ג דמחוסר ג' מלאכות מהני.

ומשמעות דבריו דמהני אע"ג דלא זכה עכשיו אלא לכשיגמרו וקצ"ע מלשון הנתיב"מ המובא להלן.

עוד יעוין בפרישה סי' ר"ח ד"ה "ונתקיים" דפי' דברי הטור שם דבפסק בלא יצה"ש נתקיים הקנין ואסור משום ריבית, דאירי ביש לו פירות המחוסרים ג' מלאכות, ובנתיב"מ שם סק"ג הקשה ע"ד דמממ"נ אי איירי בקונה פירות מסוימים וזוכה בהם עכשיו, ליכא נמי איסור ריבית, ואי אינו קונה פירות מסוימים אלא פוסק להביא אף פירות מהשוק א"כ הוי דשלבי"ל, עוד צ"ע בדברי הפרישה לפמשי"כ תוס' לעיל סב ב' ד"ה "הרי" דבקונה קנין גמור ליכא איסור פסיקה, ותלוי בביאור אחרונים שם.

ובעיקר גדרי המלאכות, עי' רש"י ד"ה "האיכא" ומהרמ"ש דמשמע דלשמואל דבעי' מחוסר מלאכה ביד"ש ה"מ ברוח שאינה מצויה. עוד יעוין בדרכ"ת סי' קע"ה סק"ב דבמחוסר כמה מלאכות הנעשות ע"י פעולה אחת [כגון במכונה], חשיב מחוסר כמה מלאכות, וכן דנו הפוסקים בפוסק עם סופר ומחוסר מלאכת הכתיבה אי כל אות חשיבה מלאכה [ברית יהודה פכ"ד].

ביצים של יוצר

תנו רבנן אין פוסקים על הביצים כו', מבואר דנחלקו ר"מ ור"י בהיתר הפסיקה אי דווקא ביש לו ביצים, [אבל ביש עפר לא מהני דמחוסר מלאכה, ועי' תוהרא"ש אמאי לשמואל דבעי' מחוסר ביד"ש חשיב מחוסר מלאכה], או דאירי אף באין לו ויצה"ש.

ובשיטת ר' יוסי, עי' תוס' "דאע"פ שאין לזה" קאי אביצים אבל לא סגי במה שיש לזה עפר כיון דמחוסר מלאכה, אמנם בשו"ת הריב"ש סי' רע"ד כתב לפרש בפי' הג' דקאי אעפר וליכא חסרונא דמחוסר מלאכה דלא איירי בפוסק עמו על הקדירות כמתני' אלא בפוסק עמו על הביצים, ובטעמא דר"מ דאמר עד שיעשו, עיי"ש דכיון דאין העפר הוכחה כלל שיהיה לביצים אע"ג דמחוסר מלאכה א' או ב' לא מהני, ובעיקר פירושו בשיטת ר"י כ"כ המהרמ"ש בשם י"א לדקדק בלשון רש"י ד"ה "בעפר" אולם דחה דבריהם עיי"ש, וע"ע ריטב"א החדשים בשיטת רש"י.

שמעתתא דפסיקה עד א'

גמ' אמימר יהיב זוזי כו', נחלקו הראשונים אי אמימר איירי בדיני ריבית דכי מעיילי עפרא סמכא דעתיה ואיכא היתר פסיקה, [ולפייז צ"ב היכי מהני יש לו עפר הא מחוסר ג' מלאכות], או דלא איירי אלא בדיני חו"מ, עי' שטמ"ק, וריב"ש שם, ומהרמ"ש, ומהר"ם.

תוד"ה "וכפר", וקמ"ל דאע"פ שאין שער כו', עי' מהרש"א מהר"ם ומהרמ"ש ובביאור שם בביאור דבריהם, ובעיקר ד' המהרש"א מבואר דפי' הטעם דלא מהני יצה"ש בהזלה משום דאין בידו במה לקנות [וכמש"כ התורא"ש בריש פרקין], הלכך בשמעתין דיש בידו לקנות הביצים מהני, אבל להסוברים דלא מהני יצה"ש בהזלה משום דמחזי טפי כריבית [וכדהובא להלן בשמעתא דפסיקה בהזלה] לכאוי' ה"ה דבשמעתין לא מהני, עוד צ"ב בדברי המהרש"א במש"כ לתלות בפלוגתת רש"י ותוס' בדין הזלה במחוסר מלאכה, דלכאוי' אף לרש"י אסור להזיל יותר משער הביצים כיון דאיירי באין לו, אלא דשרי משום דיצה"ש והיתרא דיצה"ש לא מהני אלא בפסק כנגד כל מעותיו, וכן הקשה בביאור למהרמ"ש.

בא"ד א"נ אפי' אין שער כו', מבואר דבדבר שמצוי הרבה לא בעי' יצה"ש ומהני אע"ג דאיכא למיחש שמא יתייקר, וכ"כ הראב"ד המובא בשטמ"ק.

פסיקה בשער הגבוה

עד ב', ופוסק עמו כשער הגבוה כו', עי' רש"י וריטב"א החדשים דאכולהו מתני' קאי, [ולכאוי' ר"ל דאף ביש לו מהני פסיקה בשער הגבוה ולא אמרי' דכיון דדנים דזכה בהם בשעת הפסיקה הוי ריבית בפורע כשער הזול, וע"ע חכמ"א כלל קמ"א סעי' ב'], ובחידושי אנשי שם דף מד ב' בדפי הרי"ף הביא לשון הסמ"ג דסיפא דפוסק עמו כשער הגבוה, לא איירי בפוסק עמו על חשבון הסאים וכגוונא דרישא אלא בפוסק שיתן לו פירות כפי ערך הדמים בשעת הפרעון עיי"ש, ובמהרש"ל בפ"י על הסמ"ג ל"ת קצ"ג דקדק דס"ל דבפוסק לפי חשבון הסאים לא מהני לפסוק כשער הגבוה.

ובעיקר דינא דפסיקה בשער הגבוה, עי' לשון הר"מ פ"ט ממלו"ל ה"ה, ושו"ע קע"ה סי' ז' דמותר לפסוק כשער הגבוה כיון דנקבע השער, ובב"מ שם ובשער דעה קע"ג סק"י פ"י דהא דבעי' ליצה"ש ולא שרי מטעם דפסק להדיא דיתן כשער הזול, [ואינו מקבל יותר מהמעות שנתן], דכיון דאם נתיקרו נותן לו כשער של עכשיו, הלכך בלא יצה"ש אסור ככל פסיקה דעלמא, ולפייז בפוסק שלא יתן אלא כשער הזול, שרי אף בלא יצה"ש, וכן כתב המהרמ"ש גיטין ל א', אמנם בש"ך קע"ג סקכ"ד מבואר דעיקר דינא דפסיקה כשער הזול מיירי שהתנה שלא יתן לו אלא כשער הזול ואכ"מ.

ע"ע פרישה קע"ה סקכ"ב דלא דמי להלואת סב"ס דבהוולו אסור ליתן כשער הזול כמבואר לקמן עה א', דשאני הכא דאם היו מעותיו בידו היה יכול ליקח עתה תבואה בזול, **ובמאירי** במתני' מבואר דיסוד ההיתר משום דמתנה דאי יוולו הפירות יהיו המעות בידו בתורת פקדון עד שער הזול, **וכ"כ** הרעק"א בתשו' נ"ב, **עוד** יעוין בחו"ד קע"ג סק"ח דמבואר בתו"ד דטעם היתר הפסיקה משום דדנים כאילו דמוכר לו מעכשיו בפחות והוי כפסיקה בהוולא דשרי, וצ"ב דהא ביצה"ש לא מהני פסיקה בהוולא.

עוד הקשו האחרונים בעיקר היתרא דפסיקה בשער הגבוה, הא כיון דמקבל המוכר אחריות יוקרא וזולא, הוי קרוב לשכר ורחוק להפסד דאסור, **עי'** הגה"א סד א', וט"ז קע"ג סק"ט, ש"ך סקכ"ד, וחוו"ד סק"ח, רעק"א תשו' נ"ב הנ"ל, וחזו"א ע"ו סק"ו.

ע"ע גיטין ל א' ת"ר המלוה מעות את הכהן כו', **ועי'** תוס' ד"ה "הא" משה"ק ותיירצום, ומבואר דלר"י בהוולו הפירות וחזרו והוקרו אי שתק עד לאחר שהוקרו אסור ליתן כשער הזול, **ובחו"ד** קע"ה סק"ג משמע דה"ה לרבנן בפסק, **אמנם** במקמ"ח סעי' ז' הקשה דלרבנן כיון דפסק בתחילה ודאי דאף בחזר והוקר משלם כשעת הזול. **ובעיקר** קו' דהתוס', ע"י רש"ש דהקשה דדילמא הבריתא קאי כרבנן דפליגי אדר"י, **וכן** הקשה כע"ז ברעק"א, ויש שתי דבהא פשיטא דאף לרבנן מהניא אף בלא פסק, דכיון דפסק עמו על מה שעתיד להפריש ודאי דדעתיה אתרעא זילא.

ובעיקר המבואר בתוס' דבפסק בשער הזול מהני אף לאחר שהוקר, כן מבואר בדבריהם בשמעתין עד א' ד"ה "יכול" ותוהרא"ש שם במשה"ק "אין זה מעמיד מלוה ע"ג פירות", ועיקר קו' שייכא רק באופן דפסק בשעת הזול וחזר והוקר.

הערמת ריבית

גדר איסורא דהערמת ריבית

סב ב', אלא אמר אביי כו', בעיקר טעם איסורא דהערמת ריבית, עי' רד"ה "ואי" דדינר זהב יהיב ליה וקא שקיל מיניה תלתין, וכ"כ הטור סי' קס"ג ובפשוטו ר"ל דכיון דחזר המלוה ולקחם ניכר דלא היה מכירה כלל וכל כונתם להלוואת הדינר זהב ויש שכתבו לפרש דכיון דחזר ולקחם בצ' מחזי דאף מלכתחילה היה שוין צ' ולא מכרם בק' אלא משום שכר המתנת מעות, וע"ע נקוה"כ קס"ז ע"ד ה"י"ז סוסק"א, וחוו"ד קס"ג סק"ז, ומנח"ש ח"א סי' כ"ט.

עוד נחלקו ה"י"ז קס"ג סק"ז ונקוה"כ שם אי חשיב הערמת ריבית דוקא בחזר המוכר ולקחו בשעה אחת או אפי' בלקחו שלא באותה שעה, וע"ע אבנ"ז סי' ק"פ.

ע"ע ר"מ פ"ה ממלו"ל ה"ט"ו ונו"כ שם וראשונים בסוגיין דנחלקו להלכה [למאי דקיי"ל דלא כאביי] אי חשיב כאבק ריבית או דל"ה אלא הערמה בעלמא, ונפק"מ אי ב"ד גובין אותו לכתחילה מהלוח, וע"ע שו"ע ורמ"א קס"ג סעי' ג', ובקונטרס ריבית לסמ"ע [בדרך ארוכה] אות כ"ז מש"כ בד' השו"ע.

הערמת ריבית בפרוע פירות

מבואר בגמ' דבפרוע פירות לא מחזי כריבית כלל ושרי, וכן קיי"ל להלכה כמבואר בראשונים ובשו"ע, ועי' ב"י דהוסיף דאע"פ דאמרי' מ"ל הן ומ"ל דמיהן ה"מ לחומרא אבל לקולא לא.

עוד יעוין בב"י דהוכיח מדברי הטור דאפי' בהתנה לפרוע מעות אי פורע פירות שרי, ובהתנה לפרוע פירות ופרע מעות כתב לתלות בפלוגתת ר"ת ורשב"ם בדין מ"ל הן ומ"ל דמיהן, ועי' גידו"ת שער מ"ו ח"ג אות ט"ז, ובריטב"א כתב דלמסקנא דאידחי אביי אסור אפי' בפירות דמ"ל הן ומ"ל דמיהן, וכ"כ המאירי. ובד' הבי' דלרשב"ם שרי בהתנה לפרוע פירות אף בפרע מעות, צ"ע דא"כ מאי אקשי' א"ה תן לי חיטי כו' הא איכא לאוקמא בכה"ג דהתנה לפרוע פירות [ד"ס].

ע"ע חוו"ד קס"ג סק"ו דהקשה אמאי לא אסרי' גוף המכירה כדין המלוה את חבירו דאסור ללוה למכור בפחות כדקיי"ל סי' קס"ו, ות"י דה"מ בחוב של הלואה אבל בשמעתין דאיירי בחוב של מכר שרי. ויש שכתבו ליישב עפ"י לשון רד"ה "וחזר" דפי' דהיה דחוק למעות ור"ל דאף לאחרים היה מוכר בפחות דלפי"ז פשיטא דה"ה דשרי להויל אף למלוה.

עוד יעוין בחוו"ד שם סק"ה דבהלוואת סב"ס אף אי חזר ומכר בצ' שרי לפרוע ק', ואף בפרוע מעות דבכה"ג כו"ע מודי דמותר לשלם דמיהן, אמנם בפוסקים הובא ד' הכנה"ג בהגהות על הטור בשם הריא"ז דפי' סוגיין בהלוואת סב"ס עיי"ש, ובעיקר ד' החוו"ד צ"ב למש"כ לעיל דהטעם דשרי למכור בפחות משום דהוי מכר, א"כ בסב"ס דחשיב הלואה יהיה אסור למכור בפחות. [ד"ס]

עוד נידונים בהערמ"ר

עי' רמב"ן רשב"א וריטב"א החדשים וש"ר דאם התנו מתחילה לחזור ולמכור בפחות הוי ריבית, **ובב"ח** וש"ך סק"א ובמקמ"ח מבואר דחלוקין אי הוי ריבית קצוצה, או דל"ה אלא כעין ריבית, **וע"ע** ב"י הגר"א קס"ד סק"ב.

ע"ע ב"י בשם תלמידי הרשב"א דאם בתחילה היה שווין של החיטין צ' ומכרם בק' הוי ריבית גמורה, ועי' ט"ז סק"ו וחוו"ד סק"ז בביאור דבריהם, **וע"ע** פ"ת סק"ב.

ע"ע ב"ח וש"ך סק"ו דשמעתין איירי דוקא במשך החיטים לרשותו אבל בלא משך אסור אף פירות בפירות [וכדין איסור פסיקה על הפירות].

ע"ע רא"ש וטור דלא אסרו הערמ"ר אלא באומר הלוני מנה אבל באמר הלוני חיטין שרי, **וע"ע** ב"י ורמ"א בשם תלמידי הרשב"א דאם הוזלו החיטין לצ' בשעה שחזר המלוה ולקחם שרי.

ע"ע גידו"ת שער מ"ו ח"ג סעי' ט"ו דלא אסרו הערמ"ר אלא בחזר המלוה עצמו ולקחו אבל במכרו לאדם אחר בצ' שרי.

פסיקה בהזלה

סג ב', אמר רב נחמן כללא דרבינא כו', עי' רש"י וריטב"א החדשים דקאי אפסיקה בהזלה דאסור אף בדרך מקח, [וצ"ב מאי קמ"ל טפי מהמבואר במתני' עב ב' ויש לבאר בכמה אנפין], ובשטמ"ק פ' בשם הראב"ד דקאי אעיקר דינא דפסיקה דאף הפוסק בהיתר דיצה"ש או ביש לו אם הזכיר שכר השימור אסור דהו"ל כריבית מאוחרת, ובמאירי הביא דברי הראב"ד לענין יצה"ש לחוד ויל"ד אי כונת הראב"ד דהזכיר שכר השימור בפסיקה או בשעת הפרעון.

הזלה ביצה"ש

גמ' ואמר רב נחמן האי מאן כו', **מבואר** בשמעתין דלא שרי הזלה אלא ביש לו, אבל בליתנהו אסור, **ועי'** תוס' ד"ה "ואמר" דמבואר דאף ביצה"ש לא מהני, **וכ"כ** בריב"ש תשו' ש"ו ובתורא"ש ס ב' ד"ה "לקח", ועי"ש הטעם דיסוד היתרא דיצה"ש משום מאי אהנית ומשום מ"ל הן ומ"ל דמיהן, והני טעמא לא שייכא אלא בפוסק בשווין ולא בהזלה, **ובאבנ"ז** סי' רי"ד סק"ח הקשה להסוברים דביש מעות אחרים מהני, א"כ שייך ה"ט אף בהזלה, **וכן** קשה לשיטות הראשונים להלן עב ב' דמהני טעמא דמצי יזיף לפסיקה, **ולכך** פ' שם דכיון דבהזלה מינכר הריבית טפי, לא התירו חכמים אלא ביש לו לגמרי [וכעין דברי התוס' לענין מחוסר מלאכה], וכי"מ הריב"ש שם.

ובעיקר דברי האבנ"ז, **כן** מבואר בשו"ת הרעק"א תשו' נ"ב דכתב דאסור להזיל אף באופן דהמוכר קונה הפירות בזול דאע"ג דשייך סברת מ"ל הן ומ"ל דמיהן, מ"מ מחזי כריבית ואסור, **אמנם** בחזו"א סי' ע' סק"ב נחלק ע"ד עי"ש.

ע"ע פרישה קס"ג סק"ג דנסתפק אי שרי הזלה ביצה"ש, וצידד דלא מהני משום דנראה כריבית, ומבואר נמי דל"ל טעמא דתורא"ש.

ע"ע פנ"י דדקדק לשון תוס' ד"ה "ואמר" בתחילת דבריהם, דלא אסרו הזלה ביצה"ש אלא בפסק ליתן אחר זמן, אבל בלא"ה שרי אפי' אשראי במתא דחשיב כמקח לגמרי, **אולם** במחנ"א מלו"ל סי' כ"ט נקט בדעת הראשונים דבקבע לו זמן, אסור הזלה בכל ענין, [וע"ע ט"ז קע"ג סק"ב וחזו"ד קע"ג סק"ט דפי' כונת התוס' באופ"א והובא להלן].

הזלה ביש לו

נחלקו האחרונים אי גדר היתרא דיש לו בהזלה משום דחשיב כמאן דקנאם המלוה וכגדרי פסיקה בשווין, או דלענין הזלה לא סגי בהכי ועיקר ההיתר דחשיב כעד שיבוא בני דליכא המתנה כלל, **עי'** ח"י רעק"א סב א' דמבואר דנקט דגדרו כגדרי פסיקה בשווין ומה"ט לא מהני אלא באיכא קנין ד"ת, **וכן** משמעות הריב"ש שם, ולפי"ז צ"ל דכ"ז למסקנא דלא מהני אשראי במתא אבל לס"ד דמהני אע"ג דליכא קנין, בע"כ דעיקר ההיתר משום דהוי כעד שיבוא בני,

פסיקה בהזלה

ויתכן עוד דלא בעי דיקנה גוף הפירות אלא דסגי במה דמשתעבד מדאורייתא ללוקח והלכך אשראי במתא דחל נמי שיעבוד מדאורייתא ס"ד דשרי. **אולם** בהגהות מרדכי הובא בב"י קס"ב וברמ"א מבואר דיסוד ההיתר משום דחשיב כעד שיבוא בני וכגדרי סב"ס, ומה"ט נקט דכי היכי דלמסקנא לא מהני אשראי במתא בהזלה ה"ה דלא מהני בסב"ס, וכע"ז כתב בשער דעה קס"ב סק"א דכי היכי דלא מהני מחוסר מלאכה בהזלה ה"ה דלא מהני בסב"ס עיי"ש, **ועיקר** הנידון תלוי נמי בשיטות הראשונים והפוסקים לעיל מו' א' בשמעתתא דדינר וטריסית אי איירי התם למסקנא בב' מיני מטבעות דחשיב דרך מקח, ושרי ההזלה אף במטבעות טבועות דליכא קנין, או לאו, ויבואר בשמעתא דסב"ס.

ע"ע רמ"א קע"ג סעי' ו' דביש לו מעט סגי, **ובב"י** הגר"א שם תמה ממשמעות שמעתין דלא מהני אלא ביש לו הכל, **וע"ע** משה"ק בנו"כ שם, **ובחו"ד** כתב ליישב דכ"ד הרמ"א דווקא בלא קבע זמן דליכא המתנה כלל אבל בקבע זמן דאיכא המתנה ועיקר ההיתר דדנים כאילו קנאם המלוה לא שייך לחזור ולפסוק כנגד מה שיש לו כמה פעמים. **עוד** יעוין בגליון הרע"א דהביא משמיה דהתפל"מ דכ"ד הרמ"א דוקא ביש לו עכ"פ כנגד מה שמוזיל לו דבכה"ג ליכא הוזלה כלל, **וע"ע** שע"ד סק"ז, וחוו"ד קע"ג סק"ט.

ובעיקר דברי הרמ"א צ"ע מסתימתו בס"י קס"ג סעי' א' וקע"ה סעי' ד' דלא מהני יש לו מעט [מדלא השיג ע"ד השו"ע שם], ולד' החוו"ד א"ש, **ויש** שכתבו לחלק עוד, דהתם דאיכא המתנה גמורה לא שייך לדון ההיתר משום דליכא המתנה ובעי' לומר דחשיב כמאן דקנאם המלוה לכך לא סגי ביש לו מעט, משא"כ בפסיקה ביש לו גמור יתכן דההיתר אף משום דליכא המתנה ושפיר מהני יש לו מעט.

עוד יעוין בב"י הגר"א קס"ג סק"ה דדינא דהרמ"א שם דנאמן המוכר לומר שיש לו, קאי לשיטתו דאין צריך כנגד כל מעותיו.

עוד יעוין בריטב"א החדשים ד"ה "מהו" דפי' היתרא דהזלה דכיון דזביני נינהו אע"ג דמוסיף לי טפי אוזולי הוא דמוזיל גביה, וצ"ב דהא עיקר ההיתר משום דחשיב כיש לו, **ויש** שפי' דהריטב"א אזיל לשיטתו בריש פרקין דלא שרי פסיקה בדרך מקח מדאורייתא אלא משום דליכא קציצה והלכך בהזלה דאיכא קציצה אי לאו טעמא דאזיל גביה לא שייך היתרא דיש לו והוי ריבית דאורייתא אלא דכיון דאמר"י דאזיל א"כ ל"ח התוספת אגר נטר, הלכך שרי מדאורייתא ומ"מ מדרבנן אסור כדין פסיקה דעלמא ואהא שפיר מהני היתרא דיש לו.

ע"ע פלוגתת הראשונים אי שרי אף במפרש ההזלה להדיא, או דווקא בסתם, **עי'** טור שו"ע קע"ג סעי' ז', ובביאור הגר"א שם, **וע"ע** ט"ז סק"א דפי' פלוגתתם בפוסק עד שיבוא בני אי לא חשיב המתנה כלל ולכך שרי אף במפרש, או דילמא חשיב המתנה אלא דשרי משום היתרא דיש לו הלכך לא מהני במפרש, **וע"ע** דרישה סק"ו מש"פ באופ"א, **ובגידו"ת** שער מ"ו ח"ד אות ל'.

פסיקה בהזלה

אשראי במתא

מבואר בגמ' דלא שרי' יש לו אלא באיתנהו גביה, אבל אי אית ליה אשראי במתא חשיב כמאן דליתנהו, **ועי'** רש"י ומאירי ור"מ פ"ט ממלו"ל ה"ו בפ"י אשראי במתא, **ועי'** קו' הרמ"ך המובא בשטמ"ק.

עוד נחלקו המהרמ"ש ותורת חיים [והובא בגליון הרעק"א קס"ב סעי' ב'] אי בפסיקה בשווי שרי אשראי במתא או לאו, ובריטב"א לקמן עב ב' מבואר דשרי, **ולכא'** תלוי בביאור אשראי במתא הנ"ל, **וכן** יל"ד דתלוי בשיטות האחרונים אי בעי' מי שפרע ביש לו.

עי' ב"י קס"ב ורמ"א סעי' ב' דהביא דעת הגהות מרדכי דכי היכי דבהזלה לא מהני אשראי במתא ה"ה דלא מהני בסב"ס [הובא לעיל], **אמנם** בשו"ע הגר"ז מבואר דחלוק גדר יש לו דהזלה מסב"ס.

הזלה במחוסר מלאכה

תוד"ה מהו דתימא, מבואר דלא התירו הזלה ביש לו אלא באינו מחוסר מלאכה, אבל מחוסר מלאכה לא שרי אלא כשער הלקוטות, **וכ"כ** להלן עד א' ד"ה "וכפר" וכמש"פ המהרש"א שם, **וכ"ה** שיטת הרא"ש ס' ס', **אמנם** ברש"י לקמן עב ב' ד"ה "פוסק" ובתוס' מנחות צ א' ד"ה "בארבע" מבואר דשרי לפסוק בכל ענין, **ובטור** קע"ה הביא ב' הדעות. **ועיקר** טעמם דהתוס' ורא"ש לכא' משום דיסוד התירא דיש לו בהזלה דחשיב כעד שיבוא בני, ובמחוסר מלאכה ל"ש ה"ט, ובזה א"ש כונת תוס' דפ"י דלא אייתי' ממתני' דפוסק עמו על הגדיש משום דל"ד לסוגין, ואע"ג דמתני' דעד שיבוא בני נמי ל"ד לשמעתין דלא שרי' התם הזלה, ולהאמור עיקר כונתם דפוסק על הגדיש כיון דשרי אף במחוסר מלאכה אין גדרו כגדר עד שיבוא בני.

ובעיקר שיטת התוס' והרא"ש, **עי'** ב"י הגר"א ס' קע"ה סק"ה דמבואר דלעולם לא שרי פסיקה ביש לו במחוסר מלאכה אלא ביצה"ש ללקוטות אבל בלא יצה"ש כלל אסור אף בפוסק בשווי דדילמא אוזולי קמוזיל גביה, **וכן** מבואר במהרמ"ש עד א' ע"ד תוד"ה "וכפר ובביאור שם בדעת המהרש"א, **וכן** העירו לדקדק מדברי הרא"ש סוסי' ס'. **וכן** מציינו כעין זה בסה"ת שער מ"ו ח"ה סעי' ח' דבבא בחובו דלא שרי הזלה לא מהני פסיקה ביש לו לחוד בלא יצה"ש.

עי' מחנ"א ס' כ"ט דלד' תוס' ה"ה אי הפירות קיימים בעיר אחרת לא שרי הזלה כיון דמחוסר הבאה, **אמנם** ברש"י בשמעתין ד"ה "איתנהו" מבואר דשרי אף בעיר אחרת, **ועי"ש** במחנ"א דרש"י אזיל לשיטתו דשרי לפסוק בכל ענין.

פסיקה בהזלה

הזלה בדבר שאין שומתו ידוע

עי' תוד"ה "ואמר", דמבואר בדבר שאין שומתו ידוע שרי הזלה אפי' באין לו וכדינא דטרשא לקמן סה א', ונחלקו האחרונים אי דברי התוס' קאי על עיקר דינא דפסיקה דליכא איסורא אלא בששומתו ידוע, אבל בדבר שאין שומתו ידוע דלא מינכר היוקר שרי [ולפי"ז צ"ב אמאי לא הקשו תוס' אדינא דטרשא ממתני' דאין פוסקין], או דילמא כ"ד התוס' לענין הזלה וטרשא לחוד ובאופנים דליכא איסור פסיקה.

א- עי' ט"ז סק"ב דכ"ד התוס' דוקא באופן דליכא איסור פסיקה וכגון דהוזלו החלות בשעת הפרעון עיי"ש, ועי' חו"ד סק"א ופלתי המדע משה"ק ע"ד.

ב- עי' ש"ך סק"ז וכע"ז בפנ"י דכ"ד התוס' דווקא ביצה"ש, אבל בלא יצה"ש אסור בכל ענין משום איסור פסיקה, ונחלקו החו"ד שם ושו"ע הגר"ז סעי' כ"א בכונת דבריו היכי משכח"ל יצה"ש ואין שומתו ידוע, ועי' גליון הרעק"א וחו"ד שם מש"כ בדבריו.

עוד יעוי' בב"מ קע"ג ואבנ"ז סי' ר"י דהקשו מאי מהני הא דיצה"ש, הא הזלה ביצה"ש אסורה [וכמש"פ הש"ך קס"ג סק"ד], ועיקר קו' הוא להך גיסא דאיסור הזלה ביצה"ש משום שאין בידו במה לקנות, ולפי"ז ה"ה בני"ד אבל אי הטעם משום דמחזי טפי כריבית יתכן בדבר שאין שומתו ידוע לא מחזי ולכך שרי.

ג- עי' חו"ד שם דפי' לפ"ד דשמעתין איירי שאין מקבל עליו שיעבוד הגוף דליכא איסור פסיקה, ומ"מ בדבר ששומתו ידוע לא שרי אף בכה"ג אלא בפוסק בשווי אבל בהזלה אסור.

ד. עי' באר הגולה וחכמת אדם סי' קל"ט סעי' י"ד ובינת אדם שם, ותפארת למשה, ושער דעה, וכע"ז בבית מאיר, ובחי' רמ"ש [על סדר השו"ע סי' קע"ג] דקאי על עיקר דינא דפסיקה, אולם לא מהני אין שומתו ידוע אלא דווקא בפרה וטלית עיי"ש טעמם.

עוד יתכן דתוס' איירי באשראי במתא דלי' איסורא דפסיקה [כדלעיל].

ובעיקר קו' התוס' מטרשא, עי' ריטב"א לקמן סה א' בשמעתין שם מש"כ לחלק באופ"א, וע"ע סה"ת שער מ"ו ח"ד אות ל'.

קבלת אחריות בהזלה

נחלקו הפוסקים בהיתרא דהזלה אי ה"מ בקיבל הלוקח אחריות וקנאם לגמרי, אבל בלא קיבל אחריות אע"פ דמהני פסיקה בשוין כמש"כ תוס' סד ב', מ"מ בהזלה לא שרי, או דילמא לא שנא, עי' לשון הריב"ש הנ"ל, ושו"ת הרעק"א נ"ב, וחזו"א סי' ס"ו סק"א, [ובחזו"א נקט בתו"ד דבקיבל עליו אחריות שרי אפי' יש לו אשראי במתא].

שמעתתא דפסיקה

שמעתתא דגינאה

סד א, אמר רב כהנא כו', עי' רש"י דאיתנהו שיש לו דלועין בני אמה וליתנהו דיש לו בני זרת, **אולם** בריטב"א פי' דאיתנהו שיש לו זרת וליתנהו דאין לו זרת, [אמנם צ"ל דיש לו קטנים פחות מזרת, דאי בל"ל כלל מ"ט דא"ד], ועיי'ש דפי' הטעם דסגי ביש לו זרת דבהכי ליכא למימר דעביד ההוזלה משום אגר נטר, דהא בעי מזבין לאחרני עכשיו, [ומצינו כע"ז בשו"ת מהר"י הלוי והובא בשע"ד קע"ג סק"ז דבמחליף דינר בדינר וטריסית אם יש בידו הדינר שרי עיי"ש], וע"ע חי' רמ"ש סי' קע"ה סעי' א' ביסוד פלוגתת רש"י והריטב"א.

ובעיקר הסוגיא, **נחלקו** הראשונים והאחרונים אי איירי בדיני פסיקה בזול ובהיתרא דיש לו כסוגיות דלעיל, או לאו.

שיטת הטור והרשב"א ב"ב פז ב' דאיירי בפסק עמו על דלועין גדולים, וטעם ההיתר דכיון דממילא קא רבו הלכך חשיב כיש לו ודמי לעד שיבוא בני, **ובמחנ"א** סי' כ"ט הקשה היכי מהני האי היתרא לשמואל לקמן עד א' דמחוסר מלאכה בידי שמים ל"ח כיש לו, **וכן** קשה דהא לא מהני הוזלה במחוסר מלאכה במוזיל יותר מהשער כמבואר בראשונים לעיל, [ועי' פסקי הרי"ד עד א' מש"כ ליישב לשמואל והובא לעיל], וע"ע חו"ד קע"ג סק"יב מש"כ ליישב לפ"ד.

שיטת הר"מ פ"ט ה"י, ושו"ע קע"ד סעי' ח', **וכ"כ** הבי"ט וט"ז וש"ך שם בדעת הגהות מרדכי, **וכן** דקדק המחנ"א בדעת רש"י, דאיירי בפוסק על דלועין מסוימים והתנה עמו שיתנם לו כשיגדלו, ו**נחלקו** האחרונים בביאור כונתם, **במחנ"א** פכ"ט ממלו"ל פי' דס"ל דעיקר ההיתר משום דקנה עתה הדלועין [דקרקע נקנה בכסף] וליכא פסיקה כלל, [וטעמא דממילא קא רבו מבואר שם דכיון דהם גדילים מאילהם ואין המוכר צריך להשביחם ל"ח הוזלה כלל, ולפי"ז מבואר דאף בקנה קנין גמור שייך איסור פסיקה בהוזלה, ולכך בלאו טעמא דממילא, אסור לכו"ע], וע"ע חי' מהר"ל סי' קע"ג סק"יח דהר"מ לשיטתו בפ"ג מהל' זכיהא דאם הקנה דבר שאינו מסוים לא קנה אבל להסוברים דקנה י"ל דאף בלא אמר אלו מהני, **אולם** בגידו"ת שער מ"ו ח"ד סי' מ"ג כתב דאף להר"מ אין קפידא דיתן לו דווקא פירות מסוימים אלא סגי דנותן מפירות שהיו ברשותו בשעת הפסיקה, ולפי"ז מבואר דאף להר"מ עיקר ההיתר משום פסיקה ביש לו וכדעת הטור, **עוד** יתכן דאף לדי' הפוסקים דבעי' פסיקה על פירות אלו עיקר ההיתר משום פסיקה ביש לו אלא דכיון דעדיין מחוסרים גדילה לא שרי' אלא בפוסק על פירות מסוימים, **וכן** משמעות החכמ"א כלל קל"ט סעי' ט"ו. **ובעיקר** פירושא דהמחנ"א, עיי"ש דהקשה דא"כ מאי מדמינן חלב לדלועין, הא בחלב פשיטא דלא מהני כיון דלא זכה בזה עדיין.

ע"ע גידו"ת שם דאף לא"ד דשרי בליתנהו, מ"מ אסור להוזיל יותר מדמי זרת דכיון דאין קונה

שמעתתא דפסיקה

אותם אלא ע"מ שיתנם לו שהם בני אמה הלכך מחזי ההוזה עבד הקדמת המעות, ולד' המחנ"א דקנאם לגמרי צ"ב אמאי לא מהני במוזיל יותר מדמי זרת.

עוד יעוין בב' הגר"א חו"מ סי' ר"ט סק"ח דהוכיח משמעתין דאילן שחנטו הפירות מקרי בא לעולם, ויל"ד אי פי' כהטור דאיירי בדין פסיקה בזול אלא דלא מהני יש לו [בהוזה] רק בקנה למש"פ, ולכך בע"כ דחשיבא בא לעולם, או דנקט כהר"מ דעיקר ההיתר משום דקנה עתה הדלועים ודידיה קא רבו [אבנ"ד].

עזי חולבות

שם כי האי תנא דתניא כו', ע"י רש"י דפי' נידון הברייתא לענין הוזה, ומבואר דפסיקה בשוויו מותר, וצ"ל דאיירי ביצה"ש, ולד' החו"ד להלן דאיירי בלא קיבל ע"ע שיעבוד הגוף א"ש, דאף בלא יצה"ש שרי פסיקה בשוויו ולא אסרו אלא בהוזה.

נחלקו הראשונים בהיתרא דמה שעזי חולבות, ע"י רש"י דכיון דשקיבל עליו הפסד ושכר אין כאן אגר נטר, וכן מבואר בתוס', וכע"ז ברמב"ן גיטין ל א', אמנם בהגהות מרדכי וברשב"א לקמן עג א' ד"ה "פרדיסא", ובשו"ת הרשב"א ח"ב סי' ע"ב מבואר דיסוד ההיתר משום דיש לו, [וכמש"כ בחידושי אנשי שם על ההגמ"ר], ובסיפא דפסק כך וכך אסור, דשמא לא יהא לו כל החלב שפסק, וע"י מהרמ"ש דלפ"ז מבואר דלא סגי ביש לו מעט ודלא כהרמ"א קע"ג סעי' ו', ובדעת רש"י דלא פי' ההיתר משום דיש לו צ"ל דאיירי אף בפוסק מה שעזי חולבות למחר וכמש"כ הרעק"א לקמן עב ב'.

ע"ע ריטב"א דפי' טעם ההיתר משום דיצה"ש וצ"ב.

ובעיקר שי' רש"י ותוס' נחלקו הפוסקים אי כונתם דאין המוכר מתכוין כלל להוזה עבד האגר נטר אלא עבד צד ההפסד, או"ד אף במתכוין לאג"נ, מ"מ כיון דלא מחזי כאגר נטר שרי, ונפק"מ אי מהני הוזה יותר משיעור אונאה, ע"י ב"י ריש סי' ר"ט ודרכי משה שם, ונתה"מ סק"א, ומשמעות הרמב"ן גיטין ל א' דעיקר הטעם משום דמחזי כמקח ואף במתכוין להוזה עבד האג"נ.

עוד נחלקו הראשונים והפוסקים אי לשיטת רש"י צריך לזכות בחלב אף בדיני חו"מ [ואע"ג דהוי דשלב"ל צ"ל דכיון דעבידא דאתי חשיב כדשב"ל ואו דאיירי במוכר עז לחלבה], או דילמא אף בלא נתקיים המקח בדיני חו"מ מ"מ לא מחזי כריבית ושרי, ע"י רמ"ך המובא בשטמ"ק, ומאירי, ונתיה"מ ר"ט סק"א, ורעק"א עב ב'.

שמעתתא דפסיקה

עוד הקשו האחרונים אמאי בכל פסיקה בלא יצה"ש לא שרי מטעם דקרוב לשכר ולהפסד וכשמעתין, **וברעק"א** כתב דלהך גיסא דלא מהני קרוב לשכר ולהפסד אלא בנתקיים המקח בדיני חו"מ, א"ש דלא התירו חכמים אלא בדרך מקח ולא בדרך הלואה, **ובחו"ד** קס"ט סקל"ח כתב ליישב לפ"ד דשאני מה שעזי חולבות דלא קיבל ע"ע שיעבוד הגוף, ולכך סגי במאי דהוי קרוב לשכר ולהפסד להתיר ההוזלה, משא"כ בפסיקה דקיבל ע"ע שיעבוד הגוף לא התירו אלא בקנה קנין למש"פ עיי"ש, **ואע"ג** דמבואר בחו"ד קע"ג סק"א דכ"ד דווקא בפסיקה בשווי אבל בהוזלה לא שרי אלא בדבר המסוים ויש לו, צ"ל דשאני היכא דאיכא נמי טעמא דקרוב לזה ולזה. **ויש** שפי' דשאני עזי חולבות דכל צורת הפסיקה הוא בדרך מכר שהמוכר רוצה למכור החלב והלוקח חפץ בלקיחתו, משא"כ בפסיקה דאין הפירות ברשות המוכר והולך וקונה מאחרים במעות שקיבל מהלוקח הוי צורת הלואה ומחזי הריבית עבור האג"נ.

פרדיסא

תוד"ה "מה", **עי'** קו' התוס' ותירוצם מ"ש פרדיסא מדינא דעזי חולבות, **ובריטב"א** החדשים הוסיף לתרץ דשאני פרדיסא דהתנה דאם לא יהיו פירות יחזיר לו מעותיו הלכך חשיב טפי דרך הלואה, וכסברת הריטב"א כן מבואר ברמב"ן גיטין ל א', **ולפירוש** הריטב"א והרמב"ן לכא' עיקר היתרא דעזי חולבות לאו משום דליכא אגר נטר כרש"י, אלא דבכה"ג לא הוי דרך הלואה ולא גזרו, ומה"ט לא כתבו לתרץ כפי' התוס', דאף באיכא צד הפסד רחוק מהני.

ע"ע רמב"ן עג א' מש"כ ליישב בכמה אופנים, ובאהא"ז פ"ח ממלו"ל ה"ה דן בכונתו, **וברשב"א** שם כתב ליישב לפ"ד דהיתרא דעזי חולבות משום יש לו, משא"כ פרדיסא שאין הפירות גמורים, **וכ"כ** המהרמ"ש בד' הגהות מרדכי, **וכן** דקדק בחי' רמ"ש בסדר דברי הר"מ פ"ט ממלו"ל ה"ג עיי"ש, **וע"ע** לחי"מ פ"ח ה"ה בד' הר"מ.

ע"ע קו' התוס' ותירוצם מ"ש פרדיסא מדלועין לא"ד דשרי, **ובמהרמ"ש** כתב דקושיתם אף לת"י קמא, **אמנם** בב"י ובב"ח משמע דלת"י הראשון ל"ק עיי"ש. **ובעיקר** ת"י צ"ב דא"כ אמאי שרי לשמואל [לפמש"כ הרעק"א לעיל דבדבר שלב"ל ל"מ קרוב לשכר ולהפסד].

ובנימוק"י לקמן עג כתב ליישב דשאני דלועין דראוים הן ללקיטה ואין המוכר מפסיד בזה כלום משא"כ פרדיסא, **וכ"כ** המ"מ פ"ט ממלו"ל ה"ה, כדפי' בב"י הגר"א קע"ג סקכ"ה, **ובחו"ד** סק"ד כתב דלטעמא דהנימוק"י היכא דמתנה הלוקח שהוא יעבוד בעצמו ואין המוכר חסר כלום שרי.

ע"ע פלוגתת הכס"מ שם פ"ח ומחנ"א ס"י ל' היכא דקנה פירות הפרדס לגמרי אי איכא איסורא מחמת דאיכא הפסד למוכר או לאו, **וע"ע** חו"ד קע"ג סקט"ו, ויד אברהם סעי' י'.

שמעתתא דפסיקה

עג א', ומודי רב בתורי כו', **עי'** רש"י ותוס' שם, ור"מ וראב"ד פ"ח ממלו"ל ה"ה, **וברמב"ן** שם הקשה לפי ר"ח אמאי לא שרי מדינא דממילא קא רבו עיי"ש, ומבואר דס"ל דבקנה הפירות לגמרי ליכא איסור פסיקה, ולפי"ז בע"כ דבדלועין לא זכה בהם עכשיו, **וע"ע** הגהות הגר"ז שם.

גמ' שם, אמר להו שמואל כו', **עי'** פלוגתת רש"י ור"ח המובא בתוס', ור"מ פ"ח ממלו"ל ה"י, **וברמב"ן** פי' בכמה אופנים אמאי ליכא היתרא דיש לו. **עוד** נחלקו הראשונים בטעם היתרא דהפך בקרקע, **עי'** רמב"ן ריטב"א ושטמ"ק, **וע"ע** חו"ד סקט"ו אמאי ליכא היתרא דהפך אף בפרדיסא.

ע"ע גיטין ל א' אמר מר פוסק כו' מ"ט כיון דכי לית ליה כו', **ונחלקו** תוס' והרמב"ן שם בטעם ההיתר ומ"ש מפרדיסא, **וע"ע** פנ"י מה שהוסיף ע"ד הרמב"ן. **ובשו"ת** רדב"ז סי' תצ"ז כתב משמיה דהכו"פ ע"פ הגמ' שם להתיר הלואה בריבית כשאין מקבל הלוח שעבוד הגוף [ונפק"מ לחברות בע"מ], ועי"ש מה שדחה דבריו בשי' הראשונים ופנ"י הנ"ל, **ונידון** זה מבואר עוד בראשונים להלן בסוגיא דשכירות מעות וכלים, **ועי'** במצוין שם.

קבלת אחריות בפסיקה

קרוב לשכר ורחוק להפסד

סד א', אמר אביי כו', **עיקר** דינא דקרוב לשכר ורחוק להפסד דאסור משום ריבית מבואר לקמן ע' א' לענין דרך הלואה ע"י עיסקה ונתחדש בסוגיין ולקמן עג ב' בשמעתא דרבנן דיהבי זוזי אחמרא אף לענין דרך מכר ע"י פסיקה דלא התירו חכמים אלא בקרוב לזה ולזה, **ונחלקו** הראשונים בטעם האי דינא, ואי שמעתין איירי אף בדרך מכר גמור או לאו.

שיטת רש"י רא"ש וש"א"ר וכן רהיטת התוס' דאיירי בפוסק על חבית שנמצאת ברשותו דאע"ג דחשיב כאילו קנאו מ"מ כיון דאחריות החימוץ על המוכר מחזי כהלואה, ובתוד"ה "איי" צידדו דאף במשך החבית אסור משום דמחזי כהלואה, **וכ"כ** הרא"ש. ש. **ויל"ד** בגדר הדין אי ע"י קבלת אחריות ל"ח דנגמר המקח אף אי לא תקפה, או דאע"ג דנגמר המקח מ"מ כיון דאי תקפה הוי הלואה מחזי כריבית ולא מהני, וכחך גיסא כן צ"ל לשיטות הראשונים דאיירי במשך, **וכן** דקדק החזו"א ס' ע"ו סק"ד בלשון הנימוק"י, ואע"ג דמבואר בתוס' לעיל סב ב' ד"ה "הרי" דבקנה קנין גמור לא גזרו רבנן פסיקה [וכדפי' הפנ"י והרע"א שם דבריהם], מ"מ בקרוב לשכר ורחוק להפסד מחזי טפי כהלואה.

ע"ע פנ"י דהקשה אמאי לא נדון דזכה בפירות לגמרי וחזר ומוסרם למוכר בתורת פקדון וקבלת אחריות דהמוכר מחמת חיובי השמירה.

עוד מבואר בראשונים הנ"ל דעיקר הריבית משום היוקר, ויש לבאר אמאי לא פ' משום עצם קבלת אחריות וכדפרש"י לקמן עג ב' ד"ה "ומבחר" לענין שמעתא דהתם, ויבאר להלן.

שיטת הראב"ד המובא בריטב"א החדשים דהיכא דהיין ברשות מוכר שרי אף במקבל המוכר אחריות דחשיב כקבלת אחריות על פקדון של חברו, ושמעתין איירי באין לו ויצה"ש וקיבל המוכר אחריות אף על קלקול שיהא ברשות הלוקח דאסור משום גוף קבלת אחריות דמקבל עבור המתנת המעות, **אמנם** משמעות הרמב"ן דאף לדעת הראב"ד איירי ביש לו ולא חשיב קבלת אחריות כתוספת אלא במקבל ע"ע אחריות אף על קלקול ברשות לוקח דבכה"ג ל"ח כהוזלה במקח.

ולפי"ז בדעת אביי, ע"י רמב"ן דס"ל דכיון דמקבל זולא חשיב דרך מקח ואזולי קמוזיל גביה, ובריטב"א החדשים פ' דברי אביי באופ"א, [ולכא' לא מצי לפרש דאזולי קא מוזיל דהא ס"ל דאיירי באין לו ולא שרו להוזיל אלא ביש לו], **וע"ע** ריטב"א הישנים דפ' באופ"א וצ"ב בדבריו.

שיטת רבינו פרץ עג ב' והובא בריטב"א החדשים שם דלא אסרו בשמעתין אלא בקובע זמן דע"ז אין המכר נגמר עד שעת אותו הזמן ולכך חשיב היוקר כריבית עיי"ש, **ויל"ד** אי ס"ל דלא מהני פסיקה בקובע זמן בכל ענין, או דילמא דווקא בקיבל המוכר אחריות, **וכן** יל"ד ביצה"ש אי אסור בקבע זמן,

קבלת אחריות בפסיקה

ובאחרונים העירו מדברי הריטב"א לקמן עה א' דנקט דקובע זמן בפסיקה שרי, **ובחזו"א** ע"ו סק"ב צידד דכ"ד הר"פ דווקא באין יכול להביא פירות אחרים מהשוק.

שיטת סה"ת שער מ"ו ח"ד סעי' מ"ד דשמעתין איירי בדרך עיסקה, אבל בדרך מכר אסור אף במקבל הלוקח זולא ואפי' לאביי, **ועי'** גידו"ת שם שפי' שיטתו.

דעת אביי

אמר ליה כיון דמקבל עליה כו', **עי'** רמב"ן דפי' בבי' אופנים אי כונת אביי דאע"ג דחשיב דרך הלואה מ"מ בקרוב לזה ולזה שרי [דדנים ריוח היוקרא עבור קבלת הזולא ולא משום המתנת המעות], או דע"י קבלת זולא חשיב כמקח אף ברחוק להפסד.

ע"ע תוס' ע א' ד"ה "דקא" דהביאו שיטת הריב"ן דאף בעיסקה שרי במקבל הלוקח זולא, וכ"כ בסה"ת הנ"ל, אולם בתוס' שם חלקו דלא התיירו אלא בדרך מכר גמור, **ולכאו'** תלוי בבי' פירושי הרמב"ן, **ובשיטת** תוס' יל"ע אי כונתם דשמעתין איירי דווקא בשמשך וכמשי"כ לעיל.

עוד יעוין במחנ"א סי' כ"ט דהביא ד' הגמ"ר דלא שרי הוזלה בקבלת אחריות אף במקבל הלוקח זולא, **אמנם** באו"ש פ"ט ממלו"ל ה"ח דקדק מדברי הרמב"ן עג א' בשמעתא דחמרין דמהני, ולכאו' תלוי בבי' פי' הרמב"ן הנ"ל.

ע"ע רעק"א לקמן עב ב' דהוכיח משמעתין דבקרוב לזה ולזה שרי אף בלא יצה"ש, ולכך הקשה מ"ש מפסיקה דמתני' דלא שרי אלא ביצה"ש, וכתב לחלק עפ"ד תוס' ע א' הנ"ל דשאני דרך הלואה מדרך מכר, וצ"ב מנלן דבשמעתין שרי קרוב להפסד אף בלא יצה"ש, ולהך גיסא דקרוב לזה ולזה שרי אע"ג דמחזי כהלואה א"ש. וכדברי הרעק"א כן מוכח בקו' הראשונים להלן אמאי לא שרי לקמן עג ב' גוף קבלת אחריות משום קרוב להפסד, ואע"ג דלא שייך התם היתרא דיצה"ש דהא אין דנים הריבית משום יוקרא אלא משום גוף קבלת אחריות, ובע"כ דבקרוב להפסד לחוד שרי אף בלא יצה"ש. **ובעיקר** קו', **עי'** ח"י רמ"ש דתי' עפ"ד החו"ד קע"ג סק"א דחלוק דבר המסוים משאינו מסוים, דלפי"ז י"ל דלא שרי קרוב לזה ולזה אלא בדבר המסוים, משא"כ פסיקה דאינו מסוים.

ע"ע שו"ע הגר"ז סעי' ל"ד דנקט דכי היכי דמהני קבלת זולא כנגד אחריות המוכר, ה"ה דמהני קבלת אחריות דשאר קלקולים כנגד קבלת זולא דהמוכר, **וכן** מבואר בחזו"א ע"ו סק"ד, ולכאו' תלוי בביאור דינא דמהני קבלת זולא דהלוקח וכנ"ל.

תוד"ה "אי"

תימה כו', ואי בשלא משך כו', **עי'** פנ"י דאין קו' אלא על לישנא דהגמ' אבל הא פשיטא דחשיב

קבלת אחריות בפסיקה

ריבית אף אי יכול לחזור מדינא, אמנם בחזו"א ע"ו סק"ג פי' כונתם דאי יכול לחזור מדינא ל"ח ריבית עיי"ש. וצ"ב לפי"ז מאי הקשו תוס' בע"ב מפוסקין על הפירות ויש ליישב.

בא"ד, אי נמי כו', עי' שו"ת הרעק"א נ"ב וחזו"א שם דנחלקו אי להאי תירוצא שרי בשמשך או לאו.

בא"ד, וא"ת אכתי כו', משמעות קו' דבכה"ג לא חשיב ריבית, וכן הוא להדיא תוס' בב"ב צ"ז ב' ד"ה "וואם", אמנם בט"ז קע"ג סק"ח פי' קו' אלישנא דגמ' לחוד וצ"ב.

בא"ד, דא"ר חנינא בהמוכר את הפירות כו', עי' פנ"י דהקשה דמבואר שם דל"א מקח טעות אלא בדאמר למקפה, וע"ע הגה"א.

בא"ד, ואפי' מאן דפליג כו', וצ"ב אמאי לא חשב"י רחוק להפסד כיון דלא הוי מק"ט אלא מחמת תנאו, ויש ליישב.

ע"ע חי' רמ"ש אי קו' אף לתי' הב' דאיירי בשלא משך, ולפי"ז מבואר דאף בלא קנה לגמרי אמרי' מזלו גרים בלא תנאי.

בא"ד, לכך נראה כו', עי' תוס' ב"ב שם, ושטמ"ק והגה"א שכתבו ליישב באופ"א, ונחלקו התפארת שמואל וחי' רמ"ש וחזו"א ע"ו סק"ג, בכונת הגה"א, וע"ע ב"י קע"ג ונו"כ על הטור בישוב שיטת הטור דפי' תקפה דשמעתין דהחמיץ היין, וע"ע מחנ"א אונאה סי' י"א.

בא"ד, וא"ת מאי צריך לקמן כו', עי' מהרש"א ומהרמ"ש דנחלקו בביאור הקו', וע"ע ראשונים לקמן עג א' דתי' בעוד אופנים ויבואר להלן.

אחריות בפסיקה על הפירות

בראשונים הקשו אמאי שרי לרב שרביא פסיקה על הפירות ביצה"ש וביש לו, הא אין הלוקח מקבל אחריות, ותי' בכמה אופנים, שיטת תוס' דלא אסרי' קבלת אחריות אלא בפירות מבוררין, אבל פסיקה על פירות שאינם מבוררין שרי, ובחזו"ד קע"ג סק"ח ופנ"י ורעק"א לקמן עב א' הקשו דא"כ אמאי שרי במתני' אף בפוסק עמו כשער הגבוה, הא התם לא שייך טעמא דמבוררין כיון דהזולא נעשה בכל הפירות שבעולם, ולכך פי' דברי התוס' ע"ד הנימוק"י להלן, אולם במהרש"א ובט"ז קע"ה סק"ט מבואר דאף לענין זולא שייך טעמא דאינם מבוררין, ועי' חזו"א ע"ו סק"א מה שהוסיף לפרש בזה.

ע"ע ש"ך קע"ג סק"ד דנקט דלא הותר לפסוק על הפירות אלא בקיבל עליו כשער של עכשיו או כשער הזול, אבל לעולם במקבל המוכר אחריות יוקרא וזולא אסור, ובגליון הרעק"א תמה ממתני', ועי' חזו"ד סק"ח הובא להלן מש"פ לפ"ד, וע"ע חזו"א ע"ו סק"ו.

ע"ע פרישה קס"ה ודרישה שם סק"ב מה שהוסיף לפרש בדינא דפוסק על שער הגבוה.

קבלת אחריות בפסיקה

שיטת הנימוק"י והגה"א, **עי'** חו"ד סק"י"ח דדקדק דס"ל דלא אסרו קבלת אחריות אלא באיכא צד ביטול מקח דע"ז המעות נעשים הלואה, אבל בליכא צד ביטול מקח שרי ולכך פוסקים על הפירות כיון דאינם מסוימים וליכא צד ביטול מקח, משא"כ בשמעתין דאיירי בחבית מסוימת, ולפי"ז ה"ה דבפוסק על חבית מסוימת ומתנה דאי תקפה יתן לו אחרת דשרי, **ובזה** כתב החו"ד ליישב טעמא דפוסקין על שער הגבוה, **ובחי'** רמ"ש הקשה מדינא דר"י במתני' עב ב' דמבואר דשרי קבלת זולא דהמוכר אף באיכא צד ביטול מקח עיי"ש.

שיטת תור"פ וריטב"א החדשים לקמן עג ב' דלא אסרו קבלת אחריות אלא בקובע זמן משא"כ פסיקה דלא קבע זמן ונתבאר שיטתו לעיל.

שיטת רש"י לקמן עג ב' דלא אסרו קבלת אחריות אלא בקלקול השכיח, משא"כ בפוסקין על הפירות, **ועי'** תור"פ שם משה"ק ע"ד, **ויש** שדקדקו דמהא דהקשה רש"י קו' אסוגיא דלקמן עג ב' ולא הקשה אשמעתין, יתכן דס"ל כתוס' דאשמעתין ל"ק דשאני חבית דהוא מסוים משא"כ התם דאיירי באינו מסוים. **עוד** יתכן דלא פ"י רש"י כתי' התוס', דס"ל דאף בפוסק על הגדיש צריך ליתן דווקא מאותו הגדיש וכמשמעות דבריו במתני' עד, **וכן** דקדק הגידו"ת בלשונו הובא לעיל.

סוגית הגמ' עג ב'

אמר ליה רבא מברניש לרב אשי כו', **עי'** רש"י תור"פ ריטב"א החדשים ושא"ר דמבואר דחלוק סוגיא דהתם משמעתין לענין טעם איסור הריבית, דהתם עיקר הריבית משום גוף קבלת אחריות משא"כ בשמעתין נידון הריבית משום היוקר, **וכן** חלוק לענין ההיתר דהתם דנים משום סברת דמעיקרא חלא חלא, ובשמעתין דנים משום קבלת הזולא, ויש לבאר יסוד חילוקי הסוגיות.

טעם האיסור

עג ב', אמר ליה רבא מברניש כו', **עי'** רש"י דפי' דכיון דקבלת האחריות היה עבור הקדמת מעות חשיב גוף האחריות כריבית, **עוד** מבואר דבריו דאיירי בלא יצה"ש, **ועי'** מהרמ"ש בב"י דבריו, ולפי"ז מבואר דחלוק משמעתתא דחבית לעיל סד א', דהתם איירי לענין ריבית דהיוקרא, ויסוד החילוק כדפי' בתור"פ ובריטב"א החדשים דשאני הכא דצריך ליתן לו יין אחר, משא"כ בחביתא דאם יחמיץ לא יתן לו יין אחר ולא יהיה המכר חל, ל"ש לדון גוף האחריות כריבית דהוי כמקח על תנאי, **ומש"כ** דאיירי בחבית שאינו מסוים כן יש לדקדק מרש"י דהקשה מ"ש מפוסקים על הפירות ולא כתב לחלק כתי' הראשונים לעיל דהתם איירי בפירות שאינם מבוררים, ויש שפי' דיתכן דס"ל לרש"י דפוסקים על הגדיש נמי איירי במבוררין ואין יכול ליתן מהשוק וכמשמעות רש"י עב ב'. **אמנם** בתוס' סד ב'

קבלת אחריות בפסיקה

ובנימוק"י שם מבואר דבתרווייהו איירי במסוימים ואע"ג דבשמעתין עג ב' לא פסק על חבית מסוימת אלא על חבית בין החביות מ"מ כיון דלא מצי להביא מהשוק חשיב כמבוררין, ובחזו"ד סק"ז הוסיף לדקדק לשונם דהתוס' דאין הריבית אלא במקבל אחריות על קלקול כל החביות אבל במקבל על מקצת מהחביות שרי.

ע"ע מחנ"א סי' כ"ט דהקשה בדעת הנימוק"י דסתר דבריו ממש"פ בשמעתין [עג ב'] דלא דמי לפסיקה דשאני קלקול חמץ דשכיח כדפרש"י, ולא פי' דשאני התם דהפירות אינם מסוימים כדפי' בשמעתא דחביתא, ויתכן דס"ל דבשמעתין לא איירי בחבית מסוימת ועיקר האיסור משום גוף האחריות ולכך הקשה מ"ש מפסיקה, משא"כ בחביתא דאיירי בחבית מסוימת התם אין האיסור משום גוף קבלת האחריות אלא משום היוקרא.

עוד מבואר בתור"פ ובריטב"א החדשים הנ"ל דהטעם דלא דנו בשמעתין [עג ב'] אף משום הריבית דיוקרא, דמתשרי עד טבת לא שכיח יוקרא ויל"ז אי ה"ה דשרי פסיקה בלא יצה"ש באין לו מתשרי עד טבת. ובדעת הריטב"א צ"ע דבתור"ד משמע דדנים בשמעתין עג א' משום היוקרא, ויש ליישב.

טעם ההיתר

גמ' שם, אמר ליה אינהו כו' דחלא חלא כו', בראשונים הקשו אמאי לא פי' טעם ההיתר משום קבלת הזולא כדאמר' בחביתא, וכן אמאי לא פי' בחביתא ההיתר משום דמעיקרא חלא חלא, שיטת תוס' לעיל סד א' דבחימוץ דהוא קלקול השכיח לא מהני קבלת זולא ושמעתא דחביתא לא איירי בקלקול דחימוץ ומה"ט לא מהני סברת מעיקרא חלא חלא, וע"ע מהרש"א ומהרמ"ש בעיקר קו' התוס', עוד יעוין בתוס' שם ד"ה "האי" דבשמעתין איירי דקבלו רבנן שאר קלקולים, ובמהרש"א הקשה לפמ"ש"כ לעיל ד"ה "אי" דמהני קבלת זולא דהלוקח לענין שאר קלקולים דלאו דחימוץ מנלן דקיבלו רבנן שאר קלקולים, ועי' מהרמ"ש ופנ"י.

שיטת הר"מ פ"ח ממלו"ל ה"י וטור סי' קע"ג דבחביתא נמי איירי בקלקול דחימוץ וכן משמעות רש"י שם, ולדבריהם הא דלא פי' טעם ההיתר בשמעתין [עג ב'] משום זולא, עי' ב"י דשאני חביתא דהתנה בהדיא אם תקפה הלכך מהני קבלת הזולא לדון האחריות לאו משום המתנת המעות, משא"כ התם דלא התנו להדיא. ובגיזו"ת שער מ"ו ח"ד סי' מ"ה הקשה דבהתנה מחזי טפי כאגר נטר, ויש שפי' כונתו [ע"ד רבינו פרץ הובא לעיל] דבהתנה אין הריבית אלא משום היוקר הלכך מהני קבלת הזולא לדונו כקרוב לזה ולזה משא"כ בלא התנה דהריבית הוא מחמת גוף האחריות ע"ז לא מהני קבלת זולא, ויתכן דאף תוס' נתכוננו לזה דבלא שכיח אין הריבית משום קבלת אחריות אלא משום היוקר, וכן פי' החזו"א בכונת הריטב"א החדשים במש"כ בסו"ד ועוד כו', ובדרישה האריך דבשמעתין [עג ב'] איירי דלא קיבל הלוקח על עצמו זולא ומ"מ שרי כיון דלא פסק על חבית מסוימת והדר דינא כפסיקה דעלמא,

קבלת אחריות בפסיקה

ולעולם במקבל זולא שרי אף בלא טעמא דחלא חלא. והא דבעי לטעמא דחלא, יתכן משום דקלקול השכיח לא שרי אף בפוסק על הפירות וכדפרשיי.

ע"ע חזו"א דכתב לפרש ע"פ לשונו דהר"פ הנ"ל דיוקרא לא שכיח, דר"ל ענין יוקרא וזולא וכיון דלא שכיח זולא לא מהני האי היתרא.

ובחזו"ד סק"ח כתב לפרש דאיירי בשמעתין ביש לו ענבים שאינם דרוכים ומ"מ חשיב כיש לו [כמבואר בפרדיסא דבלאו חיסרון מלאכה דהמוכר חשיב כיש לו], אולם בקיבל אחריות בלאו טעמא דחלא חלא לא מהני קבלת זולא לחוד כיון דלא חשיב יש לו גמור.

עוד הקשו הראשונים אמאי בשמעתא דחביתא לא פי' טעם ההיתר משום דמעיקרא חלא חלא, ובתוס' שם פי' לפ"ד דהתם לא איירי בקלקול של חימוץ, **אולם** בד' הטור והרא"ש דאיירי בקלקול של חימוץ, **עי'** ב"י דצ"ל דלא מהני האי היתרא אלא עד ניסן, **ובדרישה** פי' לפ"ד עי"ש, **ובתור"פ** כתב ליישב לפ"ד דעיקר סברת חלא חלא דמש"ה אין דנים כקבע זמן, משא"כ בחביתא מיירי דקבע זמן להדיא, **וע"ע** פסקי הרי"ד עג ב', **עוד** יעוין בחזו"ד מש"כ לפרש באופ"א.

ע"ע חכמ"א כלל קמ"א סעי' א' דפי' טעם היתר דחביתא אף משום חלא חלא, וצ"ב.

עוד נידונים

-עי' ריטב"א החדשים סד א' דהביא ב' שיטות בדין מכירת שטרות באחריות אי שרי כדינא דחביתא, או דלא שרי אחריות אלא במכר מטלטלין או קרקעות [ויל"ד במוכר שט"ח של פירות אי דינו כמטלטלין], **ועיקר** שיטתו להתיר קבלת אחריות צ"ב דגבי שטר ליכא לטעמא דקביל הלוקח זולא, ויש שפי' דאזיל לשיטתו דליכא לאיסורא דקבלת אחריות ביש לו אלא בקבע זמן, **ובשו"ע** קע"ג ס"ד פסק כהאוסרים והנ"מ באחריות המוטלת על הלוקח מדינא אבל אחריות המוטלת על המוכר מדינא שרי, ובבי' הגר"א שם ציין המקור מסוגיין. **עוד** מבואר בב"י ובש"ך שם דאף אחריות דגזרת מלך שרי למוכר לקבלו, **ועי'** חזו"ד שם סק"ה בטעם הדין.

-עי' רמ"א קס"ב סעי' ב' דקרוב לשכר ורחוק להפסד אסור בסב"ס, ובבי' הגר"א פי' הטעם כדין חביתא, והעירו דבחביתא עיקר הטעם דע"י האחריות מחזי כהלואה וה"ט לא שייכא בסב"ס דהוא לעולם דרך הלואה ומ"מ התירו ביש לו, **וע"ע** חזו"ד שם סק"ה מש"פ באופ"א.

סאה בסאה

גדר איסור סאה בסאה

עה א', ת"ר אומר אדם כו', מבואר בשמעתין ובראשונים דאיסור סב"ס אינו אלא מדרבנן ומה"ט שרי ביש לו וביצה"ש, ונחלקו הראשונים אמאי ליכא איסור דאורייתא בהוקרו החיטין, עי' רמב"ן ורשב"א לעיל ס' ב' דפי' הטעם משום דאזלי בתר מעיקרא, אמנם בשו"ת הרא"ש כלל ק"ח סעי' ט"ו מבואר הטעם משום דחיטין הלוחו וחיטין מחזיר לו, ושורש הנידון תלוי אי בדיני חו"מ חיובו לפי דמים או לפי מדה, וכן אי איסורא דנשך תלוי בדמים או מדה, ונחלקו בזה תוס' ב"ק צז ב', ושו"ת הריב"ש סי' שט"ו, ומהרשד"ם חו"מ ע"ה, ומחנ"א ריבית כ"ה, וחזו"א ע"ב סק"ד ה', ונתבאר כ"ז בשמעתא דבתר מעיקרא, ועי' במצוין שם.

ובאחרונים כתבו לדון נפק"מ בין הטעמים בהתנה בשעת ההלואה שלא יפרע לו אלא בשעת היוקר או במקום היוקר, דאי הטעם משום בתר מעיקרא א"כ בכה"ג דאיכא קציצה בשעת הלואה אסור, משא"כ לטעמא דהרא"ש, וכן יליד בהלוח סאה בסאתים והתנה שלא יפרע אלא במקום הזול וצ"ע, ועי' בזה במחנ"א סי' כ"ב דהק' מהא דאיתא לקמן עג א' המוליך פירות דמבואר דשרי ביש לו אע"ג דהתנה בשעת הלואה דיפרע במקום היוקר עיי"ש תירוצו, וע"ע רמ"א קס"ב סעי' ג' וש"ך שם לענין אל תפרעני אלא במקום היוקר, וע"ע להלן.

ע"ע ט"ז קס"ב סק"א דפי' הטעם דסב"ס מדרבנן כיון דהוי קרוב לשכר ולהפסד, [ובשיטות הראשונים דלא פי' כן צ"ל דליתא להאי כללא אלא בריבית דרך עיסקא או מקח, ויתכן עוד דבלאו דינא דבתר מעיקרא ליכא לדינא דקרוב לשכר דכיון דאזלי בתר השתא סו"ס נותן השתא ריבית].

עוד נחלקו הראשונים והאחרונים אי דינא דברייתא דהוזלו נותן חיטין הוא מדיני חו"מ דאין חייב לפרוע דמים, ולפי"ז בהוקרו דנותן דמים הוא מחמת דמחזי כריבית, או דהוזלו הוא משום דמחזי כריבית, והוקרו חיובו מדינא לפי דמים ובפרע לפי מדה הוי ריבית גמורה, ותלוי בגדר חיוב ההלואה בדיני חו"מ אי חייב לפי מדה או לפי דמים וכנ"ל, עי' תוס' ב"ק צז ב', וריב"ש שט"ו, ומחנ"א סי' כ"ז, וחזו"א שם סק"ד וב"ק סי' ח סקט"ו, וע"ע במצוין לעיל.

סב"ס בקצץ

גמ' והלא קצץ, עי' משמעות רש"י דבקצץ חשיב כהלוחו זוזי, [ואף להסוברים דבעלמא חיובו לפי מדה, מ"מ בקצץ חיובו לפי דמים], אמנם בב"ח קס"ב [בקו"א] נקט דבקצץ חשיב כמכירת פירות בהמתנה, ומה"ט כתב דה"ה אי קצץ דישלם לו יותר מדמי הסאה שרי כדן טרשא [בדבר שאין שמותו ידוע או בלא יצה"ש], ובחזו"ד סי' קס"א סק"א [בביאורים ובחי'], מבואר דנידון

סאה בסאה

זה תלוי בגדרי הלואה ומקח אי הכל תלוי בלשון הלואה או מכירה, דלפי"ז אף בקצץ חשיב הלואה, או תלוי בפורע אותו המין או מין אחר. **ע"ע** מחנ"א סי' כ"ז דכתב לדון אי שרי בקצץ לפרוע אף בפירות, או דווקא בדמים וכדינא דפוסק על הפירות דאין פורע בדמים כמבואר לעיל סג א'.

איסור סב"ס בשעת ההלואה

מתני' לא יאמר אדם לחברו הלוני כו', **נחלקו** הראשונים אי איסורא דסב"ס קאי נמי על שעת ההלואה, או דלא אסרו אלא לפרוע פירות לכשהוקרו, ולעולם שרי ההלואה לכתחילה, **עי'** תוד"ה "הלויני" דמבואר דאסרו אף גוף ההלואה דחיישינן שמא תתייקר, **וכן** משמעות הטש"ע קס"ב סעי' א', **אולם** בריטב"א לעיל מה א' הביא בשם מורנו להוכיח דלא אסרו אלא הפרעון, ובריטב"א כתב בסו"ד לחלק בין הלואה סתם דשרי [כיון דאי יתייקר יפרע לו מעות], לבין מתנה דיפרע לו סאה דאסור, **וע"ע** רמב"ן ורשב"א שבת קמח ב', דנקטו דאין האיסור בשעת ההלואה, ובתורעק"א על המשניות שבת שם נקט דאף לדבריהם ה"מ בסתם הלואה אבל במתנה דיפרע לו סאה אסור, **וע"ע** ט"ז קס"ב סק"ג.

היתרא דיש לו

מתני' אבל אומר לו הלוני עד שיבוא בני, **בעיקר** היתרא דיש לו בסב"ס מצינו בראשונים ובפוסקים כמה גדרים חלוקים מהיתרא דיש לו בפסיקה, **א-** לענין אשראי במתא דמבואר בב"י וברמ"א קסב סעי' ב' דלא מהני בסב"ס כי היכי דלא מהני בפסיקה בהזלה, משא"כ בפסיקה בשויו י"א דמהני וכמש"כ הרעק"א שם. **ב-** מחוסר מלאכה אחת, **עי'** שער דעה קס"ב דלא מהני בסב"ס כי היכי דלא מהני בפסיקה בהזלה משא"כ פסיקה בשויוין מהני [אמנם באחרונים כתבו להוכיח מדברי המאירי לקמן עה א' דמהני אף בסב"ס, ממש"כ דשרי ללוות ככר בככר כיון דקמח מצוי ואינו מחוסר אלא ב' מלאכות והוי כיש לו ככר]. **ג-** עי' שו"ע קס"ב סעי' ב' דיש לו מעט מהני בסב"ס, ובפסיקה **עי'** שו"ע סי' קסג סעי' א', וסי' קע"ה סעי' א' דלא מהני [ועיקר השיטות יבואר להלן]. **ד-** עי' ר"מ פ"י ממלו"ל דבקבע זמן לא מהני בסב"ס, ובפסיקה כתב הריטב"א עה א' דמהני [ועיקר השיטות יבואר להלן]. **ה-** בדעת הלל מבואר דל"ל היתרא דיש לו בסב"ס, משא"כ בפסיקה מבואר בתוס' סג ב' דא"ל. **עוד** מצינו דחלוק סב"ס מפסיקה בדין יצה"ש דמבואר ברא"ש ובראשונים עב ב' דמהני אע"ג שאין בידו מעות כיון דיכול ללוות וחשיב כעד שיבוא בני, ובפסיקה נחלקו האחרונים בכונת הרא"ש אי מהני [עי' ט"ז קס"ג סק"ד, ושער דעה קס"ב סק"ג, ושו"ת הרעק"א ת' נ"ב].

סאה בסאה

ושורש החילוק מתבאר באחרונים בכמה אופנים, **חדא** דעיקר היתרא דיש לו בפסיקה משום דדנים דקנאם המלוה וכמאן דנתייקר ברשותו, וה"מ בפסיקה דדעת המלוה לקנותם, אבל בסב"ס דאין דעת המלוה אלא להלוואה אין דנים כקנאו, ועיקר ההיתר משום דחשיב כעד שיבוא בני דליכא המתנה כלל.

עוד יל"ד דבסב"ס מדינא שרי כיון דסאה הלוהו וסאה יהיב, אלא דמדרבנן גזרו לדונו כחוב דמים, הלכך ביש לו ויכול ליתנם מיד דנים דעיקר חיובו הוא חוב מדה, משא"כ בפסיקה דאיכא חוב דמים מדינא, התם לא סגי בהיתר דיש לו כסב"ס, אלא בעי' לדון כמאן דקנאם המלוה, **אמנם** מצינו בגמ' אופנים דאף בפסיקה דנים משום היתרא דעד שיבוא בני, וכדאיתא לעיל סג ב', מו א', ויבואר להלן הגדר בזה.

ע"ע רש"י מד ב' ד"ה דינרי, ועג א' ד"ה "יש לו", דמבואר דגדר היתרא דסב"ס כגדרי פסיקה וחשיב כמאן דקנאו המלוה וברשותו הוקרו, **[וכ"כ בשו"ת הרא"ש כלל קח סי' ט"ו, אמנם מבואר בתו"ד דאיכא נמי היתרא דעד שיבוא בני דליכא המתנה ויבואר כ"ז להלן בדינא דקבע זמן]**, **ולפי** דבריהם צ"ל דאע"ג דגדרם שוה, מ"מ החמירו בסב"ס טפי משום דהוא דרך הלוואה, וע"ע רש"י מו א' ד"ה "יר"א" ויבוא' להלן.

עוד מצינו גדר מיוחד בריטב"א החדשים מו א' [בשיטת רש"י שם] דבמלוה עד שיבוא בני שרי אף הלוואת סאה בסאתים דאורייתא, משום דליכא אגר נטר כיון דאין התוספת עבור ההלוואה אלא עבור שכר הטירחא ויבואר דבריו להלן.

יש לו מעט

גמ' אמר רב הונא יש לו סאה כו', **עי'** רש"י דפי' דלוה כמה כורים על סמך סאה ראשונה, **אמנם** ברשב"א סג א' ובנימוק"י שם מבואר דלא מהני לפסוק כמה פעמים על סאה ראשונה לחוד, אלא לאחר שלוח סאה אחת ויש בידו ב' סאין, פוסק ב' כנגד ב', ומשמעות דבריו דלא התירו לפסוק על סאה ראשונה לחוד כיון דבפסיקה קמיינתא כבר נחלט למלוה, **ובחזו"ד** קס"ג סק"א הקשה א"כ היכי פוסקין בפעם שניה ב' כנגד ב' ומצרפים נמי סאה קמיינתא ויש ליישב.

ובדעת רש"י דלא פי' דפוסק ב' כנגד ב', **עי'** שטמ"ק עה א' בשם השיטה דפי' דודאי לא לוח אסמך סאה שהלוהו, דהא לוח שניהם בבת אחת, **ועוד** כתב לפרש ותוכ"ד דלכאוו' עיקר היתרא דיש לו לא שייך אלא במחוסר מפתח וכדו', אבל היכא דהסאה ברשותו בעין לא שייך לדון כמאן דקנאו המלוה, דא"כ אמאי לא נתן לו הפירות עכשיו, אלא דמ"מ לא פלוג רבנן, והלכך התירו לפסוק דווקא על פירות שהיו ברשותו קודם ההלוואה.

סאה בסאה

ע"ע ב"י קס"ב דהביא בשם תלמידי הרשב"א דבאין ללוה פירות יכול המלוה ליתן לו מעט במתנה, אבל אין יכול להלוות לו מעט, **ועי'** ט"ז סק"ד בביאור שיטתו, **ובבי'** הגר"א סק"ח הקשה דסתר הרשב"א דבריו ממש"כ דלאחר שלוח טיפה הראשונה פוסק ב' כנגד ב' ואע"ג דטיפה הב' באה בהלואה.

עוד נחלקו הראשונים ופוסקים אי מהני יש לו מעט בפסיקה על הפירות או לאו, **עי'** רשב"א שם דפי' לפי"ד דלא מהני כיון דלא שייך לחזור ולפסוק ב' כנגד ב', **אמנם** במהרמ"ש עה א' ע"ד רד"ה "כמה" פי' דלסברת רש"י דפוסק כמה כורים על סאה הראשונה לחוד ה"ה דמהני אף בפסיקה.

ובחוו"ד קס"ג סק"א כתב לפרש דחלוק היתר דיש לו בפסיקה מיש לו דסב"ס דגבי סב"ס אין דנים כאילו קנאו המלוה אלא לענין היתר פסיקה, ולעולם קאי ברשות הלוה הלכך יכול לפסוק על סאה ראשונה כמה פעמים, משא"כ בפסיקה דדעתו להקנותו חשיב כאילו יצא מרשותו לגמרי, ולכך לא שייך לחזור ולפסוק עליה [ועיי"ש דה"מ בפוסק במעמד אחד אבל שלא במעמד אחד שרי אף בפסיקה].

ע"ע שו"ע קס"ג סעי' א', קע"ה סעי' ד', וקע"ג סעי' ו' דלא שרי פסיקה אלא ביש לו כל הפירות, **אמנם** ברמ"א קע"ג שם נקט דסגי אף ביש לו מעט, **ועי'** נו"כ שם משה"ק ע"ד, וכן קשה מסתימת הרמ"א קס"ג וקע"ה דלא מהני, **ובחוו"ד** קע"ג סק"ט כתב לישב ותו"ד דכ"ד הרמ"א דוקא בלא קבע זמן דיסוד ההיתר משום דליכא המתנה ולעולם אין דנים דזכה המלוה בפירות הלכך שפיר יכול לחזור ולפסוק על אותם הפירות, משא"כ בקבע זמן שאין ההיתר אלא משום דחשיב כאילו קנאם המלוה ונתיקר ברשותו לא שייך לחזור ולפסוק עליהם, **ובהגהות** אורח מישור על דרכי משה הארוך כתב לפרש דכ"ד הרמ"א דווקא בשולחני דהתם אין שייך לדון דקונה המטבעות דהא אין מטבע נעשה חליפין משא"כ בפסיקה, ועיקר דבריו תלוי בשיטות הפוסקים להלן אי מיירי במטבעות טבועות או לאו, **ויש** שפי' דלעולם אף בפסיקה איכא לטעמא דליכא המתנה ושרי יש לו מעט, אמנם בסי' קס"ג דאיירי בפסיקה בחוב ובסי' קע"ה דאיירי במחוסר מלאכה, התם לא שייך לדון דליכא המתנה ועיקר ההיתר משום דחשיב כאילו קנאם ולכך לא סגי ביש לו מעט.

ע"ע ב"י הגר"א קע"ג שם דמשמע דנקט דבפסיקה בשווי מהני יש לו מעט ובהזלה לא מהני, **וכ"כ** בסי' קס"ג סק"ה לענין פסיקה בשווי בדעת הרמ"א שם, ולפי"ד צ"ל דחומרא הוא שהחמירו בהזלה.

סאה בסאה

היתרא דיצה"ש

עי' לעיל עב ב' אמר ר"ה אין לוי'ן כו וברש"י שם הביא שיטת הבה"ג דקאי אהלואת סב"ס ביצה"ש, וכן פ"י הגאונים [הובא בראשונים בשמעתין] מימרא דר"י אמר שמואל לוי'ם סתם ופורעים סתם, וטעם ההיתר מבואר ברש"י עב ב' דחשיב כעד שיבוא בני, וכ"פ הרא"ש, ומבואר דחלוק היתרא דסב"ס מפסיקה, דלענין פסיקה נתבאר בראשונים לעיל סב ב' דהגדר משום דחשיב כמאן דנתייקר ברשותו ומה"ט ס"ל לתוס' שם דבעי' קנין למש"פ, משא"כ בסב"ס.

ובתשובת הרשב"א [הובא בב"י קס"ב] פ"י דכל שיצה"ש אין חוששין שמא ישתנה השער ואפי' אם ישתנה שמא תוך הזמן יקנה הלוח, ומבואר הגדר דלא אסרו חכמים סב"ס אלא מחשש שמא הלוח יוציא יותר ממה שקיבל, אבל ליכא חששא בהא דמקבל המלוח יותר ממה שהלוחו דמדה יחייב ומדה מקבל, **וע"ע** מאירי סב א' [ד"ס].

עוד נחלקו הראשונים שם אי בעי' דיהא ללוח מעות או לאו, **וכן** נחלקו האחרונים בדעת הרא"ש אי ס"ל דחלוק היתרא דסב"ס מפסיקה דבסב"ס סגי דמצי למזבן באשראי משא"כ בפסיקה או לאו, **ועי'** כ"ז במצוין לעיל שם.

ע"ע תוס' שם ד"ה "אין" ובמהרש"א שם לענין יש לו מעט מעות אי דינו כיש מעט פירות דמהני או לאו, ויעו"ש עוד דהביאו אית דגרסי אין לוי'ן על פירות שבשוק, והעירו דלפי"ז משמע דלמסקנא לוי'ן על פירות שבשוק אפי' בלא יצה"ש וצ"ב.

עוד נחלקו הראשונים אי בעי' לטעמא דמאי אהנית לי, ובפוסקים דנו נפק"מ לענין אי מנכה החסרונות, **ועי'** במצוין לעיל סג ב'.

ע"ע בב"י קס"ב דהביא פלוגתת הר"מ פ"י ה"א ושו"ת הרא"ש כלל ק"ח סי' ט"ו אי צריך שידעו שניהם שיצה"ש, **וע"ע** בב"י וב"ח לעיל ד"ה "ואם" דנחלקו אי לדעת הר"מ ה"ה דבעי' אף ביש לו ידיעת שניהם או לאו, **וע"ע** קס"ב סעי' ג' ונו"כ שם וגליון הרעק"א שם.

קבע זמן

שיטת הר"מ פ"י ממלו"ל ה"א דלא התירו הלואות סב"ס ביש לו או ביצה"ש אלא בסתם אבל בקובע זמן אסור **[ועי'** מ"מ שם דמקורו מדינא דר"י אמר שמואל לוי'ם סתם ופורעים סתם], **וטעם** החילוק מבואר ברשב"א ובשו"ת הרא"ש כלל ק"ח סי' ט"ו דעיקר היתרא דסב"ס משום דחשיב כעד שיבוא בני וליכא המתנה, והלכך בקבע זמן דאיכא המתנה אסור, **[ועי'** להלן משה"ק ע"ד], **אמנם** במ"מ פ"י הטעם דבקובע זמן נראה שדעתו שיפרע בזמן היוקר. **ע"ע** מל"מ פ"י ה"ה דיתכן דביש לו ויצה"ש מהני קבע זמן, וכ"ד הר"מ דוקא ביש לו לחוד או יצה"ש לחוד וצ"ב.

סאה בסאה

שיטת הראב"ד דאפי בקבע זמן שרי ביש לו או ביצה"ש, **וע"ע** רשב"א דכתב דכל ריעותא דקביעות זמן שייך דווקא בקבע לטובת המלוה, אבל היכא דקביעות הזמן לטובת הלוה ואם רצה לפרוע בינתיים פורע, מהני. **ובשו"ת** הרשב"א המובא בב"י מבואר דשרי קבע זמן בכל ענין, ואזיל לשיטתו ביסוד טעם ההיתר דיצה"ש וכתבאר לעיל.

שיטת הרא"ש, **עי' שו"ת** הרא"ש כלל ק"ח סי' ט"ו דכתב להקשות דכל ריעותא דקבע זמן שייך דווקא ביצה"ש ובקבע זמן לטובת המלוה דבכה"ג לא שייך לומר הא חיטי בהיני, אבל ביש לו דיסוד ההיתר משום דחשיב כקנאם המלוה ונתיקרו ברשותו אפי' בקבע זמן שרי, **ובשע"ד** סי' קס"ב הקשה ע"ד דהא אף ביצה"ש יסוד ההיתר דחשיב כקנאם המלוה, וביותר יש לתמוה לפמ"ש הרא"ש לעיל ובפסקיו דף עב דיסוד היתרא דיצה"ש משום דחשיב כעד שיבוא בני והוי כיש לו.

וצ"ל דמ"מ כיון דלי"ח יצה"ש כיש לו אלא משום סברת הא חיטי בהיני הלכך בקבע זמן דליתא לה"ט אסור, **ויש** שכתבו ליישב עוד ע"פ דקדוק לשון הרא"ש דעיקר היתרא דיצה"ש דחשיב כעד שיבוא בני וליכא המתנה הלכך בקבע זמן דאיכא המתנה אסור, משא"כ ביש לו טעם ההיתר משום דחשיב כקנאם המלוה וה"ט שייכא אף בקבע זמן, **ולפי"ז** מבואר דגדר היתר דיש לו בסב"ס שוה להיתרא דפסיקה, והא דחלוקין לענין אשראי במתא ויש לו מעט וכדלעיל, צ"ל כמש"כ החו"ד קע"ג [הובא לעיל] דשאני סב"ס דלא חשיב כאילו קנאם אלא לענין היתר הלואה משא"כ בפסיקה דקנאם ע"י קנין.

ועדיין צ"ע במש"כ הבי"י והפוסקים לדמות יש לו דסב"ס ליש לו בהוזה בפסיקה, דמשמע דאף בסב"ס אין הגדר משום דחשיב כמאן דנתייקר ברשותו [דבהוזה הא לא שייך האי טעמא אלא עיקר ההיתר משום דליכא המתנה ואו משום דאוזולי קמוזיל גביה], **וביותר** תמוה דעת הרמ"א סעי' ב' דפסק דלא מהני אשראי במתא [כפסיקה בהוזה], ובסעי' ג' פסק כדעת הרא"ש דמהני קביעות זמן ביש לו.

ע"ע רמ"א סעי' ג' דפסק כהרא"ש דביצה"ש והתנה שאין מקבל עד שעת היוקר אסור, ומשמע דביש לו שרי אף בקבע זמן ואף בגוונא דהתנה דיפרע לו בשעת היוקר, וכן העירו לדקדק מדברי הש"ך שם, וצ"ב להראשונים דפי' טעמא דסב"ס דרבנן משום דאזלי בתר מעיקרא, א"כ אמאי בכה"ג דאיכא קציצה בשעת הלואה ל"ח ריבית קצוצה מדאורייתא. **עוד** יעוין בדין זה ברש"י עג א' ד"ה יתנם ל"י, ושו"ע קע"ג סי"ז.

ע"ע פלוגתת הריטב"א החדשים וסה"ת שער מ"ו ח"ד סי' נ"ו אי לענין פסיקה נמי לא מהני קביעות זמן, **וע"ע** רבינו פרץ, וריטב"א החדשים עג ב', ושו"ת הרעק"א נ"ב והובא כ"ז לעיל, **וע"ע** ר"מ פ"ט ה"ו, ופנ"י סג ב' ע"ד תוד"ה "וא"ל" לענין קביעות זמן בהוזה ונתבאר במקומו.

סאה בסאה

הלואת ככרות

גמ' והלל אוסר כו', עי' שבת קמח ב' דלא אסר הלל אלא באתרא דלא קייץ, ועי' רש"י שם, ע"ע מלחמות בשמעתין בסו"ד וברשב"א דפי' דלא קייץ היינו דלא יצה"ש, אבל ביצה"ש שרי [ולכאוי' מטעמא דפירש"י שם], אמנם ברשב"א שם פי' באופ"א.

עוד כתבו הרמב"ן ורשב"א שם דלא אסר הלל אלא הלואה לזמן מרובה אבל הלואה ליום אחד שרי דלא חיישינן שמא יתייקר בינתיים.

ע"ע ראשונים שם דדקדקו מקו' הגמ' שם דמבואר דאסר הלל הלואת הככרות לכתחילה, ואע"ג דבסב"ס ליכא איסורא בשעת ההלאה וכנ"ל, מ"מ ככרות שאני עיי"ש הטעם.

גמ' אמר רב יהודה כו', אבל חכמים אומרים כו', עי' רש"י דפי' טעמא דחכמים שלא החמירו לדקדק בככרות [שהוא דבר מועט] באיסור סב"ס, ובתוס' ד"ה "וכדברי" הוסיפו דבדבר מועט מחלי אהדדי ונותנים שלא בתורת ריבית.

ע"ע שיטת הרי"ף [לפמ"ש"פ הבעל המאור שם], וכ"כ המלחמות שם בשם הגאונים דלא התירו חכמים אלא ביצה"ש, ובבעל המאור שם נחלק דאף בלא יצה"ש שרי דחשיב כיש לו כיון שהוא מצוי תדיר והוי כעין פוסק עמו על הזבל, וכ"כ הנימוק"י שם בשם הראב"ד. [ע"ע ר"מ פ"י דמבואר דמימרא דר"י לא קאי אככרות והובא שיטתו לעיל].

ע"ע רמ"א קס"ב סעי' א' דפסק כרש"י דשרי, דבדבר מועט לא קפדי אינשי, וע"ע נידון הפוסקים הובא בשו"ע או"ח ת"נ סעי' א' ובשעה"צ שם סק"ד בלוח ככרות בער"פ אי שרי לפרוע לאחר הפסח דחשיב כדבר מועט או לאו.

סב"ס בב' מינים

עי' ראב"ד הובא בשטמ"ק, ובסה"ת שער מ"ו ח"ה סי' ז', ובטור, וברמ"א קס"ב סעי' ה' דלא התירו הלואת סב"ס אלא במין אחד אבל סאה חיתין בסאה בדוחן אסור אף ביש לו, וכדאסרו במתני' עה א' לומר לפועל נכש עמי ואעדור עמך אע"ג דחשיב כיש לו, ובעיקר הדמיון לפועל, עי' חו"ד קס"ב סק"א דהקשה מהמבואר בסי' קע"ו סעי' ח' דפועל ל"ח כיש לו, וכן הוסיף להקשות דלכאוי' היתרא דנכש עמי משום דחשיב כתרשא.

ע"ע חו"ד שם דאע"ג דב' מינים חשיב דרך מכר ומדאורייתא שרי אף סאה בסאתים, מ"מ מדרבנן החמירו טפי, ובסי' קס"א סק"א הוסיף לבאר דכיון דבב' מינים גדרו כפסיקה במקח, לא התירו רבנן אלא בקנה למש"פ אבל באמר לשון הלואה כיון דלא קנה למש"פ ליכא להיתרא דיש לו, והעירו מדברי הראב"ד פ"ז ממכירה ה"ד דס"ל דלא בעי' ביש לו קנין למש"פ, ויתכן לחלק באופ"א דעד

סאה בסאה

כאן לא התירו יש לו בפסיקה אלא משום דבשעת הפסיקה פסק על פירות בשווי, משא"כ בחיטין ודוחן דלא ניכר דהוא בשווי אסור.

עוד יעוין בט"ז סק"ט וש"ך קע"ג סקט"ז [הובא ברעק"א שם], דלא אסרו ב' מינים אלא בדרך הלואה אבל בפסיקה דרך מקח שרי אף ב' מינים, ויסוד החילוק דשאני היתר דיש לו בפסיקה דכיון דנתכוין למכירה חשיב כמאן דקנאם לגמרי, משא"כ בסב"ס דעיקר ההיתר משום דסאה יהיב וסאה שקיל ולא ניכר הריבית, הלכך ה"מ במין אחד אבל בשני מינים דאינם שוין אסור, וכן משמעות הפרישה קס"ב סקכ"א. [ונבי' הגר"א קע"ג סקט"ז השוה חיטים בדוחן, לפסיקה ביש לו מעט, ויל"ד בכונתו].

שמעתתא דשולחני ובעה"ב [מו א']

עי' סוגית הש"ס מו א', איתיביה רבי אבא כו', **ועי'** רש"י ד"ה "תן" וד"ה "ואי" דלס"ד איירי דנותן השולחני פרוטות עבור דינר וטריסית, ואע"ג דחשיב דרך מקח [דהא איירי בב' מיני מטבעות], מ"מ אסור אי אין מטבע נ"ח, ויל"ד בטעם הס"ד דלא מהני יש לו, אי משום דפליג אהיתרא דפסיקה בהזלה, או דחשיב כטרשא כיון דפרוטות נחושת לעומת דינר זהב חשיבי פירי, ודנים הבעה"ב כלוקח הפירות בהמתנה ומשלם לאחר זמן, אמנם לדעת הראשונים להלן דב' מטבעות טבועות לעולם חשיב דרך הלואה איש טפי, דלס"ד דאיירי בב' מיני טבועות לא הוי דרך מקח כלל ואסור להזיל כדין סאה בסאתים.

גמ' רב אשי אמר לעולם כו', **נחלקו** הראשונים בגירסת הגמ' ובטעם היתרא דר"א. **שיטת** רש"י כמש"פ הריטב"א החדשים וסה"ת שער מ"ו ח"ה סי' י', דגרסי' לעולם בפרוטות, ור"ל דהשולחני ובעה"ב נתנו זה לזה פרוטות נחושת שאינם טבועות, ואע"ג דהוי הלואה גמורה שרי, דליכא המתנה כלל ואין דנים ההזלה אלא עבור מניעת טרחת הבעה"ב ללכת לביתו, ולפי"ז ה"ה דבשניהם טבועות נמי מהני אע"ג דהוי מין אחד, **ובעיקר** האי היתרא דיש לו העירו דלפי"ז לא יהני יש לו מעט כיון דהוי הלואה דאורייתא, **עוד** העירו מנלן המקור ליש לו בסב"ס דרבנן דחשיב כנתייקר ברשותו כדפרש"י מד ב' ועג א', הא במתני' ע"ה לא נתחדש אלא גדר היתרא דיש לו כשמעתין דאין התוספת עבור ההמתנה, **אמנם** במהרמ"ש פי' כונת רש"י ע"ד הראשונים להלן דלא התירו אלא בב' מינים דהוי דרך מכר, ולעולם במין אחד דהוי הלואה לא מהני.

שיטת תוס', והרא"ש, דאיירי בב' מיני מטבעות דחשיב דרך מקח, ולכך שרי ביש לו כדין פסיקה בהזלה, ו**נחלקו** האחרונים בדעת התוס' אי ה"מ בטבוע ואינו טבוע אבל בב' מיני מטבעות טבועים חשיב דרך הלואה, או דאף בכה"ג כיון דהוי ב' מינים חשיב צורת מקח, **עי'** פרישה קע"ג סק"ז, וש"ך סק"ד, וט"ז סק"ט, ובית מאיר, **וברא"ש** מבואר דגריס לעולם בדמים ופרוטות ומשמע דאיירי אף בב' מיני מטבעות טבועות.

סאה בסאה

עוד יעוין בבית מאיר קע"ג סעי' ו' דאף לשיטת התוס' דסגי בב' מינים ואפי' טבועות, ה"מ במינים חלוקים כגון כסף וזהב, אבל סלע ודינר כסף חשיב חד מינא.

ע"ע אבהא"ז פ"ט ה"ט ד"ה "והנה" דכתב להכריח בשיטת תוס' והרא"ש [דאיירי אפי' בב' מיני מטבעות טבועות] דשרי פסיקה בהזולה אף בליכא קנין כלל, [ובזה כתב ליישב כונת המהרי"ט ח"א סי' פ' המובא בשו"ת הרעק"א תשו' נ"ב דהוכיח דשרי פסיקה בהזולה אף בקיבל המוכר אחריות משמעתתא דדינר וטריסית, ולא כתב להוכיח מסוגיא דקיראה וכדהקשה הרעק"א שם עיי"ש], **ועיי"ש** בסו"ד דצייד דעיקר היתרא דהזולה בלא קנין משום דחשיב כעד שיבוא בני וליכא המתנה, אבל באיכא המתנה לא שרי' בלא קנין.

שיטת הרמב"ן, ר"ן, נימוק"י, וטור קע"ג דגרסי' לעולם בדמים ופרוטטות, ואיירי דהשולחני נותן דינר טבוע והבעה"ב פורע באינו טבוע ולעולם בב' מיני מטבעות טבועות לא מהני, **ויל"ז** אי הטעם דבב' מיני מטבעות טבועות לא מהני משום דליכא קנין ד"ת, או דאף באיכא קנין מ"מ לא חשיב צורת מקח אלא בהכ"ז, **ובאב"ז** יו"ד ר"ט הקשה אמאי ביהיב השולחני דינר טבוע ופרע בעה"ב פרוטות נחושת טבועות לא מהני, הא נחושת לעומת זהב חשיב כפירי וקונה מדאורייתא, ולהאמור א"ש, **וכן** מדוקדק בלשון הרמב"ן דכתב דכיון דאית ליה נעשה כאומר הלוי כו', ומשמע דאיירי בדרך הלואה דליכא קנין ומ"מ שרי בטבוע ואינו טבוע.

שיטת הראב"ד, **עי'** ראב"ד הובא בנימוק"י ובשטמ"ק, דאיירי בב' מיני מטבעות, ומשמעות הנימוק"י דשרי אף בב' מיני מטבעות טבועות, **אמנם** בב"י הגר"א קע"ג סק"ד נקט דאיירי דווקא בטבוע ואינו טבוע, **וע"ע** מקמ"ח שם.

ובבית מאיר קע"ג סעי' ו' נקט דלד' הראב"ד מהני אפי' מין אחד אי הוי ב' מיני מטבעות [וכגון סלע בדינר כסף], **וכ"כ** הפנ"י בריש פרקין, [ומשמעות דברי הפנ"י שם דבכה"ג חשיב דרך מקח דווקא ביש לו, אבל באין לו הוי ריבית ד"ת].

ובעיקר שיטות הראשונים דשמעתין איירי בדין פסיקה בהזולה ביש לו, **עי'** חו"ד קע"ג סק"ט דהקשה א"כ אמאי לא אקשי' פשיטא כדאקשי' להלן סג ב', וכתב לייסד דשמעתין איירי בלא קבע זמן וקמ"ל דשרי אפי' ביש לו מעט כסב"ס, **[ובעיקר** קו', **עי'** חי' רמ"ש סג ב', **ויתכן** עוד דכל קו' הגמ' שם אדינא דליתנהו אסור **ועי'** מהרמ"ש שם, **וכן** יש ליישב לפמש"כ האבהא"ז שם לחלק בין הסוגיות].

ע"ע ש"ך קע"ג סקט"ז דלא שרי' הזולה בב' מינים אלא באמר לשון תן, אבל אי אמר הלויני חשיב הלואה ואסור, **וכ"כ** בסי' קס"ב סקט"ז, ובט"ז שם סק"ט **[וע"ע** ט"ז סק"א דאף במין

סאה בסאה

אחד אי אמר לשון מכירה חשיב דרך מקח], אמנם בחו"ד ריש קס"א נקט דאין הלשון קובע כלל והעיקר תלוי במין אחד או בבי, וכן העירו מדברי הרמב"ן בשמעתין ד"ה "רב אשי" דכתב דכיון דאית ליה נעשה כאומר לו הלוי כו'.

עובדא דרב מד ב'

גמ', ואף ר' חייא סבר כו', עי' תוס' ד"ה "נעשה" דספיקא דרב דילמא קיי"ל כהלל, ובר"ן פי' דרב נסתפק דילמא לא מהני יש לו אלא באומר עד שיבוא בני אבל בסתם אסור, ובריטב"א החדשים פי' בשם רבינו דהספק אי מהני יש לו בקבע זמן, אמנם הריטב"א נחלק עליו דבקבע זמן אסור, ופי' הספק אי סתם הלואה שלושים יום חשיב כקבע זמן או לאו. וע"ע ריטב"א ד"ה תסתיים דפי' בשם מורינו דהספק אי איסורא דסב"ס קאי אשעת הלואה או אפרעון לחוד, וברעק"א פי' דהספק אי היתרא דיש לו דווקא באיכא קנין דבר תורה, ולכך מטבע דאין נעשה חליפין לא מהני או לאו, ולפי"ז למאי דמסקי' דמהני אף בלא קנין מבואר דחלוק יש לו דסב"ס מפסיקה, דבפסיקה לא מהני אלא בקנה למש"פ כמש"כ תוס' והראשונים לעיל סב.

סב"ס בדרך מקח

שיטת הט"ז, עי' ט"ז קס"ב סק"א דמותר למכור סב"ס בדרך מקח, דכיון דכל איסורא דסב"ס הוא מדרבנן ומדאורייתא שרי משום דקרוב לשכר ולהפסד, הלכך בדרך מקח דאיכא תרי דרבנן שרי, ובחו"ד ושער דעה שם הקשו מ"ש מפסיקה דלא שרי בלא יצה"ש ואין לו אע"ג דהוי קרוב לזה ולזה. ולדעת הרעק"א עב ב' דהטעם דלא שרי קרוב לזול"ז בפסיקה משום דהוי דרך הלואה, אי"ש דשאני הכא דהוא מקח גמור דהא זכה בחיטים לגמרי, ובעיקר דברי הט"ז דאיכא היתרא דקרוב לזה ולזה בסב"ס, עי' ריטב"א החדשים עג א' בסוגיא דפרדיסא, [ומהא דפי' הראשונים טעמא דריבית דרבנן משום בתר מעיקרא, ולא משום קרוב לשכר, ל"ק דיתכן דלולי דינא דבתר מעיקרא אף בקרוב לשכר אסור דסו"ס השתא משלם ריבית], עוד הקשה השע"ד שם דמין אחד לעולם חשיב דרך הלואה, אף באמר לשון מכירה, ובבינת אדם סי' ז' הוסיף להקשות דסב"ס דרך מכר לעולם צורת הקנין ע"י חליפין ולא שייך קנין חליפין כשאין לו הפירות.

שיטת החו"ד, עי' חו"ד שם דכתב לפרש טעם ההיתר בסב"ס דרך מקח דחשיב כיש לו מחמת הסאה שלקח, ובאחרונים הקשו ע"ד מ"ש מסב"ס דרך הלואה דלא מהני החיטין שלוח לדונו כיש לו, וכן צ"ע אמאי חשיב דרך מקח לשיטת החו"ד קס"א א' דמין אחד לעולם חשיב דרך הלואה, ויתכן דס"ל דמכירת חפץ אינו מחייב אלא דמים וכדנקט בסי' קס"א סק"א בדעת הט"ז, ולפי"ז בע"כ פסיקת החיטים אינו עבור החיטים אלא עבור חוב הדמים שנתחייב לו בעד

סאה בסאה

החיטין שלקח, והלכך כשפוסק עבור חוב הדמים מהני החיטין שקדמו לזה לדונם כיש לו [ד"ס], וכן מבואר דפי' דבריו החזו"א ע"ב סק"ה וכדלהלן, **אמנם** צ"ע ממשי"כ בנתיה"מ ר"ג סעי' ז' דמכירת חפץ מחייב נמי חפץ תמורתו.

עוד כתב החזו"ד להתיר סב"ס דרך מקח דחשיב כטרשא, **ועי'** חזו"א משה"ק ע"ד. **וע"ע** שער דעה שכתב להתיר באופ"א עיי"ש.

שיטת החזו"א, **עי'** חזו"א שם דנקט דלעולם לא שייך לדון החיטין שלקח כיש לו, ואף אי הפסיקה עבור חוב הדמים כדלעיל, דהא אף בהלואת סב"ס לעולם אין הלואה מחייבת אלא דמים וחוב החיטין נעשה ע"י קנין חליפין שוה בשוה, ומ"מ ל"מ החיטים שלוח לדונם כיש לו כיון דנעשה הכל בב"א, אמנם כתב בסו"ד דאי יתחייב לשלם דינר עבור החיטים ואח"כ יפסוק חיטים תמורת הדינר חשיב כיש לו ושרי, **ובעיקר** דבריו דהלואה ומכירת חפץ אינו מחייב חפץ תחתיו בלא קנין חליפין, האריך בזה עוד בחו"מ ליקוטים סי' ט' סק"ד, **וכבר** נחלקו בזה הפוסקים, **עי'** קצוה"ח ר"ג סק"ד, ונתיה"מ שם, ומחנ"א מכירה סי' ג', ואכ"מ.

הלואת מטבעות

עי' שו"ע קס"ב סעי' א', דאסור להלות מטבעות שאינם יוצאים בהוצאה דדינם כפירי וחשיב כסב"ס, **ועי'** רמ"א ונו"כ לענין מטבע של זהב, ובפוסקים דנו במטבעות בזה"ז דאינם עשויים מכסף או נחושת אי חשיבי כטבעא או לאו, וכן דנו מהו גדרו דמטבע היוצאה בהוצאה, ונפק"מ למטבעות חוץ בא"י, **עי'** חזו"א ע"ב סק"ט, ואגר"מ ח"ג סי' ל"ז, [ובנתיב"ש סי' קס"ה הובא בארוכה הכרעת הפוסקים בזה].

קרב לשכר ורחוק להפסד

עי' רמ"א קס"ב סעי' א' דהביא שו"ת הריב"ש סי' י"ט דקרוב לשכר ורחוק להפסד אסור בסב"ס כמבואר בשמעתא דחביתא לענין פסיקה, [ומשמעות דבריו דאיירי במתנה שאם יוזלו יוברר למפרע דהוי מכר, **ועי'** פ"ת סק"ב ג'], ומבואר דאע"ג דעיקר הריעותא דרחוק להפסד משום דחשיב דרך הלואה כמשי"פ הראשונים סד ב', וה"ט לא שייכא בסב"ס דהא עיקרו הלואה, מ"מ לא שייך לדון כמאן דקנאו המלוה כיון דאיכא צד דאינו קונה כלל, **ובחו"ד** סק"ה פי' כונת הריב"ש דגוף קבלת האחריות חשיב ריבית ואסור מדאורייתא, [ועיי"ש דה"מ בדרך הלואה אבל בדרך מכירה שרי כיון דליכא צד ביטול מקח], וקצ"ע לפי"ז דמיון הריב"ש לשמעתא דחביתא.

הלוח ודר בחצרו

סד ב', מתני' ולא ישכור בפחות, **עי'** רד"ה קמ"ל ותוד"ה "ולא ישכור" משה"ק ממשכנתא בנכיתא סז ב', **וע"ע** רמב"ן ורשב"א מש"כ לחלק בזה, ועקרי השיטות יבוארו בסוגיא דמשכנתא להלן.

עוד נחלקו הראשונים אי הוי ריבית דאורייתא או דרבנן, **עי'** תוס' לקמן ע ב' ד"ה "אין מקבלין", ובכורות טז ב' ד"ה "אין", ור"מ פ"ו ממלו"ל ה"א, ושו"ת הרשב"א ח"ה קס"ה, **ובש"ד** קע"ג סק"ו הביא פלוגתא המבי"ט ח"א סי' קט"ז ומהריב"ל שם אי במלוה ע"מ שימכור בפחות נמי הוי ר"ק, או דשאני שכירות ממכירה, **ועי'** תוס' רי"ד במתני', ושע"ד קע"ד סק"ד.

עוד יעוין בשו"ת הרשב"א ח"ה סי' קס"ה [הובא בב"י סו"ס קס"ד, ובגליון הרע"א סי' קס"ו] דלא אסרו במתני' אלא בהזכיר להדיא דהוא בפחות, אבל בא"ל סתם חצרי שכורה לך בדינר [אע"ג דראויה להשכירו במנה], שרי דליכא קציצה, וכן אין אונאה לקרקעות, **ועי'** שע"ד קע"ג סק"ב מש"כ בדבריו.

הלוח ודר בחצר דלא קיימא לאגרא

מבואר בגמ' דנחלקו בזה ב' הלישנות אי הוי ריבית או לאו, ובדעת הל"ק נחלקו הראשונים, **שיטת** הרמב"ן [בחי' ובמלחמות] רשב"א ורא"ש וכ"פ השו"ע קסו סעי' א' דלא אסרו אלא לדור לכתחילה דמחזי כריבית, אבל אם כבר דר אין צריך להעלות שכר דלא חסרו כלום, **ועי'** חילוקי לשונות ברמב"ן וברא"ש אי הטעם משום דאיסורא דריבית משום גזילה וכה"ג ל"ח גזילה, או משום דבעי' נשך ותרבית, **וברא"ש** הוסיף דה"ה בגברא דעביד למיגר, **ואע"ג** דבגברא דעביד למיגר איכא תרבית, צ"ל דס"ל דתרבית בלא נשך לא חשיב א"ר מדרבנן, **וכ"מ** במהרש"א, **אמנם** בחו"ד ק"ס סק"ד תלה דין זה בפלוגתא ראשונים וצ"ב, [וכן לפי"ז צ"ל דאע"ג דבריש פירקין משמע דתרבית בלא נשך אסור מדאורייתא, מ"מ למסקנא לא קימא הכי, **ועי'** במהרמ"ש שם].

ע"ע חכמ"א קל"ו סעי' א' דה"ה אם נכנס לדור אין צריך לצאת ולא אסרו אלא הכניסה לכתחילה.

ובעיקר ד' הרמב"ן, עיי"ש דהוסיף דבע"כ ל"ח אבק ריבית מדאמר"י "מחזי כריבית" משמע דאינו חייב לציי"ש, ואי הוי א"ר הא חייב לציי"ש, **ובב"י** הגר"א קס"א סק"ז דייק דמבואר דס"ל דבא"ר חייב לציי"ש, **אמנם** צ"ב מהמשך דברי הרמב"ן דכתב לחלק בין נותן מדעתו לשלא מדעתו, **ובחי'** הגרא"ל מאלין סי' צ' כתב דבע"כ ס"ל דבא"ר אינו חייב לציי"ש, אלא דבדיהיב שלא מדעתו התם חייב לציי"ש, דעי"ז איגלאי דמעולם לא היה א"ר כיון דדר בשכר עיי"ש.

הלוח ודר בחצרו

שיטת הרמב"ם פ"ו ממלו"ל ה"ד דאף לאחר שדר דינו כאבק ריבית, **וכ"כ** בדעתו המ"מ שם וטשו"ע קס"ו, **ויל"ד** לפי"ז בהא דאמרי' דצריך להעלות שכר, אי משום דינא דאבק ריבית חייב לצי"ש, **וכן** מבואר בשו"ת הר"י מגאש הובא בשטמ"ק, ובבי' הגר"א סק"ג, או דילמא דא"ר אין חייב לצי"ש, וצריך להעלות שכר דעי"ז ליכא אבק ריבית כיון דלא דר בחנם.

עוד מבואר בגמ' וברמב"ן רשב"א ורא"ש הנ"ל דאף בגברא דלא עביד למיגר וחצר דלא קיימא לאגרא אסור, **ועי'** מהרש"א על רד"ה "אינו צריך", ובמהרמ"ש שם, **אולם** בתוס' רי"ד גריס בגמ' דה"מ בגברא דעביד למיגר אבל בלא עביד למיגר שרי, **וכ"כ** הלח"מ בד' הר"מ שם ממשי"כ הר"מ שם דגברא דלא עביד למיגר קאי אבעל החצר, **וע"ע** סתימת השו"ע סעי' א' ובי' הגר"א שם.

הלויני בחצר דלא קיימא לאגרא

עי' משמעות הרמב"ן וראשונים הנ"ל דאף הלויני לא חשיב אבק ריבית ולא אסרו אלא לדור לכתחילה משום מחזי כריבית, **ובמחנ"א** הוכיח מדבריו דס"ל דאיסור ריבית משום גזילה, והלכך בזה נהנה וזלי"ח דליכא דין גזילה ליכא איסור ריבית, **ועי'** ח"י הגר"א ס"י צ' משה"ק ע"ד, **אולם** בטור מבואר בד' הרמב"ן דחשיב אבק ריבית, **ויל"ד** אי הטור איירי אף בגברא דלא עביד למיגר, או דוקא בעביד למיגר דכיון דאיכא תרבות חשיב ככה"ג אבק ריבית, **ועי'** בי' הגר"א סק"ה.

שיטת הר"מ, **עי'** ב"י שם דדקדק מלשונו דבהלויני חשיב ר"ק אף בחצר דלא קיימא לאגרא, ופי' הטעם דכיון דהתנה עמו הוי כאילו שכרו עכשיו, **וכ"ה** בסה"ת שער מ"ו ח"ג, **אולם** בחו"ד פי' כונת הר"מ ע"ד הרמב"ן, **וע"ע** בי' הגר"א ק"ס סקנ"ה דמבואר דנקט בד' הר"מ [והרי"ף] כהב"י, אמנם פי' הטעם משום דטובת הנאה ממון, וכמשי"כ הרא"ש בשמעתין דבכהן שהלוח מעות לישראל ע"מ שיתן לו תרו"מ תלוי בטוה"נ ממון או אינו ממון, ור"ל דאע"ג דבגוף ההשתמשות לא קיבל מיד, מ"מ כיון דביד הבעלים לעכב מלדור בחצר הלכך עצם נתינת הרשות חשיב ממון והוי ר"ק.

ובעיקר שיטת הר"מ מבואר דחלוק הלויני מהלוחו לענין דחשיב ר"ק וכן דחשיב לעולם חצר דקיימא לאגרא [לפי' הבי"י], **ובחי'** הגר"א שם הקשה א"כ אמאי אמרי' דמ"ד הלויני ל"ל הלוחו, הא דילמא לא אתא לאוסופי אלא דבכה"ג חשיב נמי חצר דקיימא לאגרא, **ועי"ש** משכ"ל.

הלוהו והלויני בחצר דקיימא לאגרא

עי' רא"ש ופולפולא חריפתא אות ר', ורמ"א ובי' הגר"א קס"ו סעי' א' סק"ה דבהלויני בחצר דקיימא לאגרא אע"ג דהגברא לא עביד למיגר חשיב ריבית קצוצה, ובהלוהו הוי א"ר, **ועי'** **אבנ"ז** סי' קפ"ה סק"ה דפ"י דכיון דבכה"ג צריך להעלות שכר א"כ כשמרשהו לדור בשכר הלואתו חשיב נשך ותרבית ולכך בהלויני הוי ר"ק, **אמנם** בחי' הרעק"א ס' ב' הקשה אמאי בהלויני אסור מדאורייתא, הא הוי נשך בלא תרבית, **ותי'** דכיון דמלוה עבור זה מיקרי עתה עביד למיגר.

עוד נידונים בראשונים ובפוסקים

-עי' פלוגתת הרמב"ן ורבינו אפרים ובעה"מ ור"מ פ"ז ה"א, אי באופנים דנידון משום א"ר ותבע הלוה שיפרע לו הא"ר שרי לנקות מחובו, או דדינו כמשכנתא ס' א' דקאמר רב אשי כל סלוקי בלא זוזי אפוקי מיניה הוא, ויבואר בשמעתתא דמשכנתא להלן.

-עי' רמב"ן ורשב"א וריטב"א החדשים דבקיימא לאגרא ודר שלא מדעתו חייב להעלות שכר משום גזל, **ובריטב"א** הוסיף דגובה אף מהירששים, **ועי'** בש"ך קס"ו סק"ה כמה פרטי דינים בזה.

-עי' רש"י ד"ה "אבל", רמב"ן ושאר, ור"מ וראב"ד פ"ו ה"ג, וגידו"ת שער מ"ו ח"ג סעי' י"ט, ושו"ע קס"ו סעי' ב' בקצף שלא בשעת מתן מעות עבור הרחבת הזמן אי חשיב רבית קצוצה, **ובעיקר** שיטת הראב"ד וביסוד פלוגתתם, **עי'** מקנה אה"ע סי' כ"ח ס"י ובקו"א שם, וחי' הגר"ש קידושין סי' ז', וקוב"ש ב"מ אות כ"ו.

עוד יעוין בש"ך ק"ס סקל"ז מש"כ בשם המבי"ט, ובבי' דבריו **עי'** בחי' הגרא"ל סי' צ'.

-עי' תוד"ה "אבל" ורא"ש בשמעתין, ותוס' ב"ק צ' א' ורא"ש שם סי' ח', בגדרי ההנאות האסורים על המלוה, **ועי'** בזה עוד בשו"ע ק"ס סעי' ז', וחכמ"א קלא סט"ז.

חמשה גריו

סה א', אמר אביי האי מאן כו', וכע"ז בתמורה ו ב', ע"י רא"ש ורמב"ן ושאר דלכו"ע יכול לפרוע בפירות או בזוזי, **ועיקר** פלוגתא אביי ורבא בדין גריו הה' אי נידון בתורת ריבית מאוחרת או נידון בתורת הזוז שקצצו ביניהם, **אולם** בתור"פ מבואר דלרבא צריך לפרוע הגריו בעצמו, ומשמעות דבריו דאע"ג דברביתא דעלמא מצי לפרוע אף דמיהן, מ"מ הכא דצריך לפרוע הה' בתורת זוז, לא מקיים השבתו בפרוע זוז ורביע.

ובד' הרמב"ן, ע"י מל"מ פ"ח ה"א דהביא פלוגתא הראשונים אי הא דמצי לפרוע חיטים אע"ג דהמקח חל משום דהוי מקח טעות, ולפי"ז הכל תלוי ברצון המלוה, או דילמא ל"ח כמקח טעות ואין יכול לפרוע אלא בהסכמת הלוה עיי"ש.

עוד יעוין ברמב"ן דפי' דלרבא בבא לפרוע במעות מהדר זוז ורביע, דאל"כ הא מתהני בריביתא וצריך לעשות השבה מעלייתא, **ובהגהות** הגרא"ז דקדק מדבריו דאף בתובע הלוה פרעון המעות והמלוה חפץ בפרעון הגריו חייב לפרוע זוז ורביע, **וכ"כ** הנימוק"י, **אולם** בטוש"ע מבואר דבכה"ג אין צריך לפרוע אלא זוז, ולכא"ו תלוי בנידון האמור אי כשחפץ המלוה בפרעון הגריו חשיב כמק"ט או לאו.

עוד יעוין במשמעות הרמב"ן דצריך לפרוע זוז וחומשא, **ובחי'** הגר"ש קידושין סי' ו' הקשה דהא בע"כ עיקר הטעם דחייב לפרוע יותר מזוז משום דהוא הערף לפי שומת העולם, ולפי שומת העולם ערכו דחד גריו הוא רביע ולא חומש.

עוד מבואר באחרונים דכל דינא דרבא דווקא בקצץ מעות ופורע בפירות, אבל בקצץ זוז ופורע זוז ורביע, פשיטא דאין המלוה חייב אלא זוז, **ויל"ד** בקצץ ד' גריו ויהיב ה', אי בכה"ג נמי מודה רבא דאין חייב אלא ד' או לאו [ביאו"ס].

ע"ע ריטב"א החדשים דמבוא' דחייב לפרוע לרבא כשער של עכשיו בין שהזולו או הוקרו, **וצ"ב** אמאי בהוקרו צריך לפרוע יותר מזוז ורביע הא כיון דכל חיובו לפרוע יותר מזוז כי היכי דלא לתהני מריביתא וכמש"כ הרמב"ן, א"כ בפורע כשער הנתינה סגי, **וכן** יל"ד במש"כ דבהזולו משלם כדשתא אי כונתו אף בהזול יותר משער הקציצה ושוה עכשיו פחות מזוז, ולפי"ז מבואר דס"ל דבפרעון הריבית לעולם משלם כדשתא ודלא כשי' האחרונים להלן, או דילמא כונתו בהזול לשער הקציצה ושוה עכשיו זוז דבכה"ג סגי בפרעון הזוז לחוד [ביאו"ס].

עוד יעוין בריטב"א הישנים דכתב להוכיח מרבא כשיטת הגאונים דלא מהני מחילת ריבית אף באבק ריבית דאי מהני אמאי צריך לפרוע גריו הה', ומבואר דאף לרבא דנים גריו הה' בתורת א"ר אלא דמ"מ חייב בהשבתו כיון דפרעו עבור קציצת הריבית.

חובת השבת הגלימא

ואמר אביי האי מאן כו', מבואר דלכו"ע אין חייב בהשבת הגלימא מדינא אלא נחלקו אי חייב משום דלא לימרו כו', **ונחלקו** האחרונים אי הטעם דאין חייב בהשבת החפץ עצמו כיון דזכה

המלוה בריבית ול"ל אלא חיוב השבה בלחוד, או דילמא אין זוכה המלוה בפרעון הריבית, ושאני שמעתין דקצץ עמו לפרוע במעות ונתן החפץ עבור הדמים, ע"י מל"מ פ"א הט"י, מחנ"א ריבית ב', אבנ"ז קע"ב, שעה"מ פ"ה מאישות הט"י, שער"י ש"ה פ"ג, ובחזו"א סי' ע' נקט דבכל ענין זוכה המלוה ומ"מ ביהיב החפץ עבור גוף הריבית חייב בהשבת החפץ עצמו דמלבד הנאת הדמים איכא נמי הנאת החפץ. [וע"ע במצוין לעיל סא ב' בשמעתתא דחובת ריבית והשבתו]. עוד נחלקו האחרונים באיכא יוקרא או זולא אי חייב כשעת הפרעון או כדהשתא ותלוי בגדרים הנ"ל, ע"י מל"מ וחזו"א שם, וחזו"ד קס"א סק"י, וע"ע ריטב"א החדשים בשמעתין הובא לעיל, וע"ע כמה נידונים בדין השבת דבר המסוים בפ"ת קס"א סק"י. ע"ע רמב"ם סוף פ"ח, ובחי' הגר"ש קידושין סי' ו' דקדק משמעות לשונו דדין השבת גלימא כדין השבת ה' גריו, וכתב שם דיתכן דתרווייהו מדאורייתא עיי"ש.

מקח הנעשה באיסור

ע"י רא"ש דהביא ד' רב האי דהוכיח משמעתין דמקח הנעשה באיסור המקח קיים [וע"י מל"מ פ"ח ה"א בבאור ראיתו], וברשב"א כתב דה"מ במקח הנעשה באחד מדרכי ההקנאות אבל בפוסק על הפירות ע"י קנין מעות דליכא אלא מש"פ ל"ק כלל, והובא בשו"ע בסי' קע"ה סעי' ח' ובחו"מ ר"ח סעי' א', וע"י נ"כ שם בטעמא דמילתא, ואמאי ל"א אי עביד ל"מ, וכן האריכו בנידון ההגמ"ר דבנשבע שלא ימכור לחבירו חפץ פלוני ועבר ומכרו בטל המקח דאי עביד ל"מ, ומ"ש מסוגיין. עוד צ"ב בעיקר דבריהם דשמעתין חשיב כמקח באיסור, אמאי פרעון הריבית נידון כמקח להסוברים דאיירי אף ביהיב החפץ עבור פרעון החוב, ויש ליישב. עוד האריכו האחרונים אי בנתייקר, הלוקח יכול לחזור משום מקח טעות, ותלוי נמי בפ"י דברי הראשונים בשמעתין דמצי לפרוע דמיו אי הכל תלוי ברצון המלוה או ברצון שניהם, ע"י ב"י ודרישה סי' ר"ח, ומל"מ פ"ח ממלו"ל ה"א. ע"ע במל"מ שם דכ"ד הראשונים דווקא במקח שנעשה עבור חוב הריבית דאע"ג דחייב להשיבו מ"מ המקח קיים, אבל במכר לחבירו תמורת חוב ונתברר שלא היה חייב נתבטל המקח, אמנם יל"ד לשי' החזו"א סי' ע' סק"א דרחמנא אפקריה לחוב הריבית ומ"מ חל המקח מה דינו דמקח הנעשה תמורת חוב בטעות.

שכירות י"ב בי'

אמר רבא האי מאן כו', ע"י פרישה סק"ז דכל האי דינא דמשלם י"ב היינו דווקא בשכירות אבל אי קנה חפץ ששוה דינר בחצי דינר כיון שהחפץ בעין אע"ג שהמקח קיים, מ"מ אם רוצה המלוה להחזירו אין צריך לשלם יותר ממה שקיבל, אמנם בט"ז סק"ו נחלק על דבריו דאף במכר כיון דזכה בחפץ צריך לשלם כפי הדמים שקצץ, וע"ע מחנ"א ריבית י"ד. עוד יעוין בב"י דהביא שו"ת הרשב"א דנסתפק אי שמעתין איירי שהתנה בשעת הפסיקה דישכור קרקע י"ב בי', או דווקא בלא התנה עיי"ש.

ע"ע מחנ"א סי' י"ד דכל דין הגמ' דוקא בקרקע דכיון דאין אונאה לקרקעות ואפשר לראות כל הי"ב עבור הריבית, משא"כ מטלטלין.

סה א', מתני' מרבין על השכר כו', ובגמ' מ"ש רישא כו', מבואר דבשכירות בית ליכא איסורא דריבית בין לענין לפרוע י"ב לשנה [ואין דנים המתנת המעות דהשוכר כהלואה, ופרעון הריבית הי"ב כריבית], ובן לענין לפרוע י' לשנה [ואין דנים הקדמת התשלום כהלואה, ופרעון ההשתמשות בבית שוה י"ב כריבית].

התירא די"ב לחודש

מבואר בגמ' דכיון דאין שכירות משתלמת אלא לבסוף משווא הוא דהכי שויה, ודנו הראשונים והאחרונים אי כונת הגמ' דוקא משום דהכי שויו בשער שבשוק [י"ב לשנה], או דכל דהתנו דהפרעון ב"ב, כיון שאין שכירות אלא לבסוף לאו אגר נטר, **עי'** ריטב"א, שטמ"ק בשם הרמ"ך, מחנ"א סי' ל"א, שו"ע הגר"ז סעי' ט"ז, וקה"י ב"מ סי' מ"ו. **ע"ע** ב"י בשם תלמידי הרשב"א הובא ברמ"א קע"ו סעי' ו' דלא שרי להרבות על השכר אלא בהתנה עמו קודם שהחזיק, **ודנו** בדבריו המחנ"א סי' ל"א, ובגידו"ת שער מ"ו ח"ד סקכ"ז. **ובב"ח** סי' קע"ג הקשה ממש"כ בסה"ת שער מ"ו ח"ד אות כ"ט דדינא דאין מרבין על המכר איירי דווקא בהחזיק הלוקח ואח"כ התנה עמו, ולפי"ז מבואר דבשכירות כה"ג שרי. **עוד** כתב הרמ"א קע"ו סעי' ו' "וכ"ש אם נתחייב השכירות ונותן לו דבר בהקדמת המעות", **ונחלקו** ה"ט"ז והנקה"כ אי דינו כדן תלמידי הרשב"א הנ"ל, או דבכה"ג הוי ריבית קצוצה, [ובד' הנקודה"כ מבואר דחוב הבא מחמת מכר לא הוי ריבית דאורייתא, **ועי'** חו"ד קס"ו סק"ד].

ובעיקר המבואר בגמ' דטעם התירא דשכירות משום דאינה משתלמת כו' ובלא"ה אסור, מבואר דאף בחוב של שכירות איכא איסורא דריבית, **וכ"כ** הש"ך קע"ו סק"ח, **אולם** בב"ח קס"א הק' ממש"כ בתשו' מימונית משמיה דהר"א מטוך להוכיח ממתני' ריש מכות [ג א'] דאין איסור ריבית בחוב של שכירות, [ועיי'ש דאחיו הר' אלעזר נחלק ע"ד], ולכך פי' דשמעתין איירי בזקפו עליו במלוה, **ובעיקר** ראיתו ממכות עי' רמב"ן שם ולדבריו א"ש.

התירא די' לשנה

בראשונים ובאחרונים האריכו בטעם הדין דשרי להקדים לשלם י' לשנה ואין דנים המעות בתורת הלואה, ופרעון ההשתמשות בבית שוה י"ב כריבית, **עי'** שטמ"ק בשם הרמ"ך [וכע"ז בסה"ת שער מ"ו ח"ד אות י"ג], ורבינו יונה ב"ב פז א', רשב"א ב"ב שם, שטמ"ק בשם הרא"ם שם, קובה"ע סי' נ"ג אות ט', קה"י ב"מ מ"ו.

שכירות בית

עוד נחלקו הראשונים אי התירא דהקדמת תשלום י', הוא דווקא בנכנס לדור מיד או לאו, **עי'** תוס' ב"ב פו ב' ד"ה "דינר" ונימוק"י, ורבינו יונה שם, **וברעק"א** לקמן עב ב' כתב לחדש דלא נחלקו אלא באופן דראוי להכנס מיד אבל אם הבית מושכרת לאחרים ואין יכול להכנס עכשיו לכו"ע אסור, **וע"ע** שער דעה קע"ו סק"ב בביאור דברי התוס'.

אין מרבין על המכר

נחלקו האחרונים אי איירי אף באופן דהשער שבשוק י"ב, והתנה דאם יפרע מיד ישלם עשרה דאסור, או דאיירי דווקא באופן שהשער שבשוק שוה עשרה, **עי'** מחנ"א סי' ל"א, מל"מ ריש פ"ח, חכמ"א קל"ט סעי' ה', שו"ע הגר"ז סעי' י"ח.
ע"ע רי"ף דהביא תוספתא דבמכר לו סחורה ביי"ב ע"מ לפרעו לאחר זמן, יכול לומר לו תפרע לי מיד ולא אקח ממך אלא עשרה, **וכ"פ** השו"ע קע"ג סעי' ג', **ועי'** ברמ"א שם דה"מ שנגמר המקח, **ומשמע** דבלא נגמר המקח אע"ג דהשער י"ב אסור וכשיטת החכמ"א לעיל וצ"ב.

שכירות פועל

מסקי' בב"ב פז א' דשרי להוזיל לפועל עבור הקדמת התשלום, וה"מ בהתחיל עמו במלאכה, אבל קודם שהתחיל במלאכה מחזי כריבית ואסור, ובטעם התירא דהוזלה מדאורייתא, **עי'** רשב"ם מש"פ, **אולם** ברבינו יונה פ"י דהוא משום התירא דיש לו, ואע"ג דלא קנאו להשתעבד דהא פועל יכול לחזור בו עיי"ש, **ובד'** הרשב"ם דלא פ"י מטעמא דיש לו, צ"ל דס"ל דקודם שהתחיל במלאכה לא חל תורת שכירות כלל כמש"כ החו"ד קס"ב סקי"א.
עוד נחלקו הראשונים בטעם איסורא דמחזי כריבית בלא התחיל המלאכה, **עי'** ראשונים שם וחו"ד שם, ונפק"מ לשכירות קרקע והובא לעיל. **ע"ע** חו"ד קע"ו סק"ד ומקמ"ח אי איכא התירא דאין שומתו ידוע בפועל עיי"ש.

סוגיא דטרשא

טרשא דר"נ

סה א', גמ' ואם לגורן כו', **נחלקו** הראשונים בביאור חילוקא דקץ ולא קץ. **שיטת רש"י**, ותוס' לקמן ע"ב ולעיל סג ב', רשב"א ורא"ש דיסוד החילוק בין אומר מעכשיו דאסור ובין לא אמר מעכשיו דשרי ור"נ איירי אף בפוסק בכך וכך.

ועי' רמב"ן בחי' ובמלחמות בסו"ד דאף לרש"י לא שרי' אלא בפסק בכך וכך כשער של רוב השנים באייר, אבל בכפל כפלים אסור, **וכ"כ** בבי' הגר"א קע"ג סק"ד לפרש כונת הטוש"ע שם דלא שרי' אלא במעלהו מעט אבל במעלהו הרבה הו"ל כמפרש ואסור, **וע"ע** גליון הרעק"א שם וחוו"ד סק"ג. ואע"ג דעיקר שריותא דר"נ משום דבלא קץ דנים התוספת עבור דמי מקח, ולא משום סברת שכרא לא פסיד, מ"מ במעלהו יותר מכשער של אייר נידון התוספת כאג"נ.

ובעיקר שיטת רש"י והראשונים, מצינו בראשונים כמה קו', **א- עי'** תוס' לעיל סג ב' ורא"ש ורמב"ן בשמעתין דהקשו מ"ש מפסיקה בהזלה דאסור אף בלא אמר מעכשיו, וברמב"ן הוסיף דר"נ דקיראה אסר אף בפסק לגורן שדרך השער להיות בזול, [וכונתו דאי איירי באופן דאין דרך להיות בזול ל"ק דשאני טרשא דפסק כשער של רוב השנים באייר וכדלעיל], **ובעיקר** דבריו מבואר דאף באופן דהזלו לבסוף, איכא איסורא דהזלה מחמת הפסיקה, **וכן** נקט ה"י קע"ג סק"ב בתו"ד.

ובתוס' ורא"ש תי' דר"נ איירי דווקא בדבר שאין שומתו ידוע ולא יצה"ש, **וכ"כ** הרשב"א בשמעתין, (ועי' לעיל בשמעתתא דפסיקה בהזלה, גדר שומתו ידוע, **וע"ע** שע"ד קע"ג סק"א בגדרי יצה"ש דטרשא), **אמנם** ברמב"ן מבואר דנקט דלרש"י שרי בכל ענין.

ב. עי' רמב"ן דהקשה מ"ש מפסיקה דאסור בלא יצה"ש, ובמלחמות הוסיף דאף באופן דפסק בשווין ונתיקר לבסוף אסור לשלם היוקר ור"ל דאף באופן דשרי הפסיקה גופה בלא יצה"ש וכגון באופן דליכא חשש יוקר מ"מ בנתיקר לבסוף אסור, **ועי'** ט"ז קע"ג סק"ב וחוו"ד סק"א ובית מאיר סעי' י"ב אמאי לא הקשו תוס' וש"ר מפסיקה, ועי"ש עוד מש"כ ליישב קו' רמב"ן.

ובריטב"א כתב לחלק בין טרשא דהוי מקח בהמתנה, לפסיקה [וכן פסיקה בהזלה] דיהיב מעות בהמתנה דמחזי טפי כהלואה, **אמנם** ברמב"ן מבואר דמקח בהמתנה מחזי טפי כהלואה ממעות בהמתנה, והכריח מהא דמהני יש לו בפסיקה ולא מהני יש לו מעות בטרשא, **וכן** מוכח מהא דבפסיקה אי הוקר השער נותן לו כשער שיצא [והיינו מתני' עב ב' דפוסק עמו כשער הזול], משא"כ בטרשא שאינו נותן אלא כשער הפסיקה.

ג. עי' רמב"ן דהקשה מ"ש ממוליך חבילה עג א' דאסור לפסוק במקום היוקר ואף בלא אומר מעכשיו, **ובשטמ"ק** כתב בשם הריצב"ש דהתם איירי ביצה"ש או בדבר ששומתו ידוע, ובריטב"א פ"י דהתם כיון דהסחורה כאן והוא אומר הרני מעלך כדרך שמעלים במקום פלוני הר"י כמעכשיו.

סוגיא דטרשא

שיטת הר"ח, עי' רמב"ן וסה"ת שער מ"ו ח"ד אות ל' בשם הר"ח דר"נ לא איירי אלא כשפוסק כשער של אייר ואפי' באומר מעכשיו, אבל בפוסק בכך וכך לכו"ע אסור והיינו חילוקא דקץ ולא קץ, ומשמעות הרמב"ן במלחמות דטעמא דר"נ דשרי דשמא לא יתיקר השער, וצ"ב דא"כ עדיין תיקשי מ"ש מפסיקה, ויש שפי' דאף לר"נ בעי' נמי לטעמא דשכראי לא פסיד אמנם פליג אדר"פ דשרי אף בלא טעמא דזוזי לא צרכינא, ולכך בפסיקה דל"ל להאי טעמא אסור וצ"ב.

עוד יעוין ברמב"ן ובסה"ת דהקשו לשיטת הר"ח דבפוסק בכך וכך אסור בכל ענין, ממתני' דמבואר דבלא אומר מעכשיו שרי, ותי' דקרקע שאני דלא מחזי כאג"נ שאין לו שער ואין דמין קצובים. ועי' ש"ך קע"ג סק"ב דמה"ט כתב דשרי מעלהו הרבה בקרקע [ואף לשיטת רש"י, והעירו ממשי"כ הרמב"ן בסו"ד להק' על רש"י ממתני' דמבואר דשרי בלא אומר מעכשיו אפי' ביותר משער של רוב שנים ולא תי' דקרקע שאני].
ע"ע שו"ע קע"ג ס"א וסתיומת הרמ"א שם דפסקו כרש"י, ולפ"ז לא שרי באומר מעכשיו אף בלא קצץ אלא כשער פלוני, **אמנם** ברמ"א קע"ג סעי' י"ד מבואר דפסק כהגאונים [כהרמב"ן], **ובשו"ע** הגר"ז סעי' כ"ב מבואר כונת הרמ"א שם באופ"א [ודלא כהגר"א].

טרשא דרב פפא

שיטת רש"י, עי' רמב"ן דר"פ איירי בלא אמר בכך וכך אלא באומר כשער של אייר, וה"מ בלא אומר מעכשיו ועדיפא מטרשא דר"נ, **אמנם** ברשב"א פי' דר"פ אתא למימר דאע"ג דבכך וכך אסור ביצה"ש ושומתו ידוע, מ"מ בפוסק כשער שרי בכל ענין ומטעמא דשכראי לא פסיד, [משא"כ בפוסק בכך וכך דל"ל לה"ט, דהא יתכן דלא יהא השער של אייר כסכום שפסק].
עוד כתב הרשב"א דה"מ בלא אומר מעכשיו, ואע"ג דביצה"ש ובשומתו ידוע חשיב כאומר מעכשיו, מ"מ היכא דשכראי לא פסיד וכו' אין דנים דפסק אלא בשער אחד, והלכך באומר מעכשיו דלהדיא פוסק ב' שערים אסור בכל ענין.

שיטת הבעה"מ, דרב פפא איירי אף בכך וכך ושרי אף באומר מעכשיו, ומטעמא דשכראי לא פסיד כו', **ועי'** מהרמ"ש דלפ"ז עיקר טעמא דשכראי וכו', דהא דפוסק עכשיו ב' משום דטובה הוא דעביד ללוקח ולא מחזי כאגר נטר.

שיטת הר"ח, עי' מלחמות דר"פ ס"ל כר"נ אלא דפי' טעם ההיתר משום דשכראי לא פסיד, **ובשם** אחרים כתב דר"נ שרי דווקא בלא אומר מעכשיו, ור"פ הוסיף שריותא אף באומר מעכשיו ולתרויהו עיקר ההיתר משום שכראי כו'.

עוד מבואר ברמב"ן ובסה"ת דאע"ג דלא קיי"ל כר"נ וכו"פ ה"מ באומר מעכשיו, אבל בלא אומר מעכשיו שרי משום סברת חיטי קדחי באכבלאי, ואע"ג דלא קיי"ל לסברת שכראי לא פסיד משום דאמר' זיל בתר דידהו, צ"ל דה"מ באומר מעכשיו, אבל בלא אומר מעכשיו כיון דאף הלוקח לא מצי למיזבן אלא

סוגיא דטרשא

כשער של אייר ל"ח אג"י, וקצ"ב דמשמע דשרי בכה"ג אף בצריך המוכר לזווי ור"פ לא התיר אלא באיכא ב' הסברות זווי לא צריכנא ושכראי לא פסיד.

ע"ע ש"ך קע"ג סק"ג דפסק לדברי הרמב"ן הנ"ל דבלא אמר מעכשיו שרי והוסיף דאפי' ביצה"ש, **ועי'** רעק"א שם וחוו"ד סק"א משה"ק, **וע"ע** אבנ"ז סי' ר"ז, **עוד** יש לדקדק אמאי הוצרך השי"ך לשה"ת, הא למאי דפסק השו"ע כר"י בפוסק בכך וכך, כ"ש דכשער נמי שרי, ולכאוי' מבואר דס"ל דכך וכך עדיפא מפוסק בכשער, **וע"ע** חזו"א להלן.

עוד כתב הרמב"ן דבפוסק עמו שיתן כשער זמן שאינו זמן היוקר ואינו זמן הזול שרי, וצ"ב לשיטת הרמב"ן דטרשא לא עדיפא מפסיקה אמאי שרי בכה"ג ומ"ש מפסיקה דאסור מחשש שמא יתיקר, **עוד** יל"ד אי כונת הרמב"ן אפי' באומר מעכשיו או לאו.

טרשא בפורע פירות

עי' חוו"ד קס"ב סק"א דבקנה חטים ופסק שישלם לאחר זמן שעורים שרי אף בלא יצה"ש, ואע"ג דאיכא למיחש שמא יתיקר הרבה ולא שרי' טרשא במעלהו הרבה, מ"מ כיון דבשעת הפסיקה לא היה ניכר שמעלהו הרבה מותר, ובמש"כ לדמות לדינא דמעלהו הרבה, אזיל לשי' בסי' קע"ג סק"ג דהאיסור לעלות הרבה היינו יותר משער הפירעון, **ועי'** חדרי דעה קס"ב סק"א, **ובחזו"א** ע"ב סק"ה נחלק ע"ד דכה"ג חשיב כפסיקה כיון שמכח מכירת החיטים אינו חייב אלא דמים והשעורים שמתחייב ליתן הוא עבור החוב דמים, **ועוד** דאף מדין טרשא יש לאסור דלא שרי' טרשא אלא כשקצב עמו לשלם לאחר זמן, אבל כשמתנה לשלם כשער של זמן פרעון ניכר שיש כאן שכר המתנה, **ובעיקר** קו' החזו"א משמע דנקט דבכל ענין לא שרי טרשא בפוסק כשער של פלוני, נולא התיר ר"י אלא בפוסק בכך וכך, **וצ"ב** מדברי הרמב"ן הנ"ל והובא בש"ך דאף בפוסק כשער, שרי באינו מפרש, **אמנם** בנידון החוו"ד יתכן דאף להרמב"ן אסור כיון דאין היוקר בחיטים שקנה, אלא בשעורים שפורע.

טרשא בפוסק בפחות מהשער

נחלקו האחרונים במוכר מקח בהמתנה ופוסק דלאחר זמן ישלם כשער שבשוק, ומעכשיו פחות מהשער אי שרי או לאו, **עי'** מחנ"א סי' ל"א ומל"מ פ"ח ממלו"ל ה"א ושו"ע הגר"ז סעי' י"ל וחכ"א כלל קל"ט סעי' ה', **ובהגהות** הרעק"א למל"מ שם כתב לדקדק מלשון הרמב"ן במלחמות דכתב דמתני' מילתא פסיקא קתני ואפי' שוי מהשתא י"ב מנה כו'. **ויש** שכתבו דכ"ד הרמב"ן דווקא בקרקעות שאין להם מחיר קצוב והלכך נקבע מחירם לפי מה שישלם עכשיו [נתב"ש].

סוגיא דטרשא

עוד נידונים

-ע"י ב"י בבד"ה דהביא דברי הריטב"א דלא התיר ר"נ טרשא אלא במוכר לחנוני או לתגרים והם מוכרים מעט מעט ומרויחים על הרוב, אבל הנוהגים ליקח טרשות למכרם לאלתר בפחות לכו"ע אסור, **וע"י** פ"ת קע"ג סק"א וקס"ג סק"ב בשם החת"ס משכב"ז.

-ע"י חו"ד קע"ג סק"ב דכתב דלא אסרי' טרשא אלא אי בשעה שמושך הטרשות בידו ליתן מיד עשרה, אבל אי המוכר חזר בו ואינו מוכרו אלא ב"ב אף מעכשיו שרי עיי"ש.

-ע"י ב"ח קס"ב [בקו"א] דלא אסרי' טרשא ביצה"ש אלא בקבע זמן אבל בלא קבע זמן שרי והוכיח כן מדברי הטור.

-ע"י שי' חכמי לונל הובא בב"י דלא אסרו טרשא במפרש אלא בהחזיק ב"י, אבל קודם שהחזיק אע"ג דמפרש שרי ב"ב, **וע"י** ב"ח הובא לעיל בשמעתא דשכירות בית משה"ק ע"ד.

טרשא דרב חמא

סה א', אמר רב חמא טרשא ידי כו', מבואר בראשונים דבטרשא דר"ח יש לדון איסורא דריבית מתרתי, חדא משום דלוח במקום הזול ופורע כמקום היוקר, וכן משום דטורח להוליך הסחורה עבור ההלואה והו"ל ריבית מוקדמת, ונחלקו הראשונים בטעם ההיתר.

שיטת רש"י ותוס' והמלחמות דאיידי דר"ח קיבל עליו אחריות בהליכה והלקוחות מקבלים אחריות החזרה, והלכך לא הוי ריבית דלא נעשה מלוח עד שמכרו הסחורה במקום היוקר, והא דבעי' לטעמא דנקוט להו שוקא, משום דבלא"ה הו"ל ריבית מוקדמת מחמת הטירחא. ובטעמא דנקוט להו שוקא מבואר בתוס' בסוגין דדווקא אי אף בחזרתן דהמעות דידהו נקטי שוקא, אבל הא דבהליכה נקטי שוקא, ל"ח שכר טירחה כיון דעדיין לא הוי סחורה דידהו וכמשי"פ הב"ח דבריהם בסי' קע"ג, **אמנם** משמעות המלחמות דבעי' נקטי שוקא אף בהליכה וצ"ב.

ובעיקר שיטת רש"י, **ע"י** משמעות דבריו דאיידי דלקחו הלקוחות הסחורה דרך מקח, וטמעא דברשות לוקח אסור משום איסורא דטרשא, **ויל"ד** אי ע"י קבלת אחריות דהמוכר בטל המקח לגמרי והוי הלקוחות שלוחים עד מכירת הסחורה ומזמן המכירה נעשו לוויים, או דילמא לא בטל המקח ומ"מ שרי דלא מחזי כה"ג כריבית, **וע"י** חו"ד קס"ז סק"ב דהכריח כאופן הראשון.

עוד יל"ד אי בשמעתא דהמוליך חבילה עב ב' דברשות לוקח אסור, נמי איירי בדין טרשא, או מדין הלואה.

ע"ע שיטת הגהות אשר"י דלא שרי' אלא בקיבל המוכר אחריות אף בחזרה, **ובגידות** שער מ"ו ח"ד אות ל"א האריך בביאור דבריו.

שיטת הבעה"מ דאייירי דהאחריות בהליכה ובחזרה על הלקוחות, ומ"מ שרי כיון דנקטי להו שוקא, ונתבאר הטעם במלחמות ובר"פ המובא בשטמ"ק ובריטב"א החדשים דאייירי דהמכס עולה כנגד מה שנותן יותר מכדי דמיהן, הלכך ל"ח התוספת כריבית, **ועי'** בר"פ מה שהוסיף בזה, **ובריטב"א** הוסיף לפרש דאף בקיבל אחריות ל"ח אלא שליח משום דקבלת האחריות עבור שכר הריוח שמקבל, **ועי'** ט"ז קס"ז סק"א דהאריך בסברא זו.

עוד מבואר בבעה"מ דאי האחריות על המוכר שרי אף בלא טעמא דנקטי להו שוקא ואין דנים הטירחא כריבית, **וכ"ה** דעת האו"ז המובא במרדכי ובב"י סי' קע"ג, **ועי'** ב"י וב"ח וגידו"ת שם מש"פ בדבריהם, **ובט"ז** סקכ"ד פי' דכיון דהלוח טורח בשביל עצמו לא אכפת לן במאי דגם המלוה נהנה מטירחא זו, **ועי'** קצוה"ח קכ"ב סק"ד וניתה"מ שם סק"ח ובמשובב שם דנחלקו בכונת הטי"ז.

המוליך חבילה עב ב'

עב ב', ת"ר המוליך חבילה ממקום למקום כו', ברשות מוכר כו', **עי'** בי' הגר"א עב ב' דדקדק לשון רש"י דבעי' דאית ליה הנאה במעות, אבל אם צריך לפרוע המעות מיד כשמוכר הסחורה, שרי וכדפסק הרמ"א קע"ז סעי' א', **אולם** בטור קע"ג מבואר דאף בכה"ג אסור, **ובב"ח** פי' דאית ליה הנאה להתראות בחבילה במקום הזול כי היכי דליגלו להו תרעא, **וכ"כ** החו"ד סקכ"ג עיי"ש.

עוד יעוין בב"י דדקדק לשון הטור דבחמרים אי התנה שיקנה הסחורה מיד ול"ל שהות להשתמש במעות, ל"ח הלואה ושרי, וצ"ב מ"ש ממוליך חבילה, ויש לחלק בכמה אופנים. **עוד** נחלקו הראשונים אי ברשות מוכר שרי דווקא במקבל שכ"ט או לאו, **עי'** תוס' וראשונים סה א' הובא לעיל ובריטב"א בשמעתין.

ע"ע ר"מ פ"ח ממלו"ל ה"ג ומ"מ שם, וטשו"ע קע"ג סעי' י"ד, **ונחלקו** האחרונים בביאור ב' הדינים דהר"מ, **עי'** ב"ח, דרישה, ופרישה, וט"ז סק"כ, וש"ך סקכ"ט דמבואר דדין הראשון הוא טרשא דר"ח, **ובב"י** הגר"א הוסיף דמה"ט דנקטי שוקא, קאי האחריות ברשותיה דר"ח, **אמנם** נחלקו אי היתרא דקבלת אחריות דמוכר מהני אף באופן דנגמר המקח לגמרי או לאו, **וע"ע** חו"ד שם בביאור דברי הטי"ז.

ובדין השני דהר"מ, **עי'** משמעות הב"ח שם דכיון דהתנה דיוכל להחזירה, אע"ג דקיבל הלוקח אחריות חשיב כשליח ושרי, **אמנם** בפרישה שם פי' דה"מ בגונא דהר"מ דצריך להחזיר המעות

כשימכרנה דבזה אין דנים קבלת האחריות בתורת הלואה אלא כשליח, וכ"כ כע"ז בט"ז סקכ"ג.

חמרינ המעלים מעות [עג א']

עג א', החמרינ מעלים במקום היוקר כו', **שיטת** רש"י דאיירי דאחריות על החמרים בהליכה ובחזרה, ומ"מ שרי מטעמא דניחא להו כו' ואין כאן אגר נטר, **ועי'** קו' התוס' והראשונים, **[ועי'** מהרמ"ש אמאי לא הקשו תוס' מברייתא דהמוליך חבילה], **וברמב"ן** כתב ליישב ותו"ד דבשעה שקנו הסחורה פרעו מיד הפירות לבעה"ב, והא דטרחו וקיבלו אחריות אף בחזרה, משום דניחא להו דמגלו תרעא, **ובאו"ש** פ"ט ממלו"ל ה"ח הוסיף דאע"ג דהשתא דקנו הפירות הוי כפסיקה דלא שרי במקבל המוכר אחריות, מ"מ כיון שהלוקח קיבל אחריות זולא מהני כדן חביתא דחמרא, ובזה כתב להוכיח דשרי קבלת זולא אף בפסיקה בהזלה עיי"ש, **וע"ע** גידו"ת שער מ"ו ח"ד סי' מ' [הובא באו"ש שם] מה שהבין בכונת הרמב"ן באופ"א.

שיטת הרמב"ן דאיירי דקיבלו החמרים שכר טירחא ועי"ז דנים התגרים כשלוחים, ואע"ג דקיבלו עליהו אחריות בהליכה ובחזרה, לא הוי בתורת הלואה אלא עבור הריוח דמגלו תרעא, **ואע"ג** דבמוליך חבילה ובטרשא דר"ח לא שרי כשהאחריות ברשות לוקח ומשמע דאף במקבל שכ"ט, שאני התם דליכא סברת מגלו תרעא כיון דאין מקבל מעות אלא סחורה, **אמנם** צ"ב לשי' הב"ח וחור"ד [הובא לעיל] דאף בסחורה שייך סברת מגלו תרעא [ומה"ט כתב הטור דאסור להוליך חבילה אף במתחייב לפרוע המעות תיכף לאחר מכירה], אמאי לא שרי בכה"ג במקבל שכ"ט בכל ענין, **ועי'** ט"ז סקכ"ח משכ"ב.

ע"ע בי' הגר"א סקל"ד דכתב להוכיח כהרמב"ן מדברי הירושלמי, אמנם עיי"ש דבירושלמי מבואר דשרי אף בלא טעמא דמגלו תרעא ומוזלי גבייהו ופליג אבבלי.

שיטת תוס', **עי'** תוד"ה "החמרים" דאיירי דהחמרים קיבלו אחריות בהליכה לחוד אבל בחזרתן קיבל הבעה"ב את האחריות, והא דטרחו בחזרתן אע"ג דלא קיבלו שכ"ט משום דמגלו תרעא, **ועי'** בשו"ת הרעק"א תשו' נ"ב דהקשה אמאי לא שרי אף כשהאחריות בחזרתן על החמרים, ונימא דלאחר שקנו הפירות עשו פסיקה עם הבעה"ב בחובן דשרי אף באחריות עליהם, וכתב ליסד דחשיב פסיקה בהזלה כיון דמספק לו הסחורה במקום היוקר, ולא שרי הוזלה בפוסק בחובו עיי"ש, **ועי'** חזו"א ע"ו סק"ב מה שדן בדבריו.

סוגיא דטרשא

ע"ע סה"ת שער מ"ו ח"ד אות מ' דפי' כתוס', אולם הקשה בגידו"ת שם ממשי"פ לעיל שם אות ל"א טרשא דר"ח כשיטת הבעה"מ דשרי אף באחריות על הלכות, [ולפמשי"כ הר"פ הובא לעיל דהיתרא דר"ח משום דאין התשלום עבור המעות אלא עבור בעל המעות דפוטר ממשכס אי"ש].

שיטת הר"מ, ע"י ר"מ פ"ט ממלו"ל ה"ח משי"פ באופ"א ההיא דחמרין, וע"י בנו"כ שם ובגידו"ת שם אות מ' אמאי לא הוי כפסיקה ביש לו.

שם. תוד"ה "מאי טעמא", ע"י נימוק"י משי"פ בד' הר"ח והובא בב"י הגר"א, וע"ע חו"ד סקכ"ה.

ע"ע רא"ש סי' כ"ג, וטשו"ע סי' קס"ז דשרי לאדם להלוות לחבירו כו', ומקורם מטרשא דר"ח, ובב"י הגר"א פליג דל"מ, ומכמה טעמים יעו"ש. עוד יעוין בחו"ד סק"ב, ובשע"ד סק"א דהק' אמשי"כ בשו"ע דה"ה דבהתנה עמו ליתן כ"ש סגי, אמאי לא הוי ר"ק כיון דאין מקבל כל שכרו, ול"ד לחמרים ומוליך חבילה, דשאני התם דהוי מקח יעו"ש. ובעיקר גורי האחריות דהמלוה ולוה, יבואר להלן בסוגיא דעיסקא.

ראשי פרקים בשמעתא דצד אחד בריבית [סה ב']

צד אחד בריבית

סה ב', מתני' מכר לו את השדה כו', ובגמ' מי אוכל פירות כו', ומבואר דבמכר לו את השדה מעכשיו תלוי בפלוגתת ר"י ורבנן, וכן נחלקו לענין משכן לו בית ואמר לו לכשתרצה למוכרם לא תמכרם אלא לי, וכן לענין מכר לו בית ואמר לכשיהיו לי מעות החזירם לי, וכן נחלקו לעיל סג א' לענין מי שהיה נושה בחבירו ועשה לו שדה מכר, ועוד נחלקו בערכין לא א' בדין בתי ערי חומה אי חשיב ריבית גמורה והתורה התירתו או לאו, ובמגילה כז ב' נחלקו לענין מכירת ביהכנ"ס ע"מ שאם ירצו יחזירהו, וביסוד פלוגתתם נחלקו אביי ורבא לעיל סג א' אי ר"י שרי בכל ענין, או דווקא בריבית ע"מ להחזיר, ומבואר בתוס' שם דמדאורייתא מודה רבא דבצד אחד פליגי, ופלוגתא אביי ורבא אי אסור לר"י מדרבנן בשלא ע"מ להחזיר, ובב"ח קע"ב צידד דכל דבריהם לרבא אבל לאביי פלוגתת ר"י וחכמים מדרבנן, אבל מדאורייתא שרי בכל ענין. ע"ע רשב"א סז א' דמבואר בתו"ד דתלה בפלוגתא אמוראי אי אליבא דרבא אסור לר"י צ"א מדאורייתא או לאו ואכ"מ.

ע"ע שע"ד קע"ב סק"ה דהקשה אמאי לא אסור לר"י מדרבנן כדין ריבית מאוחרת דגזרו אף בלא קציצה עיי"ש.

עוד האריכו בדין צ"א בריבית אי הוי דאורייתא לחכמים, בשו"ת הריב"ש סי' ש"ה ותס"ד הובא בגליון הרעק"א קע"ד סעי' א', ובבית מאיר קע"ב סק"ד, ומחנ"א ריבית סי' י"ב, וע"ע שו"ע קע"ד סעי' א' ונו"כ שם.

עוד נחלקו הראשונים אי ר"י פליג אף בהלואה גמורה, או דווקא באיכא צד מכר, ע"י רש"י ותוס' לעיל סג א', ותוס' סה ב' ד"ה "לכשיהיו", ערכין לא א' ד"ה "ור"י", ובמגילה כז ב' ד"ה "ור"י". [וברש"י ערכין לא א' הקשה דכל הלואה חשיב צ"א שמא תשמטנו שביעית עיי"ש], וע"ע גדר מחודש בדין צ"א בריבית בר"ח מגילה שם.

ריבית ע"מ להחזיר

מבואר בגמ' סג א' דלרבא נחלקו ר"י וחכמים אי ריבית ע"מ להחזיר אסור מדרבנן או לאו, ועי' רשב"א בשמעתין דהכריח דאליבא דאביי לכו"ע שרי, וע"ע מהרמ"ש בשמעתין מש"כ בזה, ובטעמא דרבא, ע"י תוס' שם, וריטב"א החדשים, וחוו"ד קע"ד סק"ד, והגהות אמרי ברוך שם, ובי' הגר"א קע"ד סק"י.

פעמים ששניהם מותרים

גמ' דאמר ליה קני כשיעור זוז, ע"י רד"ה "קני" דאוכל פירות קרקע המגיע כו', ובתו"ח דקדק

ראשי פרקים בשמעתא דצד אחד בריבית [סה ב']

דמשמע דאסור לאכול יותר מכשיעור מעותיו, אמנם עיי"ש ובשער דעה קעי"ב סק"ב דפשיטא דשרי לאכול יותר מכשיעור מעותיו ברצון המוכר וליכא בזה חשש ריבית כלל, ובפנ"י פ"י כונת רש"י דבסתמא אסור לאכול יותר משום איסור גזל.

פעמים ששניהם אסורים

גמ' דא"ל לכי מייתית קני מעכשיו, ע"י אבנ"ז יו"ד רי"ג דהקשה אמאי לא תלינן דמתכוין בתנאו דיקנה הגוף מעכשיו ופירות לכשיביא המעות עיי"ש.

ע"ע סה"ת שער מ"ו ח"ב סי' ט' דאי אכלו המוכר והלוקח מוציאין מידן דהוי ר"ק, ובגידו"ת שם הקשה אמאי מוציאין מיד המוכר, הא כיון דכל איסורו הוא דווקא בנתקיים המקח, א"כ הו"ל ריבית דרך מכר דהוא מדרבנן עיי"ש.

עוד מבואר בגמ' לעיל דמשלשין הפירות, וע"י רשב"א דמבואר דלא שרי' לאכול הפירות במתנה ע"מ להחזיר, דהא קיי"ל כרבא לעיל סג א', וע"י נימוק"י משה"ק ע"ד, וע"ע שו"ע קע"ד סעי' ה', וט"ז שם סק"ד, וגידו"ת שער מ"ו ח"ד אות כ'.

ובעיקר המבואר בגמ' דהלוקח אסור, ע"י רשב"א וכ"פ השו"ע קע"ד סעי' ז' דלפי"ז בכל מקח על תנאי אי לא נתקיים התנאי ובטל המקח איגלאי דהמעות הוי הלואה ואסור לאכול פירות, וע"י חו"ד סק"ו מש"כ לחלק בין הא דקיי"ל חו"מ רמ"ו סעי' י"ז דבנתן קרקע במתנה לחבירו ונתבטלה המתנה אין המקבל מחזיר פירות.

ע"ע רמב"ם פט"ז ממכירה ה"ח, ושו"ע חו"מ רל"ב סעי' ט"ו בדין מוכר קרקע לחבירו ונמצא בה מום דמחזיר כל הפירות שאכל, וע"י סמ"ע שם סקל"ג דדן אי חשיב כריבית, וע"ע בנחל יצחק סי' פ"א סעי' ל"ב.

משכן לו בית

גמ' משכן לו בית כו' ואמר לו לכשתרצה כו' בדמים הללו אסור, ע"י תוד"ה "לא" ורא"ש משה"ק ממתני' ותירוצם, ומבואר דאיירי בלא אומר מעכשיו אבל במעכשיו שרי, וכ"כ הגה"מ סי' תל"ד, אמנם בראב"ד פ"ז ממלו"ל ה"ז מבואר דאף באומר מעכשיו אסור הואיל ולא פסיקא מילתא בזביני, וע"י סה"ת שער מ"ו ח"ד אות כ"ג ובגידו"ת שם מש"כ בדעת הראב"ד לחלק בין דינא דמתני' לדינא דמשכן לו בית.

ראשי פרקים בשמעתא דצד אחד בריבית [סה ב']

עוד תי' התוס' והרא"ש דשאני מתני' דהלוה יכול למכור השדה לאחר כנגד המלוה כו', **ועי'** שער דעה קס"ו סק"א דהקשה דמ"מ כשמכר לו לבסוף להוי כריבית מאוחרת, וכתב להוכיח דלענן ריבית מאוחרת אמרי' אוזולי קמוזיל גביה, **ועי'** דרכי דוד.

עי' שו"ת הרשב"א ח"א סי' תרנ"א, ור"י מגא"ש ב"ב קס"ח א' דתי' קו' התוס' דהיתרא דמתני' משום דהוי ריבית דרך קנס, **וכ"מ** בריטב"א החדשים לקמן סו א', **ועי'** רעק"א במתני' דהקשה דהריטב"א סתר דבריו ממש"ק בשמעתין כתוס', **ובעיקר** ריבית דרך קנס, **עי'** שו"ע קע"ז סעי' י"ד, וחוו"ד שם סקט"ו, והגהות אמרי ברוך.

עוד נחלקו הראשונים אי שמעתין איירי באופן דהתנה דלא ימכרנה לאחרים אף ביותר מדמים הללו, אבל אי התנה דלא ימכרנה לאחרים אלא בדמים הללו כיון דמצי למכור לאחר ביותר מדמים הללו שרי [כיון דאין לו חיוב מן הדין למכור לו], או דילמא אסור בכל ענין, **ויסוד** הנידון תלוי בגמ' ע"ז עב א', **עי'** רמב"ן, רשב"א, ריטב"א, והגהות מרדכי סי' תל"ד, ומחנ"א ריבית סי' י"ח, ופנ"י, ושו"ע ורמ"א חו"מ ר"ו סעי' א' ונו"כ שם, [ובזה תלוי נידון הראב"ד פ"ז ממלו"ל הני"ל והראשונים אי באסמכתא איכא איסורא דריבית].

עוד יעוין בסה"ת שער מ"ו ח"ד אות כ"ג דנקט דמשכן לו בית לא הוי אלא אבק ריבית, **ובב"י** הקשה דתלוי בפלוגתת הראשונים אי צד אחד בריבית הוי דאורייתא, **ועי'** בית מאיר קע"ב סעי' ד' משכ"ל.

עי' תוס' לעיל סג א' דהוכיחו מדינא דמשכן לו בית דשרי צ"א בריבית אף בלא צד מכר, **אמנם** במגילה כז ב' ד"ה "ור"י"י נקטו דמשכן לו בית חשיב צד מכר, ולכאוי צ"ל דס"ל שם כהראב"ד דאיירי במעכשיו, **וברעק"א** כו"ח סג א' פי' דאף בלא אמר מעכשיו כיון דיתכן דהמעות יהיו לשם מכר [ונתנו לו מעיקרא בתורת קנין לאחר ל'] לכך חשיב צד מכר, **ועי'** דלפ"י הא דחשיב צ"א בריבית, משום דשמא ימכרנה ואסור מדרבנן כעין דינא דפסיקה.

ובעיקר דבריו דהצד מכר הוי דרך קנין לאחר ל', **כן** נקט החוו"ד ק"ס סק"י וקע"ב סק"י"ב, **[ועי"ש]** דהא דשרי' בשווין אע"ג דחשיב כפסיקה ולא שייך להתיר משום דקנה למש"פ, מ"מ שרי משום דליכא שיעבוד הגוף], **ובחוו"ד** קע"ז סקט"ו מבואר עוד דעיקר הריבית במשכן לו בית הוא משום גוף התנאי דלכשתמכרנה כו' דחשיב שוה פרוטה, **ועי'** הגהות אמרי ברוך שם, **ועי'** במשנת החוו"ד קס"א סק"א.

עוד נחלקו החוו"ד קע"ב שם והשער דעה קע"ב סק"ה, היכא דבשעת ההלואה היתה הקרקע שוה יותר, ובעת המכירה הוזלה ואין שוה אלא כמו שהתנה עמו אי שרי או לאו.

ראשי פרקים בשמעתא דצד אחד בריבית [סה ב']

גמ' בשויהן מותר, עי' מ"מ פ"ז ממלו"ל ה"ז דלא התירו אלא בפוסק בשויה אבל אם קוצץ בסכום מסוים אפי' שהוא בשויה מחזי כריבית ואסור, ובב"י וט"ז קע"ב סק"י נחלקו ע"ד עי"ש.

ע"ע חו"ד קע"ב סק"ב דכתב לחדש דאי נתייקר השדה לבסוף כיון דבעת הפסיקה פסק בשויה מותר, ולא חשיב דיהיב השתא ריבית כיון דאיגלאי דהמעות היו דמי מקח, וליכא לאסור נמי משום פסיקה עי"ש הטעם, [ויל"ד בדברי הראשונים בשמעתין ודברי תוס' לעיל סג א', וכן צ"ב אמאי בדמים הללו אסור, ולפמשי"כ החו"ד קע"ז סקט"ו הובא לעיל א"ש]. ע"ע ט"ז ק"ס סק"ב דהקשה אמשי"כ השו"ע דהמלוה מעות ע"מ שכל מלאכה שתבוא לידי יתן למלוה לעשותו אסור, מ"ש משמעתין דשרי להתנות ע"מ שימכרה בשויה, ועי' נקוה"כ שם וחו"ד סק"ז, וקונטרס הריבית להסמ"ע אות כ"ט משכ"ל.

מכר לו בית

גמ' מכר לו בית כו' מאן תנא כו', נחלקו הראשונים אי בעבר והתנה המקח תלוי ועומד, או דבטל מעיקרא, עי' תוס' ור"מ פ"ו ממלו"ל ה"ה ושו"ע קע"ד סעי' א', ובאחרונים האריכו בד' הר"מ דהמקח בטל מעיקרא, אי משום איסורא דריבית [ועי' מחנ"א סי' י"ג דלפ"ז לא גרס הר"מ דלא כר"י, ובבית אפרים יו"ד מ"ב נחלק ע"ד עי"ש], או דילמא עיקר טעמו משום דביני חו"מ לא חל קנין כה"ג, וכן הקשו דהר"מ סתר דבריו בפ"א ממכירה הי' י"א, עי' לח"מ מלו"ל שם, וסמ"ע ר"ז סק"א, ומחנ"א ריבית סי' י"ג בארוכה, וגידו"ת שער מ"ו ח"ב דין ח'. ע"ע מחנ"א ריבית י"ג, ונובי"ת יו"ד ע"ה, וחו"ד קע"ד סק"א דשמעתין איירי דווקא באומר בתנאי כו', אבל באומר ע"מ שרי דלא חשיב כתנאי אלא זכה בשדה לגמרי וחוזר אח"כ ומכרו לו, וע"ע ח"י מהרא"ל.

תוד"ה לכשיהיו, מבואר בתירוצם דלא שרי ר"י אלא באיכא צד מכר, וע"ע תוס' ערכין לא א' ד"ה "ור"י דפי' כעין דבריהם בשמעתין, ועי' ח"י הרעק"א שם משה"ק ע"ד, וכן מה שהוסיף להקשות בשמעתין, ויבואר עוד להלן בשמעתתא דמשכנתא.

גמ' סיפא דאמר לי מדעתיה, בטעם חילוקא דרישא וסיפא, נאמרו כמה פי' בראשונים, עי' רש"י, רא"ש, נימוק"י, ורשב"א לקמן סו א', וריטב"א החדשים.

סוגיא דמשכנתא

ריבית באסמכתא

סו ב', אמר רב נחמן השתא דאמור רבנן אסמכתא לא קניא כו', התם זביני הכא הלואה, נחלקו הראשונים בביאור דינא דר"נ למסקנת הגמ'.

שיטת רש"י דר"נ ס"ל דמחילה בטעות הוי מחילה, ואסמכתא שאני דהוי דרך הלואה ומחזי כריבית קצוצה, **[ועי' בראשונים דלפ"ז ס"ל לר"נ דכל משכנתא בלא נכיתא יוצאה בדיינים]**, **ובפנ"י** ביאר הטעם דלא חשיב ר"ק מדאורייתא משום דלא קצץ ואף אי חשיב כקצץ אין זה ריבית בטוחה וכדין משכנתא להלן, **ויל"ד** להך גיסא דחשיב כקצץ, אי מ"מ אף בלא קצץ הדרי פירי היכא דתחילתו הלואה, או לאו **[אילה"ש]**, **עוד** יתכן כמבואר באחרונים להלן, דל"ח ר"ק אף בריבית בטוחה כיון דלא אכל הפירות בתורת ריבית אלא בתורת מכר, וכן הלוח לא מחל אלא בתורת מכר.

ע"ע בי' הגר"א ק"ס סק"ז דמבואר דס"ל לרש"י דלא מהני מחילה בריבית וכשיטת הגאונים, דאל"כ כיון דר"נ ס"ל דהוי מחילה אמאי איכא איסור ריבית הא מחיל, **ועי' בחי' ר' שלמה ב"מ** סי' ז' מה שדן בדבריו, **ובריטב"א** החדשים מבואר דאף למ"ד דמהני מחילה בריבית ה"מ מחילה גמורה עי"ש.

עוד יעוין ברש"י ד"ה "והדרא פירי" דכתב לאחר שלוש אם אכלן לוקח, **ובבי' הגר"א** דקדק דבתוך שלוש חשיב אבק ריבית ולא הדרי אף למסקנא, ולפמ"כ הריטב"א החדשים דמחילה שאינה גמורה לא מהני לכו"ע בריבית א"ש חילוקא דתוך ג' מלאחר ג', **אולם** במהרמ"ש לקמן סז א' על רד"ה "הכא נמי" פי' דכונת רש"י לאחר ג' וכ"ש בתוך ג', וכן מוכרח מרש"י שם.

שיטת תוס' והרא"ש דבין בהלואה ובין בזביני חשיב א"ר ואין יוצאה בדיינים, ועיקר חילוקא דהגמ' הוא בדין מחילה בטעות, **וכ"כ** הרמב"ן, רשב"א, ונימוק"י בד' הרי"ף והגהות אשר"י, **ועי"ש** חילוקי לשונות בביאור חילוקא דהלואה וזביני, **ובמש"כ** ההגהות אשר"י שם לדמות דינא דמחילה בטעות לדין יאוש, נחלקו השער משפט סי' כ' ושער"י ש"ה פ"ב בביאור כונתו עי"ש.

עוד מבואר ברא"ש דלא הדרי פירות אלא אותם שאכל לאחר שלוש אבל בתוך שלוש לא הדרי, **ועי' פילפולא** חריפתא אות מ', וב"י חו"מ ר"ז עמ' מ"ו דבתוך ג' נחית נמי בתורת משכנתא ודינו כמשכנתא באתרא דמסלקי דס"ל דל"ח אלא א"ר.

שיטת הר"מ פ"ו ממלו"ל ה"א ד' דאסמכתא כיון דלא קניא הוי ר"ק, **[ועי"ע** שם ה"ז במש"כ לחלק ממשכנתא דל"ח אלא אבק ריבית ויבואר להלן], **ועי' בב"י** שם דלשיטת הר"מ אף פירות בתוך ג' הדרי דחשיב ר"ק, **ובעיקר** שיטתו דהר"מ, **עי' אבהא"ז** דהקשה אמאי תוך ג' חשיב ר"ק הא כיון דנחית לשדה אף בתורת משכנתא לא גרע ממשכנתא דחשיב א"ר כמבואר בר"מ שם

סוגיא דמשכנתא

ה"ז, וכן צ"ב אמאי לאחר ג' חשיב ריבית קצוצה הא לא אכל הפירות אלא בתורת מכר עיי"ש, וע"ע משנת"ב בריטב"א החדשים.

שיטת הרי"ף, ע"י רי"ף דשאני זביני דליכא איסורא לכך הוי מחילתו מחילה, משא"כ בהלואה דאיכא איסורא, ובנימוק"י שם פ"י כונתו דעיקר החילוק הוא בדין מחילה בטעות, אמנם בב"י שם נקט ע"ד הרי"מ דבהלואה הוי ר"ק.

את ונוולא

סז א', ההיא איתתא כו', סמכא דעתיה, ע"י ר"מ פ"א ממכירה הי"ב דמבואר דלא חל המכר כלל, ובלח"מ ובב"י הגר"א פ"י דגרס בשמעתין לא סמכא דעתיה, ועיי"ש ובמחנ"א סי' י"ג בטעמא דתלי' דנתכוין שלא יחול המקח כלל, אמנם בריטב"א החדשים וטור קע"ד מבואר דהמקח חל אלא צריך לקיים תנאו.

ע"ע שו"ע חו"מ קע"ד סעי' ג' וחו"מ קפ"ב דפסק כהטור, אמנם בחו"מ סי' ר"ז סעי' ח' פסק כהר"מ, וע"י חת"ס משכ"ל.

גמ' פירי מאי כו', ע"י פנ"י דהאריך דסתימת דברי רש"י דספיקא דהגמ' בדיני ריבית, וכ"מ בתורא"ש דכתב דמקורו דרש"י בסוגיא דאסמכתא לעיל משמעתין, והא דמספקי' דילמא חשיב א"ר וא"י בדיינים, ולעיל גבי אסמכתא פ"י רש"י דיוצאה בדיינים מדרבנן, צ"ל דשאני הכא דחל המקח על תנאי כשיטת הראשונים [הובא לעיל] והלכך פשיטא דאי חשיב כזביני דינו כא"ר, אמנם בתוס' הביאו שיטת ר"ת דנידון הגמ' לאו בדיני ריבית אלא בדין מחילה בטעות, [ולפ"ז צ"ב מהו דמיון למשכנתא], ובמלחמות הקשה דבשמעתין ליכא טעות כלל, וע"י פנ"י משכ"ל ומה שהוסיף לפרש בספיקא דהגמ'. ע"ע ריטב"א החדשים דפ"י דאיירי במכר ע"מ להחזיר [ואזיל לשיטתו לעיל סג דהוי ר"ק], ומספקי' לחכמים דאסור אי ה"מ בבית אבל בשדה שאין הריבית ברור חשיב אבק ריבית, או דילמא ל"ש, אמנם במלחמות בסו"ד מבואר דרבה בר"ה ס"ל כמאן דאמר מכר ע"מ להחזיר שרי.

עוד יעוין באבה"ז פ"ו ממלו"ל ה"ז דרך חדשה בספיקא דהגמ' בשיטת הר"מ.

ספיקא דמשכנתא

שם. אמר ליה אביי לרבא משכנתא מאי כו', בביאור ספיקא דהגמ', ע"י רש"י דפ"י טעמא דלא קץ משום דלא קץ עמו לאכול פירות, ונחלקו המחנ"א ריבית י"ב ולח"מ פ"ו ה"ז אי כונתו דלא קץ כלל אכילת פירות, או דלא הזכיר אכילה שהיא לשם ריבית, ובריטב"א החדשים הקשה

סוגיא דמשכנתא

ע"ד רש"י דכיון דמשכן לו סתם הרי זה כקוצץ, ומבואר דפ"י כונת רש"י כהמחנ"א דהטעם דחשיב לא קץ משום דלא הזכיר אכילת פירות. **ולכך** פ"י דסברת לא קץ משום שאין הריבית בטוחה, וספיקא דהגמ' אי סגי בהאי טעמא לחודא או דלא שרי' אלא בזביני דאיכא תרתי למעליותא. **ועי'** ח"י רח"ה פ"ו ממלו"ל ה"ז בתו"ד דנפק"מ בין רש"י והריטב"א בקץ להדיא אי חשיב ר"ק או לאו. **ובעיקר** שיטת רש"י צ"ב ממש"פ לעיל סב ב' ד"ה ובדינינו" טעמא דמשכנתא דחשיב א"ר משום דלא הוי ריבית בטוחה, **וכן** הקשה הפנ"י, וכתב ליישב דשמעתין איירי בבית דהוי ריבית בטוחה, וצ"ע מרד"ה "משכנתא". **ויתכן** דעיקר סברת לא קץ הוא דווקא בריבית שאינה בטוחה, וע"ד מש"פ הגר"ח בשי' הר"מ ויבואר להלן, **וכן** נקט הלח"מ פ"ו ממלו"ל ה"ז בשיטת רש"י.

עוד כתב רש"י בד"ה "הכא נמי" דלטעמא דלא קץ פליג אדר"נ לעיל דס"ל דהדרי פירי, **ובפנ"י** דקדק אמאי לא כתב רש"י כן לעיל גבי את ונוולא, עיי' ש"ת.

שיטת הרשב"א, **עי'** רשב"א ד"ה "עבד" דמבואר בתו"ד דנידון משכנתא אי הוי ר"ק או א"ר, תלוי בפלוגתא צד אחד בריבית, והני אמוראי דס"ל דחשיב א"ר טעמיהו משום דס"ל כר"י דצ"א בריבית מותר, ולפ"ז הא דאמר' משום דלא קץ צ"ל דהיינו עיקר טעמא דצ"א משום דליכא קציצה. **ובעיקר** דברי הרשב"א, כן מבואר בתוס' לעיל סה ב' בד"ה "לכשיהיו" בקו', [ועיי' ש"ת תירוצם], וכן בתוס' ערכין לא א' ד"ה "והתניא" עיי' ש"ש, **ובחי'** הגרעק"א ערכין שם תמה מאי שייך במשכנתא צ"א, הא כיון דאף אם לא יפדה אין זוכה המלוה אלא מכאן ולהבא נמצא דאכילת הפירות עד עכשיו היה בתורת ריבית.

עוד מצינו לפרש סברת דלא קץ בפנ"י, עפמ"כ תוס' סד ב' טעם היתרא דמשכנתא משום דחשיב כמכירה ול"ש בית או שדה, דלפ"ז טעמא דלא קץ לאו משום דליכא ר"ק, אלא דמחמת דלא קצץ לשם ריבית דנים השדה כמכורה.

ובעיקר נידון הראשונים הנ"ל בדין ריבית שאינה בטוחה אי חשיב ר"ק או לאו, **העירו** האחרונים מכמה דוכתי דמבואר דחשיב ר"ק [ועיקר הקו' להסוברים דקיי"ל דמשכנתא לעולם לא הוי ר"ק], **חדא** מדינא דצ"א בריבית דאסור לרבנן אע"ג דהוי ריבית שאינה בטוחה, **(ובש"ך** קע"ד סק"א נקט מה"ט דצ"א נמי לא הוי אלא א"ר), **ובבית מאיר** קע"ב סעי' ו' כתב לחלק דשאני משכנתא דאין הריוח ברור משא"כ צ"א הריוח ברור אלא דאין ההלואה ברורה ובהא חמיר טפי, ולפמ"ש הגר"ח לבאר דין ריבית שאינה בטוחה הובא להלן, פשיטא דלא שייך האי טעמא אלא במשכנתא דאית ליה קנין גוף לפירות.

סוגיא דמשכנתא

עוד צ"ב אמאי הראשונים לעיל ריש פרקין פי' טעמא דסב"ס משום דאזלי' בתר מעיקרא [ובשו"ת הרא"ש כלל ק"ח פי' משום דמדה יהיב ומדה שקיל] ולא פי' מטעמא דהוי ריבית שאינה בטוחה, **וביתור** תמוה מהא דמבואר בגמ' ריש פרקין דבלוה ק בק' אי אזלי' בתר השתא חשיב ר"ק אע"פ דהוי ריבית שאינה בטוחה, וצ"ל דכל האי דינא דריבית שאינה בטוחה נתחדש לבתר דמסקי' דאזלי' בתר מעיקרא ובעי' קציצה ברורה בשעת ההלואה.

עוד צ"ב אמאי ריבית שאינה בטוחה ל"ח ר"ק מחמת עצם קבלת הזכות לאכול פירות שהוא שוה כסף ויש ליישב.

דעת רבינא

שם. עבד רבינא עובדא כו', **נחלקו** הראשונים אי רבינא קאי בין אמשכנתא ובין אזביני, או על חד מיניהו, ואי קאי אף אמשכנתא קשה דסתר דבריו לעיל סב ב' דס"ל שם דמשכנתא חשיב אבק ריבית, ונאמרו בזה כמה דרכים.

שיטת תוס', רא"ש, והראב"ד פ"ו ממלו"ל ה"ד-ו', דרבינא לא קאי אלא אזביני, וטעמא דאפיק פירי משום דהוי מחילה בטעות, **ובפנ"י** פי' דחשיב טעות כשיטת הר"מ לעיל דלא חל המקח כלל. **ובשיטת ר"ת** דספיקא דהגמ' בזביני נמי הוי בדין מחילה בטעות, **עי'** פנ"י ומהרמ"ש מש"פ לפי"ז ספיקא דמשכנתא.

שיטת הרמב"ן דרבינא קאי בין אזביני ובין אמשכנתא [וכד' הרי"ף], והא דס"ל לרבינא לעיל דמשכנתא חשיב אבק ריבית, ה"מ באתרא דלא מסלקי דהוי ליה כזביני וכמכירה מעכשיו וחוזר ולקחה לאחר זמן, **ויל"ד** אי כוננו דבאתרא דלא דמסלקי הוי מכירה גמורה וחוזר וקונהו, או דאע"ג דהוי הלואה מ"מ נידון לעינן ריבית כמקח, וע"ע להלן בדקדוק המשך דבריו.

שיטת רש"י, **עי'** רשב"א לעיל סב ב' דדקדק לשון רש"י שם בד"ה "בדינינו" דרבינא דקאמר התם דהוי א"ר איירי בכרמים דזימנין אינם עושים פירות, ובשמעתין איירי בבית וכמש"כ רש"י סד ב' לחלק בין בית לשדה, **ובלח"מ** פ"ו ממלו"ל ה"ז הקשה מאת ונוולא דאיירי בשדה, **וכן** צ"ב מרד"ה "משכנתא".

ע"ע פנ"י דכתב ליישב בד' רש"י דהתם איירי באתרא דלא מסלקי וכדמדוקדק מלשון רש"י שם ד"ה "אינהו", **[וכן]** דקדק הרש"ש שם, ושמעתין איירי באתרא דמסלקי וכשי' הרמב"ן לעיל, ואע"ג דס"ל לרש"י סז ב' ד"ה "באתרא" דבלא מסלקי שרי לכתחילה, ה"מ לרבא בריה דרב יוסף, אבל רבינא פליג דחשיב אבק ריבית, **והא** דפי' רש"י שם הטעם דלא חשיב ר"ק משום דלא הוי ריבית בטוחה וה"ט שייך אף במסלקי, צ"ל דדוקא בלא מסלקי דאית ליה קנין בשדה מהני טעמא דאין הריבית בטוחה [וע"ד הגר"ח להלן].

סוגיא דמשכנתא

שיטת הר"ח הובא ברי"ף דרבינא לא איירי אלא בזבינא לחוד אבל משכנתא אבק ריבית הוא, **וכ"ה** שיטת הבעה"מ, וטעמא דרבינא מבואר בבעה"מ משום דהוי מחילה בטעות, **אמנם** בב"י חו"מ ר"ז פ' בשם הרז"ה דזביני כיון שהוא מתבטל לאו מכר הוא כלל והו"ל הלואה גמורה משא"כ משכנתא דהוא מכר ליומיה.

ובעיקר דברי הבעה"מ, **עי'** רמב"ן בחי' ובמלחמות דהקשה אמאי חשיב טעות כיון דאכל מדעת, וצ"ל דס"ל כשי' הר"מ לעיל דלא סמכא דעתיה ולא חל המקח כלל, **וכ"כ** הפני"י, **ועוד** הקשה ממגילה כז ב', וערכין לא א', **ועי'** חת"ס ויבואר עוד להלן.

שיטת הראב"ד המובא ברשב"א דרבינא קאי אמשכנתא לחוד אבל בזביני ליכא ר"ק, ועי"ש דהוסיף להכריח דלא הוי ר"ק דהא הו"ל צ"א בריבית ואף לחכמים לא אסור אלא מדרבנן, [וכבר נחלקו בזה האחרונים, **עי'** ב"י קע"ד ושו"ע שם סעי' א' ונו"כ שם], **ומבואר** דאע"ג דאיגלאי לבסוף דלא הוי זביני אלא הלואה, מ"מ כיון דמתחילה ניתן הכסף לזביני א"א שיהא ריבית דאורייתא.

שיטת הר"מ פ"ו ממלו"ל ה"ז דרבינא קאי אזביני לחוד, אבל משכנתא דשדה ל"ח אלא א"ר כיון דאין הריבית בטוחה, **וכן** משום דקנה השדה לפירותיה, **ובמ"מ** ולח"מ האריכו בטעמא דהוצרך הר"מ להנך ב' טעמי, **ובחי'** רח"ה פ' דכל גריעותא דריבית שאינה בטוחה הוא דווקא בזמן לקיחת הריבית אבל אי לקיחת הריבית ברורה, ליכא גריעותא במאי דבזמן הקציצה לא היה הריבית ברור, והלכך במשכנתא דקנה גוף לפירות אין לקיחת ריבית באכילת פירות, דדידיה קאכיל ועיקר הריבית בקבלת הקרקע לפירותיה והוא אינו ברור, משא"כ אסמכתא, **ועי'** באבהא"ז מה שדן בדבריו, **וכן** יל"ד אמאי אין לקיחת גוף הקרקע חשיב ריבית בטוחה, הא הוי שוה כסף.

בתי ערי חומה

עי' סוגית הגמ' ערכין לא א' דנחלקו מתנ"י וברייתא אי בתי ע"ח ריבית ואינו ריבית, או דהוי ריבית גמורה אלא שהתורה התירתו, ונחלקו ריו"ח ורבא אי תלוי בדין צ"א או לאו, **ובדעת** רבא נחלקו רש"י ותוס' שם ע"ב בטעמא דמתנ"י דאינו ריבית גמורה אי משום דאיירי בריבית ע"מ להחזיר או דבתי ע"ח נידון כמכר לחוד.

ובמלחמות בשמעתין בסו"ד הוסיף לפרש דלרבא נחלקו המשנה והברייתא בגדר המכירה דבתי ע"ח אי הוי כמשכנתא או כמכירה וחוזר ומוכר, **וע"ע** בנידון זה בקצוה"ח וניתה"מ ומשובב סי' נ"ה סק"א.

סוגיא דמשכנתא

עוד יעוין ברשב"א מגילה כז ב' ובריטב"א החדשים לעיל סג א' מש"פ בטעמא דבתי ע"ח הוי ריבית גמורה.

ובעיקר דינא דבתי ע"ח דמבואר דלרבנן הוי ריבית גמורה, **הקשו** בתוס' שם משמעתין דמשכנתא בלא נכייטא לא הוי אלא א"ר אף לרבנן, **[ובפנ"י]** בשמעתין הוסיף להקשות מעובדא דאת ונוולא], ותי' לפרש"י דחלוק בית משדה, ולפר"ת ילפי' מבתי ע"ח דכל כה"ג לאו ר"ק, **ויל"ד** אי לר"ת ילפי' מבתי ע"ח דכל ריבית שאינו בטוחה לא הוי ר"ק או דילפי' דכל כה"ג חשיב כזבינן, **וע"ע** משמעות תוס' סד ב' דעיקר טעמא דר"ת משום ריבית שאינה בטוחה, והא דשרי משכנתא בנכייטא אף מדרבנן משום דחשיב כמכורה. **ובפנ"י** בשמעתין נקט אף בשיטת התוס' סד ב' דעיקר הטעם דלא הוי ר"ק משום דחשיב כמכורה והיינו נמי סברת לא קץ.

ובעיקר תירוצם, **עי'** רעק"א סד ב' דהקשה דלר"י דצ"א בריבית שרי מנ"ל למילף מבתי ע"ח למשכנתא, הא שאני בתי ע"ח דהוי צ"א, משא"כ משכנתא כמש"כ התוס' שם להלן. **עוד** העירו לפמ"ש"כ רש"י בשמעתין טעמא דלא קץ משום דלא קצץ לשם ריבית, א"כ אמאי בתי ע"ח הוי ר"ק הא לא קץ. וצ"ל דכ"ד רש"י לבתר דגלי לן קרו דבע"ח שרי, **[אמנם]** קצ"ב מדברי התוס' בערכין דמבואר שם דלרש"י ליכא הכרח למילף מבתי ע"ח לעלמא], **ועי'** פנ"י בשמעתין דהאריך בזה.

צד אחד בזביני ובמשכנתא

עי' תוס' סה ב' ד"ה "לכשיהיו" וערכין לא א' ד"ה "ור"י" דהקשו לר"י דצ"א בריבית שרי אמאי משכנתא בלא נכייטא אסור מדרבנן, ותי' דשאני משכנתא דליכא צד מכר אמנם חלוקים דבתוס' בפרקין כתבו דאף יורשיו יכולים לפדותו, ובערכין פ"י משום דהלואה לעולם יכול לפדותו משא"כ בתי ע"ח דקצץ לו זמן, **ועי'** רעק"א ערכין שם. **וברעק"א** בערכין שם תמה על עיקר קו' מאי שייך צ"א במשכנתא הא אף אי לא יפדה הלואה את הקרקע, אין קנוי למלוה אלא מכאן ולהבא והפירות שאכל קודם לכן הוי ריבית גמורה [ועיי"ש דע"ד התוס' בפרקין סה ב' ל"ק, משום דקו' דאף בגונא דהתנה דכשיהיו לי מעות, לא יחשב צ"א], וצ"ל דס"ל לתוס' דכל משכנתא אי אינו פודה הקרקע זוכה בו המלוה למפרע, **וכן** מוכח מדברי הרשב"א הובא לעיל דפי' פלוגתת רבינא ורבה ברי"ה בדין צ"א בריבית עיי"ש [נתב"ש].

ובעיקר תירוצם דהתוס' דלא התיר ר"י אלא באיכא צד מכר, עדיין צ"ב לפמ"ש"כ לעיל סג א' ד"ה "צ"א" דאף בהלואה גמורה איכא היתרא דצ"א, ויתכן [דס"ל לתוס' סג א'] דמשכנתא כיון דיכול לפדותו לעולם, ל"ח דאיכא צ"א שאינו ריבית.

סוגיא דמשכנתא

עוד הקשו האחרונים אמאי לא חשיב משכנתא צ"א מטעמא דהוי ריבית שאינה בטוחה, ולפמ"ש התוס' דבעי' צד מכר א"ש, **וכן** י"ל לפמ"ש התוס' סג א' דבעינן דיהיה תלוי ביד המלוה והלוה.

סלוקי בלא זווי

סז א, גמ' אמר מר בריה דרב יוסף כו', **עי'** ריטב"א החדשים דהקשה בטעמא דאין מחשבינן משטרא לשטרא, ומבואר בתירוצו דעיקר פלוגתא רבא ור"א אי אכילת פירות בסתמא מחשבינן עבור הקרן, או דאנן סהדי דאכל עבור הריבית והלכך משטרא לשטרא דודאי לא אכל שט"ח אחר לכו"ע אין מחשבינן, ולפי"ז צ"ב אמאי לבתר דפרע אין מוציאים מידו ול"א דאכילת הפירות היה עבור הקרן ומאי דפרע ליה בטעות הוי, ויש ליישב. **אולם** משמעות רש"י ד"ה "מסלקין" דלא אמרי' א"ר א"י בדיינים אלא להוציא אבל לנכות מחובו שרי, וכן צ"ל בשיטת רבינו אפרים להלן, **ויש** שכתבו נפק"מ בירד לאכול הפירות להדיא לשם ריבית, דלריטב"א לכו"ע לא מסלקי, ולרש"י אף בהא מסלקי' דלא חשיב מוציא.

ובעיקר שיטת רש"י צ"ע ממשי"כ להלן ע"ב ד"ה "כגדולים", **עוד** צריך לבאר מ"ש בד"ה "לא מסלקין" לחלק בין אתרא דמסלקי ללא מסלקי ויש לפרש בכמה אנפי.

ע"ע אבנ"ז קפ"ו סק"ח דביאר דפלוגתא רבא ור"א בגדר איסורא דריבית אי עובר האיסור אף קודם גביית הקרן או דכל זמן דלא גבה הקרן ליכא שם ריבית עיי"ש. **עוד** יתכן דפלוגתא תלוי בנידון האחרונים בגדר חוב הריבית אי הוי חוב נפרד משום שכירות המעות, או דנעשה חלק מחוב ההלואה.

ע"ע פלוגתא רבינו אפרים [הובא בבעה"מ סד ב' ובסה"ת שער מ"ו ח"ג אות כ'] ומלחמות שם ור"מ וראב"ד פ"ו ממלו"ל ה"ב אי בכל א"ר נמי אמרי' סלוקי בלא זווי אפוקי מיניה הוא, או דילמא שאני משכנתא דהמלוה הלוה אדעתיה דשדה ואית ליה קנין בגויה הלכך לא שייך לדון אכילת פירות בתורת הקרן, משא"כ בכל א"ר, [ובתו"ד רבינו אפרים מבואר דר"א לא איירי אלא בנכיתא עיי"ש].

ובמחנ"א ריבית ט"ו ביאר פלוגתא הראשונים אי בא"ר חייב לצי"ש דלפי"ז ה"ה דמנכין לו בחובו, או דילמא אין חייב לצי"ש, [ולפי"ז יתכן דלהסוברים דבכל א"ר מנכין, עיקר פלוגתא רבא ור"א הוא נמי בדין א"ר אי חייב לצי"ש].

ובעיקר נידון המחנ"א, **עי'** שו"ת הרעק"א ת' פ'.

סוגיא דמשכנתא

ע"ע רמב"ן דהביא שיטת הראב"ד דמשכנתא וזביני דאסמכתא כיון דקאכל המלוה פירות מדעתיה, אי תפס לוח לא מפקי מיניה, וברא"ש סי' ה' ובנימוק"י בשמעתין הביאו ד' הראב"ד בסתמא דבכל א"ר מהני תפיסה, והק' הרמב"ן ע"ד משמעתין דאין מחשבין משטרא לשטרא, ובנימוק"י הקשה מעיקר דינא דר"א דסלוקי בלא זוזי אפוקי מיניה הוא, ועי' מל"מ פ"ד ה"ו ד"ה "כתב הטור" מש"כ ליישב, ועיי"ש עוד משה"ק הגידו"ת בסתירת הראב"ד, והאריך עוד בנידון זה המחנ"א סי' ט"ו, וע"ע קה"י סי' מ"ה.

משכנתא בלא נכיתא

סז א', גמ' אמר מר בריה דרב יוסף כו', נחלקו הראשונים היכי קי"ל במשכנתא בלא נכיתא, ואי חלוק אתרא דמסלקי מלא מסלקי, ותלוי בפ"י דברי מר בריה דרב יוסף משמיה דרבא ורב אשי.

שיטת רש"י, עי' רד"ה "לא" ובע"ב ד"ה "באתרא" דפי' שמעתין באתרא דמסלקי, ולפי"ז מבואר דמשכנתא בלא נכיתא אף באתרא דמסלקי אינו אלא א"ר, ונחלקו האחרונים אי ה"ה בבית דהריבית בטוחה או ה"מ שדה, דבפנ"י נקט דה"ה בית ומטעמא דלא קץ לשם ריבית כדפרש"י לעיל, והא דפי' לעיל סב' ב' משום דאין הריבית בטוחה ה"מ לרבינא עיי"ש, אולם בלח"מ פ"ו ממלו"ל ה"ז נקט דה"מ בשדה דאין הריבית בטוחה משא"כ בית [והיינו נמי סברת לא קץ], וכן מבואר ברשב"א לעיל סב' ב' בשיטת רש"י. אמנם למש"כ החו"ד קע"ב סק"ד דאף לרש"י חשיב בית ריבית שאינו בטוחה וכדלהלן, לכא"פ אף בית ל"ח ר"ק.

ובאתרא דלא מסלקי כתב רש"י שם דשרי לכתחילה משום דכמכורה דמי, ובשטמ"ק סז ב' פי' דאע"ג דבסוף הזמן חוזר המעות מ"מ דנים כמוכר וחוזר ולוקח. והעירו ממשי"כ החו"ד קע"ד סק"א דכל מקח על תנאי אי לא אמר ע"מ הוי צ"א בריבית, ולפי"ז ה"ה באתרא דלא מסלקי להוי צ"א [ולמשי"כ הסמ"ע ר"ז סק"א] הובא בחו"ד שם אי"ש [ד"ס].

עוד כתב הפנ"י דכ"ד רש"י דבאתרא דלא מסלקי שרי הוא אליבא דרבא בריה דרב יוסף לקמן ע"ב, אבל איכא אמוראי דפליגי וסברי דאסור לכתחילה, ובזה כתב ליישב דברי רבינא לעיל סב' ב' אדרבינא בשמעתין דהתם איירי בלא מסלקי [וכמש"כ הרמב"ן, וכן מפורש ברש"י שם], ומ"מ אסור מדרבנן, וכן מדוקדק מלשון רד"ה "מסלקינן" דכתב בסו"ד וא"נ כו' לא מסלקי ומשמע דה"מ דיעבד.

ובעיקר שיטת רש"י, עי' ריטב"א החדשים דהקשה דטפי הוי ריבית לא מסלקי ממסלקי כיון דקץ ליה [זימנא], וכן בב"י ריש קע"ה הביא בשם בעל העיטור דלא מסלקי חמור ממסלקי כיון דקץ ליה טפי]. ולכא"פ כונתו דבלא מסלקי טפי חשבינן דקץ לירד ולאכול פירות ממסלקי דמצי לסלוקי

סוגיא דמשכנתא

וליכא קציצה על אכילת פירות, **עוד** יתכן דבלא מסלקי דנים הריבית משום עצם קבלת הזכות לאכילת פירות, משא"כ במסלקי דאין הזכות בטוחה [אמנם צ"ע דהא אף באתרא דמסלקי מבואר להלן סח א' דלא מצי לסלקי שתא אחת].

ע"ע שיטת תוס' ע"ב ד"ה "במישלם" כרש"י, אולם חלוקים בדין משכנתא בבית וכמבואר בדבריהם לעיל סד ב'.

שיטת הרי"ף דקיי"ל כרבינא דמשכנתא בלא נכייטא הוי ר"ק, והכא איירי בנכייטא, **ועי'** רמב"ן רא"ש וטור דכ"ד הרי"ף באתרא דמסלקי אבל בלא מסלקי הוי א"ר והיינו רבינא לעיל סב ב', **אמנם** בב"י הגר"א קע"ב סק"א הקשה דא"כ אמאי לא העמיד הרי"ף שמעתין בלא נכייטא ובלא מסלקי, ולכך נקט דאף בלא מסלקי הוי ר"ק, ולעיל סב ב' לא גרסי רבינא. **ובעיקר** דעת הראשונים דחלוק אתרא דמסלקי מלא מסלקי אף מדאורייתא נתבאר ברמב"ן ד"ה "עבד רבינא" הטעם דכיון דלא מצי לסלקי הו"ל כמוכרה מעכשיו וחוזר ולקחה לאחר זמן, **אולם** באחרונים צידדו דודאי אין כונתו למכירה גמורה ממש"כ הרמב"ן בתו"ד דאי מחל המלוה הדרא קרקע למריה, אלא עיקר הגדר דכיון דלא מצי לסלקו קני ליה המשכון טפי לזכות אכילת פירות ונמצא דאין אכילתו מחמת המתנת המעות אלא משום זכות המשכון, **וכ"כ** כעיי"ז החו"ד קע"ב סק"ב, ויבואר עוד להלן.

שיטת הרי"מ דאין חילוק בין מסלקי ללא מסלקי, ולעולם בלא נכייטא בבית הוי ר"ק ובשדה דאין הריבית בטוחה הוי א"ר, **ועיי"ש** בהל' ח' דהביא שיטת הגאונים דכל משכנתא בלא נכייטא הוי ר"ק ל"ש מסלקי ולא מסלקי, ול"ש בית ושדה.

משכנתא בנכייטא

סז ב', אמר רבא בריה דרב יוסף כו', **נחלקו** לקמן רבינא ושאר אמוראי אי שרי או לאו, ומצינו כמה שיטות בראשונים אי איירי באתרא דמסלקי או אף בלא מסלקי, וכן נחלקו אי איכא חיוב לצורבא מדרבנן.

שיטת רש"י, דכולא שמעתא איירי באתרא דמסלקי, ובהא נחלקו רבינא ואמוראי אי הוי א"ר או שרי, אבל בלא מסלקי מותר לכתחילה לכו"ע.

שיטת הרי"ף, **עי'** רמב"ן דפי' כונתו דבאתרא דמסלקי הוי א"ר דקיי"ל כאמוראי דפליגי אדרבינא, והא דמבואר דאסור לצורבא מדרבנן לחוד, איכא דגרסי דאיירי באתרא דלא מסלקי דבכה"ג לכו"ע ליכא א"ר מדינא, אמנם יש שגורסים באתרא דמסלקי וס"ל כרבינא להלן דשרי [ועיי"ש דלהך גיסא יתכן דפלוגתא אמוראי ורבינא הוא אף בלא מסלקי], ואנן לא קיי"ל כותיה אלא כשאר אמוראי דאיכא א"ר בכל ענין.

ע"ע שיטת הראב"ד הובא ברמב"ן וברשב"א בשמעתין ולעיל סב ב' דפלוגת רבינא ואמוראי איירי בלא מסלקי, ולכו"ע מדינא שרי ונחלקו אי מחמרי לצורבא מדרבנן, וקיי"ל כרבינא דשרי, ובאתרא דמסלקי הוי א"ר, **ועי'** ברשב"א משה"ק ע"ד, **ומסיק** דרבינא איירי בכל ענין וקיי"ל כותיה ושרי אף במסלקי.

שיטת הר"מ דלא מחלקי בין מסלקי ללא מסלקי, ובבית לעולם הוי א"ר, ובשדה מותר.

גדרי נכייטא

שיטת רש"י, **עי'** רש"י סד ב' ד"ה "קמ"ל" דמבואר דטעם היתרא דנכייטא משום דזימנן לא שקיל מידי [והוי קרוב לשכר ולהפסד], וה"מ בשדה אבל בבית דנהנה תמיד ואין כאן ספק אסור, והיינו מתני' דלא ישכור בפחות, **ועי'** פנ"י שם ע"ד תוד"ה "ולא" דמשמעות דברי רש"י דבא לפרש היתרא דנכייטא וכנ"ל, אולם ממה"ק תוס' לשיטתם מבתי ע"ח, וכתבו דלפרש"י א"ש, מבואר דפי' דכונת רש"י לפרש עיקר היתרא דמשכנתא אמאי שרי מדאורייתא, **ולפי"ז** משכנתא דבית לעולם אסורה מדאורייתא, **וקצ"ב** דאי כונת רש"י לפרש עיקר היתרא דמשכנתא אמאי הזכיר רש"י צד ההפסד, הא סגי במאי דאין הריוח ברור דעיי"ז הו"ל ריבית שאינו בטוחה וכדפי' לעיל סב ב' [ד"ס].

ע"ע תוס' בכורות טז ב' ד"ה "אין" דמבואר דאף לרש"י שרי מדאורייתא לשכור בפחות וכל דינא דמתני' מדרבנן לחוד [ולכאוי' צ"ל דמדאורייתא דנים המעות כדמי השכירות], **אמנם** בתוס' לקמן ע ב' ד"ה "אין" משמע דלרש"י אסור מדאורייתא.

עוד יעוין בחו"ד קע"ב סק"ד דנקט דאף לרש"י שייך בבית תיוהא, וכ"ד דבבית ליכא הפסד הוא דווקא בשכירות דהתם אי יפול הבית אין צריך לשלם שכירות.

שיטת תוס' שם דליכא חילוק בין בית לשדה ואף בבית איכא תיוהא, ועיקר חילוקא דמשכנתא ממתני' שם, דשאני משכנתא דהלואה על הבית ואין מפסיד בעל השדה, **ועי'** חו"ד קע"ב סק"ב דאף דהתוס' דחו פי' זה, מ"מ בחצר דאין הלואה יכול להשכירו כיון דהמלוה מוחזק בו בתורת משכון, שרי מדאורייתא דחשיב תרבות בלא נשך, ולכך בנכייטא התירו לגמרי, **ובסו"ד** כתב דליכא נמי תרבות משום דאין המלוה משתמש מחמת המתנת המעות אלא מחמת זכות המשכון דאיי"ל בגוויה, ולכך אף בלא נכייטא שרי מדינא ולא אסרו אלא משום דהוי מילי דפרהסיא, ועיי"ש מש"כ ליישב בזה דינא דבתי ע"ח.

עוד פי' התוס' דבנכייטא חשיב כמכורה, וממה"ק מבתי ע"ח, משמע דמדאורייתא עיקר היתרא דמשכנתא משום דהוי ריבית שאינה בטוחה בין בבית ובין בשדה וטעמא דחשיב כמכורה הוא לבאר אמאי שרי בנכייטא מדרבנן, **וכן** מפורש בדבריהם להלן ע ב' ד"ה "אין", [ובעיקר קו', **עי'** חת"ס מש"פ].

סוגיא דמשכנתא

ובעיקר שיטת התוס' דאף בבית שיך תיוהא, ע"י גליון הש"ס משה"ק, ובאחרונים דנו דיתכן דאין כונת התוס' דמפסיד הקרן אלא דמפסיד המשכון ופעמים דאין לו מהיכן לגבות, אמנם כ"ז תלוי בדברי הטור קע"ב, ובב"י וב"ח שם, וע"ע ט"ז סק"ב וש"ך סק"י וחוו"ד סק"ה.

שיטת הרמב"ן, ע"י רמב"ן שם דכתב דהתי' הנכון כו', ומבואר דעיקר שריותא דנכייטא דכיון דאף אי אינו עושה פירות מנכה לו חשיב כזביני, משא"כ בהלווה ודר בחצירו דאין הקרן כלה בשימוש הבית ל"ח כזביני עיי"ש, ומבואר דאזיל בדרכו של רש"י דעיקר ההיתר משום קרוב לשכר ולהפסד, אולם הוסיף דיסודו משום דע"ז מחזי כזביני, ואזיל לשיטתו בגיטין ל' א' דיסוד היתרא דפרדיסא משום דחשיב כזביני [נתב"ש], וע"ע חוו"ד קע"ב סק"ג דלפ"ז דווקא במנכה לו מחובו אבל אי נתן לו שכר מועט בכל שנה אסור.

עוד העיר מדברי הרמב"ן בשמעתין שכתב בתו"ד דמשכנתא בנכייטא אי שטפה נהר גובה משאר נכסים, ומבואר דאין האחריות ההפסד על המלוה ויש לחלק.

עוד יעוין ברמב"ן בשמעתין שהקשה למ"ד דבנכייטא אסור מ"ש ממה שעזי חולבות דשרי, ועייש תירוצו, ואזיל לשיטתו בעיקר היתרא דעזי חולבות דכיון דהקרן כלה חשיב כזביני וכנ"ל.

שיטת הרמב"ם, ע"י ר"מ הנ"ל דבבית בנכייטא הוי א"ר ובשדה מותר, ומתני' דלא ישכור בפחות כתב בהל' א' דהוי ר"ק, ומבואר דאע"ג דמשכנתא בלא נכייטא הוי ר"ק, מ"מ בנכייטא הוי א"ר, ולכאוי צ"ל הגדר דחשיב כמכורה [כמבואר בתוס' לעיל], ומ"מ בשדה דאיכא נמי ריבית שאינה בטוחה שרי לכתחילה, וברעק"א במתני' שם כתב לפרש בד' הר"מ דעיקר היתרא דנכייטא משום דדנים ההלואה כשכירות ושרי ההזלה מדינא דמרבין על השכר עיי"ש, וה"מ היכא דהנכייטא מגוף ההלואה.

שדה אחוזה

גמ' מ"ט דמאן דאכיל בנכייטא מידי דהוה כו', ע"י ריטב"א דפי' דבפדיון דשדה אחוזה אין קונה הפודה את השדה לגמרי והלכך חשיב כמלוה להקדש מעות ואכל בריבית פירות הרבה, וע"ע רש"י משכ"ב, **אולם** בחת"ס הכריח מדברי הרשב"א שכתב דשדה אחוזה חשיב כאתרא דמסלקי, דבע"כ דנים ההקדש כמלוה ומשום דמקדיש שדה אחוזה אין מתחייב להקדש אלא ממון ונתינת השדה הוא בתורת משכנתא עיי"ש.

ע"ע רשב"א משה"ק בעיקר הילפותא משדה אחוזה וכן אמאי לא ילפי' היתרא דמשכנתא מבתי ע"ח.

משכנתא דסורא

סז ב', גמ' כי משכנתא דסורא כו', **נחלקו** הראשונים בטעם ההיתר, וביסוד חילוקא דסורא

ונכייטא, **שיטת** תוס' ד"ה "במישלם" דהיתרא דסורא אף במסלקי, והטעם דכיון דמפרש כן לא מחזי כהלואה, **וע"ע** תוס' סד א' ד"ה "מה" דהוסיפו לחלק בין פרדיסא דאסור לרב לסורא דשרי לכו"ע, דשאני סורא דקנוי הקרקע לכל דבר אף למשטח פירי, והא דלא כתבו התוס' בשמעתין לפרש כן אף לענין חילוקא דסורא ונכייטא, יל"ד אי משום דס"ל דנכייטא נמי קנוי גוף לפירות לכל דבר, או דעיקר הטעם דדנים הקרקע כקנוי לו הוא משום טעמא דמפרש כן בשטר.

ובעיקר שיטתם, משמעות דבריהם דאף סורא לא נידון כשכירות אלא דמ"מ לא מחזי כהלואה ולכך שרי אף במסלקי, **וכן** משמעות רש"י ד"ה "במשלם שניא", ונפק"מ לנידון **שו"ת** הרשב"א ח"ג סי' י"ד אי במוחל המלוה חובו הדרא קרקע ללוה [כדין משכנתא דעלמא כמבואר ברמב"ן להלן], או דחשיב כשכירות ואין תלוי בחוב כלל, **וכן** נפק"מ לפלוגתא הש"ך קע"ב סק"ד ומקמ"ח סעי' א', אי לשי' רש"י דבנכייטא חלוק בית משדה, ה"ה דבסורא לא שרי אלא בדבר דל"ל תיוהא, או דסורא חשיב כשכירות ושרי בכל ענין, **וע"ע** בי הגר"א קס"ד סק"א.

שיטת הרמב"ן, **עי'** רמב"ן דנתבאר ג' גדרים ביסוד היתרא דסורא, **א-** דהיתרא דסורא דווקא באתרא דלא מסלקי דכיון דאין יכול לסלקו אין כאן הלואה כלל אלא שכירות בעלמא. **ב-** אף באתרא דמסלקי היכא דקיבל המלוה אחריות שרי, **ויל"ד** אי ר"ל דע"י קבלת אחריות נידון כשכירות אף במסלקי, או דבכה"ג שרי מדינא דקרוב לשכר, **ועי'** חוו"ד קע"ד סק"ז וקע"ב סק"י, **ובנידון** קבלת אחריות, ע"ע כתובות צה ב' ההוא גברא דמישכן ליה פרדיסא כו' ורש"י וריטב"א שם, ומל"מ פ"ו ממלו"ל ה"ח, ומקמ"ח קע"ב סעי' ג'. **ובעיקר** המבואר ברמב"ן דבמשכנתא בנכייטא אין האחריות על המלוה, ומשמע דאין מפסיד אף דמי הנכייטא, לכאוי פליג ע"ד תוס' סד ב' דנקטו דבנכייטא אם יפול הבית או ישרף האחריות על המלוה, **אמנם** עי' ש"ך סק"י שכתב לחלק, **[וע"ע** חוו"ד סק"ה].

ג- דהכל תלוי בלשון מקח או הלואה וכשיטת תוס' כמש"כ בב"י הגר"א קע"ב סק"ד. **עוד** כתב הרמב"ן בתחילת דבריו בשם הנשיא רבי משה דעיקר החילוק דמנכה לו כשבא לפרעו, או בכל שנה ושנה ודחה דבריו עיי"ש.

ע"ע ר"מ פ"ו ממלו"ל ה"ח דמבואר דהיתרא דמשכנתא דסורא אף במסלקי שאין זה אלא כשכירות, **ובמ"מ** פ"י הטעם כיון דאין המלוה יכול לגבות מחובו כלום ולהחזיר הקרקע ללוה, משא"כ משכנתא בנכייטא, **וע"ע** נימוק"י ור"ן דפ"י כע"ז, אמנם נקטו דאף בסתם משכנתא אין המלוה יכול לסלקו באמצע אלא לאחר זמנו [ונחלקו בזה הרא"ש והרשב"א להלן].

עוד כתב המ"מ שם להוכיח דשרי אף במסלקי מההיא דפרק השוכר את האומנין עט א', **אמנם** בב"י דקדק מד' הרשב"א [המובא בנימוק"י] דס"ל דלא שרי במסלקי ממשי"כ לפרש ההיא דהשוכר את האומנין דאירי בנכייטא, ולא פ"י דאירי בסורא ובאתרא דמסלקי עיי"ש.

סוגיא דמשכנתא

עוד יעוין ברשב"ם ב"ב לה ב' ד"ה "אם כן" דפי' היתרא דסורא כיון דהוי קרוב לשכר ולהפסד דשמא לא יוציא השדה פירות, [וה"מ בסורא דמנכה לו הקרן לגמרי], ולפי"ז ה"ה דלא שרי אלא במקום דשכיח תיוהא, **ועי'** ש"ך סק"ד ומקמ"ח שם.

ע"ע שו"ע קע"ב סעי' א' דפסק כתוס' והמ"מ, דעיקר ההיתר משום דכתב לו ומשום דלא מצי המלוה לסלקו, **ועי'** ש"ך שם, **ובסעי'** ג' הביא י"א דבמקבל הלוח אחריות אסור, **ובש"ך** שם כתב דה"מ לשיטת הרמב"ן דעיקר ההיתר משום קבלת אחריות דהמלוה, אבל לתוס' שרי בכל ענין, **וע"ע** שו"ע קע"ד סעי' ח' וש"ך שם וחוו"ד סק"ז.

גדרי אתרא דמסלקי ולא מסלקי

גמ' האי משכנתא באתרא דמסלקי אין בע"ח כו' ואין הבכור כו', **בעיקר** קנינא דמשכנתא באתרא דמסלקי ולא מסלקי מצינו בראשונים שיטות חלוקות, ונפק"מ לגביית בע"ח, ירושת הבכור, שמיטת שביעית, תמרי דאבודיא, ותנאי דלא מסתלקנא, וכן דנו בכ"ז בגדרי אתרא דלא מסלקי.

גביית בע"ח - מבואר דבאתרא דמסלקי חשיב כמטלטלי ואין בע"ח גובה, ובלא מסלקי קני ליה טפי וחשיב כקרקע ולכך גובה, ובאחרונים העירו דמשמע דבע"ח גובה כנגד כל חובו אע"פ שהוא יותר מערך זכות אכילת הפירות, **ויל"ד** אי הגדר משום דדנים דאף הקרקע קנוי לו, או דאע"ג דל"ל אלא זכות גוביינא ואכילת פירות, מ"מ מצי לגבות כל חובו ע"י זכות המלוה דחשיב כאפותיקי.

ירושת בכור - **עי'** ראב"ד המובא בשטמ"ק ובטור חו"מ סי' רע"ח דנידון הגמ' לענין אכילת הפירות בתורת משכנתא דבהא חלוק אתרא דמסלקי דל"ל קנין גוף לפירות מאתרא דלא מסלקי דא"ל קנין גוף לפירות, אבל לענין לגבות החוב מגופה דארעא מהני אף באתרא דמסלקי, **אמנם** בטור שם פליג דבאתרא דמסלקי בכל ענין חשיב ראוי ואין הבכור נוטל פ"ש.

ע"ע שלהי הל' בכורות להרמב"ן [סה ב'] דנחלק עם רבינו אפרים באתרא דלא מסלקי אי חשיב הקרקע מוחזק נמי ללוה וגובה הבכור דלוה פי שנים [וכדין שדה אחוזה] או לאו, **ובסו"ד** מסיק דאע"ג דהגוף קנוי ללוה מ"מ ל"ח מוחזק כיון דא"ל למלוה שיעבוד ממנוא ולא הדרא למריה עד דיהיב דמיה [ומבואר שם עוד דה"מ בלא מסלקי אבל משכנתא דסורא כיון דלבתר זימנה הדרא ללוה חשיב מוחזקת לשניהם].

שמיטת שביעית - עי' רא"ש דמכאן יש ללמוד דבאתרא דמסלקי יכול המלוה לכוף את הלוח לפדותו בכל עת, דאל"כ אמאי שביעית משמטת הא לא קרי' לא יגוש, **ובסה"ת** שער מ"ט ח"ה אות ג' הקשה ע"ד דא"כ זמן הקצוב בשטר למה הוא בא, **ועיי"ש** מש"כ בסו"ד ליישב קו' הרא"ש באופ"א, **וע"ע** או"ש. **אולם** ברשב"א נקט דאין המלוה יכול לכוף את הלוח, ושמעתין איירי במשכנתא לאחר זמנה, ומ"מ באתרא דלא מסלקי אין השביעית משמטת דהו"ל כמכר עד דפרע ליה זוזי. **וברמב"ן** ד"ה והר' משה הספרדי הובא בב"י נקט דלבתר זימני דינו כאתרא דמסלקי וחשיב ר"ק, **וכן** ד' הר"י מיגא"ש הובא בטור חו"מ רע"ח, וצ"ב למשנ"ת ברמב"ן לעיל דבאתרא דלא מסלקי קני ליה קנין הגוף והו"ל כמוכר וחוזר ומוכרה דלפ"ז היכי פקע.

ובבי' הגר"א על הרא"ש סי' ל"ד סק"ב העיר דהשו"ע סתר דבריו דבחו"מ סי' ס"ז סעי' ב' סתם דאף לבתר זמנה הוי קנוי לו, ובסי' רע"ח סעי' ז' סתם דלבתר זמנה אין קנוי לו, **ובניתה"מ** רע"ח סק"ז כתב לחלק בין גוף הקרקע לפירות יעו"ש.

תמרי דאבודיא - גמ' ואמר מר זוטרא משמיה דרב פפא האי כו', **עי' רשב"א** דפי' בב' אופנים אי איירי בלא נכייטת או אף בנכייטת וס"ל דהוי א"ר, ומשמעות דבריו דבאוכל בהיתר זכה בפירות ולא מצי לסלקו, **ובהגהות** הרעק"א קע"ב סעי' א' הקשה דאי שמעתין איירי דוקא באכיל באיסורא אמאי צריך לסלקו בזוזי [וכדפרש"י], הא סגי במה שמוחה על אכילתו כמבואר בראשונים להלן.

ע"ע ריטב"א החדשים דהקשה אמאי לא זכה בתמרי דאבודיא בקנין חצר, ותי' דלגבי בעלים גופייהו לא קני ליה דלחובתן הוא, **ועיי"ש** דהוסיף לדון באתרא דלא מסלקי והגיע זמנו אי מסלקו מתמרא דאבודיא, **[ובשיטת]** הקדמונים הובא בשם תלמידי הרשב"א ליישב דליכא קנין חצר בדבר איסור].

ובעיקר המבואר בשמעתין דבאתרא דמסלקי ל"ל קנין גוף לפירות, צ"ע לשיטת הר"מ פ"ו ממלו"ל [וכן מבואר ברמב"ן להלן] דאף במסלקי קני גוף לפירות, **וצ"ל** דכ"ד הר"מ דוקא לענין ריבית דאכילת פירות עצמם אבל לענין עיקר זכות המלוה בקרקע לכו"ע באתרא דמסלקי חשיב ראוי וכמטלטלי, אמנם עדיין צ"ב מתמרי דאבודיא, [וי"ל עפ"י דהריטב"א הנ"ל].

תנאי באתרא דמסלקי ולא מסלקי - גמ' פשיטא באתרא כו' **נחלקו** הראשונים בטעמא דמהני התנאי במסלקי ולא מהני בלא מסלקי, ואימתי התנה. **שיטת** רש"י **[וכ"כ]** בבי' הגר"א אות ג' בד' הר"מ] דאיירי דהתנה בשעת מתן מעות, וטעמא דלא מהני התנאי באתרא דלא מסלקי

סוגיא דמשכנתא

מבואר בשטמ"ק משום דלא אתי דיבור ומרע לשטריה, משא"כ באתרא דמסלקי דאתא לטפוי, וע"ע ריטב"א מה שביאר באופ"א.

שיטת הרמב"ן והרשב"א דבהתנה בשעת מתן מעות מהני תנאו בכל ענין, ושמעתין איירי בהתנה לאחר מתן מעות, ובאתרא דמסלקי נתבאר ברמב"ן בתרתי, א- דאע"ג דלא קנה המלוה, מ"מ כיון דארעא ברשות מלוה מהני מחילת הלוה [ובריטב"א הוסיף דהו"ל כאילו קנה עכשיו בחזקה], ועוד דאף באתרא דמסלקי קנה המלוה הקרקע גוף לפירות עד זמן פלוני אלא דמצי לסלקו מחמת תנאו, והלכך מהני מחילתו לבטל התנאי.

ובאתרא דלא מסלקי ואמר מסתלקנא דאיפלגו אמוראי, מבואר ברמב"ן ובריטב"א החדשים דיסוד פלוגתתם אי כי היכי דמהני מחילת המלוה על גוף ההלוואה לבטל המשכנתא ה"ה דמהני מחילה על המשכנתא דחשיב כמחילה במקצת, או דילמא אין המשכנתא מגוף החוב אלא זכות שיש לו בגוף השדה. **ובעיקר** דבריהם מבואר דלכו"ע אי מחל על גוף ההלוואה הדרא ארעא למריה, ובע"כ דאין גדר המשכנתא אף באתרא דלא מסלקי כמכר גמור לזמן, וצריך תלמוד מדברי הרמב"ן ריש שמעתין דהגדיר המשכנתא כמכר וחוזר ומוכר.

וע"ע שלה"ג ב"ב ל' א' [בדפי הרי"ף] דגר שמת והניח משכון באתרא דלא מסלקי לא פקע שיעבודיה דמכור הקרקע בידו עד ההוא זמנה וכל הקודם זכה, ולפי"ז לכאור' ה"ה דלא פקע קנינו אי מחיל על ההלוואה. **עוד** העירו מדברי הרשב"א לעיל סו' א' ד"ה "ור"י" דהביא משמיה דהראב"ד לפרש דינא דמתני' דהלוה על שדהו כו' דאע"ג דמלוה אינו קונה מ"מ שאני משכנתא דכמכורה ליומא וכשחוזר הלוה ופודה הרי הוא כחוזר ולוקח.

שיטת הרא"ש דלכו"ע אי התנה בשעת מתן מעות מהני תנאו, ושמעתין איירי דהתנה לאחר ששעבד הקרקע קודם מתן מעות עיי"ש, [ועי' אבה"ז פ"ז ממלו"ל ה"ג], ובנימוק"י הביא שיטת הראב"ד דאיירי לאחר שנתן המעות קודם שנגמר הענין עיי"ש.

ע"ע תוס' ד"ה "והלכתא", ונחלקו בכונתם בבי' הגר"א ובמהרש"א.

סז ב', גמ' אמר איזיל ואייתי כו' איזיל ואטרח כו', עי' רש"י דפי' דאיירי באתרא דמסלקי, [ובב"י ובב"ח קע"ד נחלקו אי איירי דווקא בלא נכייטא אבל בנכייטא דאכיל בהיתר שרי או לאו], **אמנם** ברמב"ן ד"ה "ומסתברא" כתב דבע"כ איירי באופן דליכא איסור ריבית והיינו באתרא דמסלקי ובנכייטא למאן דשרי, אבל היכא דאיכא איסור ריבית יכול למחות בו סתם אל תאכל אף אי לא אמר שיביא את המעות, **וברשב"א** פי' דאיירי באתרא דלא מסלקי [וכגירסת הב"י וכמבואר בשו"ת הרשב"א ח"ג ת' מ"ג] ובשכלו ימי המשכנתא עיי"ש.

עוד מבואר ברמב"ן דבאתרא דלא מסלקי למאן דאסור אי מיחה שלא יאכל פירות, לסלוקי לגמרי א"א דהא מקניא ליה אלא אוכל פירות בשומא, וכ"פ הרמ"א קע"ב סעי' א', ובש"ך

סקי"ז כתב דבראב"ד וברשב"א מבואר דבלא מסלקי אין יכול למחות כלל, וברעק"א ובחור"ד הקשו דכ"ד הראב"ד והרשב"א היכא דליכא איסור ריבית עיי"ש.

סתם משכנתא שתא

סח א', אמר רב אשי כו' סתם משכנתא שתא כו', **עי'** רש"י דפי' דאיירי באתרא דמסלקי, **אולם** בריטב"א פי' באתרא דלא מסלקי, **וע"ע** רשב"א, ור"מ פ"ז ה"ב ובכס"מ שם, וכ"ה בשטמ"ק דאיירי באתרא דליכא מנהג כלל.

חכירי נרשאי

גמ' חכירי נרשאי דכתבי הכי כו', **עי'** רש"י ד"ה "ולאו" דמבואר דהוי ר"ק, ואע"ג דלא קץ בשעת ההלואה, וכמו"כ הוי נמי ריבית שאינה בטוחה, **יעוין** ברשב"א דכיון דחוזרים הבעלים וחוכרים ממנו אגלאי מילתא דמעיקרא אדעתא דהכי עבדו, **אולם** ברמב"ן ובשא"ר נקטו דלא הוי אלא א"ר, **ועיי"ש** חילוקי לשונות אי חשיב אבק ריבית או הערמת ריבית.

ע"ע טור וב"י סי' קע"ב דהביא פלוגתת הרא"ש והרמ"ה בהתנה בהדיא דיחזור ויחכור אי הוי ר"ק או א"ר, **ועי'** ב"י דאף לרא"ש דלא הוי אלא א"ר אי התנה דנותן לו בשכר מעותיו הוי ר"ק, **ומבואר** דאע"ג דאיכא למיחש לתיוהא כמש"כ הרא"ש, מ"מ בקצץ להדיא אסור בכל ענין.

עוד יעוין בב"י קס"ד דבחזר והחכיר לאדם אחר תלוי בפלוגתת רש"י והראשונים, דלשי' רש"י דבמחכיר לבעל השדה הוי ר"ק, הכא הוי א"ר, משא"כ לשיטות הראשונים, **ועי'** ש"ך סק"ב בשיטת השו"ע.

עוד נחלקו הראשונים אי במשכנתא דסורא נמי איכא איסורא דחכירי נרשאי, **עי'** רמב"ן ושו"ת הרשב"א המובא בב"י סי' קע"ב, וצ"ב דסתר דבריו למש"כ בשמעתין, **וע"ע** שו"ע ורמ"א קס"ד סעי' א' וב', ובשע"ד שם.

ע"ע לקמן עג ב' רב מרי בר רחל משכן ליה כו', **ונחלקו** רש"י ותוס' והראשונים שם אי איכא למיחש לריבית או לאו, **וע"ע** תוס' שם וכתובות נט ב' בגדרי זכות הבעלים למכור המשכנתא לאחר.

גדרי עיסקא

סח א', מתני' אין מושיבין כו', **עיקר** תקנת עיסקא מבואר בגמ' להלן קד ב' אמרי נהרדעי כו', [ו**עי'** בשטמ"ק שם בשם רבינו יהונתן אמאי לא תקנו כל האחריות על המקבל או כולו על הנותן], ונחלקו אמוראי שם בגדרי פלגא מלוה אי שרי למשתי שיכרא או לאו, וכן במת לוח אי גובה בעל המעות מיתמי או לאו, ו**עיי"ש** פלוגתת רש"י והרי"ף בטעמא דרבא דהמלוה גובה מיתמי אי משום דעליה סמך, או משום דלא קני לוח אלא לאיעסוקי בהו בלחוד, וכיון דמת הדר עיסקא למריה עיי"ש, ו**בשטמ"ק** שם בשם הרמ"ך הוסיף עוד דאפי' הלוח גופיה לא קני אלא עד דמטי לידיה, ו**מבואר** דנחלקו בגדר פלגא דהמלוה אי הוי מלוה גמורה או לאו, ו**ע"ע** בנידון זה בשו"ע חו"מ ס"ז סעי' ג' לענין שמיטת כספים, וקצוה"ח שם סק"ב לענין מקדש בעיסקא אליבא דמ"ד המקדש במלוה אינה מקודשת [והובא בנתב"ש].

מתני' שם, אבל מקבלין עגלים כו', וברש"י משום דמקבל בלא שומא, ו**נחלקו** הראשונים בגדר הדין, דבתוס' מבואר דבלא מקבל עליו שומא חשיב כולו פקדון וחולקים השבח, **אמנם** בבעה"מ ובשטמ"ק בשם הראב"ד ובנימוק"י מבואר דחשיב כשותפות וחולקים אף בקרן [וחולקים הראב"ד והנימוק"י אי איירי במקבל אחריות דלכשימותו ישלם מחצה או לאו וצ"ב].

ובעיקר המבואר דבעי' שומא, **עי'** ריטב"א דהקשה דכיון דדינא דעיסקא הוא מתקנ"ח דתיקנו אף בלא מתכוין לשם פלגא מלוה, אמאי בליכא שומא ל"ח פלגא מלוה.

ריבית בעיסקא

מבואר בשמעתין ולהלן דף ע' ב' דאיסורא דריבית בעיסקא יש לדנו מתרתי, **חדא** משום קבלת הרוחים והיינו בכולו מלוה [וכדינא דצאן ברזל לפרש"י שם], ובפלגא עסקא ופלגא פיקדון יל"ד הריבית משום הטירחה שטורח בחלק הפקדון מחמת המתנת מעות דהמלוה, והיינו שמעתין. ו**בנידון** הריבית דהרוח, **נחלקו** הראשונים להלן ע' א' אי הוי ר"ק או א"ר, ותלוי בהא דאמרי' שם מעות של יתומים כו' דרש"י ושאר פ"י דאיירי בקיבל המקבל כל האחריות ומ"מ ליכא איסורא אלא מדרבנן, **אולם** בריטב"א החדשים שם ובמתני' נקט דבכה"ג ודאי הוי ר"ק ופי' הסוגיא באופ"א עיי"ש.

וסברת הראשונים דלא הוי ר"ק מבואר ברמב"ן ע' א' בתרתי [ו**עי'** בריטב"א הנפק"מ בזה], **אמנם** ברשב"א צירף ב' הטעמים לאחד דכיון דמיניה וביה יהיב ליה, ל"ל תורת הלואה עיי"ש, ובראשונים האריכו שם בטעמים נוספים ויבואר כ"ז בשמעתא דצאן ברזל להלן.

ובנידון ריבית דשמעתין דטורח עבור המלוה מבואר בריטב"א החדשים במתניי דלא הוי אלא א"ר, וכן מפורש בראשונים להלן ע"ב, **וטעמא** דלא הוי ר"ק א"ש לפי' הב' דהרמב"ן הנ"ל דאף חלק המלוה ל"ח הלואה גמורה, **אמנם** לפי' הא' דהרמב"ן דעיקר ההיתר משום דקיהיב ליה מיניה וביה, לא שייך האי טעמא להתיר הטירחא דלאו מיניה וביה.

ובחוו"ד קס"ז סק"ב פי' דמדאוריתא שרי מטעמא דגביל לתורא גביל לתורי כמבואר סט א', **[ועי' פלתי קס"ז שתמה מדברי התוס' סט א' שם]**, **וע"ע** חוו"ד קס"ו סק"א.

שכר פועל בטל

גמ' תנא כפועל בטל מאי כו', **מצינו** בראשונים כמה שיטות בשיעור השכר דפועל בטל, **וצריך** לדון לכל השיטות מהו שיעור התשלום כשעובר ממלאכה כבידה לקלה, ומקלה לכבידה, וכן באדם בטל דאין לו מלאכה, **וכן** יש לברר אמאי משערי' מלאכתו הראשונה, הא הפסד המלאכה לא הוי תרביית כלל ועיקר הריבית הוא בטירחתו במלאכה הב'.

שיטת רש"י דמשערי' כמה רוצה להבטל ממלאכה כבידה ולעסוק במלאכה קלה, **ועי'** קושיות התוס', **ובריטב"א** החדשים ופנ"י ורש"ש מש"כ ליישב, **וע"ע** ריטב"א החדשים לא ב' דרך מחודשת בכונת רש"י.

ובעיקר שיטת רש"י, **עי'** פנ"י דכתב לחדש דהא דמשערי' ממלאכה ראשונה לשניה ה"מ מכבידה לקלה אבל מקלה לכבידה אין משלם אלא כשיעור מלאכה הראשונה [ובזה כתב ליישב קו' התוס'], **אמנם** הט"ז קע"ז סוסק"ג נקט דלרש"י אין שום קולא בעולם ולעולם משערי' ב' המלאכות.

שיטת תוס' [כמש"פ הב"י] והרא"ש ותוס' בכורות לט ב' דמשערי' מלאכתו הראשונה לחוד כמה אדם רוצה ליטול וליבטל ממנה לגמרי, **ונחלקו** המהרמ"ש וט"ז קע"ז סק"ג [וחוו"ד שם] בכונת הב"י אי ס"ל דבריבית הקלו דאין משערי' אלא הפסד מלאכתו הראשונה, ולפי"ז אדם בטל דאין לו הפסד אין צריך לשלם לו כלום, או דילמא ודאי דאינו מפסיד שכר טירחתו ואדם בטל מקבל כפי שכר הטירחתו, וכונת הב"י לחומרא דהיכא דשכר ביטולו ממלאכתו הראשונה שוה יותר משערי' כפי שכר מלאכתו הראשונה, [ונפק"מ נמי באופן דשכר טירחתו שוה יותר משכר ביטול מלאכתו הראשונה].

ובמהרש"ל פי' כונת תוס' ע"ד הטור להלן דנוטל שכר על מלאכתו השניה כשיעור אדם בטל הרוצה להתעסק בה, **ובאחרונים** האריכו בדבריו, **עי'** מהרש"א, מהר"ם, מהרמ"ש, ב"ח, ודרישה קע"ז, **ובט"ז** סק"ג כתב לפרש דאף למהרש"ל אין משלם אלא אי עסק במלאכה אחרת דכיון דעכשיו מפסיד מלאכתו תיקנו שישלם כפי שכר מלאכתו השניה, אבל אי היה אדם בטל

סוגיא דעיסקא

אין צריך לשלם כלום, ובוה כתב ליישב קו' האחרונים אמאי הקשו תוס' על פרש"י היכי נוטל שכר השבת אבידה, הא אף לפירושם קשה עיי"ש.

ולענין השבת אבידה מבואר בתוס' וברא"ש בשמעתין ורא"ש לעיל פ"ב סי' כ"ח דמשלם לפי ב' המלאכות וכפרש"י, והטעם דחלוק מריבית, מבואר ברא"ש משום דבאבק ריבית הקלו חכמים, **וע"ע** מש"פ בביאור הטעם דל"ח שכר השבת אבידה, **אמנם** בתוס' בבכורות נקטו דאף בהשבת אבידה אין משלם אלא שכר ביטול מלאכתו הראשונה כפועל בטל, דאל"כ חשיב נוטל שכר על השבת אבידה. **וע"ע** פלפולא חריפתא לעיל פ"ב אות ת' לענין שכר ראיית מומי בכור, ואבהא"ז פ"ב מגזילה ה"ג ד"ה "והנה".

שיטת הטור, **עי'** טור סי' קע"ז דפי' דמשערין מלאכה השניה כמה אדם בטל רוצה ליקח להתעסק בזה העסק, **ועי'** בנו"כ שם אריכות בדבריו, **ובט"ז** סק"ג הוה שיטתו עם שיטת הב"י עיי"ש, **וע"ע** בחו"ד ביסוד פלוגתת הטור והב"י.

שיטת הר"ח, **עי'** פי' הר"ח לעיל לא ב', והובא בתוס' בכורות כט ב', ובמלחמות, ורשב"א בשמעתין דמשערין ביטול מלאכתו הראשונה כשיעור אדם בטל שאין לו מלאכה ורוצה להתעסק בעסק מלאכתו הראשונה ולא כפי ערכה בשעה שהמלאכה מצויה, **ועי'** דרישה דנקט דכ"ד הר"ח לענין השבת אבידה לחוד, ובנקוה"כ קע"ז סעי' ב' הקשה ע"ד עיי"ש.

פלוגתת ר"מ ור"ש

סח ב', **ת"ר** כמה הוא שכרו כו', **עי'** רש"י דפלוגתת ר"מ ור"ש אי משלם כפועל בטל [והיינו מתני'], או משלם בין רב ובין מעט כפי מה שקצץ, **אולם** בתוס' לעיל ע"א פי' דר"מ ס"ל דמשלם כפועל בטל, ובין רב ומעט דקאמר היינו בין עוסק במלאכה מרובה ובין עוסק במלאכה מועטת, **ונחלקו** האחרונים אי קאי אמלאכתו הראשונה או אמלאכה שעוסק בה עתה, ותלוי בביאור שיטתם לעיל, **עי'** הגהות הגר"פ [בסוף המסכת], מהרמ"ש, ב"ח, ודרישה הנ"ל, **[וע"ע** מש"כ לדייק מלשון הרא"ש].

ובפנ"י כתב לצדד דאף לרש"י משלם לר"מ כפועל בטל [וכדהוכיחו התוס' מהתוספתא] ובין רב ומעט דקאמר פי' בב' אופנים עיי"ש, **וע"ע** רשב"א מש"פ בשיטת ר"ח.

גמ' ת"ר אין שמין כו', בנסיובי ותותרי כו', **עי'** רמב"ן דלשיטת התוס' ת"ק נמי מצי סבר כר"מ, ולשיטת רש"י, **עי'** פנ"י דריב"י נמי מצי סבר כר"מ.

שכר כתף

ת"ר מקום שנהגו להעלות שכר כתף, נחלקו רש"י ותוס' והר"ח בגירסת הברייתא, ועי' ריטב"א החדשים ומהר"ם מש"פ ברבותא דברייתא לפרש"י, ובשיטת הר"ח, עי' ב"י קע"ז דנחלקו תוס' והטור בכונתו אי דינא דשכר כתף הוא לטובת הנותן או המקבל, וע"ע פרישה וב"ח שם. ע"ע שיטת הר"מ פ"ח משותפין ה"ד, ובב"י וב"ח שם נחלקו בביאור דבריו, וע"ע אבהא"ז שם.

עובדא דרב עיליש

סח ב', בני רב עיליש נפק כו', נחלקו הראשונים היכי איירי בעובדא דרב עיליש, ומ"ש גברא רבה מאיניש דעלמא, עי' רב אב"ד המובא ברמב"ן דאיירי דהפסיד וחלקו למחצה ובתר הכי רווח עיסקא וחלקו למחצה, דגברא רבה תלי' דיהיב התוספת יתר על שליש עבור הקרן, משא"כ באיניש דעלמא תלי' דיהיב כל הפלגא בתורת ריוח, ותו לא מצי לנכות שכרו מהקרן דכל סלוקי בלא זוזי אפוקי מיניה הוא, ועי"ש דהקשה אמאי באיניש דעלמא לא טענין ליתמי דיהיב התוספת עבור הקרן, ויל"ד בדין טענין להוציא, ואי חשיב כה"ג להוציא, ותלוי בגדר פלגא מלוה המבואר לעיל. עוד הקשה הרמב"ן אמאי לא פי' הרב אב"ד דמתחילה רווח וחלקו לאמצע, ולבסוף הפסידו ובאו לחלוק בהפסד, דגברא רבה מפרשי' לשטרא פלגא רווחא ותרי תלתי בהפסד, ובאיניש דעלמא כיון דסתם עיסקא פלגא הפסד ותרי תילתי אגר [כמבואר בראשונים להלן] אמרי' דיהיב כל הפלגא ריוח בתורת ריבית ותו אינו יוצאה בדינים. עוד צ"ב אמאי לא פי' הראב"ד באופן דרווח לחוד וחלקו למחצה, דבאיניש דעלמא תלי' דיהיב כל הפלגא בתורת ריוח משא"כ גברא רבה, וצ"ל דבכה"ג דליכא תרתי דסתרי בפועל אלא בשטר, אף באיניש דעלמא תלי' דיהיב התוספת על שליש עבור הקרן, ובוזא מיושב קו' ב' דהרמב"ן.

שיטת רבינו אפרים הובא ברמב"ן שם [וברשב"א הביאו משמיה דהראב"ד] דכל סלוקי בלא זוזי לא חשיב אפוקי לבר ממשכנתא, ושמעתין איירי שגבה הריבית והקרן מיתמי, דגברא רבה מפרשי' לשטרא פלגא באגר ותרי תילתי בהפסד, ונמצא דגבה שלא כדין ובעי למיהדר חלק המקבל.

שיטת הרמב"ן דאיירי שלא גבה הכל, ובאיניש דעלמא מפרשי' שטרא כפשטיה והלכך צריך למיהב ליה שכרו כפועל בטל, משא"כ בגברא רבה מפרשי' שטרא לתרי תילתי עי"ש. שיטת הרשב"א והרמ"ה [המובא בטור קע"ז], וכ"פ השו"ע קע"ז סעי' כ"ה דבאיניש דעלמא מפרשי' שטרא כפשטיה, וכיון דלא הזכיר שכרו כפועל בטל הו"ל שטר פסול ולא מצי לגבות הריוח כלל, משא"כ בגברא רבה מפרשי' שטרא לתרי תילתי, ועי' פרישה שם סקל"ה דאע"ג

סוגיא דעיסקא

דאף באיניש דעלמא מצי לשלם שכרו לבסוף כפועל בטל, מ"מ כיון שלא הזכיר בשטר, מחזי טפי כריבית, ומשמע דבלא שטר אף אי לא פסק עמו בתחילה מהני שכרו כפועל בטל, אמנם בבי הגר"א סק"ו צידד דס"ל להרמ"ה דבלא פסק עמו בתחילה לא מהני בכל ענין, ובגידו"ת שער מ"ו ח"ג אות ו' הקשה אמאי לא יטול הנותן הריוח עד שיעור שליש, הא אין הריבית אלא המותר על שליש, וביותר תמוה דהא דינא דשטר שיש בו ריבית דחשיב שטר פסול הוא לענין דאינו גובה הריבית אבל גובה את הקרן וכדקיי"ל קס"א סעי' י"א, וא"כ אמאי אינו גובה את הריוח הא אין הריבית אלא בטירחה והריוח הוא בכלל הקרן, ויש ליישב.

גמ' ואיסורא לאינשי לא הוי ספי, **עי'** רא"ש סי' מ"ב, רשב"א, וריטב"א החדשים דמדקאמר "ואיסורא לאינשי לא הוי ספי" משמע דרב עיליש דהוא הלוח לא קעבר איסור, והטעם דבריבית דרבנן ליכא איסורא ללוח אלא משום לפני עור, וכ"פ הרמ"א ק"ס סעי' א', אמנם במל"מ פ"ד ממלו"ל ה"ב כתב דכ"ד הרא"ש הוא לענין עיסקא לחוד דכל איסורו הוא בשומא ולא בגוף הפרעון עיי"ש, ובנאו"י סי' ל' תמה ע"ד.

גדר שכר דפועל בטל ותשלום דרבא

מבואר בשמעתין דס"ל לרבא דתקון רבנן דמצי לשלם שכר עמלו ע"י דיתן לו תרי תילתי באגר או תילתי בהפסד, ומצינו בראשונים כמה נוסחאות היכי סגי בהאי שיעורא ולא בעי שכרו כפועל בטל כמבואר במתני, **עי'** רמב"ן בסוד"ה "והאי דינא" דמבואר דכיון דפעמים ע"י דאיכא רווחא טובא מטי ליה כשכר פועל בטל, לא הקפידו חכמים בדבר, אמנם ברא"ש סי' ל"ט משמע דהוי תרי שיעורים, דבלא התנה מתחילה תקון כפועל בטל, ובהתנה תקון דסגי אף בשיעור תרי תילתי, וכ"כ בבי הגר"א סוסק"ו, **אולם** עיי"ש דברי"ף מבואר דבתרויהו בעי דיתנה מתחילה, [ובלא התנו אין נותן לו הריוח כלל כדקיי"ל סעי' כ"ה]. ולפי"ז צ"ל ע"ד הרמב"ן, וכ"מ בתשובת הרי"ף המובא בשטמ"ק.

עוד יעוין בב"י קע"ז דדקדק בדי הר"מ פ"ו משלוחין, וכ"מ בשו"ע קע"ז סעי' ד', דתקנה דתרי תילתי, תקון למי שאינו רוצה לשלם שכר פועל בטל. ויש שהוסיפו בגדר התקנה דאין ענין התוספת תרי תילתי בתורת תשלום עבור הטירחה, [דאחא לא מהני אלא שכר כפועל בטל], אלא גדרו דע"י דמקבל ריוח אף מחלק הפקדון, לא מחזי פלגא דהמתעסק כמלוה אלא הוי הכל חדא עיסקא. עוד יתכן ע"פ המבואר ברי"ף דפועל בטל שכרו כל יום ויום, ותרי תילתי שכרו עבור כל ימי השותפות, דלפי"ז יתכן דבתשלום דרבא אין גדרו כפועל אלא כאריס דשכרו עבור התוצאה ולא עבור הפעולה.

גדר תשלום שליש באגר ותרי תילתי בהפסד

מצינו כמה אופני עיסקא דנוטל שכרו מתוך העיסקא כשיעור שליש, אמנם חלוקים בגדריהם ובצורת התשלום, **א-** היכא שכתב בשטרא פלגא מלוה ופלגא פקדון כשמעתין. **ב-** סתם עיסקא שלא התנה כלום. **ג-** היכא דכתב בשטרא או פלגא באגר לחוד וכן להיפך. **ד-** היכא דהתנו דהריוח יהיה רביע או שליש, ויש לברר שיטות הראשונים בזה.

פלגא הפסד ופלגא רווח - שיטת רש"י בשמעתין ד"ה "אי פלגא בהפסד" [כמש"פ כונתו הריטב"א החדשים] דכיון דכתב בשטר פלגא הפסד ופלגא ריוח מפרשי דהכל תלוי ביד המתעסק, **ובתוס'** נקטו דצ"ל דאיידי דקבעו זמן לברר רצון המתעסק, דאל"כ הו"ל כאילו התנה שמקבל הנותן תילתי באגר ושני תילתי בהפסד. **וכשיטת רש"י** כן נקט בביאור הגר"א סקניו בשיטת הר"מ פ"ו משלוחין ה"ג [במש"כ הר"מ בסתם עיסקא דהברירה ביד המתעסק ומקורו מסוגין, אמנם סתימת דבריו דאיידי אף בלא קבעו זמן לברר וצ"ב].

שיטת תוס', עי' תוד"ה "אי פלגא" א"נ רבא היה תמיה כו', **ומבואר** דרבא תמה על לשון השטר ולא הכריע דינו, **ובגידות** שער מ"ו ח"ג אות ה' ד"ה "וההוא שטרא" נקט כע"ז בשיטת הראב"ד המובא בסה"ת שם, אלא דהראב"ד ס"ל דכיון דלא יתכן לפרש דהתנה ליתן שליש הריוח או ההפסד בע"כ צריך ליתן לו שכרו כפועל בטל.

שיטת הר"ח, עי' ר"ח המובא בתוס' דשמעתין איירי דהיה כתוב פלגא באגר ובהפסד, דבכה"ג מפרשי דפלגא קאי באגר ותרי תילתי בהפסד, **ויל"ד** לדעת רש"י דהברירה ביד המתעסק, אי ס"ל כן אף בכה"ג או לאו, **ועי' גידות** שם אות ו' ד"ה "והיכא".

שיטת הרמ"ה המובא בטוש"ע סעי' כ"ו דהולכים בתר הלשון הכתוב בשטר, **ויל"ד** היכא דאין מוכח מלשון השטר, כמאן ס"ל, **ועי' מהרש"א** על תוד"ה "אי פלגא", וגידות שם ד"ה "ואיכא".

ע"ע שו"ע קע"ז סעי' כ"ז דבהתנה פלגא באגר ולא הזכיר ההפסד או להיפך, נוטל שליש אף באינש מעלמא, **ועי' ט"ז** דמקורו מהר"מ פ"ו ה"ה ולמד כן מדברי רבא.

ובעיקר המבואר דבפלגא באגר נוטל תרי תילתי בהפסד נחלקו הראשונים בגדרו, **עי' רמב"ן** בשמעתין ד"ה "והאי דינא" דנקט דבהתנה פלגא ריוח ואנן מפרשי תרי תילתי בהפסד, שיעור ההלואה הוא שליש ושכרו נוטל מחלק הריוח, דלעולם חלק ההפסד מגדרת שיעור ההלואה [ועי"ש דהקשה דנמצא דאין השיעורין שוין], **וכ"כ** להלן קד ב', ולכך נקט שם דסתם עיסקא הוי פלגא בהפסד ותרי תילתי באגר, **וכן** מבואר בשיטת רש"י בשמעתין ד"ה "אי פלגא" ולהלן קד ב', **אולם** הראב"ד בספר תמים דעים סי' נ"א [והובא בשטמ"ק בשמעתין ובסה"ת שער מ"ו

סוגיא דעיסקא

ח"ג אות ה' [הקשה אמאי בפלגא באגר ותרי תילתי בהפסד אין צריך לשלם שכרו הא כשרווח אין נוטל שכר כלל, ומבואר דנקט דאין ההפסד קובע שיעור ההלואה אלא לעולם דינו כסתם

עיסקא דהוי פלגא הפסד ופלגא ריוח, דאל"כ בפלגא באגר ותרי תילתי בהפסד שיעור ההלואה שליש ושכרו מחלק הריוח, וכ"מ הרמב"ם פ"ו משותפין ה"ג וטוש"ע סעי' ד', והריטב"א החדשים ד"ה "מה נפשך". ובעיקר ד' הראב"ד צ"ע מדברי הראב"ד המובא ברמב"ן להלן קד ב' דמבואר דלא נאמר כללא דסתם עיסקא כו' אלא כשנותן שכרו כפועל בטל, ומשמע דבפלגא באגר ותרי תילתי בהפסד שיעור ההלואה הוא שליש.

סתם עיסקא- שיטת רש"י לקמן קד ב', ורמב"ן שם ובשמעתין, וכ"כ בב"י הגר"א בשם רוב הפוסקים דבסתם עיסקא לעולם דייני' פלגא בהפסד ותרי תילתי באגר [וברמב"ן קד ב' הוסיף להכריח דכיון דסתם עיסקא פלגא מלוה, לא יתכן לומר דפלגא רווח ושלש הפסד, משום דלעולם שיעור ההפסד קובע שיעור ההלואה ואי ההפסד הוא שליש נמצא דשיעור ההלואה הוי שליש], ושמעתין דמבואר דהכל תלוי ביד המתעסק, משום דהתנה שאני. ובעיקר שיטתם דהתשלום הוא על צד הריוח אבל על צד ההפסד ליכא תשלום, מבואר דסגי במאי דאיכא אפשרות לתשלום, ואין לומר דכונתם דעצם הזכות לקבלת הריוח דהוא שוה כסף היינו שכרו, דהא איירי בסתם עיסקא דלא התנה מעיקרא ולא ידע בקבלת הריוח עד לבסוף וצ"ב, [אמנם יתכן דעל צד ההפסד אין חייב לו כלל שכר דינו כעין קבלנות דאין שכרו אלא על צד הריוח].

ע"ע ר"מ פ"ו משלוחין ה"ג דהביא בשם יש מי שטועה דסתם עיסקא הוי פלגא בריוח ושלש בהפסד, והוא להיפך דעת רש"י, והר"מ דחה דבריו, וצ"ב דבפיה"מ נקט כהך שיטה, והעירו דיל"ד אי ס"ל דסתם עיסקא הוי שליש מלוה ושני שליש פקדון, [והא דאמר' קד ב' סתם עיסקא פלגא, צ"ל כמש"כ הראב"ד המובא ברמב"ן קד ב' דהוא דווקא היכא דשכרו כפועל בטל], או דלעולם הוי פלגא מלוה ופלגא פקדון, ונוטל שכרו מן ההפסד דאין משלם אלא שליש, ולפי"ז צ"ל דאין ההפסד מגדיר שיעור ההלואה.

שיטת הר"מ שם והטור קע"ז דבסתם עיסקא הברירה ביד המתעסק, ובדברי הטור מבואר דאי בחר חלק הרווח והפסיד לבסוף, מקבל פלגא בהפסד וכן להיפך, **אולם** בדעת הר"מ, עי' גידו"ת שער מ"ו ח"ג אות ח' ואבהא"ז פ"ו משלוחין ה"ג דכתבו לדקדק דלעולם מקבל תרי תילתי באגר ושלש בהפסד, **אמנם** בב"י ובב"י הגר"א [על הגמ', ובשו"ע סק"ז] השוו דעת הרמב"ם להטור.

ובעיקר שיטת הר"מ מבואר דס"ל דלא מהני מאי דאיכא צד רווח אלא בעי' דשכר עמלו יהיה על כל צד, בין צד הרווח ובין ההפסד ולכך בעי' דהברירה יהיה ביד המתעסק, [וכ"מ שיטתו להלן בדינא דמותר שליש דלא מהני אלא באית ליה עסק אחר, וכמבואר בש"ך סק"ח].

ובדעת הטוש"ע צ"ב דבסתם עיסקא פסקו בסעי' ד' דהברירה ביד המתעסק, ולכאוי מטעמא הנ"ל, **ובסעי' כ"ו** פסקו כהרמ"ה דבפלגא ופלגא הולכים אחר לשון השטר ואע"ג דליכא תשלום

ברור, וצ"ל דבפלגא ופלגא חשיב כהתנו, ומהני בכה"ג מהני כיון דקיבל זכות השוה ממון, **אמנם** בבי' הגר"א סקני' נקט דלהר"מ דין פלגא ופלגא כדין סתם עיסקא וצ"ב. **שיטת** הראב"ד, **עי'** ראב"ד בספר תמים דעים סי' נ"א, [והובא ברמב"ן לקמן קד ב' ובשטמ"ק בשמעתין], דבסתם עיסקא הברירה ביד הנותן, [ועיי' טעמו משום דהעסק מוחזק ביד הנותן], **וצ"ב** דא"כ לעולם יבחר הנותן פלגא, וצ"ל כמש"כ תוס' דקבעו זמן לברר צורת העיסקא, **וכ"כ** החו"ד סקכ"ד, **וע"ע** בהגהות הגר"מ על ספר תמים דעים שם מה שדחק בדבריו, **ובעיקר** שיטתו צ"ב ממש"כ בהשגותיו על הר"מ פ"ו ה"ג דסתם עיסקא פלגא בהפסד ותרי תילתי באגר וכמש"פ דבריו הכס"מ שם.

התנה שליש או רביע

נחלקו הראשונים היכא דהתנו דהריוח יהא שליש או רביע ולא הזכירו ההפסד [וכן להיפך] דשיעור ההלואה לפי שיעור התנאי, איך משערין שכר השליש ונאמרו בזה ג' שיטות. **שיטת** רבותיו של הר"מ פ"ו משלוחין ה"ה דלעולם משערי' לפי חלק הפקדון [כיון דשכרו עבור הטירחא בפקדון], ובר"מ הקשה ע"ד דלפ"ז נמצא דפעמים כשהפסידו צריך הנותן להוסיף מכיסו למתעסק, **וברמב"ן** תי' דלא תקון רבנן אלא דישתתף הנותן בהפסידו דהמתעסק מתוך העיסקא, אבל אין צריך להוציא מכיסו, **אמנם** הקשה דעדיין פעמים דאין המתעסק מפסיד כלום, [ועי' בי' הגר"א קע"ז סוסק"ז דתלה פלוגתת הרמב"ן והר"מ בדינא דהטוש"ע חו"מ קע"ו סעי' ו' עיי"ש]. **שיטת** הר"מ שם דשליש דהריוח נוטל מחלק הפקדון, ושליש ההפסד נוטל מחלק המלוה, **ועי'** בכס"מ ובי' הגר"א סקני' בטעם שיטתו. **שיטת** הרמב"ן דלעולם משערי' בחלק המלוה דא"כ נמצא דאין השיעורין שוין, **ובכס"מ** הקשה ע"ד דאף לדידיה אין השיעורין שוין דפעמים יטול הריוח כולו, **ובאהא"ז** הוסיף להקשות דסתם הרמב"ן דבריו ממש"כ לעיל ד"ה "והאי דינא" דלעולם משערי' מחלק הפקדון עיי"ש. **עוד** כתב הרמב"ן שם דבהתנו דיקבל המתעסק ג' חלקים ריוח והפסידו, אינו נוטל בהפסד אלא מחצה, **אמנם** בר"מ שם מדוקדק דאף בכה"ג מפסיד כשיעור התנאי. **עוד** נחלקו הר"מ פ"ו ה"א והרמב"ן בסתם עיסקא ואבד כל הממון דאם ישלם המתעסק שליש ההפסד [כתקנת חכמים] לא יהיה לנותן חצי ממנו, אי משלם פלגא או לאו, דבר"מ נקט דבכה"ג לא תקון שכר טירחה דלא מחזי דנתעסק בחלק הפקדון, והרמב"ן פליג דסו"ס הא טרח עבור חבריו, **וע"ע** השגת הראב"ד שם, ובאהא"ז מש"כ בישוב שיטת הר"מ. **ע"ע** שו"ע קע"ז סקכ"ח בשם תשובת הראב"ד דבהתנו שהנותן יפסיד ב' שליש ושכר טרחו הוא מחלק הריוח, היכא דלא היה לא ריוח ולא הפסד לא יטול המתעסק שכ"ט [דהא קביל עליה

סוגיא דעיסקא

דשכרו אינו אלא מחלק הריוח כדפי' בבי' הגר"א, אבל היכא דשכרו כפועל בטל אף בליכא ריוח והפסד כלל נוטל המתעסק שכ"ט.

מותר שליש

סט א, אמר רב מותר שליש בשכר כו', עי' רש"י דפי' ענין מותר שליש דאמר לו מה שיביא יותר על שליש דמיו טול בשכר, ובב"י כתב דלפי"ז כו"ע מודו לדינא דרבא [דפלגא ותרי תילת], ופלוגתא רוי"ש אי אף בכה"ג דהוי שכר מסופק יותר מהני או לאו, אולם בבי' הגר"א קע"ז סק"ו דקדק ממש"כ הר"מ פ"ו משותפין ה"ב ושו"ע קע"ז סעי' ב' דאם אמר לו כל הריוח יהיה לך שלישו או עשיריתו בשכר מהני [וביש לו עסק אחר כמסקנת הגמ'], דמשמע דפי' דינא דמותר שליש כרבא לעיל דמקבל בשכרו תוספת שליש דהיינו תרי תילתי ריוח, [וכ"כ הט"ז סק"ד], ולפי"ז עיקר חידושו של רב דסגי במקבל שכרו מחלק הריוח לחוד ולא בעי' דהברירה תהא ביד המתעסק, ואזיל הר"מ לשיטתו דבעיסקא הברירה ביד המתעסק, וכמבואר בש"ך סק"ח.

ע"ע תשובת הרי"ף המובא בשטמ"ק דפי' דינא דמותר שליש דהריוח עד כדי הקרן יהא שליש למתעסק ובי' שליש לנותן דלפי"ז שיעור ההלואה הוא שליש והמותר יהא כולו למתעסק.

פלוגתא רב ושמואל

עי' תשובת הרי"ף שם דפלוגתא רוי"ש אי מהני שכר מסופק או לאו, ויל"ז אי טעמא דרב משום דעצם הזכות לקבלת ריוח שוה כסף והוי שכר ברור או דעיקר השכר הוא המותר שליש וסגי בהכי אע"ג דלא הוי ברור, וממשה"ק תוד"ה "אמר" אמאי ל"ח צד אחד בריבית, מבואר דאין השכר משום קבלת הזכות דההיא ל"ח צד אחד, ועי' שער דעה קע"ז.

ובדעת שמואל דנותן לו שכר ברור סגי אף בדינר, הקשו הראשונים מ"ש ממתני' דבעי' כפועל בטל, עי' תשובת הרי"ף שם דלא התיר שמואל אלא בעיסקא שאינו יושב ומתעכב הרבה, משא"כ מתני' דאיירי בחנוני, וכ"כ הבעה"מ. **ובריטב"א** פי' דשמואל איירי במותר שליש, דאע"ג לא מהני לחודיה, מ"מ בנותן לו דינר מהני, וע"ע בבי' הגר"א דפי' בתרתי, **חדא** [בדעת הר"מ] דשמואל ס"ל כר"י דטובל עמו בציר, **עוד** פי' [בדעת הטור] דשמואל איירי בקצץ בתחילה דבכה"ג מהני לכו"ע אף בדינר.

עוד יעוין בבי' הגר"א שם דלשמואל דלא מהני מותר שליש משום דוכי ילך כו', ה"ה דלא מהני פלגא ותרי תילתי ופליג אדרבא לעיל, [אמנם מבואר בתו"ד דה"מ לפי' הר"מ אבל לפרש"י יתכן דל"פ אלא אמותר שליש דהוי שכר רחוק].

ובחדרי דעה קע"ז סעי' ב' כתב לחלק דשאני מותר שליש דהוי שכר מסופק משא"כ בדינא דרבא כיון דיד המתעסק על העליונה [כמש"כ הר"מ] חשיב שכר ברור ומהני אף לשמואל.

ריש עגלא לפטומא

גמ' והאמר רב ריש עגלא כו', ע"י ריטב"א החדשים דפי' דס"ד דהגמ' דלא איירי דהתנה אריש עגלא לחוד דכיון דשיעורא דריש עגלא אינו כפועל בטל, בע"כ דאיירי בהתנה נמי מותר שליש, והעירו דלפמשי"כ הגר"א דשמואל בע"כ ס"ל כר"י, א"כ י"ל דרב נמי ס"ל כר"י וצ"ב, וע"ע פנ"י שפי' באופ"א. גמ' לא דקאמר ליה אי מותר כו', ע"י ריטב"א החדשים דפי' דהא דסגי בריש עגלא משום דהוי עסק מועט הקילו, וע"ע תורת חיים שפי' באופ"א, אולם בב"י הגר"א שם פי' דמקורו דהר"מ שם ה"ד דבהתנה סגי אף בדינר, מדינא דריש עגלא, ומבואר דהטעם דמהני ריש עגלא משום דאיירי בהתנה מתחילה, [וע"ע גליון הגר"א על הגמ' דכתב כן על קו' הגמ' וצ"ב [ד"ס]].

יש לו עסק אחר

אב"א כי קאמר רב מותר כו' כגון דאית ליה בהמה כו', ע"י ר"מ פ"ו משלוחין וטושי"ע קע"ז סעי' ב' דמבואר דלמסקנא דאיירי ביש לו עסק אחר אף לרב לא בעי דווקא שליש אלא סגי אף בפחות, ובב"י הגר"א פי' מקורם דס"ל דשמואל איירי בגוונא דרב וכי היכי דלשמואל מהני דינר ברור ה"ה לרב, [ולא פליגי אלא אי בעי שכר ברור או דסגי בשכר מסופק], וכיון דלרב מהני שכר מסופק ה"ה דדינר מסופק שרי, אמנם בלח"מ שם ה"ב [סוד"ה "אלא"] פי' דמקורם משום דמשמע דדינר לא גרע ממותר שליש [דנמי חשיב שכר מועט משום הזכות לקבל המותר שליש, אמנם לפי"ז צ"ב בטעמא דשמואל דפליג].

ובעיקר ד' הגר"א דשמואל נמי איירי ביש לו עסק אחר, עיי"ש דבטור מדוקדק דשמואל איירי בהתנה בתחילה ובאין לו עסק אחר, ולפי"ז בע"כ דמקורו דהטור דסגי לרב בדינר כדפי' הלח"מ.

ע"ע שו"ע סעי' ד' דביש לו עסק אחר ואינו רוצה ליתן דינר יהא שכר המתעסק ב' שלישי הריוח, ובב"י הגר"א סקט"ז תמה ע"ד עיי"ש.

אין לו עסק אחר

ע"י ר"מ שם ה"ד וטושי"ע סעי' ג' ונו"כ שם דמבואר דבהתנה בתחילה סגי בדינר אף באין לו עסק אחר, ובלא התנה בעי שלישי והיינו דינא דרבא, אולם דעת רבותיו של הר"מ דאף בהתנה

סוגיא דעיסקא

לא מהני דינר אלא שליש והיינו דינא דרבא, ובלא התנה בעי' כפועל בטל, ועי' לח"מ שם ביסוד פלוגתתם, ונחלקו הב"י והגר"א בדעת הרי"ף והרא"ש אי ס"ל כהר"מ או כרבנותיו. ובעיקר דינא דהר"מ והטור, עי' בי' הגר"א דחלוקים במקור הדין דמקורו דהר"מ מדינא דריש עגלא לפטומא דס"ל דמהני התם אף באין לו עסק אחר ובע"כ דאיירי בהתנה וכמש"כ בפ"ח ה"א, ועי' ראב"ד שם, ומקורו דהטור משמואל דס"ל דאיירי באין לו עסק אחר ובע"כ דסגי בדנר משום דהתנה.

גדר עסק אחר

עי' משמעות רד"ה "כגון" דכיון דאין טרחו נוסף לא מחזי כריבית ולפי"ז ה"מ בעוסק באותה מלאכה, אמנם בב"י דקדק בשי' הרי"ף דאפי' עוסק במלאכה אחרת שרי, ולפי"ז עיקר ההיתר משום שאין בטל ממלאכתו הראשונה, ובחוו"ד קע"ז סק"א תלה נידון זה בפלוגתת הראשונים בדנא דפועל בטל אי משערי' כפי מלאכתו הראשונה או כפי מלאכתו השניה, וצ"ב להסוברים דמשערי' לפי מלאכתו הראשונה מ"ש מפועל בטל דאין לו מלאכה דמבואר בכמה פוסקים [הובא לעיל] דלכו"ע משערי' לפי מלאכתו השניה, וא"כ מאי אכפת לן דאין בטל ממלאכתו הא לא גרע מפועל דאין לו מלאכה כלל [ד"ס].

תוד"ה אמר רב וא"ת והא צד אחד כו', עי' שער דעה קע"ז דהקשה דלא דמי לצד אחד בריבית דהכא אין הריבית אלא מחמת הטירחה וכיון דאיכא צ"א דיקבל שכר אינו טורח בחנם אלא בשביל שסבור שירויח יותר מחלק השליש. ובעיקר תירוצם, ע"ע תורא"ש מה שתי', ונפק"מ לעיסקא דאין שכיח טובא, ובקונטרס הריבית להסמ"ע בדרך ארוכה אות ב' פסק כתני' התוס' דכל דינא דמותר שליש דווקא בפיטום בהמות דדרכם לפטם יותר משליש.

תוד"ה "דאמרי אינשי" וא"ת מהאי טעמא כו', ובחוו"ד שם כתב ליישב עפי"ד הב"י באופ"א. עוד יעוין בחוו"ד קס"ז סק"א ובהגהות אמרי ברוך שם דנקטו דכל חילוקא דהתוס' הוא מדרבנן אבל מדאורייתא איכא סברת גביל לתורא אף למסקנא דל"ל בהמה.

עובדא דר"א מהגרוניא

גמ' ר' אלעזר מהגרוניא כו', נחלקו הראשונים היכי דנים העיסקא לבתר דנשתתפו, שיטת רש"י דהיכא דנשתתף האריס ל"ל תורת עיסקא כלל וליכא ריבית, אלא דתבע טפי פורתא משום גזל שעובד בחלקו בחנם וכמש"כ הב"י, אולם בר"מ פ"ו ה"א ג' מבואר דאף בשותפין אי

אחד מתעסק בחלק חבירו דין חלק חבירו כדין עיסקא וצריך ליתן שכ"ט, ושמעתין איירי דאיי"ל עסק אחר הלכך אין צריך ליתן לו אלא שכר מועט, ואהא קא"ל סתם אריסא וכו'. **ונחלקו** הכס"מ ה"ג ובי' הגר"א [על הגמ'] אמאי חשיב דיש לו עסק אחר, **[ועי' אבהא"ז פ"ח משה"ק ע"ד הגר"א]**, **וע"ע** לח"מ ה"א מ"ש מעיסקא דעלמא דל"ח עסק אחר.

תוד"ה "אי", עי' מהר"ם מהרש"א מהרש"ל ופנ"י ולח"מ שם, דפי' דבקי' סברי כד' הר"מ, וחזרו לפרש בתי' כפרש"י, **ועי'** לח"מ שם בד' הר"מ איך יפרש קו' התוס'. **ובעיקר** שי' הר"מ דבשותפין כשאחד מתעסק אית ליה תורת עיסקא בחלק חבירו, **עי'** רמ"א סעי' ג' משמיה דהרי"ף דפליג, **ונחלקו** הש"ך שם וחוו"ד סק"ד בד' הרי"ף אי שרי לנותן לקבל ריוח יותר מהפסד, או דבכה"ג נידון חלק ההפסד כמלוה ואסור משום ריבית ולא הקיל הרי"ף אלא לענין שכ"ט, ובד' הש"ך, **עי'** תוספת דברים בדרושי הצ"ח דרוש ח'. **עוד** כתב הר"מ שם דאם שניהם יחד מתעסקים בממון אע"פ שהממון של אחד מהם הר"ז שותפות, ומשמעות דבריו דאף בהתנה דיהא הריוח של אחד מהם יותר מההפסד ל"ח עיסקא ושרי, וצ"ב לד' החוו"ד הנ"ל ויש ליישב.

גמ' מכאן ואילך נוטל מחצה שלו כו', **עי'** רש"י דאינו נוטל שכ"ט כלל, **ובמהרש"א** הקשה מ"ש מאית ליה בהמה לדידיה, **ועיי"ש** ובקרני ראם, ובפרישה, **וע"ע** לח"מ פ"ח דהקשה בשי' הר"מ מ"ש מאריס.

גמ' מאן פלג לך, **נחלקו** הראשונים אי בטל החלוקה וצריך לעשותו מחדש, או דבלא הודע מחל על טירחתו ואינו מקבל בחלק חבירו כלום, **עי'** ר"מ פ"ח ה"ד ונימוק"י ושו"ע ור"מ סעי' כ"ג.

ביאור הגר"א סק"ו

מבואר בר"מ פ"ו משלוחין ושו"ע קע"ז סעי' ב' ג' די כמה אופני תשלום עבור שכר טירחה, **א-** תשלום כפועל בטל. **ב-** תשלום דינר בי"ל עסק אחר. **ג-** תשלום מותר שלישי. **ד-** תשלום אריס בי"ל עסק אחר. **ה-** תשלום דינר בהתנה מתחלה ואין לו עסק אחר. **ו-** תשלום פלגא ותרי תילתי, **ופי'** רבינו מקור הדינים בקוצר אמרים מסוגיות הגמ' והראשונים וכדלהלן.

תשלום דינר ביש לו עסק אחר

הנותן כו' כל סעיף זה הוא לשון הרמב"ם וכן ס"ד, והנה מ"ש ואם היה לו עסק כו' וכן אם כו' הואיל כו' הוא כמש"ש ס"ט א' אמר רב מותר שלישי כו' אלא אמר שמואל קוצץ כו' ובאב"א שם כי קאמר רב כו' וסובר דשמואל נמי בהאי גוונא, דהא בחדא ענינא איתמר. ר"ל דשמואל נמי איירי ביש לו עסק אחר ולכך מהני נתינת דינר אף בלא התנה מתחילה [ואע"ג דקיי"ל כרב באיסורי], רב לא פליג בהא אדשמואל כמש"כ הגר"א לקמן, והלכך פסקו הר"מ והשו"ע דביש לו עסק אחר מהני נתינת דינר.¹

תשלום מותר שלישי

ומפרש מ"ש מותר שלישי כו' ר"ל מהמותר על הקרן יהיה שלישי שלך, ר"ל שלישי השכר שלך מותר וא"צ ליתן לו כפועל, דמה שכתבו הר"מ והשו"ע דא"ל כל הריוח יהיה לך שלישי או עשיריתו בשכרך, מקורם מדינא דרב במותר שלישי,² ולפי"ז מבואר דפי' דינא דרב דלא כפרש"י דקא"ל מותר על השליש יהא שלך, אלא דשליש הריוח יהיה שלך והשאר נחלק פלגא פלגא וכדינא דרבא לעיל פלגא בהפסד ותרי תילתי בריוח.³ ושמואל פליג על זה שמא

¹ **וכ"כ** הכס"מ פ"ו ה"ד, **אמנם** בלח"מ ה"ב סוד"ה "אלא" נקט דשמואל איירי באין לו עסק אחר ומקורו דהר"מ פי' משום דמשמע דדינר לא גרע ממותר שלישי, **וע"ע** להלן בד' הגר"א דהטור פליג ארמב"ם וס"ל דשמואל איירי באין לו עסק אחר.

² **ובכס"מ** ה"ד נסתפק דיתכן דמקורם מהתוספתא, ודינא דרב פי' כפרש"י, **ועי'** גידו"ת שער מ"ו ח"ג אות ח'.

³ **וכן** פי' הריטב"א בשם תשוי' הרי"ף [וע"ע תשובת הרי"ף המובא בשטמ"ק באופ"א], **וצ"ב** לפי"ז א"כ אמאי לא שרי רב באין לו עסק אחר וכרבא, וצ"ל כמש"כ הש"ך סק"ח דשאני דינא דרבא דיד המתעסק על העליונה וכמש"כ הר"מ ה"ג ושו"ע סעי' ד', משא"כ בדינא דרב דלעולם הוי פלגא בהפסד ותרי תילתי באגר.

לא יהיה לו שכר כלל,⁴ וה"ה דפליג על מילתיה דרבא שם פלגא באגר כו' דרבא קאמר אליבא דהלכתא דהלכה כרב וכמ"ש הרי"ף דקי"ל כרב באיסורי. דכיון דדינא דרב היינו דינא דתרי תילתי דרבא, הלכך שמואל דפליג אדרב משום וכי ילך לביתו ריקן, ה"ה דפליג אדרבא, [אמנם לפרש"י דמותר שליש היינו המותר על השליש, לא פליג שמואל אלא אדינא דרב דצד הריוח הוא רחוק, וכ"כ הב"י].⁵ ומותר שליש מפרש דל"ד ה"ה פחות. ממשי"כ או עשיריתו. ומפרש דכ"ז שלא פסק לו מתחלה אלא כשבאין לחלוק נותן לו וכמ"ש בס"ג בד"א כו' וכן ס"ל להרמב"ם כמ"ש למטה. דה"מ דבעי עסק אחר בלא התנה עמו בתחילה, אבל בפסק עמו בתחילה מהני תשלום דינר אף באין לו עסק אחר. וכן מילתיה דשמואל דרב מודה לו דכ"ש בכה"ג מותר, וג"כ אף שלא פסק מתחלה כיון די"ל עסק אחר. דאף שמואל דנותן לו דינר ברור איירי בלא התנה מתחילה, ורב נמי מודה לו דכ"ש בכה"ג דהוי שכר ברור מותר, ולכך פסק השו"ע דינא די"ל עסק אחר דווקא בלא התנה.

וה"ה דיכול להקשות על שמואל לס"ד, אלא דהיה יכול לומר דשמואל ס"ל כו' יהודה אפילו לא טיבל כו', אבל למסקנא הא אף לר"מ ור"ש. דכיון דשמואל איירי בלא התנה, א"כ לס"ד דאיירי באין לו עסק אחר היכי סגי בדינר, הא מתני' תנן דשכרו כפועל בטל, ובע"כ דשמואל ס"ל כר"י.⁶ [ולפי"ז לכאן דינר לאו דווקא אלא ה"ה טובל עמו בציר], ולמסקנא דשמואל איירי בי"ל עסק אחר [כמש"פ הגר"א לעיל], אי"ש אף לר"מ ור"ש.

תשלום אריס

ומפרש. מש"כ הר"מ והשו"ע ואם היה המתעסק אריס כו' דמבואר דבאין לו עסק אחר אסור אף באריס, מש"ש ר"א מהגרונא כו' א"ל עד האידנא זוזי כו' דלא כפרש"י משום דהשתא לאו עיסקא הוא, שהרמב"ם כתב בהדיא רפ"ו דכה"ג נמי הוא עיסקא, אלא משום דכיון שחצי בהמה שלו א"צ ליתן לו בחצי האחר אלא כדין אם יש לו עסק אחר.

⁴ מבואר דעיקר סברת שמואל משום דהוי שכר מסופק, ועי' בי' הגר"א קס"ז סק"א וצ"ב בדבריו.

⁵ ובחדרי דעה קע"ז סעי' ב' הקשה ע"ד הגר"א דלפמשנ"ת לעיל דרבא עדיפא מדרב דליכא יד המתעסק על העליונה, א"כ מנלן דשמואל פליג עליה הא התם ליכא לסברת וכי ילך לביתו ריקן.

⁶ ובריטב"א החדשים פ"י משום האי קו' דשמואל איירי בא"ל מותר שליש ואם לא יהא מותר שליש יתן לו דינר בשכר פעולתו, ולפמש"כ הגר"א להלן בדעת הטור דשמואל איירי בהתנה מתחילה אי"ש אף אליבא דר"מ ור"ש.

ביאור הגר"א סק"ו

דחשיב יש לו עסק אחר כיון דחצי בהמה שלו לגמרי,⁷ אלא שמ"מ צריך ליתן לו דבר מועט, כדין יש לו עסק אחר, ובזה כיון שהוא אריסו א"צ ליתן לו כלל, וזש"ש השתא שותפי כו' אמרי אינשי כו' וז"ש כאן ואם היה המתעסק כו'.

פלגא באגר ותרי תילתי

ומפרש מש"כ הר"מ שם ה"ג ושו"ע סעי' ד' הנותן מעות כו' מש"ש אי פלגא באגר כו' באינו רוצה ליתן לו כלל אז פוסקין לו ב"ד תרי תילתא באגר כו', בין ה"ל עסק אחר או לא. ר"ל דקשיא ליה אדינא דתקון לשלם פלגא ותרי תילתי, ומשמע דאיירי אף ב"ל עסק אחר והא בכה"ג סגי בדינר, ופי' דאיירי באינו רוצה ליתן כלל כמש"כ בשו"ע סעי' ד'.⁸

תשלום דינר בהתנה מתחילה

וכ"ז שלא פסק עמו מתחלה כלל, אבל בפסק עמו מתחלה אפילו לא ה"ל עסק אחר מותר, במה שפסק אפילו בפחות משתות, וכמ"ש בפ"ו הלכה (ז') ד' וכן אם התנו שאם יהיה שם שכר כו' ורבותי הורו שאין כו' ולא יראה לי זה, וטעמו ממש"ש ריש עגלא לפטומא אע"ג שאין מגיע לשותות השכר וכן לשכרו כפועל, ומפרש בהתנה מתחלה וז"ל ברפ"ח וכן השם בהמה על המפטם להיות מפטם אותה והשכר לאמצע צריך ליתן עמלו כפועל בטל ואם א"ל הרי הראש והאליה שלך בעמלך יתר על מחצית השכר מותר. וכתב ה"ל למפטם בהמות אחרות שמפטם אותם עם זו השומא אצלו כו' הואיל והוא מתעסק בשלו ובשל חבירו אפילו לא העלה לו אלא דבר מועט בכל ימי השותפות הזאת דיו וחולק בשכר בשוה [ור"ל אפילו לא התנה מתחלה כנ"ל] ואם היה אריסו הואיל והוא מטפל בשלו ובשל בעל השדות א"צ להעלות כלום. תו"ד דשיטת הר"מ ה"ג ושו"ע סעי' ג' דבהתנה מתחלה סגי אף בדינר, ומקורם מדינא דריש עגלא דמהני אף באין לו עסק אחר אע"ג דהוי שכר מועט, ובע"כ דאיירי בהתנה, וכ"ה מפורש בר"מ בפ"ח ה"א דכתב מתחילה דינא דאם א"ל הרי הראש והאליה שלך מותר, ומשמע דאיירי באין לו עסק

⁷ וצ"ע מדברי תוד"ה "דאמרי", ועי' לח"מ פ"ז ה"א, וע"ע בי' הגר"א על הגמ' דפי' כונת הר"מ דיש לו עסק אחר באופ"א, וצ"ע, וכבר העיר בדבריו האבהא"ז פ"ח ה"א.

⁸ לאפוקי מדעת הטור הובא להלן דב"ל עסק אחר אף באינו רוצה ליתן דינר בדינר, ובעיקר ד' הגר"א, עי' להלן סקט"ז דנקט דאף להר"מ ב"ל עסק אחר משלם לעולם דינר ודלא כשו"ע.

ביאור הגר"א סק"ו

אחר, [מהא דהוסיף הר"מ בהמשך דבריו לפרש דינא דמפטס בהמות בי"ל עסק אחר, וכן מפורש בהשגות הראב"ד שם], ובע"כ דהחיתר משום דהתנה.⁹

שיטת הרי"ף הרא"ש והטור

והטור מפרש ג"כ מותר שליש כפי' הרמב"ם וכן מפ' הרי"ף והרא"ש וש"פ, ממש"כ דבי"ל עסק אחר לא בעי' באגריה כולי האי ולא הזכירו כלל דינא דמותר שליש ומשמע דפי' מותר שליש כהרמב"ם ומפ' מותר שליש לאו דוקא אלא דבר מועט וכמ"ש ברי"ף אבל דאית ליה עיסקא אחרינא ולא קמבטיל ליה מיניה לא בעי' באגריה כולי האי כדאמרינן א"ר מותר שליש כו' ואב"א כו', וכ"כ הטור וה"מ שצריך כו' אבל כו' כגון רועה כו' וכן מפרש הכל בדרך הרמב"ם¹⁰

ואמר ותקנת חכמים הוא למי כו' ר"ל אם לא ירצה ליתן לו כפועל, אלא שדעתו דוקא באין לו עסק אחר דזהו שיעור טרחו קרוב לשכרו כפועל ולכן כתב ותקנת חכמים כו' קודם וה"מ שצריך כו' וה"מ שצריך קאי אשניהם בין שכרו כפועל או פלגא באגר כו' ששניהם הוא שכר טרחו וכ"ה ברי"ף ורא"ש מיהא הא דאר"מ כו' ואי בעי למיפסק כו' ואח"כ כ' וה"מ בחנוני כו'. תו"ד דסדר דברי הטור דאיכא ד' אופני תשלום, א- כפועל בטל בלא פסק מתחילה. ב- פסק עמו בתחילה דסגי בדינר. ג- תקנת חכמים דסתם עיסקא פלגא ותרי תילתי באינו רוצה לשלם כלל. ד- יש לו עסק אחר דסגי בדינר, ודקדק הגר"א בדין הג' דה"מ באין לו עסק אחר, אבל בי"ל עסק אחר אף באינו רוצה ליתן סגי בדינר, ודלא כהר"מ ושו"ע סעי' ג', דאלי"כ הו"ל למימר הך תקנת חכמים לבתר וה"מ דין הד'.

אלא שדעת הרי"ף והרא"ש דפלגא באגר כו' לא מהני אלא בפסק עמו מתחלה בכה"ג ודוקא פלגא באגר כו' הא פחות מכאן לא והוא דעת רבותיו של הרמב"ם כמ"ש אבל לא פסק עמו מתחלה לא אא"כ נותן לו כפועל וכמ"ש הרא"ש והא דקאמר ר"מ כו' והוא שלא פסק תנאי עמו אבל אי כו'. ר"ל דברי"ף והרא"ש מבואר דשכר פועל בטל נאמר

⁹ **אמנם** בלח"מ ה"ב פי' כונת הר"מ אף בלא התנה ומשום כך כתב ליסד דנתנו חכמים שיעור חדש למפטס בהמות עיי"ש, **ובריטב"א** החדשים פי' קולא דריש עגלא דכיון דהוי עסק מועט הקילו, **וע"ע** תורת חיים, ואבהא"ז פ"ח שם.

¹⁰ **ומשמעות** לשונו דהרי"ף דהא דשליש לא דווקא וסגי בדבר מועט נלמד מדברי רב גופא, ומתפרש לכאוי' כמש"כ הלח"מ ה"ב הובא לעיל וצ"ב בד' הגר"א.

ביאור הגר"א סק"ו

כשלא התנה, ותקנת חכמים דפלגא ותרי תילתי תקון בדהתנה מתחילה, ולפי"ז מבואר דאף בהתנה לא סגי בדינר אלא בשליש, ונמצא דפליגי על הטור בתרתי, חדא בתקנת חכמים דפלגא ותרי תילתי, דלטור דוקא באינו רוצה ליתן וכנ"ל, ולרי"ף ולרא"ש דוקא בהתנה, וכן בהתנה מתחילה, דלטור סגי בדינר, ורא"ש ולרי"ף בעי שלישי.¹¹

וה"מ בחנוני כו' אבל מאן כו' ר"ל בין פסק עמו בתחלה בין לא פסק סגי בכ"ש. ומבואר דאף לדעת רבותיו של הר"מ דבהתנה לא סגי בדינר, מ"מ ביש לו עסק אחר סגי בדינר אף בלא התנה. **וכ"ה דעת הטור בזה, אבל הטור חולק עליהם וס"ל דבסוף כשמשלם לבסוף ולא פסק מתחילה פלגא באגר כו', אבל בתחלה אף בדינר א' סגי וכדברי הרמב"ם שחלק עליהם.**¹²

ומ"ש בדינר א' סגי דבריו לקוחים ממ"ש קוצץ לו דינר, וס"ל דרב בלחוד אתמר באית ליה עסקא אחריטא אבל שמואל מיירי בקוצץ מתחלה ואף באין לו עסק אחר. ר"ל דאף דהטור סובר כד' הר"מ, מ"מ מקורו דסגי דינר דלא כהר"מ מריש עגלא אלא מדשמואל דמיירי בהתנה ואין לו עסק אחר, ורב לא פליג עליה,¹³ [ודקדק כן מד' הטור דכתב לישנא דגמ' נותן לו דינר ולא כתב בסתם דאף בשכר מועט סגי [ד"ס].¹⁴

וט"ס כאן בטור שכתב או כיוצא בזה שנותן לו דינר כל ימי משך העסק, מתיבת שנותן עד העסק צ"ל למעלה אחר ואפילו בדינר אחד רשאי שנותן לו דינר כו', שלא תאמר דינר כל יום. ר"ל דמשמעות הטור דסגי בדינר אף בלא התנה וסתור הטור דבריו ממשי"כ לעיל

¹¹ אמנם בב"י ובדרישה השוו ש"י הרי"ף והרא"ש לד' הר"מ עיי"ש.

¹² ונחלקו הב"י והב"ח וש"ך סק"ח אי להטור מהני התנה שלישי או עשיריתו דאין השכר ברור כשיטת הר"מ, או דבעי תנאי בשכר ברור, ומשמעות כל דברי הגר"א דהטור שוה לש"י הר"מ ומהני בכל ענין, ולפמ"ש"כ הגר"א להלן דמקורו דהטור משמואל א"כ מוכח דאף לשמואל מהני התנה שלישי או עשיריתו, וע"ע הגהות מקמ"ח ע"ד הש"ך שם.

¹³ ולפי"ז בע"כ דמקורו דהטור דסגי אף לרב בדינר בי"ל עסק אחר לאו מדשמואל וכדפי' הגר"א לעיל דהא שמואל איירי בהתנה, אלא מעיקר דינא דרב וכדפי' הלח"מ ה"ב הובא לעיל.

¹⁴ ויל"ד לשמואל אי שיעורא דדינר הוא בדוקא או דמהני אף בפחות, ואי בעי דוקא דינר א"כ ה"ה בהתנה לא ינהי בפחות מדינר, אולם להר"מ דהמקור מריש עגלא לכאוי' מהני אף בפחות.

ביאור הגר"א סק"ו

דלא מהני דינר אלא בהתנה, ובע"כ דט"ס כו', וקאי אדלעיל דבהתנה בדינר אחד רשאי, וסגי בדינר לכל ימי השותפות ולא בעי כל יום, ומ"ש כאן או כיוצא בזה ר"ל ל"ד פלגא באגר כו' אלא ה"ה בגוונא אחרינא רק שיהא שתות יותר בריוח מבהפסד. ר"ל דכיון דתיבות שנותן עד העסק קאי אדלעיל, ותיבות כיוצא בזה קאי אתקנת חכמים, צריך לפרש דהוסיף הטור דלא תקון דהשליש יהא שתות מהעיסקא בדוקא [ולפי"ז שיעור ההלואה לעולם פלגא] אלא ה"ה כיוצא בזה כל היכא דאיכא שתות יותר בריוח סגי.

ולדינא שיטתו כשיטת הרמב"ם, אבל שיטת הרי"ף הוא כדברי הרא"ש שאם לא פסק מתחלה דוקא כפועל, ואם פסק פלגא באגר כו' באין לו עסק אחר, רק שדברי הרי"ף מגומגמין קצת ממ"ש והיינו דקאמר כו' כדפסקו כו' דודאי ליתן שכרו כפועל א"צ פיסוק מתחלה, ואפשר דס"ל דאם לא פסק מתחלה אסור ליקח לגמרי משום ריבית כיון דמתחלה היה באיסור וכמש"ל סכ"ה. תו"ד דמלשון הרי"ף דכתב "כדפסקו" משמע דאף כששכרו כפועל בטל לא מהני אלא בהתנה והוא תמוה, ולכך כתב ואפשר דס"ל כשיטת הרמ"ה המובא בסעי' כ"ה דבלא התנה הו"ל שטר הנעשה באיסור, [אמנם בפרשה סקל"ה שם פ"י דכונת הרמ"ה דוקא בשטר הנעשה באיסור, אבל בלא שטר מהני שכרו כפועל בטל, ועי"ע תשובת הרי"ף המובא בשטמ"ק].

והטור לקח שיטת הרמב"ם, רק בי"ל עסק אחר ס"ל כהרי"ף ורא"ש דאין שייך שם פלגא באגר כו', ואף באינו רוצה ליתן שכר כלל משלם דינר ודלא כהר"מ דבכה"ג משלם פלגא באגר כו' ודבריו נכונים דהאיך שיערו פלגא באגר כו' לשכרו כפועל ולשכרו כ"ש¹⁵ [ועמ"ש בס"ד שגם דעת הרמב"ם כהטור]. ובב"י ודרישה פירשו כאן דרכים רחוקים ע"ש ושם, ועכשיו אפרש אחת לאחת.

ליקוט

הנותן כו'. עמש"ש ששיטת הרמב"ם והטור אחת לדינא, ומ"ש בס"ד ואם ה"ל עסק כו' הוא תוספת המחבר ושגה בזה, רק מ"ש הרמב"ם ואם היה מתעסק אריסו כו' לא כ' הטור, שס"ל כפירש"י דאריס אף אי מתעסק בחלק חבירו ל"ל תורת עיסקא אלא כשותפות בעלמא, וכמ"ש בס"ג בהג"ה (ע"כ).

¹⁵ ובדעת הר"מ יתכן דאין גדר תשלום פלגא ותרי תילתי לשלם שכר טירחה אלא גדרו דעי"י דמקבל ריוח אף מחלק הפקדון, לא מחזי פלגא דהמתעסק כמלוה אלא הוי הכל חדא עיסקא.

ביאור הגר"א סק"ו

ליקוט

הרי"ף כתב דנותן כפועל בטל ואי בעי למיפסק כדרבא פלגא באגר כו' וה"מ בחנוני וכיוצא כו' ופי' בשערים וסמ"ג [מצות עשה פ"ב] שבחנוני פוסק עמו בא' מג' תנאים או כפועל או פלגא באגר ותילתי בהפסד או פלגא בהפסד ותרי תילתי באגר ולא חילקו בין פסק בתחלה או לא וכ"כ הרשב"א ופי' דבנותן לו מיניה וביה ואפשר דהוה ביה רווחא טובא דמטו ליה כפועל בטל או טפי לא הקפידו חכמים בדבר, כיון דבכולהו שיעורא מקבל כעין פועל בטל ואע"ג דבמתני' לא הוזכר אלא שיעור פועל בטל, עי' ב"ח דתקנת אמוראים דסגי אף בפלגא ותרי תילתי, ובי"ל עסק אחר סגי במותר שלישי ומפ' סמ"ג כפירש"י, וכ' ההיא דריש עגלא וקוצץ דינר בל"ל עסק אחר אלא שהוא אדם בטל וא"א לשער כפועל בטל, וס"ל דהתשלום הוא עבור ביטול מלאכתו הראשונה ולכך באדם בטל א"א לשער כפועל בטל,¹⁶ וז"ש בברייתא בין מרובה בין מועט רק שיתן לו דבר מה כו' איירי בכה"ג. ר"ל דבין מועט קאי אדם בטל דסגי שיתן לו מעט, ודלא כרש"י ותוס' שם דפי' באופ"א,¹⁷ והרא"ש פי' דברי רי"ף שבלא פסק נותן כפועל בטל ובפסק סגי כדרבא פלגא כו' וה"מ כו' ולכ"ע אפי' פסק לא סגי בפחות מדרבא, אבל שיטת הרמב"ם וטור דרבא הוא בלא פסק ואינו רוצה ליתן כפועל אבל בפסק סגי אפי' בדינר אלא שמחולקין בפירוש הגמ' בפי' קוצץ להרמב"ם ביש לו עסק אחר ולהטור בל"ל עסק אחר ופוסק בתחלה וכן בפי' עובדא דר"א השמיטו הטור (ע"כ).

¹⁶ ועי' במצוין לעיל דנחלקו המהרמ"ש והט"ז קע"ז סק"ג בדעת הב"י דהתשלום עבור ביטול מלאכתו

ראשונה, אי באדם בטל אין צריך לשלם כלל או לאו.

¹⁷ ועיי"ש דבזה א"ש מילתא דשמואל דקוצץ לו דינר אף אליבא דר"מ דאיירי באדם שאין לו מלאכה.

סט ב', גמ' רב חמא הוה מוגר זוזי כו', נחלקו הראשונים בביאור הס"ד דר"ח. **שיטת** רש"י [כמש"פ הריב"ש ש"ה] דאירי אף כשאחריות האונסין על השוכר, וס"ד דר"ח דשרי כיון דאמר בלשון שכירות, ומסקי' דאין הלשון קובע אלא קבלת האחריות וידיע פחתיה, [אמנם בחת"ס דקדק לשון רש"י דאירי דר"ח קיבל ע"ע מקצת מאחריות יעו"ש].

שיטת תוס' דאירי דקיבל ר"ח אחריות אונסין ולכך ס"ד דשרי, **ומצינו** בראשונים כמה ביאורים היכי שייך קבלת אחריות בזוזי העומדים להוצאה. **וכן** נחלקו בנידון הסוגיא אי אירי בהלואה גמורה וס"ד להתיר משום קבלת אחריות, או דנידון הסוגיא אי חשיב כשכירות או כהלואה.

א- עי' ר"ן ונימוק"י וריטב"א החדשים דר"ח קיבל אחריות כ"ז שהם בעין, וכשיוציאם יהיו באחריות המקבל, וס"ד דשרי כיון דמשלם עבור אותו הזמן שהם בעין דהוי ליה שכירות גמורה. **ובחוו"ד** קע"ג סק"ב הקשה איך אפשר לפרש התשלום עבור הזמן שהם בעין הא משלם פשיטא ליומא אף כשאינם בעין, **ובבית** מאיר קע"ו סעי' א' מבואר דבאמת אין משלם אלא עד זמן שמוציאם.

ובמסקנת הגמ' נחלקו הראשונים אי הדרי' דאף הימים שלא הוציאם ל"ח כשכירות והוי ר"ק, או דחשיב שכירות אלא דאסור מדרבנן, **עי'** ריטב"א החדשים שם דמבואר דלמסקנא הוי ר"ק, **אולם** בגידו"ת שער מ"ו ח"ג דין י"ז הביא דברי הריב"ש בסי' ש"ה דמבואר דהוא מדרבנן לחוד.

ב- עי' רבינו פרץ ותוס' המובא בריטב"א החדשים דר"ח קיבל אחריות אף על הזמן שאינם בעין ולענין דאם יאבדו נכסי הלוה פטור מלשלם, **ומשמעות** דבריהם דלא קיבל אחריות אלא על נכסי הלוה, אבל המעות עצמם קודם שהוציאם באחריות המקבל, ולפי"ז צ"ל דאע"ג דהוי הלואה גמורה [דהא כל זמן שהם בעין הוי באחריות המקבל], מ"מ כיון דאין הקרן מובטחת דהא אם יאבדו נכסיו פטור שרי דאין התשלום עבור האג"ן, אלא עבור הסיכון [וכעין דינא דמה שעזי חולבות] וכמבואר ברמב"ן בגיטין ל' א' כע"ז לענין פרדיסא, [אלא דברמב"ן שם מבואר דשרי אף מדרבנן, וצ"ל לפי"ז דלא פי' שמעתין כהר"פ דהא לדבריהם מסקי' בסוגיין לאסור מדרבנן, **עוד** יתכן כמש"כ בשו"ת רדב"ז סי' תצ"ז דכ"ד הרמב"ן דוקא בריבית דרך מקח, וקצ"ע מד' הנימוק"י גיטין שם ואכ"מ], **אמנם** צ"ב לפי"ז הדמיון למרא דהתם ההיתר משום שכירות.

ע"ע שו"ת הריב"ש סי' ש"ה דפי' ע"ד הרבינו פרץ, אמנם הוסיף דקיבל אחריות אף על הזוזי כשהם בעין וכדפי' הר"ן והנימוק"י, [ועיי"ש דאף למסקנא דאסור לא הוי אלא א"ר], ולכאוי' יסוד ההיתר משום דהוי שכירות גמורה, **ואע"ג** דלכאוי' לאחר שהוציאם לא שייך בזה תורת שכירות אלא הלואה וא"כ התשלום שמשלם עבור הזמן ההוא הוי ריבית, צ"ל כמש"כ הקצוה"ח ר"ט סק"ד להוכיח מסוגיין דשייך קנין גוף לפירות במעות ואך לאחר שהוציאם נדון בתורת שכירות, **ויסוד** הדברים מבוארים אף בחוו"ד קע"ז סק"ט עיי"ש. **עוד** יתכן דכונתו דהוי כעין עיסקא וכד' התרוה"ד להלן.

ובעיקר דברי הריב"ש צ"ע דבתש"י ש"ח מבואר דנקט דיסוד ההיתר משום דהו"ל הלואה שאין הקרן בטוחה, ולכך התיר שם בקיבל המקבל אחריות עד הזמן שמוליך הכסף לספינה, והנותן קיבל אחריות על זמן הולכת הספינה והובא בשו"ע קע"ג סעי' י"ח עי"ש [ביאור"ס].

ג- עי' תרוה"ד סי' ש"ב בשם גליון תוס' דהיכא דכל האחריות על הנותן אף כשהמקבל מוציאם שרי דלא חשיב אלא פקדון, ושכר מעותיו הוא נוטל, והקשה משמעתין דמסקי' דאסור, ופי' דאירי הכא דלא קיבל הנותן אחריות דגניבה ואבידה אלא אונסין לחוד, ומבואר דנקט דשמעתין איירי דקיבל אחריות אף על הזמן שאינם בעין, והא דשייך קבלת אחריות ותשלום על הזמן ההוא, **עי' בית מאיר** קע"ו דקיבל אחריות דאם יפסד בעיסקא יהא פטור, ולפי"ז עיקר ההיתר ע"ד הקצוה"ח הנ"ל. **ע"ע בי' הגר"א** קע"ו סק"ב דהקשה ע"ד התרוה"ד ונקט דבקיבל הנותן אחריות אונסין לחוד ליכא ס"ד דשרי, והתוס' איירי בקיבל כל אחריות, וצ"ב ממש"פ הגר"א סק"ג דברי הרמ"א דבקיבל אחריות אונסים לחוד, לא הוי אלא א"ר כיון דדרך שכירות הוא, וא"כ אמאי פשיטא ליה בסק"ב דס"ד דר"ח לא איירי בהכי [ביאור"ס].

הדרא בעינא

גמ' ולא היא מרא הדרא בעינא כו', **רש"י** פי' דעיקר החילוק אי האחריות על הנותן או על המקבל, ומשמע דבמרא אי אחריות אונסין על המקבל אסור, **ובמהרמ"ש** רמז להקשות משיטת רש"י להלן ד"ה "מותר" גבי ספינה דאף בקיבל השוכר אחריות אונסין אי קיבל המשכיר זולא שרי, **אמנם** בשיטת התוס' דר"ח איירי דקיבל מקצת אחריות וכשיטות הראשונים לעיל, **יל"ד** בסברת הדרא בעינא, אי ר"ל דאף בקבלת מקצת אחריות דהנותן בעי תנאה דחזרת החפץ בעין, או דהדר"י דבעי' דהנותן יקבל כל האחריות, וכ"מ הריטב"א החדשים, **[ובבי' הגר"א** סק"ב מבואר בד' התוס' דאף בקיבל הנותן כל האחריות בעי' תנאי דהדרא בעינא].

ידיע פחתיה

גמ' ולא כו' וידיע פחתיה **שיטת** רש"י [כדקדקו תוס' והראשונים] והרי"ף וכן כתב הגר"א סק"ב בד' הגליון, דמסקי' דל"ח שכירות אלא באיכא הני ב' תנאים הדרא בעינא וידיע פחתיה, אבל בחד מינייהו עדיין חשיב הלואה [אמנם היכא דהדרא בעינא אף בלא ידיע פחתיה לכאוי' לא מיתסר אלא מדרבנן דמחזי כתשלום עבור האג"נ, וכ"מ האחרונים והרמ"א סעי' א']. **ובתוס'** הקשו מד' התוספתא פ"ד דמבואר דכלי כסף שרי להשכירן אע"ג דלא ידיע פחתיה, **ועי' גידו"ת** שער מ"ו דין נ"ה דת"י דהא דמצריך רש"י תנאי ידיע פחתיה ה"מ בזווי העומדים להוצאה, אבל היכא דהתנה להדיא וניכר דלא יוציאם וכגונא דהתוספתא סגי בתנאי דקבלת

אחריות לחוד, וע"ע בי הגר"א קע"ו סק"ב שכתב ליישב בד' הגליון דשמעתין איירי דקיבל המשכיר אחריות דאונסין ולא אחריות דגו"א, ובהא מסקי דבעי נמי ידיע פחתיה אבל התוספתא איירי דקיבל הנותן כל האחריות אף דגו"א, [נותר דאף לרש"י שמעתין איירי בהכ"ל], אמנם צ"ע דבתוספתא מפורש דאיירי בקיבל הנותן אחריות אונסין לחוד וכדחובא בי הגר"א סק"א.

ובעיקר דברי התוס' דלרש"י לא מהני שכירות כלי כסף, עי' הגהות אשר"י דפליג ונקט עפ"י דרש"י להלן ד"ה "מותר" דכתב דאף בקיבל המתעסק אחריות אונסין אי אחריות זולא על הנותן שרי, דה"ה משכיר כלי כסף וזהב אי אחריות זולא על הנותן שרי, ולפי"ז צ"ל דכ"ד רש"י בשמעתין דלא סגי בקבלת אחריות דהנותן, ה"מ בזוזי באופנים דלא שייך בהו יוקרא וזולא, אבל היכא דשייך זולא סגי בקבלת זולא לחוד, וכ"כ כע"ז במחנ"א סי' ל"ב. אמנם צ"ב דאין יתכן דבקיבל הנותן כל האחריות האונסים לא סגי להתיר אלא בתנאי ידיע פחתיה, ובקיבל אחריות זולא לחוד אע"ג דאחריות אונסים על המקבל שרי ויש ליישב.

שיטת תוס' והראשונים דטעמא ידיע פחתיה מהני אף בלא הדרא בעיניה, ועיקר הטעם משום דאין התשלום עבור האג"נ אלא עבור הפחת, ונחלקו החו"ד קע"ו סק"ג וחי' רמ"ש אי האי היתרא הוא אף בקיבל השוכר אחריות אונסין וגו"א וכההיא דספינה להלן, או דלא שרי אלא בגוונא דר"ח דמקצת מהאחריות קיבל הנותן דבהא כיון דעיקרו שכירות אע"ג דאסור מדרבנן אי ידיע פחתיה שרי, אבל בקיבל השוכר כל האחריות אסור, ול"ד לספינה דהתם צריך להחזיר הספינה בעין.

ובעיקר שיטת התוס' דשייך ענין שכירות אף במחזיר חפץ אחר, עי' רעק"א קס"א סעי' א' משה"ק ומבואר דנקט דאף בהתנה דאין צריך להחזיר החפץ עצמו אף כשהוא בעין חשיב נמי שכירות וצ"ב.

עוד מדוקדק בלשון התוס' שכתבו "אם יחזיר השוכר בעינה" דכל חיובי דפחת הוא דוקא כשמחזירו בעין אבל אי הוציאו ומחזיר כלי אחר חייב לשלם כשעת קבלה, וכן דקדק הפרישה סק"ב בלשון הטור, ולפי"ז צ"ב היכי שייך לדון התשלום עבור הפחת כשמחזיר כלי אחר שלם, ואע"ג דעיקר התשלום הוא עבור סיכון דהפחת ולכך משלם אף היכא דאין נפחת כלל, מ"מ על צד דמוציאו דליכא סיכון דפחת כלל דהא משלם כשעת קבלה צ"ב, ועי' בפרישה שם דרמז לזה ויבואר להלן בשמעתא דספינה. ולפמשי"כ הגרע"א סי' קס"א [הובא לעי'] א"ש דמבואר דעיקר כונת התוס' דכיון דיש אפשרות דמחזירה בעין חשיב כשכירות ושרי.

ע"ע שו"ע קס"ו סעי' א' ב' דפסק כהתוס' וברמ"א שם הביא דברי התרוה"ד דבקיבל המשכיר כל האחריות שרי אף במעות כדי להוציאם, ובפוסקים הקשו דסתר הרמ"א דבריו ממש"פ קע"ז סעי' ו' דלא שרי בקיבל כל האחריות אלא בריבית דרבנן לחוד, **עי'** ש"ך קע"ז שם וחוו"ד סק"ט, **ובגליון** הרעק"א קע"ו הקשה אמאי לא השיג הרמ"א ע"ד השו"ע קע"ג סעי' י"ח עיי"ש. **ע"ע** ש"ך קע"ו סק"א דאף בשכרם להתלמד דשרי, אי הוציא המעות אע"פ שמחזירם לבסוף אסור, **ועי'** שער דעה משה"ק, **וע"ע** במקמ"ח ונחל יצחק פ"א סי' ל"ב ענף ה'.

עוד יעוין בב"י הגר"א קע"ג סקל"ה דפי' מקורו דהשו"ע שם משמעתין [כמבואר בתש" הריב"ש שם], ולפי"ז נידון הסוגיא אי הלואה גמורה דאין פרעונו בטוח שרי או לאו וכדנתבאר לעיל, והעירו ממש"כ הגר"א קע"ז סקכ"ד לפרש מקורו דהשו"ע שם משמעתין ור"ל דהיכא דקצץ בדבר ידוע הו"ל כשכירות מעות, ולפי"ז נידון הסוגיא בדין שכירות מעות אי מחזי כהלואה או לאו.

מפריז על שדהו

סט ב', גמ' תנו רבנן מפריז על שדהו כו', **שיטת** רש"י רא"ש ונימוק"י דמחזיר אף המאיתים זוז שלוח, **אמנם** בסה"ת שער מ"ו ח"ד סי' מ"ח דקדק בד' הר"מ דאין מחזיר אלא שני כורים, **ועי'** גידו"ת שם וב"י קע"ו.

ובד' רש"י דמחזיר אף המאיתים זוז, **נחלקו** האחרונים אי הוי בתורת פרעון ההלואה, וב' הכורים ל"ח ריבית דמוסיפם עבור חכירות שדה משובחת, או דילמא ליכא הלואה כלל דרואים את מתן המעות לחוכר, כנתינת מעות לשליח להשביח את השדה עבור הבעלים, [ולפי"ז צ"ל דהחוכר אינו חייב באחריות], **עי'** ב"ח קע"ו, ומהרמ"ש, והגהות עצי לבונה ע"ד הש"ך קע"ו סק"ו.

שכירות ספינה

שם. אמר רב אגרא ופגרא כו', **בטעמא** דר"כ ור"א דאי פגרא לא אגרא, [ומשום דקבלת אחריות סותר ענין השכירות], **עי'** בשטמ"ק בשם רבינו יהונתן דפי' ב' אופנים, **חדא** דגוף קבלת אחריות אינו סותר ענין השכירות דמתנה ש"ח להיות כשואל, אלא דמ"מ צריך לשלם כשעת שבירה [כדין שואל] ושמעתין איירי דהתנה לשלם כשעת משיכה, [ועיקר דבריו דמשלם כשעת משיכה נחלקו בזה הראשונים ויבואר להלן], **וכן** האריך לפרש בפני"י.

עוד פי' דעצם קבלת אחריות סותר ענין השכירות, והא דל"א מתנה ש"ח כו', צ"ל כמשי"כ החו"ד קס"ז סק"א ובי' הגר"א קע"ז סק"ה דל"א מתנה אלא בדבר שאין למקבל שום צורך בזה [וכדינא דהרמ"א שם לענין צאן ברזל], אבל בדבר שיש לו הנאה דנים קבלת האחריות בתורת מלוה.

ויש לעי' להך גיסא דאין גוף קבלת אחריות סותר ענין השכירות ומשום דחשיב כמתנה כו' וכל נידון הסוגיא משום דקיבל כשעת משיכה א"כ בשכירות מעות דמסקי' דכיון דקיבל השוכר אחריות [כדפרש"י] ל"ח שכירות אמאי ל"א דקבלת האחריות משום מתנה, **וביותר** העירו ע"ד הרמ"א קע"ז סעי' א' דאף בשכר להתלמד לא מהני בקיבל השוכר כל האחריות.

היתרא דאגרא ופגרא

מסקי' בגמ' דשרי קבלת אחריות אונסין בשכירות פרה וספינה כיון דלא עשאה דמים אלא לאחר מיתה, **ובטור** קע"ז הוסיף לבאר דאע"ג דלאחר מיתה הו"ל הלואה, מ"מ כיון דתחילתו שכירות חשיב התשלום עבור הזמן שהחפץ בעין **[ועי' פרישה שם אמאי צריך לשלם כל דמי השכירות ואין מנכין הזמן שלאחר מיתה]**. **עוד** יעוין בחו"ד קע"ז סק"ד דנקט בדברי הטור דלאחר שבירה הו"ל הלואה למפרע וצ"ב.

ונחלקו הראשונים בפירושא דלא עשאה דמים אלא לאחר מיתה, **שיטת** רש"י ד"ה "מותרי" [כמשי"פ הגה"א] דסגי במאי דקיבל הנותן אחריות זולא לדונו כשכירות, **וכן** פי' הריטב"א החדשים, **וכ"פ** השו"ע קע"ז סעי' א', **ובטעמא** דבשייר זולא נידון כשכירות לכאוי' משום דע"ז מתפרש דאין כאן הלואות דמים, אמנם צ"ב דעדיין יל"פ בתורת הלואות מדה וכעין הלואת סאה בסאה, ויש שפי' דאי הוי הלואת סב"ס א"כ בהוקר או הוזל בין שעת שבירה לשעת התשלומים צריך לשלם כדהשתא, ואילו בשמעתין אין משלם אלא כשעת שבירה או כשעת קבלה כמבואר בראשונים להלן, ובע"כ דלא הוי הלואת סב"ס.

ובעיקר שי' רש"י, עי' הגה"א דמבואר דלפ"ז ה"ה דשרי שכירות כלי זהב בשייר זולא, **אמנם** בתוס' לעיל נקטו דלרש"י כה"ג לא מהני ובע"כ דס"ל דאף לרש"י לא סגי בשייר זולא לחוד וצ"ב.

ע"ע רמ"א קע"ז סעי' א' דבשכר מטבעות להתלמד אי קיבל כל האחריות אסור, ומשמע דלא סגי בשייר זולא, ויתכן דהרמ"א לשיטתו בסעי' ג' דפסק כתוס' וכדלהלן, **אמנם** במחנ"א סי' ל"ב מבואר הטעם דבמעות ליכא זולא. **שיטת** תוס' לקמן ע' א' ושאר, דלא סגי בשייר זולא לחוד וכמבואר בעובדא דדודא אלא בעי' דשייר הפחת, **ובטור** הוסיף דבעי' דשייר תרוייהו זולא ופחת, **וכן** הכריח המהר"ם בשיטת תוס', **אמנם** עיי"ש דהקשה מ"ש ממרא דמבואר בתוס' דסגי בידיע פחתיהו לחוד, עיי"ש חילוקו, **ובפנ"י** כתב לחלק דשאני מרא דלא קיבל ע"ע כל האונסים, **אמנם** בחו"ד קע"ז סק"ג נקט דאף בקיבל השוכר כל האחריות סגי בידיע פחתיהו לחוד.

שכירות מעות וכלים

ובעיקר שיטת תוס' והראשונים דבעי' דישייר אחריות הפחת, יל"ד אי הטעם משום דעיקר ההיתר דאמר' דמשלם דמי השכירות עבור הפחת וכדינא דמרא לעיל, והלכך אי מקבל השוכר אחריות הפחת לא יתכן לדון תשלום דמי השכירות עבור הפחת, ולפי"ז ה"ה בכלים שאין להם פחת ליכא שריותא בשייר אחריות זולא לחוד, או דלמא יסוד ההיתר דע"י דשייר אחריות הפחת והזולא, אית ליה שם שכירות ובלא קיבל הפחת חשיב הלואה, ולפי"ז בכלים שאין בהם פחת סגי בקבלת זולא לחוד, עי' משמעות הטור כאופן הב', **אמנם** בהגה"א נקט דלתוס' ה"ה כלים שאין בהם פחת אסירי, **וכ"פ** הרמ"א קע"ו סעי' ג', **וכן** מוכרח ממש"ק תוס' ע"ד הריב"ן דהתיר קבלת אחריות בעיסקא ושייר הנותן זולא והתם הא לא שייד פחת [נתב"ש].

עוד נחלקו הרמב"ן והרשב"א אי במקבל השוכר אחריות אונסין צריך לשלם כשעת שבירה, או דמצי להתנות לשלם כשעת קבלה והא דחשיב כשכירות משום דכשהוא בעין הדרא בעיניה, [ויעיקר הספק אי אע"ג דשואל מצי להתנות לשלם כשעת משיכה, מ"מ לענין ריבית מחזי כהלואה ואין דנים קבלת אחריות בשמעתין בתורת מתנה ש"ח כו' אלא בהתנה כדיני שואל, או דמהני בכל ענין], **וברמ"א** סעי' ג' פסק דמשלם כשעת שבירה, **אמנם** עיי"ש דה"מ לשי' תוס' דצריך לקבל ע"ע הפחת, וצ"ב אמאי תלה דינא דכשעת שבירה בדינא דהתוס' דצריך לשייר הפחת ויש ליישב.

ובעיקר דברי הרמ"א, עי' אבנ"ז סי' רט"ז דהעיר מדברי הר"ן דפי' כתוס', אולם נקט דמשלם כשעת קבלה. **וע"ע** מחנ"א סי' ל"ב.

ע"ע טור קע"ו דפסק דמשלם כשעת שבירה, ובנו"כ העירו דסתר דבריו ממש"כ לעיל דמותר להשכיר כלי ולקצוב דמיו, עי' ב"י ב"ח וט"ז סק"ד, וחוו"ד סק"ד.

עוד יעוין בפרישה שם סק"ב דכל דינא דהטור דמשלם כשעת שבירה ה"מ בקיבל השוכר כל האחריות אונסין, אבל היכא שלא קיבל אחריות אונסים אלא שאם יוציאנו מדעתו יתן לו אחר וכההיא דמרא, מהני אף אי מקבל אחריות כשעת קבלה, **וכן** מפורש בריטב"א החדשים בשמעתא דדודא להלן.

שכירות דודא

ע"ע"א, גמ' אמר ליה אימא לי איזו כו', עי' ריטב"א החדשים וכ"מ רש"י וסתימת הר"מ פ"ח דאירי דקיבלו השוכרים ע"ע אחריות הפחת, ואחריות האונסים קיבל הנותן, וקו' הגמ' דא"א לפרש השכר עבור הפחת כיון דקיבל השוכר אחריות עליה, וחשיב כלא ידיע פחתיה [ורש"י לשיטתו דלא סגי בקיבל המשכיר אחריות אונסין בלא ידיע פחתיה], **אמנם** בתוס' ושאר פי'

דקיבלו השוכרים ע"ע אחריות אונסין, ועיקר קו' הגמ' דבכה"ג חשיב כהלואה וכס"ד דספינה לעיל.

ע"ע רשב"א ד"ה "לפי" דכתב ודודא דמר שמואל משום דחוזרת בעינה כו', וצ"ב בדבריו, ויתכן דאזיל לשיטתו דמשלם כשעת קבלה וע"פ מש"כ הפנ"י לעיל דאי משלם כשעת שבירה שרי אף בקיבל השוכר אחריות דמתנה ש"ח כו', הלכך בדודא דלא איירי דהתנה לשלם כשעת משיכה הקשה הרשב"א אמאי לא שרי מדינא דמתנה ש"ח, ולכך פי' דעיקר קו' הגמ' בדודא משום פחת [ביאו"ס].

גמ' שם דקיבל חוסכא דנחשא, **עי'** תוס' דמבואר דעיקר ההיתר משום קבלת הפחת, והקשו בזה לשיטת הריב"ן דבעיסקא מהני קבלת זולא לחוד, **ועי'** תורת חיים ומהרמ"ש משכ"ל, **ובפלתי** המדע קע"ו כתב ליישב עפ"י הטור דדודא גרע מספינה משום דמיד בתחילת שימוש איכא פחת ומחזי טפי כהלואה, הלכך בהא לכו"ע בעי' אחריות פחת.

ע"ע ריטב"א החדשים דבקיבל המשכיר חוסכא דנחשא, שרי אף אי קיבל השוכר אחריות הפחת כשעת משיכה, ול"ד לספינה דהתם קיבל השוכר אחריות אונסין [משא"כ בדודא לא קיבל ע"ע אלא אחריות הפחת כמש"כ לעיל].

עוד נחלקו הראשונים אי בלא קיבל המשכיר חוסכא דנחשא הוי ר"ק, או דלא הוי אלא א"ר משום דקיבל המשכיר אחריות זולא, **ויתכן** דאף להסוברים דהוי ר"ק ה"מ בקיבל השוכר אחריות הפחת, אבל בקיבל אחריות אונסין לחוד כההיא דספינה לכו"ע הוי א"ר, **אמנם** בריטב"א החדשים מפורש דאף בספינה הוי ר"ק, **וכ"מ** בחו"ד קס"א סוסק"א [אולם יתכן דכונתו שם דקיבל נמי פחת], **ויל"ד** בזה בשיטות הראשונים בצאן ברזל ויבואר להלן.

גדר צאן ברזל

ע ב', מתני' אין מקבלין צאן ברזל כו', **נחלקו** הראשונים בצורת העיסקא דצ"ב אי חוזר הצאן בעין וגדרו כהלואה משום קבלת האחריות, או דאין צריך להחזיר הצאן אלא משלם דמים ולפי"ז גדרו כמקח, ונידון כריבית משום המתנת דמי המקח, וכן יל"ד דהריבית משום הלואת הצאן, ואע"ג דמשלם דמים לא נגמר המקח עד התשלום.

עי' רש"י בשמעתין ובבכורות דפי' דשם אותם בדמים, וברשב"א הוסיף דהוי מקח גמור, **אולם** ברמב"ן וברשב"א מבואר דמחזיר הצאן בעיניה, **ובתור"פ** הקשה מלשון הגמ' דאי לא יהיב זוזי אתי נכרי כו', ותי' בתרתי. **עוד** יעוין בחו"ד קס"א סק"א דנקט דאע"ג דהדריה בעיניה, חשיב הלואת דמים, ונפק"מ למקבל עבדי צאן ברזל דלא חשיב הלואת עבדים אלא הלואת דמים ואסור וצ"ב.

ע"ע יבמות סו ב' דנחלקו רב אמי ור"י אי צאן ברזל הדין עמו או הדין עמה, [ולמ"ד הדין עמה הא דאכלי עבדי הבעל בתרומה, נחלקו רב ספרא ורבא אי משום קבלת האחריות, או דמודה דחשיב ידיה וליכא לאשה אלא זכות גוביינא], **ועי' ריטב"א** בשמעתין דמדפי' ר"י הטעם משום שבח בית אביה משמע דבצאן ברזל בעלמא לכו"ע אינו מחזירו, **ובדעת** הרשב"א והרמב"ן דסברי דמחזיר הצאן, צ"ל דחלוק נכסי צ"ב דבעל ואשה מדעלמא.

עוד מצינו גדרים חלוקים בבעלות דצאן ברזל, דביבמות שם מבואר דלכו"ע אכלי עבדי הבעל בתרומה, ונחלקו אמוראי שם לענין אי יוצא בשן ועין לאשה [ועי' תוס' שם], **וכן** אי מצי הבעל למכור, **ועי' שו"ע** או"ח רמ"ו סעי' ד' דפסק כר"י דאף בצ"ב דעלמא אין יכול למכור. **עוד** מבואר בשו"ע שם ב' שיטות במוסר ישראל צ"ב לעכו"ם אי איכא איסור דשביתת בהמתו. **ע"ע** חו"ד קע"ז סק"ט דמצי הנותן לקדש בו אשה וצ"ב.

איסורא דריבית בצאן ברזל

נחלקו הראשונים אי איסורא דריבית דצאן ברזל מדאורייתא או מדרבנן, **שיטת** רש"י [כמש"פ תוס'] דמדאורייתא שרי, ולא אסרו אלא מדרבנן, והטעם מבואר בתורא"ש בשמעתין ובתוס' בכורות טז ב' דכיון דאין הריבית בטוחה ל"ח ר"ק, [וכשיטת רש"י לעיל סד ב' לענין משכנתא, ובתורא"ש הוסיף דצ"ב עצמו חשיב משכון]. **וע"ע** ריטב"א החדשים דפי' דלא מיתסר מדאורייתא משום דשקיל רווחא דמיניה וביה ואפשר דלא הוי רווחא, ויל"ד בכונתו. **ובעיקר** שיטת רש"י, **עי' קו' תוס'** בשמעתין ובבכורות שם, **ובריטב"א** החדשים פי' דס"ל לגמ' דאי הוי ברשות נותן וכפקדון גמור הוי שרי אף מדרבנן, **ועי' תוספת דברים בפנ"י**.

שיטת תוס' בשמעתין ובבכורות [ובשטמ"ק שם] וריטב"א החדשים דאסור מדאורייתא ואיירי דקצץ דבר קצוב בין אם יהא ריוח או לאו, **ועי'** ב"י ובי' הגר"א קע"ז סעי' א' דלדינא לא פליגי רש"י ותוס' ותרומתו מודו דבלא קצץ מיתסר מדרבנן ובקצץ מיתסר מדאורייתא.

ובעיקר שיטת תוס' דנו האחרונים אי חילוקא דקצץ הוא בדין ר"ק אבל לעולם אף בלא קצץ חשיב הלואה, או דבלא קצץ כיון דהוי רווחא מיניה וביה חשיב כפקדון וכשיטת הראשונים לעיל ע' א', ונפק"מ בהתנו דחלקו השבח וקנה המקבל חלק הנותן בדבר קצוב אי הוי ר"ק או לאו, דאי ענין הקציצה דעי"ז חשיב ר"ק ולא כריבית מסופקת בכה"ג שפיר חשיב ר"ק, אבל אי ענין הקציצה להגדיר ההלואה, הכא דעיקר תנאם דיחלקו מיניה וביה ל"ח הלואה, **ועי'** שטמ"ק בשם הראב"ד דמפורש כאופן הראשון, **וכ"פ** החכמ"א כלל קמ"ב סעי' א', **ועי'** ח"י ריטב"א החדשים דפי' שיטת התוס' דקמ"ל מתני' דאסור מדאורייתא אע"פ דהוי מיניה וביה, וצ"ב דהא לתוס' איירי בקצץ, ובע"כ דכונתו דאף בקצץ דנים דעיקר העסק דיחלקו מיניה וביה אלא דקונה חלק הנותן בדבר קצוב [ד"ס].

ע"ע מהרש"א ומהרמ"ש דהקשו לשיטת התוס' מאי אקשי' מבכורות הא י"ל דהתם איירי בלא קצץ ובהא מודו דלא מיתסר מדאורייתא, ומבואר דנקטו דבלא קצץ ל"ח הלואה כלל דאל"כ אף אי נוקים שמעתא דבכורות בלא קצץ מ"מ הוי הלואה וחשיב ברשות מקבל.

עוד יל"ד בעיקר שיטתם דמבואר דבדבר קצוב לכו"ע הוי דאורייתא, הא אי גדר צאן ברזל כמכר וכפרש"י לעיל, [וכ"מ בשטמ"ק בכורות שם בדי' התוס'] והריבית משום המתנת מעות דדמי המקח, א"כ הוי חוב הבא מחמת מקח וכבר נחלקו בזה האחרונים אי חשיב דרך מקח ושרי מדאורייתא או לאו, **עי'** ט"ז ונקוה"כ קע"ז סעי' ו' וחור"ד קס"ז סק"ד, ויש ליישב.

שיטת הרמב"ן, **עי'** רמב"ן דפי' רבותא דמתני' דס"ד כיון דלאו להוצאה ניתנה חשיב פקדון וקבלת האחריות מדין מתנה ש"ח, ולפי"ז קמ"ל מתני' דל"ח כפקדון אלא חשיב ברשות מקבל [וכמבואר בגמ'], ויל"ד אי קמ"ל דאע"ג דצריך להחזיר הבעין, מ"מ חשיב כהלואה והוי ברשות מקבל לגמרי וליכא לנותן אלא זכות גוביינא [וכדמסקי' ביבמות סו ב' לענין צאן ברזל דבעל ואשה למי"ד הדין עמה] או דקמ"ל מתני' דאין צריך להחזיר הבעין.

עוד משמע מסתימת הרמב"ן דס"ל כרש"י דלא מיתסר אלא מדרבנן, ובאחרונים העירו דליכא לפרש הטעם משום דאין הריבית בטוחה דהא לעיל סד ב' לענין משכנתא ל"ל האי טעמא, וצ"ל דאזיל לשיטתו לעיל ע"א דהיכא דהריוח מיניה וביה ל"ח ר"ק, **אמנם** בדברי הרמב"ן לעיל ע' א' מבואר ב' פירושים אי היתרא דמיניה וביה הוא אף בהלואה, או דווקא בפקדון, ולהך גיסא דהוא דוקא בפקדון לא שייך האי היתרא בסוגיין אלא אי צ"ב אין גדרו כהלואה ותלוי בהנ"ל.

צאן ברזל

ע"ע ר"ן ונימוק"י דאיסורא דצ"ב הוא אף במקבל שכרו כפועל בטל ובוזה פ"י רבותא דמתני', וצ"ב מ"ש מחמרין דמבואר בראשונים עג א' והובא ברמ"א קע"ג סעי' ט"ז דבמקבל שכ"ט שרי אפי' אחריות הדרך על התגר ויש לחלק [נתב"ש].

צאן ברזל לענין בכורה

גמ', למימרא דברשותא דמקבל קיימא כו', ע"י רש"י דמתני' דבכורות איירי אף לענין הולדות המגיעים לחלקו של הישראל, וברשב"א הקשה ע"ד ופ"י באופ"א, ומשמעות דבריו דבכורות לא איירי אלא לענין ולדות המגיעים לחלקו של העכו"ם, וקו' הגמ' דבריבית מבואר דכל הולדות מגיעים לחלקו של המקבל, וא"כ היכי פטרי' מבכורה.

עוד נחלקו הראשונים אי קו' הגמ' אף על האמהות, או דכיון דהדרי בעיניהו פשיטא דפטורים מהבכורה, וכל קו' הגמ' על הולדות לחוד, ע"י רשב"א שם וריטב"א החדשים, וע"ע חזו"א בכורות י"ט סק"א.

גדרי אחריות דצאן ברזל

גמ', אמר אביי ל"ק הא דמקבל עליה אונסא וזולא כו', שיטת רש"י [כמש"פ הריטב"א החדשים], דחילוקא דאביי דבכורות קיבל הנותן אונסא וזולא משא"כ בריבית, ולפי"ז מבואר דל"ח ברשות נותן אלא במקבל תרויהו, אבל במקבל הנותן אונסא או זולא לחוד חשיב ברשות מקבל ונידון כהלואה, וכן נקט בבי' הגר"א קע"ז סק"ג בדעת השו"ע, וצ"ב מ"ש מספינה ודודא דס"ל לרש"י שם דסגי במקבל הנותן זולא לחוד כמש"כ ההג"א, וע"י גידו"ת שער מ"ו ח"ד דין נ"ב, דפ"י דצ"ל דרבא דקאמר אידי ואידי דלא קיבל, פליג אאביי וס"ל דבעי' דהנותן לא יקבל תרויהו אבל אי קיבל חד מיניהו סגי, אמנם העירו בדעת השו"ע עדיין צ"ע דבסי' קע"ו פסק דסגי בקבלת זולא לחוד, ויתכן דשאני צ"ב דקנאם בדמים כדפרש"י הלכך גרע טפי ובעי' קבלת אונסא וזולא, ועדיין יש לדקדק לשון השו"ע "דאם מתו הצאן" דמשמע דבלא מתו הדר בעיניה וכ"פ באו"ח רמ"ו סעי' ד'. שיטת הריטב"א החדשים דחילוקא דאביי קאי אמקבל, דבמתני' איירי דקיבל אונסא וזולא, ובכורות איירי בלא קיבל אלא חד מיניהו, ולפי"ז מבואר דבקיבל הנותן מקצת מהאחריות שרי, [ואזיל לשיטתו לעיל דס"ל כרש"י דסגי בקיבל הנותן זולא לחוד].

ע"ע רמב"ן ורשב"א יבמות סז ב' דכתבו להוכיח משמעתין דל"ח ברשות מקבל אלא בקיבל המקבל תרויהו, ומבואר דנקטו כהריטב"א, אמנם צ"ע ממש"פ לעיל בספינה ודודא כשיטת התוס' דלא סגי בקיבל הנותן זולא לחוד אלא בעי' אף פחת, ויש שחילקו דשאני צ"ב דל"ל בהן פחת הלכך סגי בקיבל הנותן זולא לחוד משא"כ בספינה ודודא דאיכא פחת, ובגידו"ת שער מ"ו ח"ד דין נ"ב פ"י דלשיטת

תוס' דאסורא דצ"ב מדאורייתא, י"ל דהא דאמר' דבלא קיבל אונסא וזולא שרי לאו למישרי לכתחילה אלא דשרי מדאורייתא אבל עדיין מדרבנן אסור כספינה וכדודא.

שיטת הרמב"ן כרש"י, אמנם נקט דלא בעי דיקבל הנותן כל האונסא וזולא אלא סגי במקצת של כל אחד, וצ"ב ממשי"פ ביבמות [הובא לעיל] כשיטת הריטב"א.

ובעיקר שיטתו [ושיטת רש"י] מבואר דבלא קיבל הנותן כל האונסים חשיב ברשות המקבל מדאורייתא [מדדנו לחייב בבכורה], וצ"ע ממשי"כ הרמב"ן לעיל ע' א' לדון בדודא בלא קיבל חוסכא דנחשא אלא זולא לחוד אי חשיב ר"ק או לאו.

ע"ע סוגית הש"ס יבמות סו ב' ואי דקיבל כו', **ונחלקו** הראשונים אי גרסי' נהי דקיבל גניבה ואבידה או דגרסי' נהי דקיבל אונסין, **ועי'** ריטב"א שם דמ"מ לכל הנוסחאות מבואר דל"ח צ"ב ברשות מקבל אלא בקיבל כל האחריות, **וכ"כ** הרמב"ן והרשב"א להוכיח משמעת

ע"ע שו"ע קע"ז סעי' א', ובב"י הגר"א סק"ג פ"י דבריו דלא שרי אלא בקיבל הנותן כל האחריות, וצ"ב מ"ש מספינה לעיל קע"ז סעי' ג' דפסק השו"ע להתיר קבלת זולא לחוד, **וביותר** תמוה דלפמשי"כ הגר"א דמקורו דהשו"ע משמעתין, מבואר דאף מדאורייתא לא שרי בקיבל הנותן מקצת האחריות, ולעיל בספינה לכ"ע שרי מדאורייתא כמבואר ברמ"א שם סעי' א', **אולם** בחו"ד קע"ז סק"א ובמחנ"א סי' ל"ב נקטו דדינא דצ"ב כד"ן ספינה, ולדעת השו"ע דבקיבל הנותן מקצת האחריות סגי, ה"ה בצ"ב סגי בקיבל זולא לחוד, **ועיי"ש** עוד בחו"ד דבקיבל הנותן אונסא וגניבה ואבדה לכו"ע שרי כד"ן התרוה"ד המובא ברמ"א קע"ז סעי' א'.

עוד יעוין בחו"ד קע"ז סק"ט דכתב להוכיח דשמעתין איירי דנשאר גוף הצ"ב לנותן לענין לקדש אשה וכדו' אבל בנתן גוף הצ"ב למקבל אף בקיבל הנותן אחריות אונסא וזולא הוי ברשות המקבל לענין ר"ק, **ובעיקר** דבריו יל"ע כמה עיונים, **א- דהא** התרוה"ד איירי במעות דליכא זולא, ומנלן להתיר קבלת האונסים וגו"א אף בקיבל המקבל זולא. **ב- מבואר** בדבריו דזוזי דר"ח איירי דהגוף נשאר ברשות הנותן ולכן שרי במקבל הנותן כל האחריות, וצ"ב דהא המעות עומדים להוצאה. **ג- מבואר** דצ"ב נמי איירי בגוונא דהגוף ברשות הנותן ולא קיבלו המקבל אלא בתורת שכירות, וצ"ב ממשי"כ החו"ד קס"א סק"א הובא לעיל דעבדי צ"ב לעולם חשיב הלואת דמים עיי"ש. **ד- בעיקר** ראיתו מדברי השו"ע סי' ש"כ צ"ע דהתם איירי דאין המקבל מקבל שכר כלל, ובהא חשיב כפקדון כמשי"כ הרמ"א קע"ז סעי' א'.

ע"ע רמ"א קע"ז סעי' א' דבליתא למקבל ריוח כלל שרי צ"ב אפי' בקיבל כל האחריות דמתנה ש"ח כו', **ועי'** כמה פרטים בזה בט"ז קס"ז סק"א וחוו"ד שם.

היתר עיסקא

נתבאר בשמעתא דעיסקא ובסוגיא דקבלת אחריות, דלא שרי נתינת מעות בעיסקא לקבל הרוחים, אלא בקיבל הנותן כל האחריות, וכן בפלגא מלוה ופלגא פקדון [ומשלם שכ"ט עבור ההתעסקות], **ובתוס'** ב"ק קב א' ותרומה"ד סי' ש"ב כתבו דרך להתיר העיסקא באופן דיהא הקרן בטוח, **ובגדולי** האחרונים הוסיפו אף להתיר קבלת הרוחים באופן בטוח, ובכמה דרכים, **א-** בצורת עיסקא דפלגא מלוה ופלגא פקדון. **ב-** בעיסקא דתקופת מלוה ותקופת פקדון [כדינא דהשו"ע קס"ז]. **ג-** בכולו מלוה. **ד-** בכולו פקדון וכדלהלן.

היתרא דהתוס' בב"ק

ב"ק ק"ב א', ת"ר הנותן מעות לשלוחו כו', **נחלקו** הראשונים אליבא למ"ד אם פחתו פחתו לו ואם הותירו הותירו לאמצע, אי חייב השליח בכל האחריות או דווקא באחריות שמחמת השינוי, **דברשב"א** ובשו"ע חו"מ קע"ו סעי' י' וש"ך חו"מ קפ"ג סק"ט מבואר דאינו חייב אלא באחריות שמחמת השינוי, וקנס הוא דקנסוהו חכמים [וכן נקט החזו"א סי' ע"ז בשיטת כל הראשונים עיי"ש], **אמנם** בשו"ת הר"ן סי' ע"ג דקדק בשיטת התוס' שם ד"ה "הנותן" דחייב בכל האחריות, **וכן** צידדו הקצוה"ח ונתיה"מ קפ"ג סק"ה. **ומשמעות** הקצוה"ח שם, וכן מפורש בתשו' מימוניות משפטים סי' כ"ט דהטעם דחייב בכל האחריות כיון דנעשה עליו מלוה, וכ"מ רש"י שם דפ' הטעם משום לתקוני שדרתיך, **אמנם** בחזו"א סי' ע"ז נקט דאין חיובו אלא משום קנס, [וכדפי' הרשב"א], וע"ע להלן.

ובתוס' ורא"ש ומרדכי ותשו' מימוניות משפטים סי' כ"ט, וטושי"ע יו"ד קע"ז סעי' ה' כתבו דלפי המבואר דבשינה השליח אע"ג דחייב באחריות מ"מ הריוח לאמצע, מותר ליתן עיסקא ולהתנות דאם ישנה מתנאו יהיה חייב בכל האחריות והריוח לאמצע, **ומשמעות** הראשונים, **וכ"פ** הרמ"א קע"ז סעי' ה' דמותר למתעסק לשנות לכתחילה, **ובטעמא** דשרי לשנות לכתחילה מבואר בשו"ת הר"ן שם משום דהנותן התנה להדיא דאם תשנה יהא ברשותך, [וכונת תנאו דישנה לכתחילה], **ועיי"ש** דלפי"ז שלא מדעתו אסור לשנות, **אמנם** במרדכי ובט"ז ובי' הגר"א שם מבואר דאף במשנה שלא מדעתו שרי ולא חשיב כגזלן כיון שמתכוין לטובת הבעלים. **אולם** בשו"ת הר"ן שם כתב דהרשב"א דס"ל דאינו חייב אלא באחריות שמחמת השינוי, פליג אהיתרא דתוס' וס"ל דבמתנה דאם ישנה יקבל כל האחריות הוי ריבית ואסור, **ובחקרי לב** יו"ד סי' כ"ו הקשה דלפי"ז השו"ע סתר דבריו דבחזו"מ קע"ו סעי' י' פסק כהרשב"א, וביו"ד קע"ז פסק דינא דהתוס' עיי"ש.

ובעיקר דברי תוס' והראשונים, **עי'** תרומה"ד סי' ש"ב דנקט דשרי להתנות אף במתכוין הנותן להערים ודעתו דהשליח ישנה ויקבל הריבית, **ועפ"ז** כתב הגינת ורדים כלל ו' סי' ד' ובקונטרס הריבית להסמ"ע בדרך ארוכה אות ד' ושו"ע הגר"ז סקמ"ד לתקן נוסח היתר עיסקא לשמירת

הקרן דיתנה הנותן דלא ישמור את הכספים אלא תחת הקרקע ואם ישנה יהא כל האחריות על המתעסק, ולענין קבלת הרוחים הוסיף דלא יהא נאמן המתעסק אלא בשבועה וכיסוד המהר"ם ויבואר כ"ז להלן. **ובחזו"א סי' ע"ז** תמה על דברי התרוה"ד דכיון דבמשנה חיובו דהשליח הוא מחמת קנס, איך יתכן דקנסוהו אף בנתכוין הנותן שישנה, והרי הוא דומה למתנה שאם יאכל ענבים יתחייב השליח באחריות דפשיטא דהוי ריבית, **ולכך** כתב להכריח בדברי כל הראשונים והשו"ע דלא שרי אלא בלא בלא נתכוין הנותן להערים. **ובדעת** התרוה"ד צ"ל דאין חיובו דהשליח בתורת קנס אלא מדינא מחמת תנאו, ומ"מ ל"ח קרוב לשכר ולהפסד כיון דאם לא שינה האחריות על הנותן. **עוד** יעוין בחקרי לב סי' כ"ו דהקשה מ"ש היתרא דהתוס' ממשי"כ תוס' לעיל סד א' ד"ה "אי תקפה" דאסור ליתן עיסקא בתנאי שאם יהיה הפסד יהיו המעות הלואה ואם יהיה ריוח יהיו המעות פקדון דחשיב קרוב לשכר ורחוק להפסד עיי"ש חילוקו, **וכן** הוסיף להקשות אמאי לא אסרו במתכוין להערים משום הערמת ריבית וכדמבואר בכמה דוכתי.

היתרא דהתרוה"ד

עי' תרוה"ד סי' ש"ב דכתב לתקן אפשרות שלא יפסיד בעל המעות הקרן בכולו פקדון, עפמשי"כ להוכיח דבמקבל הנותן כל האחריות חשיב כולו פקדון ושרי, דלפ"ז משכח"ל בקיבל הנותן כל האחריות ואף אחריות פשיעה חוץ מפשיעה בידים, ויתנה דלא יהא נאמן המתעסק שלא פשע בידים אלא ע"י עדות הרב והש"ץ וכה"ג, ואע"ג דאין מתנה אלא כדי לקבל הריבית, שרי כמבואר בתוס' ב"ק הנ"ל, **אולם** בסו"ד צידד דכל האי היתרא הוא בריבית דרבנן לחוד. ובמשי"כ דצריך לקבל הנותן אף אחריות פשיעה, צ"ל דכיון דסתם פשיעה רחוק יותר שידעו הרב והש"ץ, הוי רחוק מהפסד לגמרי ולא התירו [ד"ס].

ועיקר דינא דהתרוה"ד דבקיבל הנותן כל האחריות שרי, **כן** פסק הרמ"א קע"ו סעי' א', **אמנם** בבי' הגר"א שם כתב דישתקע הדבר ולא יאמר.

הית"ע דהמהר"ם

עי' טוש"ע קס"ז סעי' א' דשרי להלוות מנה לחבירו לתקופת פקדון והריוח והאחריות למלוה עד דיעשו ב' מנים, ואח"כ יהא מלוה והריוח והאחריות ללוה, **ובמהר"ם** [הר"י מענדל מקרקא הובא בשו"ת נחלת שבעה סי' מ' ובקונטרס הריבית להסמ"ע בדרך ארוכה אות ט'] כתב לתקן עפ"ז אפשרות נתינת מעות בעיסקא ויהיו הקרן והריבית מובטחים לנותן, ע"י דימסור מעות לתקופת פקדון ותקופת מלוה, ויתנה דלא יהא נאמן המתעסק על ההפסד והריוח אלא בעדים כשרים וכדעת התרוה"ד לעיל, **ובלבד** סי' קס"ז תמה ע"ד דעד כאן לא התיר התרוה"ד

להתנות כה"ג אלא על שמירת הקרן דלא יוכל לברר ההפסד אלא בעדים, אבל במתנה אף על הריבית דצריך לברר דלא היה ריוח, רחוק הדבר דימצא עדים על כך וחשיב קרוב לשכר ורחוק להפסד [ועיי"ש עוד מש"כ לחלק בין הריבית והקרן], ולכך נקט דלא שרי כה"ג אלא במתנה דלא יהא נאמן על הריוח אלא בשבועה, דכיון דהברירה ביד המתעסק להישבע שרי, וכ"פ הש"ך וט"ז קסז סק"א, ובקונטרס הריבית להסמ"ע שם כתב דאף המהר"ם חזר בו דלא שרי אלא בשבועה. וע"ע ט"ז קס"ז סק"א ורעק"א וחוו"ד אי היתרא דהלבוש אף בריבית קצוצה. ובעיקר דינא דהשו"ע קס"ז הנ"ל, עי' ב"י הגר"א דפליג ולא שרי עיסקא אלא בפלגא פקדון ופלגא מלוה, ולפי"ז לא שייך היתרא דהמהר"ם, אמנם בגינת ורדים יו"ד כלל ו' סי' ד' ובחכמ"א תיקנו הית"ע דהמהר"ם בצורת עיסקא דפלגא מלוה ופלגא פקדון, דמתנה עמו דלא יהא נאמן על הריוח אלא בשבועה, ואם אינו רוצה להשבע מתפשר עמו על סכום קצוב ובזה פוטר משבועה.

ובאחרונים הביאו בשם שם הגדולים החדש מערכת גדולים אות מ' סק"ב דכתב משמיה דהבית אפרים נפק"מ בין צורת העיסקא דהמהר"ם לעיסקא דפלגא מלוה ופלגא פקדון, באופן שהרויח ואח"כ הפסי דלמהר"ם חייב הריוח, וכן אי נמשך העיסקא לאחר זמן שקצבו ביניהם דלמהר"ם אין יכול ליתן יותר מהסכום שקצבו. עוד דנו האחרונים דלכא"ו ה"ה דמהני הית"ע דהמהר"ם בכולו פקדון, ובבר"י פ"מ ס"ב הביא מדברי הריטב"א החדשים סח א' דאין להערים בדרך כולו פקדון [דהוא נגד תקנת חז"ל דפלגא מלוה].

ובעיקר תקנת ההתפשרות דנו האחרונים, [שו"ת טור האבן סי' מ"ה הובא בנחל יצחק ריש סי' ס"ו ענף ה', ושו"ת חת"ס חו"מ קל"ו הובא בנח"י שם, ומלבושי יו"ט חו"מ סי' א'], אי יסודו דהלוא מתחייב שבועה לברר דלא הריוח אלא שיכול להפטר מהשבועה בממון, ולפי"ז כל חיוב ההתפשרות הוא רק באופן דמחויב שבועה, אבל באופנים דברור שלא הריוח ופטר משבועה ה"ה דפטר מסכום ההתפשרות, או דילמא עיקר חיוב ההתפשרות הוא חוב ממון דמתחייב להוסיף סכום קצוב [ובזה פוטר עצמו מליתן כל הרוחים] אלא דיכול לפטור אף סכום ההתפשרות בשבועה, והא דלא חשיב התחייבות הממון ריבית משום דאינו מתחייב עבור האג"נ אלא דקונה את אפשרות הרוחים דפלגא פקדון ולפי"ז אף באופן דפטר מהשבועה עדיין חייב סכום ההתפשרות, והא דבעי להאי גיסא אפשרות לפטור עצמו ע"י שבועה, ומשמע דבלא"ה חשיב ריבית אע"ג דאין ההתפשרות עבור האג"נ, צ"ל דמ"מ מחזי כריבית וכדינא דרבינו ישעיה המובא בשו"ע קע"ז סעי' ו' וכמש"פ הט"ז שם, ועיי' דהתנה אפשרות להפטר בשבועה הו"ל צד אחד בריבית והקילו, וכן מפורש כע"ז בשו"ת הרמ"א סי' פ' [נתב"ש קונטרס היתר עיסקא]. ונפק"מ בנידון זה במת הלוא דטעני ליתמי דלא הריוח ופטורים

מהשבועה, אי עדיין חייבים בסכום ההתפשרות או לאו, וכן נפק"מ להלואת קטן לפ"מ דק"ל דאין נשבעין על טעת קטן [בר"י פל"ה סקכ"ח].

עוד כתב בנחל יצחק לדון להך גיסא דעיקר חיובו ממון, אי חל החוב בשעת כתיבת השטר או בשעת פרעון [באינו רוצה להשבע], ונפק"מ למכירת הריבית קודם זמן הפרעון אי מהני כדין מכירת שטר חוב דעלמא, או לאו.

עוד העירו האחרונים בתקנת השבועה אמאי הוצרך להתנות לחיובו בשבועה, הא אף בלא תנאי, תקון חז"ל שבועת השותפין [וברמ"א חו"מ סי' צ"ג סעי' ד' הביא נידון הפוסקים אי אף בעיסקא איכא שבועת השותפין], ע"י גינת ורדים שם, ומלבושי יו"ט חו"מ סי' א', ועיי"ש עוד דהקשה אי כל חיוב השבועה הוא מחמת תנאו אמאי ל"ח ריבית דנתחייב השבועה מחמת האג"נ.

הית"ע דרך קנס

ע"י שו"ע קע"ז סעי' י"ד ובי' הגר"א וחז"ל שם דמבואר דנחלקו הרשב"א [בשו"ת ח"א סי' תרנ"א וח"ג רכ"ז] ותוס' סה ב' ושאר"י אי שרי ריבית דרך קנס כיון דלא חשיב תשלום עבור האג"נ או לאו, אמנם כתב הרשב"א דאע"ג דשרי מדינא אסור משום הערמת ריבית, **וכ"פ** השו"ע שם, **ובריב"ש** סי' של"ה כתב דמ"מ בפורע הקנס בפירות לא מחזי כהערמת רבית ושרי, **וכ"פ** הרמ"א.

ובקונטרס הריבית להסמ"ע אות כ"א כתב עפ"י לתקן היתר עיסקא אף בהלואה גמורה ומתנה דאם לא ישלם לזמן פלוני ישלם לו סחורה יותר על חיובו דרך קנס, והובא דבריו בחו"מ קס"ג ח"י סק"ב, ובחכמ"א ושו"ע הגר"ז, **אמנם** בגינת ורדים כלל ו' סי' ב' כתב דלא התירו דרך קנס אלא בליכא הערמה אבל בנתכוננו להערים הוי ר"ק, ול"ד להיתרא דהתרוה"ד דהתם איירי בעיסקא דהוי ריבית דרבנן, **וע"ע** שער דעה קס"ג סק"ו אריכות דברים בזה.

ובלבוש סי' קס"ז הובא בט"ז שם סק"א כתב לתקן נוסח היתר עיסקא ע"פ המבואר בשו"ע קע"ז סעי' י"ח דיתנה עמו דמוכר לו סחורה שיש לו בביתו או באין לו ויצה"ש על דמים שקיבל ומתחייב להעמידנה לזמן פלוני, ואם יעבור הזמן, ישלם יותר על מה שנתן לו, **ונחלקו** הט"ז והש"ך קס"ז אי האי היתרא הוא אף באמר לו לשון הלויני או דבאמר לשון הלויני הוי ר"ק.

ובחזו"ד קס"ז תמה ע"ד הלבוש דל"ד לסי' קע"ז הנ"ל דהתם נתכוין למקח וחייב העמיד לו המקח אלא דהוסיף צד קנס משא"כ בנידון הלבוש דאין חייב להעמיד המקח חשיב כריבית, **ובקונטרס** הריבית להסמ"ע בדרך ארוכה סק"ב כתב דבעי' דמוכר הסחורה לא היה מוחה ביד הקונה מליקח הסחורה אם היה רוצה, **וע"ע** שו"ע הגר"ז סעי' מ"ו מ"ז כמה פרטים בזה.

היתר עיסקא

עוד יעוין בט"ז קע"ג סוסק"י דהביא היתר הזקוקין [והוא ע"פ התי"ע דהלבוש הנ"ל], ובחכמ"א כלל קל"ב סעי' י', ובינ"א שם האריך בזה.

כמה פרטים בדיני הית"ע

א- דנו האחרונים כשלקח המתעסק המעות שלא לצורך עיסקא אי שייך היתרא דהית"ע, דבשואל ומשיב מהדו"ג ח"א סי' קל"ז ומהדו"ק ח"ג סי' ק"ס כתב לדון דביוע הנותן דאין המתעסק משתמש במעות לעיסקא, דעתו שבמעות אלו או במעות אחרות יקנה לו זכות בשאר עסקיו, ובל"ל עסקים נמי אמרי' דכיון דלולי המעות שקיבל היה צריך להבטל ממלאכתו דנים הרוחים דמלאכתו בגרמת ההלואה וחשיב כעיסקא, [וה"מ כשהמלוה יודע שאין המעות ניתנים בעיסקא אבל באין יודע אין דעתו על שאר עסקיו ואסור], **אמנם** בשו"ת אמרי יושר ח"א סי' ק"ח נחלק ע"ד דריוח הבא בגרמת המעות ל"ח עיסקא ולא מהני אלא באית ליה סחורה העומדת להמכר דבכה"ג תולין דכיון דהמלוה יודע דאין המעות נתנים בעיסקא דעתו להשתתף בסחורה, ועי"ש דאף בטוען הלוה דאין לו סחורה צריך להשבע כיון דאין המלוה מאמינו אלא בשבועה שפיר יכול להתפשר בסכום קצוב כהית"ע דהמהר"ם.

ב- עי' ט"ז קע"ז סקכ"א דאין לכתוב בהית"ע התפשרות המתרבה עם הזמן [כל זמן שלא שילם המתעסק, וכדינא דהשו"ע שם לענין ריבית דרך קנס שם], **אמנם** בנקוה"כ נחלק ע"ד דכ"ד השו"ע דווקא בקנס אבל היכא שהתנה בדרך היתר שרי, **ובנוסף** הית"ע דהחכמ"א כלל קמ"ג מבואר דהיכא דמתנים דפרעון העיסקא יהא בסוף כל חודש דבאופן זה כל חודש נידון כעיסקא בפ"ע, מודה ה"ט"ז דשרי. **ובד'** השי"ך דשרי לקצוץ בכל שבוע [אף בעיסקא אחת], יל"ד אי שרי אף לכל יום או דאיכא איסור דשכר שבת, [בר"י סי' ל"ה סעי' י"ח].

ג- עי' חכמ"א כלל קל"ב סעי' י"ג דלא שרי הית"ע בדרך קנס אלא בפוסק עמו פירות כשער הפרעון בפועל, אבל בפוסק כשער הזמן שקבעו לפרעון אסור דשמא יתייקר מזמן הפרעון עד הפרעון בפועל והו"ל קנס המתרבה, **אמנם** בחו"ד קס"ג ח"י סק"ב משמע דבכל ענין שרי וצ"ב [בר"י פ"ד סקכ"ה].

ד- נחלקו גדולי האחרונים אי שייך לעשות הית"ע כללי שיכתוב שכל הלואותיו ועסקיו יהיו על צד היתר עיסקא, ומהני כעין דינא דמסירת מודעא, ואו משום דכל העושה ע"ד ראשונה עושה, **עי' אוסף חידו"ת מהגר"א קוטלר, ובבר"י פ"מ סעי' י'** האריך בשיטות הפוסקים בזה.

ה- דנו האחרונים אי באופן דאין הלוה והמלוה מבינים ענין ההית"ע חשיב דרך הלואה ואסור או דכיון דחתמו על שטר הית"ע מהני כדקיי"ל חו"מ סעי' ג' לענין חתימה על שטר שאין החותם מבין תוכן השטר, **עי' של"ה מסכת חולין**, חכמ"א כלל קמ"ג סעי' א', אהבת חסד עניני

גמ"ח פט"ו, וע"ע שו"ע בגר"ז סעי' מ"ו לענין הית"ע דרך מקח ובתש"ו הגר"ח ברלין נד' באבן ציון עמ' רח"צ.

ו- יל"ד בידע הנותן שלא הרויחו המעות אי שרי למתעסק ליתן הסכום שקצבו ביניהם או דהוי ריבית, ע"י בר"י ס"י ל"ח סק"ו דהביא השיטות בזה, וע"ע לשון הגינת ורדים כלל ו' ס"ד, **ויל"ד** אי תלוי בגדר ההתפשרות אי הוי קנין עבור השבועה או התחייבות חדשה, **וכן** יל"ד בידע הנותן דהרויח אבל לא כשיעור ההתפשרות אי שרי למיתן כולו או לאו.

ז- ע"י מחנ"א שותפות ס"י ח' דדן בנתעסק המתעסק באבק ריבית [וכן בשאר איסורים] אי אמרי' אין שליח לדבר עבירה ולא זכה הנותן בריוח או לאו.

ח- דנו הפוסקים בשיעור השכ"ט אי סגי במותר שליש אי דבעי' דבר קצוב ואפי' דינר וכן יתכן דצריך ליתן פלגא באגר ותרי תילתי בהפסד, ע"י חו"ד קע"ז סעי' ז', קונטרס הסמ"ע בדרך ארוכה אות ב', וחכמ"א כלל קמ"ב סעי' ז', **ויל"ד** אי שיעורו דמותר שליש תלוי בגדר ההתפשרות אם הוא עבור הרויח או השבועה.

הלואת עכו"ם

ע ב', גמ' מרבה הונו כו', מסקינן דמאורייתא שרי להלוות לעכו"ם בריבית, ומדרבנן איכא ב' לישני בגמ', **ועי'** במקור הדין דשרי מדאורייתא בר"מ פ"ה ממלו"ל ה"א ומל"מ שם וקנאת סופרים על ספר המצוות שורש ו', **ובטור** קנ"ט פי' דילפי' דמקרא ד"וחי אחיך עמך", **ועי'** ב"ח וט"ז מה שהאריכו בזה.

ולענין ללוות מעכו"ם שרי לכו"ע אף מדרבנן, **ועי'** רד"ה "לא סגי" דפשיטא דמהכ"ת, [אמנם להלוותו משמע בגמ' דבלאו קרא אסור, **ועי'** תוס' הטעם, **וברמב"ן** וברשב"א פי' דהוי כגזילה ואבידה דעכו"ם דאסור].

ע"ע ר"מ שם דמצות עשה להלוות לעכו"ם שנאמר לנכרי תשיך, **ועי'** השגת הראב"ד ובנו"כ שם, **ובר"ן** פי' דפסק הר"מ כל"ב, ולפי"ז איכא לאוקמי קרא דלנכרי תשיך דקאי אמלוה וקרי' תישוך וקרא אתא למצוה.

ובאחרונים הקשו לשי' הר"מ איך בטלו רבנן מצות עשה, **ועי'** קנאת סופרים ספר המצוות שורש ו' דפי' דגדר המצוה אינו להלוות לגוי, אלא הדיכא שמלוהו מ"ע להלוותו בריבית, ולפי"ז א"ש דרבנן תקון דלא ילוה לו כלל וליכא בזה עקירת המצוה, **אמנם** במרכבת המשנה נסתפק בזה וצידד דהוי מצוה קיומית להלוותו עיי"ש.

הלואת מומר

עי' רמב"ן עא ב' ונימוק"י שם ורא"ש סי' נ"ב ותוס' ע"ז כו ב' וטושו"ע קנ"ט סעי' ב' דמותר להלוות למומר בריבית, אולם חלוקים בטעמם אי משום דלאו אחיך הוא, או משום דליכא מצוה להחיותו, וברמב"ן מבואר עוד דלא יהא ממנו חמור מגופו דכיון דמותר לאבד גופו שהרי מורידין ולא מעלין, ה"ה דשרי ליקח ממנו ריבית, **ועי'** במל"מ שם כמה נפק"מ בזה, אמנם ללוות ממנו בריבית אסור וחלוקים הראשונים אי הטעם משום לפני עור, או דעובר נמי אלאו דלא תשיך, **ועי'** רעק"א על השו"ע ומל"מ יסוד הנידון בזה. **עוד** יעוין בשע"ד קנ"ט א' דנסתפק בהמיר בין הקציצה לפרעון.

ערב בהלואת נכרי לישראל

עא א', גמ' ת"ר אל תקח מאתו כו' אלא לנכרי כו', מסקי' דבהלואת עכו"ס לישראל בדיניהם הערב עובר ובדינינו אין הערב עובר, **ומבואר** בראשונים דבערב סתם שרי בכל ענין דכיון דלא מצי המלוה לתובעו תחילה דנים פרעון הערב למלוה עבור מה שנתחייב הלוח למלוה ובההיא שעתא דפרע הוא דאוזפיה ללוה וליכא ריבית, ולכך מבואר לקמן עה ב' דאף בהלואת ישראל אין הערב עובר אלא בלאו דלא תשימון, ובהא לא איירי שמעתין, **אולם** נחלקו בערב קבלן דמצי לתובעו תחילה אי דנים הערב כלוה מהמלוה בתחילה וחוזר ומלוה ללוה בריבית, ובדינינו דשרי איירי בערב סתם, או דאף ע"ק גדרו כערב סתם ובדיניהם דאסור איירי בערב שלוף דוך דלא מצי לתבוע הלוח כלל.

שיטת רש"י, ע"י רשב"א בשמעתין ובתשוי' המיוחסות להרמב"ן סי' רכ"ג דדקדק משמעות רד"ה "לדון" דע"ק אסור ולא שרי' אלא בערב סתם, **אמנם** בחת"ס הביא דברי הר"ן דנקט בשיטת רש"י דאף ע"ק שרי ולא אסרי' אלא בערב שלוף דוך, **וכ"מ** רד"ה "והא", **ועי'** מהרמ"ש ותפל"מ סי' ק"ע ד"ה "בב"י".

וברשב"א הקשה ע"ד רש"י, **חדא** מ"ש ע"ק מערב סתם כיון דבתרוייהו אי פרע הערב לבסוף חשיב כמלוה המעות ללוה, **ובשו"ת** המיוחסות שם נטה לחלק דע"ק כיון דמצי לתובעו תחילה חשיב כלוה מהמלוה למפרע בשעת ההלואה, משא"כ ערב סתם דלא מצי לתובעו תחילה, לעולם אין דנים פרעונו אלא כפורע חובו של חבירו, **[וכ"כ** הרעק"א לעיל סב א' הובא להלן] **אמנם** הקשה דאף בערב סתם משכח"ל לתובע הערב תחילה באופן דהעני הלוח קודם זמנו של שטר וצ"ב.

עוד הקשה הרשב"א אמאי אמרי' בגמ' "דאשתכח דישאל קא מוזיף ברביתא" הא לפרש"י ל"ח קא מוזיף אלא שקיל רביתא לחוד, [ובנוסח גמ' דידן איתא ישראל קא שקיל ברביתא וכדהביא שם בשם מקצת נוסחאות], ומבואר דנקט דאף אי דנים הע"ק כלוה ומלוה ל"ח כלוה ומלוה למפרע, אלא דמהשתא דנים כקונה חובו דהמלוה ועומד במקומו, **ויש** שפי' דודאי אף להרשב"א חשיב כמלוה למפרע וכדנתבאר לעיל בשיטת רש"י, אלא דמ"מ כיון דעד הפרעון לא נתברר דהוא המלוה לא שייך לישנא דקא מוזיף רביתא, וכ"מ לשונו בשו"ת הרשב"א שם.

עוד הקשה הרשב"א דא"כ נמצא הערב עובר בכל הלאוין כלוה ומלוה, ולקמן עה ב' מבואר דאינו עובר אלא בלאו דלא תשימון, **ובדעת** רש"י צ"ל כמש"כ תוס' סב א' בסוה"ד דהא דערב אינו עובר אלא בלאו דלא תשימון ה"מ בלא גבה אבל בגבה מהערב עובר נמי בלאו דלא תקח וכדמוכח מהגמ' שם, **ופי'** הרעק"א שם כונתם דאיירי בע"ק דמצי לתובעו לערב תחילה הלכך בגבה מהערב איגלאי למפרע דהערב הוא הלוח מהמלוה וחוזר ומלוה ללוה, [ובמש"כ התוס']

ריבית בערב

שם "אבל הכא שהערב קיבל ריבית מהלוה כו', עי' רעק"א שם, ואוי"ש פ"ה ממלו"ל ה"ה מש"פ], וע"ע ברשב"א בשמעתין ובמיוחסות מש"פ בכונת הגמ' סב א'.

שיטת הרשב"א דע"ק שרי דאין דנים אותו כמלוה ולוה [נויעין לשונו בשמעתין דאין הריבית מתרבה על ידו וקצת משמע דאע"ג דנידון כלוה ומלוה מ"מ שרי אמנם במיוחסות הוסיף לפרש עיקר ההיתר משום דלא חשיב מלוה], ולא אסרו אלא ערב שלוף דוץ דבכה"ג חשיב כלוה ומלוה.

ובעיקר גדרו דערב שלוף דוץ, **נחלקו** הקצוה"ח סי' קכ"ט סעי' י"ט סק"ז ונתייה"מ שם אי לא חשיב כלוה ומלוה אלא בפרע לבסוף, או דלעולם דנים הערב כלוה מתחילה ואף בפרע הלוה לבסוף חשיב כפרוע חובו של הערב, **וממשה"ק** הרשב"א על שיטת רש"י מלקמן עה ב' ולא הקשה אף על שיטתו אמאי לא תנן שם ערב שלוף דוץ, לכאוי מבואר דחשיב הערב לוח גמור מתחילתו וכל פרעונו של הלוה הוא עבור חובו דהערב. **ומצינו** לדון בזה כמה נפק"מ, **א- נידון** הטי"ז ק"ע סק"ב אי חשיב צד אחד בריבית. **ב- נידון** המקמ"ח ק"ע סעי' א' וחי' רמ"ש על השו"ע שם בהלואת ישראל לישראל ונעשה עכו"ם ערב שלוף דוץ. **ג-** בהלואת עכו"ם לישראל ונעשה ישראל ערב שלוף דוץ אי רשאי הלוה לפרוע לעכו"ם, **עי'** שער דעה סוסק"ג בשם הראב"ן וחי' רמ"ש שם, **וכן** יל"ד להיפך בהלואת ישראל לעכו"ם ונעשה ישראל ערב שלוף דוץ ויבואר להלן. **ד- עי'** פלוגתא הטי"ז סק"ג ונקוה"כ שם אי שרי ללוה לתת שכר לישראל הנעשה ערב שלוף דוץ, **וע"ע** בינת אדם כלל קל"ב סק"ב.

ע"ע ר"ן דנקט כשיטת הרשב"א דאף ע"ק שרי, אולם משמעות דבריו דאף בע"ק חל שיעבודו למלוה משעת ההלואה ונעשו הערב והלוה תרוויהו לוויס, אלא דמ"מ אין נעשה הערב מלוה ללוה אלא בשעת פרעון ולכך לא הוי ריבית, [וכן מבואר שיטתו להלן במש"כ דבמלוה ישראל לעכו"ם ונעשה ישראל ערב אסור אף בע"ק], **ועיקר** דבריו דנעשה לוח למלוה מתחילה, בע"כ אין הגדר משום דחשיב כבאו המעות לידו תחילה, דא"כ אמאי שרי בהלואת עכו"ם לישראל, אלא עיקר הגדר משום דנשתעבד לפרוע חובו של חבירו ויבואר עוד להלן.

ערב בהלואת ישראל לנכרי

עי' רמב"ן ורשב"א בשמעתין ובתשו' שם ותוד"ה סוד"ה "כגון", וטור סי' ק"ע בשם הראב"ד דאף במלוה ישראל לעכו"ם שרי לישראל להיות ערב, ומבואר בשו"ת הרשב"א שם דשרי אף בע"ק וכשיטתו לעיל, ובשיטת הראב"ד נקט הרשב"א דלא שרי אלא בערב סתם, **וע"ע** שו"ע ורמ"א ק"ע סעי' ב' ורעק"א ובי' הגר"א שם סק"ו.

עוד חלוקים הראשונים הנ"ל אי בעי' דיתנה עם הלוה שלא יוכל לדחותו אצל הערב, או דכיון דהמלוה ישראל, שרי אף בלא התנה דלעולם נידון בדיני ישראל, **עי'** בי' הגר"א ורעק"א שם בד'

התוס', ויעוין עוד בראבי"ה המובא בהג"א ובראב"ן המובא במרדכי והובא כ"ז בב"י עיי"ש. ובשיטת הראשונים דשרי אף בלא התנה ל"ד אי יסודו דכיון דהמלוה דן בדיני ישראל אע"ג דהלוה מצי לדחותו מ"מ אי"ל תורת ע"ק או ערב סתם דהמלוה לעולם לא יתבע הערב קודם, או דכיון דהמלוה ישראל אף בלא התנה אומדין דעת הלוה ללות כדן הישראל, ומצינו בזה חילוקי לשונות בראשונים.

שיטת הר"ן דשמעתין איירי דוקא במלוה עכו"ם ובכה"ג שרי אף בע"ק, אבל בהלואת ישראל לעכו"ם לא שרי אלא בערב סתם, **ועי' ב"י ס' ק"ע מש"כ לחלק וצ"ב, ויתכן** עוד דעיקר החילוק כדנתבאר בשיטת הר"ן לעיל דאין דנים הערב כמקבל המעות מהמלוה וחוזר ומלוה ללוה, אלא חשיב לזה לחוד משום שיעבודו לפרעון החוב, הלכך בהלואת ישראל לעכו"ם נידון פרעון הערב למלוה בתורת ריבית, משא"כ בהלואת עכו"ם לישראל. **אמנם** תמוה דאי הערב חשיב לזה משעת ההלואה נמצא דאין פרעונו עבור חובו של חבירו אלא עבור חובו דיליה, וא"כ מהו חיובו דהלוה לפרוע לערב, ויש ליישב.

עוד יעוין שיטת בעל העיטור המובא בב"י ק"ע דשמעתין איירי בהלואת ישראל לעכו"ם אבל בהלואת עכו"ם לישראל שרי אף בדיניהם כיון דהריבית אינו בא ממלוה ללוה, וצ"ב דהא בע"כ ס"ל דלי"ח הערב כלוה ומלוה וא"כ אמאי לא פי' דשרי כיון דליכא הלואת ריבית כלל.

גדר התחייבות הערב

בעיקר המבואר בשמעתין דבע"ק לרש"י ובשלח דוץ לרשב"א נעשה הערב מלוה דהלוה, **הקשה** הרעק"א עא ב' ד"ה "עוד תמוה ל"י במה זכה הערב במעות לדון אותו למלוה, ואין לומר דהלוה זכה בשבילו דאין שליחות לעכו"ם, והעירו דמשמעות ק' דווקא אהא דנתחדש בסוגיין דהערב נעשה מלוה ללוה אבל הא דדנים את הערב כלוה מהמלוה ל"ק, ויתכן הטעם דאע"ג דלא זכה המעות מ"מ יכול לשעבד עצמו לפרעון החוב, אמנם כבר נחלקו בזה הראשונים בקידושין וכדלהלן. **עוד** צ"ב במש"כ ואין לומר דהוא מטעם זכיה, מדי' הרשב"ם ב"ב קעג ב' ד"ה "גמר" דפי' דחיובו דהערב משום דהלוה שליחותו קעביד.

וצידד הרעק"א ליישב דלעולם אין דנים הערב כקבל המעות ונעשה מלוה, אלא דיסוד חיובו משום דנתחייב לפרוע חוב הלוה, וחיובו דהלוה לערב הוא נמי בתורת ערבות דנתחייב לפרוע מה שחיסר עבורו, אמנם הקשה ע"ז דאין כאן ריבית כיון דהלוה נתחייב ליתן ק"כ עבור ק"כ דפרע הערב, ול"ד לחיובו דהערב למלוה בהלואת ישראל לעכו"ם דמבואר דאסור אע"ג דל"ד דמתחילה נתחייב הערב ק"כ, דהתם עיקר ההלואה הוא ק' ומה שנתחייב הערב ק"כ הוי בתורת ריבית, משא"כ התחייבותו דהלוה לערב הוא לשלם מה שהוציא מכיסו למלוה ובהא עיקר חיובו ק"כ, אמנם היה מקום לדון דאין התחייבות הלוה לפרוע הוצאות הלוה אלא לפרוע מה שנתחייב הערב, וכיון שהתחייבות הערב הוי קרן לחוד וריבית לחוד, ה"ה

ריבית בערב

התחיבות הלוח, **ולכך** מסיק הרעק"א דסוגיין לא הוי מדינא אלא חומרא בעלמא, וצ"ע בדברי הראשונים והפוסקים סי' ק"ע להלן דנקטו דהוי ר"ק.

עוד יעוין בסה"ת שער מ"ו ח"ד סעי' י' [עמ' תתק"מ] דנקט [בתחילת דבריו] דדנים הערב כחוזר ומלוה ללוה ע"י שליחות דעכו"ם, וכתב דאע"ג דאין שליחות לגוי מ"מ לחומרא יש שליחות כמבואר בגמ' להלן,

ע"ע סוגית הגמ' קידושין ז' א' תן מנה לפלוני ואקדש אני לך מקודשת מדין ערב, ונחלקו הראשונים שם אי חשיב כקיבלה כל המעות או דמקודשת בההיא הנאה [ואף בזה נחלקו הראשונים שם אי חשיב כקיבלה הנאה בערך כל המעות או הנאת שוה פרוטה], **ע"י** רמב"ן רשב"א וריטב"א שם, [וריטב"א החדשים ב"מ סט ב'], וברמב"ן ורשב"א ח' ב' לענין זרוק מנה לים, ומחנ"א ערב סי' א' וריבית סי' י"א, וחזו"א חו"מ ליקוטים י"ז סק"א, וקהילות יעקב קידושין שם.

ויש לעי' למבואר בסוגיין דבערב סתם לכו"ע אין נידון כלוה ומלוה, ושלוח דוץ לכו"ע נידון כלוה ומלוה, וע"ק תלוי בשיטות הראשונים, א"כ הא התם ודאי אין הנידון בדין ערב סתם דבהא לכו"ע ל"ח כקיבל המעות, אלא איירי בע"ק או שלוח דוץ, **וצ"ע** דבשלוח דוץ לכו"ע מבואר בשמעתין דחשיב כקיבל המעות, **ובע"ק** ד' הרשב"א בשמעתין דל"ח כקיבל והתם ח' ב' מבואר דנקט הרשב"א דחשיב כקיבל המעות ולכך ס"ל התם דליכא ערבות בזרוק מנה לים אלא בנותן לבר דעת.

עוד העירו דדוחק להעמיד הסוגיא דקידושין בע"ק דהא ליכא התם לוח שהוא חייב ודמי טפי לערב שלוח דוץ שקיבל לפרוע מהערב לחוד, **ועי'** ח"י הגר"ש שם מש"כ לחלק בין ערבות דריבית לערבות דקידושין ולפ"ז א"ש. **וכן** יש לברר להאמור לישנא דהגמ' בקידושין וב"ב קעג ב' דחלות חיובו דהערב בההיא הנאה אי עיקר התחיבותו הוא ע"י קבלת הנאה, או דלא בעי' לההיא הנאה אלא בכדי דלא להוי אסמכתא ודנו בזה המחנ"א וחזו"א שם.

ובעיקר שיטות הראשונים דחיובו דהערב בתורת התחייבות [ולאו משום דדנים כאילו לוח המעות], יש לעי' **חדא** מאי שייך לדון איסורא דריבית בהלואת ישראל לעכו"ם, הא שרי לאדם להתחייב לחבירו מנה ולהוסיף ריבית באינו פורע בזמנו כמש"כ הרמ"א קע"ו סעי' ח' לענין נדנית חתנים, ויש לחלק.

עוד העירו דלהנך ראשונים, בע"כ עיקר חיובו דהלוה לערב משום פורע חובו של חבירו וכמבואר בב"י הגר"א חו"מ קכ"ט סק"ג וק"ל סק"ג, א"כ להסוברים דלאחר שאסרה התורה פרעון הריבית פקע חוב הריבית אף בדיני חו"מ [והובא לעיל ר"פ בשמעתא דחובת ריבית

והשבתו], אמאי בהלואת ישראל לישראל כשפרע הערב חוב הריבית חייב הלוח לפרוע לו, וכן קשה בערב סתם לכל הראשונים, ולד' הרעק"א הנ"ל דצייד דחיובו דהלוח הוא בתורת ערבות א"ש. ויתכן עוד דלעולם אין חייב הלוח לפרוע הריבית וסוגיין שאני דאיירי בלואת נכרי דחל חיובו מן הדין, אמנם ברש"י סב א' ד"ה "דתנן" מבואר דחייב. [ובעיקר דברי רש"י שם צ"ע אמאי ע"י פרעון הלוח קחשיב שומת הערב בא לידי גיבוי הא הוי ב' חיובים].

ע"ע נתייה"מ ק"ל סק"ד דכתב לפרש יסוד חיובו דהלוח לערב דכיון דהמלוה הלוחו המעות מחמת הערב הוי הערב כמרויח לו ממון ודמי למצילו מן ההזק דחייב, ולדבריו מיושב קו' הרעק"א לעיל דהקשה דאין לומר דחיובו דהלוח משום דנתחייב לערב דא"כ לא הוי ריבית ולהאמור א"ש דעיקר חיובו דהלוח אינו לשלם ההוצאות שהוציא הערב אלא המעות שהרויח לו בהלואה דהוי ק' לחוד.

איסורא דערב מדאורייתא או מדרבנן

נחלקו הראשונים אי איסורא דערב הוא מדאורייתא והוי ר"ק או מדרבנן, ע"י ב"י דנקט בשי' רש"י והרשב"א דהוי ר"ק, וכן הביא הט"ז סק"ב בשם שו"ת הריב"ש סוף סי' ש"ה [ועיי"ש דכ"ז שלא פרע הערב לא מיתסר אלא מדרבנן כדן צ"א בריבית קודם שפרע ואכ"מ] והוסיף להוכיח כן משמעתין, אולם בסה"ת שער מ"ו ח"ד עמ' תקמ"א נקט דלא הוי אלא מדרבנן כיון דאין הריבית בא מלוה למלוה, וכ"פ הרמ"א סעי' ב', ובבי' הגר"א שם סק"ה מבואר דפי' כונתו דלי"ח הערב כלוה ומלוה, ובזה כתב לחלק בין ע"ק לשלוח דוץ עיי"ש וצ"ב.

חוב הלוח לערב בעבר ופרע

ע"י פלוגתת הר"י קרקוזא וטור סי' ק"ע בעבר הערב ופרע הריבית למלוה אי חייב הלוח לפרוע לערב הקרן והריבית או הקרן לחוד וביסוד פלוגתתם, ע"י ט"ז סק"ב דפליגי בדין צ"א בריבית אי הוי דאורייתא או מדרבנן, ולפ"ז מבואר דאף ערב שלוח דוץ מתלי תלי ול"ח לוח גמור דהא לד' הט"ז סק"ב ס"ל להטור כהרשב"א דאיסורא דערב הוא בשלוח דוץ לחוד [ד"ס], אולם בד"מ וברמ"א סעי' ב' נקט דאיסורא דהטור הוא מדרבנן עיי"ש, ובש"ך סק"ב נקט דכ"ד הרי"ק בערב קבלן לחוד אבל בשלוח דוץ אסור, ועוד צידד דס"ל כד' בעל העיטור עיי"ש, [אמנם בב"ח מבואר דאף בשלוח דוץ התיר הרי"ק].

ע"ע אבנ"ז סי' קצ"ו דצייד לפרש כונת הרי"ק דאין פרעון הלוח בתורת אגר נטר אלא עבור ההזק שהזיק את הערב.

ריבית בערב

ובעיקר ד' הטור, ע"י ט"ז סק"ג דלפ"ז ה"ה במלוה שהלוה בתנאי שישלם הלוה כל ההזיקות שיהיו לאחר זמן הפרעון, ולוה המלוה מעות במקום אחר על ריוח בהיתר דאסור לשלם הריוח, והעירו דמבואר דאע"ג דהזיקות דעלמא חייב לשלם מ"מ הזיקות דריבית אסור וצ"ב הגדר בזה, **עוד** יעוין בתפל"מ דכתב לחלק בין גוונא דערב דל"ח הזיקות ואסור, לבין הלואה על ריוח בהיתר דשרי.

ערב בשעת מתן מעות

בעיקר המבואר דערב יכול להתחייב על הקרן והריבית [באופנים דשרי], **הקשו** הראשונים והפוסקים היכי חל חוב הריבית הא כיון דיסוד חיובו בההיא הנאה דהמלוה הוציא הוצאות על פיו, א"כ לא שייך לחייבו בריבית כיון דלא הוציאו המלוה, **ובמרדכי** של"ג דהביא שיטת הראב"ן דמה"ט נקט דערב על הריבית דינו כערב שלא בשעת מתן מעות וצריך קנין, **אמנם** בש"ך ק"ע סק"ה חוסיף דבזקף הקרן והריבית לא בעי קנין אף לגבי הריבית דחשיב הכל קרן, **ובחוו"ד** סוסק"ה פ"י דכ"ד הש"ך בשלוף דוץ לחוד דכיון דפטר המלוה את הלוה ע"פ ציווי דהערב חשיב כהוציא הקרן והריבית על פיו, **ובאבנ"ז** סי' ר"א נטה לפרש כונת הש"ך דווקא בערב על הריבית לחוד יעו"ש.

ע"ע מחנ"א סי' מ"ב דתלה דינא דזקף הקרן והריבית בפלוגתת הרשב"א במיוחסות שם ושאר, אי חוב הריבית חל מיד בשעת ההלואה או חשיב כשכירות ואינו חל אלא לבסוף. [ומשמעות דבריו דלא כהחו"ד אלא אי חל חוב הריבית בתחילה אף ע"ק חשיב ערב בשעת מתן מעות].

עוד יעוין בחוו"ד שם דהקשה אמאי דנים הערבות על הריבית כערב שלא בשעת מתן מעות ומ"ש משכירות מטלטלין דחשיב ערב בשעת מתן מעות עיי"ש חילוקו, ולכאוי כונתו דגבי ריבית כיון דבשעה שמשתמש במעות אין המעות ברשות המלוה כלל וכדחז"י דל"ח מוחזק הלכך לא שייך לדון דנתן השימוש במעות ע"י הערב, משא"כ שכירות מטלטלין דחשיב המשכיר מוחזק ולעולם הגוף ברשותו דנים קבלת ההשתמשות ע"פ ציווי דהערב.

עוד צ"ע הא כיון דתשלום הריבית הוא עבור הרוחת הזמן אמאי לא חשיב דהוציא הריבית על פיו, דע"י הערב הרויח הזמן, **ועי'** אבנ"מ כ"ט סק"ז ואבהא"ז פ"ה מאישות סוף הלכה ט"ז. **ע"ע** פלוגתת הש"ך חו"מ קכ"ט סק"י"ב וקצוה"ח סק"ב ונתיח"מ סק"ד אי ערב על הלואה בעיסקא הוי לגבי הריוח ערב שלא בשעת מתן מעות [וכדברי המרדכי לענין ריבית], או דילמא כיון דהריוח שייך לנותן חשיב כמעמיד ערב שאם ילוה לו לאחר זמן יחזיר לו דנידון כערב בשעת מתן מעות.

ערב על הקרן או על הריבית לחוד

עי' רמ"א סעי' ב' דבערב על הקרן לחוד שרי מדינא אלא דמ"מ בבאו המעות מיד הישראל לישראל אסור משום מחזי כריבית יעו"ש. **[ועי' ש"ך סק"ו דאף בערב סתם אסור בכה"ג]**, **ובעיקר** התיירא דהרמ"א **יעוין** בט"ז דהקשה אמאי לא מיתסר משום קרוב לשכר ורחוק להפסד **[ועי' אבני"ז קצ"ט בבי"ק]**, **וכן** אמאי לא חשיב כלוח מחבירו ומתנה דיתן רבית עבורו דאסור וכדקיי"ל סי' ק"ס ובהא ל"ש ישראל או עכו"ם, **ועי' נקוה"כ ובי' הגר"א סק"ח משכ"ל**, ומבאר דנקטו דאף בשלוח דוך דנים הלוח כלוח מהמלוה [ואף בפרע הערב הקרן] וצ"ב.

עוד כתב הרמ"א שם דה"ה בערב על הריבית ולא על הקרן דינו כערב על הקרן לחוד וכנ"ל, **ובט"ז** דהקשה ממשי"כ בשה"ת דאסור בכה"ג כיון דכ"ז שאין העכו"ם פורע חייב ליתן הריבית ונמצא דאחריות הקרן נמי על ערב, **ועי' ש"ך סק"ז וחוו"ד סק"ז ופ"ת סק"ג מש"כ לחלק**. **עוד** יעוין בש"ך סק"ה דכ"ד הרמ"א דווקא בעביד הערב קנין כיון דחשיב שלא בשעת מתן מעות, **ועי' אבני"ז סי' ר"א משה"ק ע"ד**.

זקף הקרן והריבית

עי' שלטי גיבורים בשם הרי"א ז' דכל איסורו דהערב הוא דוקא בלא זקף הקרן עם הריבית, אבל בזקף הקרן והריבית בשטר חשיב הכל כקרן ושרי, ולכאוי' כונתו דבלא זקף ונתחייב ד' בה' לא חל עדיין חוב הריבית אלא לאחר המתנת המעות [דחשיב כשכירות ואינה משתלמת אלא לבסוף וכמש"כ הרשב"א בתשו' המיוחסות שם], אבל בזקף הקרן עם הריבית חשיב הכל כקרן וחל כל חובו משעת הלואה, **ועי' רמ"א סוסי' ק"ע לענין ערב תחת ערב, אמנם** במחנ"א סי' מ"ב נסתפק בהלואת ישראל לעכו"ם אי אסרי' דווקא בריבית המתרבה, אבל בקצץ ק' בק"כ שרי או לאו, ומסיק לאסור, ומבאר בתו"ד דה"ה דאסור אף בזקף הקרן עם הריבית דלא כהש"ג, [ולפ"ז דברי הרמ"א שם דשרי בזקף הוא דווקא בערב תחת ערב], **ובעיקר** ספיקו משמע דנסתפק דוקא בהלואת ישראל לעכו"ם, **וא"ש** לשי' הר"ן דחשיב הערב לוח ולא מלוה.

עוד נידונים

עי' הגהות אשר"י סי' נ"ג דבהלואת ישראל לעכו"ם אסור לישראל לשלם הריבית אלא יפרע הקרן והנכרי יפרע הריבית, **וברע"א** דהקשה דכיון דהערב חשיב כלוח אמאי שרי לנכרי לפרוע הריבית הא נידון כפורע עבור הערב, [ואף בע"ק דמתלי תלי, יש לאסור דכיון דפרע הקרן אגלאי דהוא הלוח].

ריבית בערב

עי' סה"ת שער מ"ו ח"ד עמ' תתקמ"ד והובא בב"י ק"ע דנסתפק בהלואת ישראל לעכו"ם דשרי בערב סתם, אי ה"מ במלוה ק' בק"כ אבל במלוה ק' וצריך להוסיף ה' דינרים כל חודש אסור, או לאו, **ובש"ך** סק"א העתיקו אף לענין הלואת עכו"ם לישראל עיי"ש, ולכאוי עיקר ספיקו אי כשהגיע זמן הפרעון דנים מההיא שעתא את הערב כלוה הלכך אסור לפרוע הריבית שנתרבה מזמן הפרעון עד שעת הפרעון, או דערב סתם ל"ח אף בזמן הפרעון ללוה [ד"ס].

עי' פלוגתת הט"ז סק"ג וחוו"ד סק"א אי שרי ללוה ליתן שכר לערב בע"ק לרש"י ושלוח דוץ לרשב"א, **ועי'** אבנ"ז סי' ר', ובינת אדם כלל קל"ב סק"ב.

עי' פלוגתת הט"ז סק"ה וש"ך בנקוה"כ שם אי איסורא דערב בשלוח דוץ הוא משעת ההלואה או משעת פרעון, **וצ"ב** בד' הש"ך אמאי אינו עובר משעת ההלואה כיון דינו כלוה ומלוה.

עא ב', גמ' ת"ר מלוה ישראל כו' כיצד כו', **עי'** תוד"ה מכאן דה"ה באמר ואני אעלה לנכרי חשיב ריבית מתרי טעמא, חדא משום פורע חובו, וכן משום ערב [ובזה אסור אף באין חייב לו], **אמנם** במל"מ פ"ה מלול"ל הי"ד ד"ה "ואם המלוה" דקדק לשון הרא"ש דבאומר אני אעלה לנכרי שרי ופי' טעמו בתרתי, ומשמעות טעם הב' דכיון דבלאו הלואת השני היה הלוח הראשון מחזיר עכשיו את החוב הלכך אין דנים קציצת הרוחת הזמן אלא בין לוח שני למלוה הראשון.

ובעיקר ד' התוס' דנידון כה"ג מדין ערב, **כ"כ** לעיל נז' ב' ד"ה "לספק" לענין מלוה לחבירו ע"מ שיפרע הריבית להקדש עיי"ש, **והעירו** אמאי לא נדון הלואת לוח הראשון ע"מ שיפרע למלוה בתורת עבד כנעני, ונימא דהעכו"ם הוא המלוה [וכן בדברי התוס' לעיל נידון ההקדש כמלוה, ויש לחלק בכמה פנים], ויבואר להלן בדברי הגמ'.

העמידו אצל המלוה

מסקי' דבמעמידו אצל עכו"ם [בלא א"ל הפטר] אסור מדינא דאין שליחות לעכו"ם, ובהעמידו אצל ישראל אסור משום דיש שליחות לעכו"ם לחומרא [אמנם נחלקו הראשונים אי לבתר דאוקמי' שנתן ונתן ביד הדרי' דיש שליחות לחומרא ויבואר במקומו], **ונחלקו** רש"י ותוס' באופן השליחות דעכו"ם.

שיטת רש"י דלוח הראשון שליח של המלוה ליתן ללוח השני, ולכך ברישא בהעמידו אצל העכו"ם כיון דאין שליחות חשיב הלואת ישראל לישראל, **ובאה"ז** פ"ה הי"ד תמה דאמאי תלוי בדין שליחות הא אף אי יש שליחות כיון דלא זכה המלוה במעות מאי שייך לדון דנעשה שלוחו של המלוה, ועיי"ש תירוצו, **ובאחרונים** כתבו ליישב עוד דאע"פ שלא זכה המלוה במעות מ"מ נידון כמלוה מדין עבד כנעני המבואר קידושין ז' א', **אמנם** עיקר תי' זה תלוי בכמה נידונים בדין עבד כנעני, חדא אי בעבד כנעני בעי' לפרשת שליחות ולפי"ז א"ש סוגיין דאמרי' אין שליחות לעכו"ם או דמהני אף בלא שליחות [ולפי"ז תמוה אמאי לא מפרקי' דבהעמידו שרי מדין עבד כנעני], **עי'** רש"י וריטב"א קידושין שם וקצוה"ח סי' קכ"ג סק"ה, וח"י רח"ה פ"ה ממלו"ל ה"ג, וברכ"ש קידושין סי' ו', וחזו"א חו"מ סי' ג' סק"ז.

וכן תלוי בנידון האחרונים אי בעבד כנעני נתחדש דהנותן הוי בעלים להחשיב נתינתו כנתינת העבד, ולפי"ז אף בהלואה דנים העכו"ם כנתן המעות ללוח השני, או דכל כוחו דהנותן להשתעבד תמורת החוב שיחרור העבד ולעולם אין דנים את העבד כנותן, ולפי"ז ה"ה בהלואה אין דנים העכו"ם כנותן אלא דמשועבד לוח שני עבור הלואת לוח הראשון לפרוע חובו לעכו"ם, ואף אי יש שליחות עדיין נידון הישראל כמלוה, **ועיקר** נידון זה מבואר בשו"ע ק"ס סעי' י"ג ובי' הגר"א שם וחזו"א ע"א סק"א, **וע"ע** אבני"ז סי' קפ"ח, **וכן** תלוי נידון זה בפלוגת הראשונים ואחרונים הנ"ל אי בעי' בעי"כ לתורת שליחות.

ויש שפי' דאף להאי גיסא דאין דנים מלוה הראשון כנותן, מ"מ כיון דשיעבודו למלוה, י"ל דעיקר ההלואה נעשית ע"מ לפרוע מיד אלא דהמלוה הרויח לו זמן עבור שיעבודו, וקציצת הריבית נעשה בין העכו"ם לישראל, אמנם יתכן דתלוי בפלוגתת הראשונים בדין ריבית עבור הרוחת הזמן אי חשיב ר"ק, **וכן** יל"ד דתלוי בנידון הפוסקים אי איכא ריבית בחוב הבא שלא מחמת הלואה, **וע"ע** חי' הריטב"א דכתב לחלק בין ריבית המתרבה דבכה"ג חשיב קציצת ריבית עבור חובו דמלוה, לריבית שקצץ סכום קצוב דנידון עבור חובו דלוה.

שיטת תוס', דחשיב לזה השני כשלוחו של מלוה הראשון לקבל עבורו את החוב, ומ"מ במעמידו אצל ישראל אי ליכא שליחות לעכו"ם שרי משום דבעי שלוחו של בעל הממון וליכא, **ובעיקר** יסודם, **עי'** אבהא"ז פ"ד ממלו"ל ה"ג דהקשה איך אפשר דיהא שליח של הנותן והמקבל כאחד [וכמבואר בגיטין כז א' דבלא חזרה שליחות אצל הבעל לא מהני], **ובקצוה"ח** קס"ג ומחנ"א שלוחין סי' י"ג הקשו מ"ש מתופס לבע"ח דבלא חב לאחרים זוכה אף שלא מדעת הלוה ואכ"מ, **אולם** עי' ריטב"א החדשים דמבואר דלא בעי שלוחו של בעל הממון, **וכן** דקדק הרעק"א תי' קצ"ד מדברי התוס' גיטין יג ב' ד"ה "מעמד שלשתן", **וכן** משמעות הטור סי' קס"ח דכתב דאף לר"ת דלמסקנא אין שליחות לעכו"ם ושרי בהעמידו אצל ישראל מ"מ אי שולחו הישראל לזכות עבורו במעות אסור ואע"ג דליכא שלוחו של בעל הממון, **וכ"כ** המחנ"א שלוחין י"ג, **אמנם** בב"י פי' טעמו דהטור דבמזכה המעות לישראל נעשו המעות הפקר, ולפי"ז לא בעי לדין שלוחו של בעל הממון, **ובב"ח** שם כתב לחלק בין זכייה לשליחות וצ"ב, **וע"ע** ש"ך סקט"ז.

ובעיקר המבואר בשמעתין דדינא דהעמידו תלוי בדין שליחות הקשו האחרונים אמאי לא דנו לחייב הלוה השני אף בלא שליחות מדין ערב ובתרת, **א-** דיל"ד לזה שני כערב ע"י דציוה המלוה לפטור את הלוה הראשון מחיובו ונתחייב תחתיו, **ובחוו"ד** קס"ח סק"ח תי' דצ"ל דשמעתין לא איירי בדיבר המלוה עם הלוה השני [אמנם צ"ע אמאי לא פרקי' דאיירי בכה"ג], **ובאהא"ז** שם כתב לתרץ דבכה"ג ל"ח ר"ק כיון דאין חובו למלוה מחמת ההלואה אלא מחמת התחיבותו בתורת ערב, ודמי לחוב הבא מחמת מקח דדנו הפוסקים אי חשיב ר"ק. **עוד** העירו ליישב דלס"ד דלא איירי בפטרו ודאי לא נפטר לזה הראשון אלא במעמיד מתחייב אחר תחתיו וכיון דאין שליחות תו לא נפטר לזה הראשון ולא נעשה לזה הב' ערב.

ב- עי' חי' רח"ה דהקשה אמאי לא דנים המלוה בתורת ערב עבור הלואת לזה הראשון ללוה השני, ועי"ז נדון לזה השני כלוה מהמלוה וכשמעטא דערב לעיל, **ויש** שפי' דכל מאי דהמלוה פוטר ללוה הראשון הוא עבור שהכניס מתחייב אחר תחתיו וכיון דאין שליחות ולא חל התחיבותו דלוה שני, ה"ה דלא חל פטורו דהמלוה ולא נעשה ערב.

שיטת הר"מ, ע"י ר"מ פ"ה ממלו"ל ה"ג דפסק דבהעמידו אצל המלוה בין בגוי ובין בישראל הוא ר"ק, ובמ"מ הביא דהרמב"ן והרשב"א חלקו דבמעמידו אצל מלוה ישראל הוא א"ר. ובד' הר"מ נאמרו כמה ישובים, ע"י רעק"א סא א' דכונתו דהוי ר"ק מדרבנן, ובמחנ"א שלוחין סי' ג' כתב דס"ל לר"מ כתוס' דלוה השני הוי שלוחו של המלוה לקבל המעות אמנם פליג עליה דלא בעי שלוחו של בעל הממון [וצ"ל דכ"ז נתחדש במסקנת הגמ'], ובחי' הגר"ח פ"י שיטת הר"מ דס"ל דאף אי אין שליחות חשיב הישראל מלוה ללוה השני, ע"י שנעשה ערב ללוה הא' בזה שפטרו מהחוב, ועי"ש אמאי תלי בדין שליחות, וכן אמאי מבואר בגמ' דהוא משום חומרא, ומבואר בתו"ד כמה חידושים, א- דפטור דלוה הראשון אינו עבור שמעמיד מתחייב אחר על חובו תחתיו [דלפי"ז כיון דאין שליחות ולא חל התחייבות דלוה השני לא נפטר הלוה וכנ"ל], אלא דמלוה פוטרו עבור עצם נתינת המעות מחמת ציויו. ב- דבע"ק ושלוף דוץ איכא ב' מלוים, ודלא כמבואר בתשו' המיוחסות לרשב"א סי' רכ"ג והרעק"א לעיל סב א' דמתלי תלי וקאי, ויל"ד הגדר בזה. ג- מבואר בדבריו דדין ערב אינו תלי בדיני זכייה ושליחות, ויל"ע מדברי הראשונים קידושין ח ב' לענין זרוק מנה לים והובא לעיל ואכ"מ.

הניחם ע"ג קרקע והיפטר

נחלקו הראשונים אי בא"ל הניחם עג"ק והפטר נעשו המעות הפקר ויצאו מרשותו של לוח או לאו, ולהך גיסא דלא נעשו המעות הפקר יל"ד אי הלוה הראשון תורת מלוה עליו וכדלהלן. **שיטת** תוס', ע"י תוס' ד"ה "בשלמא" דצידדו דאין המעות נעשו הפקר, אמנם יל"ד בלשונם אי ס"ל דלוה הראשון תורת מלוה עליו ומ"מ שרי, דכיון דנפטר מחובו אין פרעון לוח הב' למלוה עבור לוח הראשון, ול"ח ריבית מלוה למלוה [ועיקר פטורו דלוה הראשון הוא משום מחילה וכדציין הרעק"א בגליון הש"ס לדברי התוס' להלן], והא דל"ח כפורע ללוה הראשון מדין ערב [כמש"כ התוס' לעיל], משום שאין פורע בציווי הישראל אלא בציווי העכו"ם וכמש"כ לחלק המל"מ והובא לעיל. אמנם צ"ב במה חל תורת מלוה על לוח הראשון, הא אין לוח הב' מתחייב לפרוע לו כלל, וכן צ"ב במה חל שיעבוד לוח שני לעכו"ם, ויתכן דחל שיעבודו למלוה הראשון מדין עבד כנעני וכהך גיסא דאין כוחו דע"כ אלא לשעבד החוב לאדם אחר ומהני אף בלא תורת שליחות הלכך עדיין תורת מלוה על לוח הראשון ויל"ד בזה. או דילמא כונתם דכיון דההלואה נעשית בציווי הנכרי דנים דהמלוה הוא הנכרי, ואע"פ דעדיין לא זכה במעות, מ"מ כיון דיחדם לוח הראשון לפרעון נעשה כאפותיקי מפורש וחשיב כדידיה וכמש"כ ה**נתייה"מ** סי' קכ"ג סק"א, ועי"ש דאי לקחו אחר יכול המלוה לתובעו. **ובעיקר** הנידון אי חשיב הלוה הראשון כמלוה, או המלוה, לכא' להך גיסא דמלוה הראשון נידון כמלוה, א"כ ה"ה בסיפא יהא אסור מדינא, וכ"ד הגמ' דאסור משום חומרא, הוא לס"ד.

שיטת הרמב"ן, **עי'** משמעות הרמב"ן דבהניח ע"ג קרקע נעשו המעות כמדבר והו"ל הפקר, **ויל"ד** אי בלא נעשו המעות הפקר ס"ל דאסור או דשרי אף בכה"ג וכסברת התוס' לעיל [וממש"כ דבתנן לו והפטר ונתנו בתורת פקדון שרי, משמע דאף בלא נעשה הפקר מהני ויבואר להלן], **עוד** יל"ד אי בנעשו המעות הפקר חל שיעבודו למלוה מדינא כיון דהמעות מיוחדים לפרעון המלוה וכסברת הנתיב"מ קכ"ג סק"א, או דילמא לא חל שיעבוד כלל ואינו חייב מדינא, והעירו דממש"כ הרמב"ן דאף למסקנא איסורא דסיפא הוא משום שליחות לחומרא מבואר דאין חייב הלואה למלוה מדינא.

שיטת הרשב"א כעין ד' הרמב"ן הנ"ל, אמנם מבואר בדבריו דכל היתרא דהניח ע"ג קרקע הוא דווקא משום דהפקיר המעות, **וכן** מפורש בלשונו דלא נתחייב ליה הב' למלוה הראשון מדינא כלל, וכל פרעונו הוא בתורת מתנה בעלמא.

ע"ע טושי"ע קס"ח סעי' ג' דפסקו דינא דבהניחם עג"ק שרי ומשמע דאף בלא אמר והפטר, **ועי'** ט"ז מש"כ לחלק בזה, ובמקמ"ח ובחו"ד סק"ג הקשו ע"ד ופירשו באופ"א.

עוד נחלקו הראשונים באמר תן לפלוני ישראל והפטר אי דינו כהניחו ע"ג קרקע או לאו, **עי'** תוס' שם דמבואר דמדינא שרי אלא דאסור משום מחזי כריבית, **אמנם** ברמב"ן מבואר דאסור מדינא כיון דלא מפטר ליה קמא אלא במלוה דשני עיי"ש, ומה"ט כתב דבנתנו דרך פקדון ופטרנו ואח"כ הלואה שרי, **וברשב"א** פ"י כונת הרמב"ן דעיקר האיסור משום דקדמה הלואתו לפטורו ועיי"ש משה"ק, **וע"ע** תור"פ דהוסיף לפרש דאע"ג דבשעת פרעון כבר נפטר ליה הראשון, מ"מ כיון דבשעת ההלואה עדיין לא פוטרו, קעבר ליה הראשון אאיסורא דשימה עיי"ש.

עוד יעוין ברשב"א שם דנקט דאסור מדינא, וה"ה בנתנו דרך פקדון דל"ד להניחו ע"ג הקרקע, דשאני התם דנעשו המעות הפקר עיי"ש, **אמנם** נסתפק אי מ"מ אסור מדאורייתא כיון דמדין ערב חשיב פרעונו עבור ליה הראשון או לאו, **ויל"ד** אי ספיקו דוקא בכה"ג דאין הפרעון אלא בציווי הנכרי, או אף בציווי הלואה ודלא כדברי התוס' לעיל.

עוד יעוין בריטב"א החדשים ורמב"ן ובסה"ת שער מ"ו ח"ד סעי' י' בשם הר"ר משה דאף בכה"ג שרי כדין הניחו ע"ג קרקע, **ועי'** שו"ע קס"ח סעי' א' דפסק לאיסור, **וברמ"א** סעי' ג' פסק כהרמב"ן דבנתנו דרך פקדון שרי, **וע"ע** מש"כ הרמ"א בסו"ד בשם הגהות מרדכי, **ובנו"כ** הקשו מ"ש מתנן לו והפטר דפסק השו"ע לאיסור, **וע"ע** חו"ד סק"ד.

נטל ונתן ביד

גמ' אמר רב פפא כו', נחלקו הראשונים אי לר"פ סיפא נמי איירי בנו"נ ביד, ולפי"ז אסור מדינא וליכא מקור לדין שליחות לחומרא, או דילמא רישא לחוד אוקמי' בנו"נ ביד, וסיפא אסור משום שליחות לחומרא, עי' משמעות רד"ה "אדעתא" דאיסורא דסיפא משום שליחות לחומרא [וכמש"כ הראשונים], אולם בתוס' ברמב"ן וברשב"א פי' דאף סיפא איירי בנו"נ ביד ולעולם קיי"ל דאין שליחות לחומרא, [ועי' טור דאף לר"ת אי ישראל השני מקבלו בשליחות המלוה אסור דהוי שליחות מישראל לישראל, ועי' ב"י וב"ח וש"ך סקט"ז והובא כ"ז לעיל].

ע"ע שיטת הר"מ ב"ר טודרוס הובא ברמב"ן [הובא להלן עיקר שיטתו] דפי' פירוקא דנו"נ ביד דאיירי דאחר שקיבל המלוה המעות שלח ליה השני את ליה הראשון לחזור ולקבל המעות עבורו, ושרי דחשיב כקיבל ליה ב' מיד העכו"ם, [ומבואר דלא ס"ל דינא דשלוחו של בעל הממון].

גמ' מהו דתימא כו', עי' רד"ה "אדעתא" דס"ד דנחמיר מדרבנן, וברמב"ן ורשב"א כתבו דאין לומר דכונתו דמדינא שרי משום דאין שליחות לעכו"ם, דהא כה"ג לא בעי' לשליחות אלא העכו"ם מעשה קוף בעלמא קעביד להעביר המעות מישראל לישראל, אלא כונתו דליכא ס"ד דהנכרי לא נתכוין לזכות במעות, ועיקר הא דאמר' מהו דתימא, דאע"ג דזכה הנכרי במעות ס"ד להחמיר ולאסור משום דמחזי דעביד אדעתא דישאל, אמנם בחי' רע"א נקט בדברי רש"י כפשטן דלס"ד איירי בלא נתכוין לזכות במעות ומ"מ לא אסור מדינא כיון דבעי' אף בכה"ג לדין שליחות, וכמבואר בתשו' רש"י המובא ברמ"א ק"ס סעי' ט"ז לענין ישראל ששלח ישראל חבירו להלות בריבית דשרי משום דאין שליח לדבר עבירה עי"ש, ומבואר מדבריו דלא אסרה תורה אלא היכא דמעשה ההלואה נעשה ע"י ישראל, ולכך בלא דין שליחות אע"ג דבדיני חו"מ הישראל הוא המלוה ל"ח ריבית ממלוה ללוה.

ועי"ש עוד בדברי השואל דלכך פי' רש"י סיפא משום שליחות לחומרא, דאי איירי סיפא בנו"נ ביד עדיין תקשי פשיטא, ול"ל מהו דתימא כו' דכיון דאין שליחות לעכו"ם לקולא אין הישראל שלוחו של העכו"ם על מעשה ההלואה, וצ"ב דאף דאין שליחות לעכו"ם מ"מ לא שייך לדון הישראל כמלוה דהא לא נתכוין לזכות במעות, וצ"ל דלענין ריבית כיון דמעשה ההלואה נעשה על ידו חשיב כמלוה, וכן מבואר בשיטת רבינו גרשום להלן, והעירו דבזה מיושב שיטת רש"י לעיל דבהעמידו אצל העכו"ם אי יש שליחות שרי אע"ג דלא זכה המלוה במעות, דלעולם אזלי' בתר מעשה ההלואה דהוא נעשה ע"י ישראל.

עוד דנו ליישב שי' רש"י דאף לס"ד דמהו דתימא כו' איירי בנתכוין הנכרי לזכות במעות לעצמו אלא דס"ד למיסר משום דחשיב דמלוה מעות בשליחות ישראל דדינו כהלואת ישראל מדין

עבד כנעני, ומ"מ אין אסור מדינא דאף עבד כנעני בעי לפרשת שליחות וכדלעיל וליכא שליחות בעכו"ם אלא לחומרא.

זכיה לעכו"ם

גמ' רבינא אמר כו', עי' רד"ה "זכיה" וגירסת המהר"ם שם, ולפי"ז מבואר דלרבינא חשיב לוח הב' שלוחו דהמלוה ליטול עבורו המעות [וכדפי' תוס' לעיל], אמנם לגי' דידן מבואר דלוח הב' שלוחו דלוח הראשון וצ"ב.

ע"ע רמב"ן ד"ה "הא דאמרי" דרבינא לא איירי אלא דאמר לו הנכרי זכה בשבילי במעות הללו ולוח ממני, דבעי' דיפטר לוח הראשון קודם זכיית לוח ב'. והעירו דלכאור' בדינא דרבינא אף בלא התנה להדיא, לעולם קודמת פטורו להלואתו, דעיקר פטורו דהלוח מחמת שזכה המלוה במעות [ול"ד לתנאם לו והפטר דהתם יל"פ דפוטרו מחמת הלואת השני].

עוד יעוין ברמב"ן דהקשה מאי מהני דין זכיה מדרבנן הא הכא איירי באיסור ריבית דאורייתא, וצידד דשמעתין לא איירי אלא באיסורא דרבנן, ויש שפי' דמדאורייתא שרי כיון דעיקר הקציצה נעשה בין לוח הב' לנכרי, וע"ע ברשב"א שפי' באופ"א.

שליח בריבית

מצינו בראשונים ובפוסקים כמה אופני שליחות הנעשים בין ישראל לעכו"ם ופעמים חשיבי הלואת ישראל ופעמים הלואת עכו"ם וחלוקים בגדרם וכדלהלן.

א- עי' תוספתא המובא בתוס' וברמב"ן ובשא"ר ושו"ע קס"ח סעי' כ"א כ"ב דמעותיו של עכו"ם המופקדות אצל ישראל וכן להיפך הכל תלוי במי שאחריות עליו, אמנם מבואר בשו"ע דבמעותיו של עכו"ם המופקדות אצל ישראל אע"ג דאחריות על העכו"ם אסור משום מראית העין, עוד יעוין בב"י ובש"ך סקס"ח אי סגי באחריות כשאר שומרים, או בעי' אחריות כלוח.

ובעיקר דינא דהתוספתא, עי' שער דעה שם דהביא פלוגתת הריב"ש ומרדכי אי הוי ר"ק אף למ"ד אין שליחות לעכו"ם כיון דמעשה קוף קעביד, או דאינו אלא א"ר משום דאין שליחות אלא לחומרא, ותלוי בנידון רש"י והראשונים לעיל אי בעי' לתורת שליחות אף על מעשה ההלואה, אמנם במעותיו של עכו"ם המופקדות ביד ישראל אע"ג דמעשה ההלואה נעשה ע"י ישראל שרי, כיון דלא זכה הישראל במעות, [ודלא כהשואל בת' הרעק"א].

ע"ע תשו' מימונית סי' ל"ד דנקט דאיסורא דהתוספתא מדרבנן משום אמירה לעכו"ם, וע"ע רמ"א סעי' ה' ובי' הגר"א סק"א.

ע"ע חווי"ד ק"ס סק"י דמדברי התוספתא מבואר דאין צריך לעשות הקציצה בין המלוה ללוה אלא אף אי נעשה הקציצה ע"י הנפקד סגי [ואף בלא שליחות], ולכך בישראל שהפקיד מעותיו ביד עכו"ם אע"ג דלא קצץ הישראל ואין שליחות לעכו"ם אסור.

ב- עוד מבואר בתוספתא ובראשונים שם ושו"ע סעי' כ"ג דעכו"ם שאמר לישראל הילך שכרך והלוה מעותי בריבית שרי כיון שאחריות על העכו"ם, אולם כתב הרמב"ן דבקצץ שכרו פלגא באגר יש אוסרים [והובא בטור שם], **וע"ע** רמ"א סעי' כ"ג ובי' הגר"א סקע"ו. **ובעיקר** דינא דישאל ששלח עכו"ם דמבואר דאי הוי האחריות על עכו"ם שרי, העירו מ"ש מסוגיין דבהעמידו אצל ישראל אסור מדין שליחות לחומרא ויש לחלק [ד"ס]. **עוד** יעוין בשו"ע סעי' ח' דאי אמר הישראל לעכו"ם לוו לי מהעכו"ם ושינה השליח ולוו מישראל מותר, **ועי'** חווי"ד סק"א.

ג- עי' פלוגתת הר"מ ב"ר טודרוס [מנרבונא] והרמב"ן בישראל ששלח חבירו ללוות מעות מעכו"ם וקיבל השליח אחריות אי דנים המשלח כלוה מעכו"ם ושרי, או לאו, **דהר"מ** נקט דשרי והוכיח כן מסוגיין, [נחלוקים הרמב"ן והסה"ת שער מ"ו ח"ד סעי' י' עמ' תתקל"ט בביאור ראיתו עיי"ש], **והרמב"ן** פליג דדנים השליח כלוה וחשיב הלואת ישראל לישראל, **וכ"כ** הרא"ש, **וכ"פ** השו"ע סעי' י"ז, **ועיי"ש** עוד כמה חילוקי דינים באופן דמסר הישראל משכון. **ובעיקר** ראיתו דהר"מ מסוגיין [כדהובא בסה"ת] לכאוי' מבואר דברישא בהעמידו אצל הנכרי אין גדר הלואת לווה הראשון בתורת עבד כנעני עבור המלוה, דא"כ אף אי נימא דבקיבל השליח אחריות דנים השליח כמלוה, הכא שאני דמלוה הראשון נידון כחוזר ומלוה ללוה ב' מדין ע"כ. **ע"ע** ברמב"ן ובסה"ת שם דהביאו קו' הר"מ מ"ש שליח מערב וכת' לחלק בתרתי, חדא דערב איירי דווקא בשלח המלוה משא"כ בשליח איירי בשלחו הלוה, **ועוד** דאף ערב ששולחו הלוה אסור ומ"מ שאני משליח עיי"ש, **ובר"ן** הוסיף דשאני ערב דכיון דמצוי המלוה לתבוע שניהם חשיבא תרוויהו לויס ואין דנים שיעבודו דלוה בתורת שליחות למלוה.

ד- עי' תשו' רבינו גרשום המובא ברמב"ן ובסה"ת שם דעכו"ם ששלח ישראל ללוות מעות מישראל אי לא קיבל השליח אחריות שרי, דאע"ג דאין שליחות לעכו"ם, מ"מ דנים דהשליח הוא שלוחו דהמלוה להלותו לעכו"ם, **וכ"פ** השו"ע סעי' י"ג, **ועיי"ש** בנו"כ, ובש"ך סי' ק"ע סק"ו וחווי"ד סק"ו, ומבואר דאי לא דנים השליח שלוחו דהמלוה אסור אע"ג דלא עביד השליח אלא מעשה קוף בעלמא, **ועי'** חווי"ד סק"כ.

עוד כתבו הראשונים שם דאי השליח קיבל ע"ע לשלם כל חודש דינר עד שיפרע הלוח, חשיב השליח כקיבל אחריות, [ולכאור' ר"ל דכיון דאין המלוה יכול לכוף הלוח לשלם יתכן דישלם השליח יותר משיעור הקרן], **וע"ע** ט"ז ק"ע סק"י וש"ך שם וחוו"ד סק"ז, ופ"ת סק"ג. **ע"ע** מאירי דהקשה אמאי לא אסר ר"ג משום מראית העין כדינא דהתוספתא.

ה- **עי'** שו"ע קס"ח סעי' ז' [ומקורו מתשו' הרא"ש] דישאל ששלח עכו"ם ללות עבורו מישראל, אי ידע המלוה שם המשלח ונתכוין שיהא שולחו אסור, ואי לא ידע המלוה מותר, ודין הלוח תלוי אי יש שליחות לעכו"ם לחומרא או לאו, **ובחוו"ד** סק"י מבואר דה"מ בקיבל השליח אחריות דבכה"ג דנים דעכו"ם לוח מהישראל, ומ"מ לוח אסור כיון דנתחייב בעשיית שולחו, אבל בלא קיבל השליח אחריות הוי שליחותו דהשליח מעשה קוף ולכו"ע הלוח אסור, **וכ"כ** כע"ז בב"מ שם.

ובעיקר דינא דמלוה מותר ולוח אסור, **עי'** שער דעה משה"ק.

עכו"ם שנתגייר

עב א', גמ' ת"ר ישראל שלוח מעות כו', **עי'** רא"ש דמבואר דבזקפן אחר שנתגייר, הריבית שנתרבה אחר שנתגייר עד שעת פרעון הוי ר"ק, ומשמעות דבריו דהריבית שנתרבה קודם שנתגייר הוי א"ר, **ועי'** פת"ח סק"ז, **אולם** בריטב"א החדשים משמע דבכל ענין לא הוי אלא א"ר מפני מראית העין [ובזה פי' דעת ר"י].

עוד יעוין בפרישה סק"ב דבלא זקפן כלל שרי מה שנתרבה בגיותו, ולא אסרי' אלא בזקפן לאחר שנתגייר משום גזירה דילמא יטול אף מה שנתרבה אחר שנתגייר, **אמנם** בב"ח ובש"ך סק"ב נקטו דאסור.

ע"ע ב"י דהביא פלותת המהר"ם ותה"ד סי' ש"ג ומהרי"ק אי בזקפן קודם שנתגייר גובה אף הריבית שנתרבה לאחר שנתגייר או לאו, **ועי'** מל"מ פ"ה ממלו"ל ה"ו.

ע"ע ריטב"א החדשים שכתב לדון בעכו"ם שמכר חוב לישראל אחר, אי שרי ללוקח לגבות הריבית או לאו, **וע"ע** רמ"א קס"ח סעי' י' וט"ז סק"ד ונקוה"כ שם וחוו"ד סק"כ. **עוד** יעוין בתשו' המלצר המובא במרדכי סי' של"ד.

גמ' ר"י אומר כו', **עי'** פלוגתת הרא"ש והר"מ פ"ה ממלו"ל ה"ו וטור קע"א, אי לא התיר ר"י אלא מה שנתרבה בגיותו או דשרי אף מה שנתרבה אחר שנתגייר, **ועי'** שער דעה סק"ב. **עוד** יעוין ברשב"א דהביא ב' שיטות אי שרי לר"י אפי' בלא זקפן או לאו.

ראשי פרקים בריבית שאינו מלוה למלוה

הילך ד' זוזי ואוזפיה לפלוני

סט ב', גמ', אמר רבא כו', מבואר בראשונים ובפוסקים דלא בכל ענין שרי רבא אלא פעמים משכח"ל אופנים דאסור מדאורייתא, ופעמים אסור מדרבנן, ויש בזה כמה חלוקות וכדלהלן.

א- עי' רא"ש דאסור לשליח לחזור וליקח הזוז מהלוה משום דמחזי כשלוחו, **אולם** בריטב"א החדשים מבואר דאף בכה"ג שרי, **ועי'** שו"ע ק"ס סעי' י"ג דפסק כהרא"ש, **אמנם** כתב החו"ד שם סק"ו דה"מ בחוזר ולוקח קודם ההלואה, אבל בנותן לו הזוז אחר ההלואה שרי. **עוד** משמע בד' החו"ד שם דהרא"ש איירי אף באופן דנתחייב הלוה לשלם לשליח בכל ענין ואף אי לא ישיג ההלואה, **ועי'** בינת אדם קל"ב.

ב- עי' רא"ש דאסור ללוה לומר למלוה פלוני יתן בשבילי משום דנראה כשלוחו, **אולם** במל"מ פ"ה ממלו"ל הי"ד כתב דלדעת הרמב"ן להלן דפיוס שרי ה"ה דשרי בכה"ג, **אמנם** בב"י הגר"א שם סקכ"ה פ"י טעם האיסור משום עבד כנעני, ולפ"ז אסור אף להרמב"ן שמתיר בפיוס, **וכ"כ** החזו"א ע"א סק"א, **ועיי"ש** סק"ג דיתכן דכ"ד הגר"א מדרבנן. **עוד** יעוין בחזו"א שם סק"א ביסוד פלוגתת המל"מ והגר"א.

ע"ע מל"מ דלמתירין לומר למלוה, ה"ה דשרי הלוה לומר למלוה טול דינר מיד פלוני שאמר לתת לי במתנה כיון דעדיין לא זכה בזה עיי"ש.

ג- **נחלקו** הראשונים בפיס הלוה לחבירו שיתן הזוז אי שרי או לאו, עי' רא"ש רמב"ן ורשב"א ושו"ע ק"ס סעי' י"ג, **ומשמעות** הרא"ש דאסור מדרבנן **[ועי' חו"ד ביסוד פלוגתתם]**, **אמנם** בחזו"א שם נקט בד' הגר"א דאסור מדין ע"כ, **וכ"מ** הגר"א סקכ"ו, **וע"ע** פ"ת סק"ט. **עוד** יעוין בחו"ד סק"ו וחזו"א שם ביסוד פלוגתת הראשונים.

ד- עי' רמב"ן ורשב"א דבאמר הלוה כל הנותן לפלוני ד' זוז כדי שילוני מנה אינו מפסיד, אסור, **ועי'** מל"מ פ"ה הי"ד דאף דלא פרע לבסוף אסור משום עצם האמירה.

ה- עי' חזו"א ע"א סק"ב דבאמר הלוה לפלוני תן דינר למלוה ואני אפרע לך, הוי ר"ק ואסור מדאורייתא.

ו- עי' חזו"א סק"א דבקצץ הלוה עם המלוה ליתן ריבית, אסור לאחר לפרוע הריבית מדאורייתא דבהא ודאי נידון פרעונו דאחר מדין עבד כנעני [ואף בלא דין ע"כ לכאוי אסור כמבואר בתוס' עא ב' ד"ה "מצאו"], ולפ"ז כל נידון הסוגיא הוא דווקא היכא דקציצת הריבית נעשה ע"י אחר, **ובשער"י** שער ה' פ"ד הוסיף לחדש דאחר שלוח המעות, כל ישראל מוזהרים שלא ליתן הריבית, **ובזה** כתב ליישב ד' שו"ת הר"ן דאסור לפרוע חוב הריבית ליורשי המלוה אע"ג דלא הוי ממלו"ל.

שקול ד' זוזי ואמר לפלוני שילוני

שם, אמר רבא כו', **עי'** בריטב"א החדשים ב' תירוצים אמאי הוצרך לטעמא דשכר אמירה ולא פי' משום דאינו מלוה למלוה, **ומשמעות** תי' הב' דמשום טעמא דשכר אמירה שרי לפלוני ליתן הזוז למלוה אף מדרבנן, **אמנם** בתוס' קידושין ו' ב' משמע דאסור משום הערמת ריבית, **וכ"פ** הרמ"א סעי' ט"ז, **וע"ע** אבני"ז קנ"ג.

ע"ע במרכי ס"י שלי"ח בשם תי' רש"י והובא ברמ"א סעי' ט"ז דשרי לישראל לשלוח ישראל חבירו שילוח לו בריבית כיון דאין שליח לדבר עבירה, ול"ח ריבית מלוה למלוה, **ובנו"כ** האריכו לתמוה ע"ד, **ועי'** ש"ך בנקוה"כ וחוו"ד סק"ח ומל"מ פ"ה ה"ד וחי' רעק"א להלן עא' ב' מש"פ שיטתו בכמה אופנים.